

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KOSOVA TÜRKÇESİ VE FİİL YAPILARI

İsa SULÇEVİSİ

2502150417

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Fikret TURAN

İSTANBUL 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : İSA SULÇEVİSİ Numarası : 2502150417
Anabilim Dalı / TÜRKiYAT
Anasanat Dalı / ARAŞTIRMALARI Danışman : PROF. DR. FİKRET TURAN
Programı
Tez Savunma Tarihi : 13.05.2019 Saati : 14:30
Tez Başlığı : KOSOVA TÜRKÇESİ VE FİİL YAPILARI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. FİKRET TURAN		Kabul
2-PROF. DR. MUSTAFA BALCI		Kabul
3-DOÇ. DR. AYLİN KOÇ		Kabul
4-DR.ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMET SANI ADIGÜZEL		Kabul
5-DR.ÖĞR. ÜYESİ MEHMET YALÇIN YILMAZ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. KEMAL YAVUZ		
2-DR.ÖĞR. ÜYESİ FERYAL KORKMAZ		

ÖZ

KOSOVA TÜRKÇESİ VE FİİL YAPILARI

İsa SULÇEVİSİ

Şimdiye kadar Kosova Türkçesi hakkında yapılan çalışmalarda çoğunlukla ses hadiseleri üzerinde durulmuş, biçimbilgisi konuları sınırlı ölçüde ele alınmıştır. Ayrıca Türkçeden Balkan dillerine geçmiş olan kelimeler ve bu dillere etkisi hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu yöndeki çalışmalar hem Türkçe ve Balkan dillerinde hem de Almanca ve İngilizce gibi dillerde yapılmıştır.

Bu çalışmada Kosova Türkçesinin sosyolengüistik statüsü, konuşan grupları ve ilişkide olduğu diller hakkında bilgi verilerek ilişki mekanizması hakkında bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın Birinci Bölümünde Kosova Türkçesinin dış görünüşüne ışık tutmaya çalışmıştır. Aynı bölümde fonetik özellikleri, kelime yapımı ve isim çekimi kısaca anlatılmıştır. İkinci Bölümde Kosova Türkçesinin fiil sistemi üzerinde durulmuştur. Üçüncü Bölümde cümle bilgisine ilişkin bazı tespitler ortaya konmuştur.

Bu çalışmada öne çıkan hususlardan biri Kosova Türkçesinin ilişki dili olarak fiil çekiminde ortaya çıkan analitik yapıları ve Hint-Avrupa morfosentaksına benzeyen yapılarıdır. Türkçenin genel yapısından farklı olan bu yapılar Kosova Türkçesinin ilişkide olduğu Arnavutça ve Sırpçadaki eşdeğerleriyle karşılaştırılarak ilişki dillerinin hangisinden kopyalandığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Burada üzerinde durulan hususlar hakkında daha önce yapılmış bir araştırma olmadığından bilgi toplamak amacıyla Kosovalı Türklerden ve Türkçeyi farklı nedenlerle konuşan Kosovalılarla çok sayıda görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Kosova’da dilbilim, sosyolengüistik, tarih, kültür tarihi gibi alanlarda çalışan akademisyen ve araştırmacılarla görüşerek Kosova’da Türkçenin Türk olmayanlarca konuşulmasının nedenleri ve konuşulma ortamları ile sıklığı hakkında görüşleri alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Kosova Türkçesi, Batı Rumeli Türkçesi, fiil çekimi, bitişken fiil yapıları, analitik fiil yapıları

ABSTRACT

KOSOVO TURKISH AND VERB STRUCTURES

İsa SULÇEVSI

Hitherto studies on Kosovo Turkish accentuated the phonetical issues, whereas morphological themes were dealt with in a limited range. Moreover, there is a great number of studies written on the words transmitted to Balkan languages from Turkish. Studies in this direction were written in Turkish and Balkan languages as well as German and English language.

With this thesis we strived to present an overview of the sociolinguistic status of Kosovo Turkish language, the speaking groups and language contacts, as well as to create an opinion on the mechanism of this contact. This part of the thesis strived to shed light on the configuration of the Kosovo Turkish language. The other part of the thesis briefly described phonetic features, word structuring and noun inflection. Further, we dealt with the verbal system, to conclude with some findings related to the sentence knowledge.

Some of the issues that became prominent in this thesis are analytic structures emerging in the verb inflection of Kosovo Turkish as a language of contact and its similarities to Indo-European morphosyntax structure. Through comparison with their equivalents in Albanian and Serbian language we tried to determine which language of contact they are copied from.

Due to the fact that there are not any other studies on the issues raised in this thesis the information gathering was done through interviewing Kosovo Turks and Kosovars who speak Turkish for various reasons. In addition, academics and researchers working in the field of linguistics, sociolinguistics, history and history of culture were interviewed in order to obtain their opinions on the reasons, speaking environments and frequency of Turkish language speaking by non-Turks.

Key words: Kosovo Turkish, West Rumelian Turkish, inflection, synthetic verb forms, analytic verb forms.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada günümüz Kosova Cumhuriyeti'nde Türkçenin konuşulduğu yerler ile Türkçe konuşan gruplar tespit edilmiş ve Kosova Türkçesinin fonetik ile cümle bilgisi özelliklerine temas edilerek fiil yapıları incelenmiştir. İnceleme çerçevesinde Kosova'da konuşulan diğer dillerle ilişkisi neticesinde genel Türkçenin bitişken fiil yapıları yerine Kosova Türkçesinde ortaya çıkan analitik fiil yapıları tespit edilerek, bu yapıların ortaya çıkış nedenleri hakkında varsayımlar ortaya konmuştur.

Balkan Türkçesiyle ilgili yapılan kaynak taraması neticesinde Türkiyeli, Balkan kökenli ve hatta Batılı Türkologların yaptıkları çalışmalarda Balkan Türkçesinin diğer Balkan dilleriyle ilişkisi konusunun az çalışılmış olduğu görülmüştür. Diğer yandan Balkan Dil Birliği veya Balkan Dil Temas Bölgesi (Balkan Sprachbund) alanında yapılan çalışmalarda Türkçe dışında kalan dillerin ilişkileri ve Türkçenin bu diller üzerindeki izleri/etkileri üzerinde çalışılmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Balkan Türkçesinin Batı kolunda yer alan Kosova Türkçesinin diğer dillerle ilişki şekli ele alınmış, bu ilişki neticesinde genel Türkçenin bitişken fiil yapıları yerine Kosova Türkçesinde ortaya çıkmış olan analitik fiil yapıları üzerine bir inceleme yapılmıştır.

Veri toplamak amacıyla Batı Balkan Türkçesi hakkında yapılmış olan çalışmalar taranmış ve sahada kaynak kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde Türkçeyi ana dili, ikinci ana dili ve kültür dili olarak konuşan grupların varlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Sahadan veri toplama işi nerde ise tez yazım sürecinin sonuna kadar devam etmiştir. Çünkü yapılan metin derlemelerinden tespit edilemeyen özellikler tekil örnekler vasıtasıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tür örnekler çalışma içerisinde herhangi bir işaret olmaksızın verilmiştir. Bu tekil örnekler bazen “buna ne dersiniz”, “siz şunu nasıl söylersiniz” şeklindeki sorularla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda kaynak kişilerin iki veya üç dilli ve/veya iki değişikli (hem Standart Türkçe hem de Kosova Türkçesini konuşan) olmalarından sıkça istifade edilmiştir. Bu anlamda Arnavutça veya Sırpça olarak oluşturulan bir örneğin kaynak kişilerce Kosova Türkçesindeki karşılığının söylenmesi istenmiştir. Bazen de Standart Türkçe olarak oluşturulan örneğin kaynak kişinin mahalli

Türkçesindeki karşılığı sorulmuş veya mahalli Türkçe ile verilen karşılığın kaynak kişi tarafından doğrulunu teyit etmesi rica edilmiştir.

Kosova Türkçesi genellikle çok dilli ortamlarda varlığını sürdürmektedir. Konu hakkında görüşlerine başvurulmuş olan kişilerce ve bazı çalışmalarda, Kosova Türkçesinin bir dönem şehirlerde ortak iletişim dili olduğu belirtilmektedir. Bir zamanlar devlet ve kültür dili olan Türkçe Kosova'nın çeşitli şehirlerindeki camilerde vaaz dili olarak kullanıldığı da anlaşılmaktadır. Kamusal alanda, çarşı-esnaf, cami-cemaat ortamlarında konuşulduğu gibi şehirlerin çoğunda aile ortamında konuşulduğu yönünde bilgiler mevcuttur. Şehirlerde “kasabali” diye tabir edilen kesimin bir kısmının ata soyluluk bakımından etnik kökeni Türk'tür. Türkçe konuşanların diğer kısmı Kosova'da yaşayan diğer topluluklardan birine mensuptur. Ataerkil toplum olan Kosova'da etnik mensubiyet çoğunlukla ata soyluluk esasınca belirlenir. Bu nedenle karışık evliliklerde (Türk anne/baba – Türk olmayan anne/baba) çocukların ilk dili babanın konuştuğu dil olduğundan bir çeşit “baba dili” (patrilıngual) geleneğın hâkim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak “kasabali” kesiminde “baba dili” ne olursa olsun, aile içi iletişimde Türkçenin kullanıldığı durumlar az değildir. Türkçenin bu statüsü Prizren şehrinde, azalma eğiliminde olmakla beraber, ata soyu bakımından Türk olmayan kimi ailelerde devam edegelmektedir. Çalışmamızın amacı doğrultusunda bu statüye sahip kaynak kişilerle de görüşülmüştür. Yeri gelmişken bu çalışmanın ekinde konuşmaları metin olarak verilen kişiler, kendileriyle görüşülen tüm kaynak kişilerin ancak üçte birini oluşturmaktadır. Daha sağlıklı veri ve bilgi toplamak amacıyla Kosova'nın Priştine, Prizren, Mamuşa, Gilan, Mitroviça, Viçitırın, Dobırçan ve Yanova gibi yerleşim yerlerinde kaynak kişilerle metin derleme çalışması yapılmıştır. Öyle ki kaynak kişilerle görüşme tekniğı ile sözlü ve yazılı anket teknikleri uygulanmıştır. Metin derleme işi için kaynak kişi seçiminde Türkçeyi birinci veya ikinci ana dili “şehirli” (kasabali) dili olarak konuşan kesimden olmasına dikkat edilmiştir. Diğer yandan Türkçenin sosyolengüistik statüsünün tespiti amacıyla Arnavut aydınlar ve din âlimleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde kurulmuş olan Kosova vilayeti günümüz Makedonya Cumhuriyeti ile Sırbistan Cumhuriyeti içerisinde kalmış olan Üsküp, Kalkandelen, Kumanova, Preşova gibi kazaları da kapsıyordu. Ancak bu çalışmada

günümüz Kosova Cumhuriyeti ile sınırlı kalma yoluna gidilmiştir. Çünkü 2. Dünya Savaşı'ndan sonra günümüz Kosova'sı Yugoslavya içerisinde özerk bölge statüsüne sahipti. Bundan mütevellit Kosova'nın resmî dilleri Sırpça ve Arnavutça olmuştur. 1974 Kosova Anayasası ile ilk resmî dil Arnavutça olmuştur. Dolayısıyla Kosova Türkçesinin Arnavutçayla ilişkisi demografik, kültürel, ailevi ve idari nedenlerle farklı boyutlarda olmuştur. Günümüz Makedonya Cumhuriyetinin Batı bölgelerinde yaşayan Türkler, şehirlerde genelde Arnavutlarla karışık mahallelerde yaşarlar. Ancak Arnavutçanın bu ülkedeki resmî statüsü nedeniyle Kosova'dakinden farklı bir durum söz konusudur. Üsküp, Kalkandelen, Gostivar gibi yerlerin demografik yapısı Kosova'nın Prizren, Priştine, Gilan gibi kasaba ve şehirleriyle benzerlik arz eder. Fakat Makedonya Cumhuriyeti'nde devlet dili Makedoncadır. Dolayısıyla Arnavutçanın resmiyetten ileri gelen bir prestiji ve bu anlamda Makedonya Cumhuriyeti'nde son dönemlerdeki siyasi gelişmelere kadar Türkçe karşısında bir üstünlüğü söz konusu olmamıştır. Başka bir deyişle Makedonya'daki Arnavutçanın buradaki Türkçe üzerine, en azından dilin prestiji yönüyle, etki etmesine elverişli bir zemin oluşmamıştır.

Kuramsal çerçevenin belirlenmesi için Türkçe gramer kitapları, Eski Anadolu Türkçesi kitapları, Arnavutça ve Sırpçanın günümüz morfolojisi ile tarihi morfolojisine ilişkin kaynaklar, temas dilbilime ilişkin temel kaynaklar, Balkan Türkçesi ile Türkçenin diğer dillerle ilişkisi hakkında yapılmış çalışmalar ile Balkan Dil Birliği hakkındaki kaynaklardan istifade edilmiştir. Kaynakçada verilmiş olan eserler listesinde bu çalışma için görülmüş, okunmuş veya incelenmiş eserlerin önemli kısmına yer verilmeye çalışılmıştır.

Bu tezi yazarken görüş ve fikirlerine başvurduğum, kaynak temini talebinde bulunduğum, örnek tespit ve teyidi yaptırdığım, metin derleme için konuşturduğum ve zorlu anketler doldurduğum çok kişi oldu. Tez yazım sürecinde bazen ihmal ettiğim eşim Nebahat ve kızım Hediye'nin de manevi destekleri çok kıymetlidir. Bunların hepsine her tür yardımları, maddi ve manevi destekleri için teşekkür borçluyum. Ayrıca bu tezin fikir aşamasından itibaren son kelimesinin yazılmasına kadar geçen süre içerisinde kendisine her konuyu danışma özgürlüğünü veren, tereddüde düştüğüm yerlerde yol gösteren ve beni yüreklendiren, tavsiyeleri ve yönlendirmeleriyle

yanımda olduğunu hissettiren danışman hocam Prof. Dr. Fikret Turan’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İsa SULÇEVŚİ
İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
TABLolar LİSTESİ	xvii
ŞEKİL, GRAFİK VE HARİTALAR LİSTESİ	xviii
METİNLERDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1	KOSOVA TÜRKÇESİ	15
1.1	Kosova Türkçesini Konuşanlar	15
1.1.1	Birinci Grup (Tek Dilli Kosova Türkleri)	16
1.1.2	İkinci Grup (İki veya Çok Dilli Kosova Türkleri)	17
1.1.2.1	Kosova Türklerinin İkinci ve Diğer Dilleri Öğrenme Ortamları ..	19
1.1.3	Üçüncü Grup (Türkçeyi Şehir Dili Olarak Konuşanlar)	22
1.2	Kosova Türkçesinin Farklı Dönemlerdeki Statüsü	27
1.2.1	Osmanlı Dönemi	27
1.2.2	Osmanlı Sonrası Dönem	28
1.2.2.1	Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Dönemi	28
1.2.2.2	Tito Yugoslavya'sı Dönemi	28
1.2.2.3	BM Geçici Yönetimi ile Kosova Cumhuriyeti Dönemi	30
1.2.3	Kosova Türkçesi Hakkında Yapılmış Olan Çalışmalar	33
1.2.4	Kosova Türkçesi Ağızlarının Coğrafi Bölgelere Göre Sınıflandırılması 37	
1.2.5	Kosova Türkçesinin İlişkide Olduğu Diller ve Dil İlişkileriyle İlgili Bazı Tanımlar	38
1.3	Kosova Türkçesinin Fonetik Özellikleri	41
1.3.1	Kelime Kök, Gövde ve Tabanlarında Ses Değişimleri	42
1.3.1.1	Ünlülerle İlgili Ses Değişimleri	42
1.3.1.1.1	ı-i Değişimi	42

1.3.1.1.2	i-ı Değişimi.....	46
1.3.1.1.3	ö-ü/ ö-o Değişimi.....	47
1.3.1.1.4	u-o Değişimi	48
1.3.1.1.5	â ve ê Ünlüleri	49
1.3.1.1.6	Uzun Ünlüler	50
1.3.1.2	Ünsüzlerle İlgili Ses Değişimleri	51
1.3.1.2.1	Yumuşak “g” ünsüzü.....	51
1.3.1.2.2	k-ç ve g-c Değişimi	51
1.3.1.2.3	h Ünsüzü.....	52
1.3.1.2.4	l Ünsüzü.....	53
1.3.1.2.4.1	l-ı Değişimi.....	53
1.3.1.2.4.2	ı-l Değişimi.....	53
1.3.1.2.5	r Ünsüzü	54
1.3.1.2.6	v Ünsüzü.....	54
1.3.1.2.7	Ünsüz Tekleşmesi.....	54
1.3.1.2.8	Ünsüz İkizleşmesi.....	55
1.3.2	Eklerin Ses Düzeni.....	55
1.3.2.1	İsim Yapım Ekleri.....	55
1.3.2.1.1	İsimden İsim Yapan Ekler	55
1.3.2.1.1.1	+lık/+lık, +lık/+lık, +lük.....	55
1.3.2.1.1.2	+ci, +çi.....	56
1.3.2.1.1.3	+li	56
1.3.2.1.1.4	+sız, +suz, +süz	56
1.3.2.1.1.5	+cik, +çik.....	56
1.3.2.1.1.6	+caz, +çaz.....	56
1.3.2.1.1.7	+daş	57
1.3.2.1.1.8	+nci.....	57
1.3.2.1.1.9	+er, +şer.....	57
1.3.2.1.1.10	+ce/+çe	57
1.3.2.1.1.11	+ana	57
1.3.2.1.1.12	+ka	58
1.3.2.1.2	Fiilden İsim Yapan Ekler	58

1.3.2.1.2.1	-mak, -mek	58
1.3.2.1.2.2	-ma.....	59
1.3.2.1.2.3	-ış, -uş, -üş	59
1.3.2.1.2.4	-k, -k	59
1.3.2.1.2.5	-ak, -ek.....	60
1.3.2.1.2.6	-gi, -ki	60
1.3.2.1.2.7	-ğa, -ce	60
1.3.2.1.2.8	-ğın, -gün, -kın, -kún	60
1.3.2.1.2.9	-i	60
1.3.2.2	Fiil Yapım Ekleri	61
1.3.2.2.1	İsimden Fiil Yapan Ekler	61
1.3.2.2.1.1	+la, +le.....	61
1.3.2.2.1.2	+a, +e	61
1.3.2.2.1.3	+kır, +çür.....	61
1.3.2.2.2	Fiilden Fiil Yapan Ekler	61
1.3.2.2.2.1	-n-	62
1.3.2.2.2.2	-ş-.....	63
1.3.2.2.2.3	-k-, -k-/ç-	63
1.3.2.3	İsim Çekim Ekleri.....	63
1.3.2.3.1	İsimlerde Çokluk	63
1.3.2.3.2	İyelik Ekleri.....	64
1.3.2.3.3	Hâl Ekleri	66
1.3.2.3.3.1	İlgi Hali	66
1.3.2.3.3.2	Yükleme Hali	67
1.3.2.3.3.3	Yönelme Hali	68
1.3.2.3.3.4	Bulunma Hali	68
1.3.2.3.3.5	Çıkma Hali	69
1.3.2.3.3.6	Vasıta Hali.....	69
1.4	Kosova Türkçesinde Özellik Gösteren Bazı Kelimeler	72
1.4.1	İşte Edatı.....	72
1.4.2	Kadar Edatı.....	73
1.4.3	Kim ve Ne Soru Zamirleri.....	74

1.4.3.1	Nasıl Zarfı	75
1.4.3.2	Nice Sıfatı	75

İKİNCİ BÖLÜM

2	KOSOVA TÜRKÇESİ FİİL YAPILARI	78
2.1	Fiil Kategorileri.....	78
2.2	Kosova Türkçesinde Fiil Kategorileri.....	79
2.2.1	Kip.....	79
2.2.2	Zaman.....	80
2.2.3	Kişi ve Sayı	80
2.2.4	Kiplik	80
2.2.5	Çatı.....	81
2.2.5.1	Dönüşlü Çatı	82
2.2.5.2	Edilgen Çatı	82
2.2.5.3	Pasif Çatı.....	82
2.2.5.4	Ettirgen Çatı.....	83
2.2.5.5	İşteş Çatı	84
2.3	Fiil Çekim Ekleri.....	84
2.3.1	Kişi ve Sayı Ekleri	84
2.3.2	Çekim Şekilleri	85
2.3.2.1	Analitik Fiil Çekimi.....	85
2.3.2.1.1	Analitik Fiil Çekiminin Birinci Unsuru.....	86
2.3.2.1.2	Analitik Fiil Çekiminin İkinci Unsuru	88
2.3.2.2	Analitik Çekim Yapılı Kiplikler	89
2.3.2.2.1	Gereklilik.....	89
2.3.2.2.2	Yeterlik.....	94
2.3.2.2.2.1	Yeterliğin Birleşik Kipleri.....	97
2.4	Fiil Kipleri.....	99
2.4.1	Bildirme Kipleri	100
2.4.1.1	Görülen Geçmiş Zaman	100
2.4.1.2	Öğrenilen Geçmiş Zaman	103

2.4.1.3	Şimdiki Zaman.....	107
2.4.1.4	Gelecek Zaman	110
2.4.1.5	Geniş Zaman Kipi.....	113
2.4.2	Tasarlama Kipleri.....	115
2.4.2.1	Emir Kipi	115
2.4.2.2	Şart Kipi.....	117
2.4.3	i- Fiili.....	117
2.4.3.1	i- Fiilinin Çekimi	121
2.4.3.1.1	Şimdiki (Geniş) Zaman	121
2.4.3.1.2	Görülen Geçmiş Zaman.....	121
2.4.3.1.3	Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	122
2.4.3.1.4	Şart Kipi	123
2.4.4	Birleşik Kipler.....	123
2.4.4.1	Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Şart Bileşik Kipi.....	124
2.4.4.2	Şimdiki Zaman Kipinin Hikâye ve Rivayet Birleşik Kipleri.....	125
2.4.4.3	Geniş Zaman Kipinin Şart Birleşik Çekimi.....	127
2.4.4.4	İstek Kipinin Hikâye Birleşik Kipi	127
2.4.4.5	Şart Kipinin Hikâye ve Rivayet Birleşik Kipleri.....	129
2.4.4.6	Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Hikâye, Rivayet ve Şart Birleşik Kipi	129
2.4.4.7	Gelecek Zaman Kipinin Hikâye, Rivayet ve Şart Birleşik Kipi .	130
2.5	Fiilimsiler	132
2.5.1	İsim-Fiiller	132
2.5.1.1	-mAk Eki.....	132
2.5.1.1.1	- mA eki yerine kullanılması	133
2.5.1.1.2	Fiilden isim yapma eki olarak	133
2.5.1.1.3	-(y)Xş eki yerine.....	133
2.5.1.2	-ma Eki.....	134
2.5.1.2.1	Fiilden isim yapma eki görevinde	134
2.5.1.2.2	-mA isim-fiil görevinde.....	134
2.5.1.2.3	-mAk eki yerine.....	135
2.5.1.2.4	-mAyA (-mAga) eki yerine	135

2.5.1.2.5	-mAyI (-mAgI) eki yerine	135
2.5.1.2.6	“-mAk için” anlamında	136
2.5.1.2.7	-şart / istek yerine	136
2.5.1.2.8	-(y)AcAk sıfat-fiil eki yerine.....	136
2.5.1.2.9	“Esnek” ek kullanımı.....	136
2.5.2	Sıfat-Fiiller	137
2.5.2.1	-(y)An sıfat-fiili.....	138
2.5.2.2	-DXk sıfat-fiili	139
2.5.2.3	-mAz sıfat-fiili	139
2.5.2.4	-AcAk sıfat-fiili.....	139
2.5.3	Zarf-Fiiller.....	140
2.5.3.1	-mAdAn Eki.....	140
2.5.3.1.1	-mAdAn önce Öbeği Yerine.....	141
2.5.3.1.2	-mAksIzIn Eki Yerine	141
2.5.3.2	-çe/-çen/-çes/-çez Eki.....	141
2.5.3.2.1	Tekrar Grubu Anlamında	141
2.5.3.2.2	-ArAk Eki Yerine	142
2.5.3.2.3	-mAktA- Eki Yerine	142
2.5.3.2.4	-mAktAyken Eki Yerine	142
2.5.3.2.5	-mAktAn Eki Yerine	142
2.5.3.2.6	-DİkçA Eki Yerine	142
2.5.3.3	-XncA Eki	144
2.5.3.4	-Dıgi- vakıt/zaman Öbeği	144
2.5.3.5	-DıgındA Eki.....	144
2.5.3.6	-DıktAn sonra Öbeği.....	144
2.5.3.7	Açan Zarfı ve Analitik Zarf-Fiil Öbekleri	145

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3	KOSOVA TÜRKÇESİ SÖZ DİZİMİ ÖZELLİKLERİ	148
3.1	Kelime Grupları	148
3.1.1	İsim Grupları	148

3.1.1.1	Çıkma grubu	148
3.1.1.2	Bulunma grubu	148
3.1.1.3	Yönelme grubu	148
3.1.2	Tamlama Grupları	148
3.1.2.1	Belirtili İsim Tamlaması	148
3.1.2.2	Belirtisiz İsim Tamlaması	149
3.1.2.3	Sıfat Tamlaması	150
3.1.3	İsim-Fiil Grubu	150
3.1.4	Sıfat-Fiil Grubu	151
3.1.5	Zarf-Fiil Grubu	152
3.1.6	Edat Grubu	152
3.1.7	Sayı Grubu	152
3.1.8	Birleşik Fiil Grubu	153
3.1.8.1	Modal Yardımcı Fiiller	154
3.1.9	Kısaltma Grubu	155
3.2	Kosova Türkçesinde Cümle Yapıları	156
3.2.1	Yüklemin Türüne Göre Cümleler	156
3.2.1.1	İsim Cümlesi	156
3.2.1.2	Fiil Cümlesi	157
3.2.1.2.1	Yüklemi Analitik Çekim Unsurlarıyla Yapılmış Olan Cümleler 158	
3.2.1.2.2	Yüklemi Bitişken Fiil Çekim Ekleriyle Yapılmış Olan Cümleler 159	
3.2.2	Yüklemin Yerine Göre Cümle Çeşitleri	159
3.2.2.1	Düz Cümle	162
3.2.2.2	Düz Gibi Görünen Cümle	162
3.2.2.3	Devrik Cümle	163
3.2.2.4	Devrik Gibi Görünen Cümle	164
SONUÇ		166
KAYNAKÇA		171
EKLER		191
Ek 1: Metinler		191

Ek 2: Anket Örneği	262
--------------------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
age.	: Adı geçen eser
Arn.	: Arnavutça
a.y.	: Aynı yerde
bk.	: Bakınız
Çev.	: Çeviri
Dob.	: Dobırçan
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Gl.	: Gilan
KT	: Kosova Türkçesi
Mam.	: Mamuşa
Mt.	: Mitroviça
Pr.	: Priştine
Pz.	: Prizren
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
STT	: Standart Türkiye Türkçesi
TT	: Türkiye Türkçesi
Vç.	: Vıçıtırın
Yn.	: Yanova

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Osmanlı dönemi sonrası Kosova’da Türk nüfusu istatistikleri.....	13
Tablo 2: Kosova ile Makedonya’da 1953 ile 1971 nüfus istatistiklerine göre Türklerin sayısındaki azalma	14
Tablo 3. Kosova Türkçesinde Kullanılan Ünlüler	41
Tablo 4. Kosova Türkçesinde Kullanılan Ünsüzler	42
Tablo 5: Kosova Türkçesinde İyelik Ekleri	65
Tablo 6: Kosova Türkçesinde Çokluk Ekleriyle İyelik Ekleri.....	65
Tablo 7: Fiil çekiminde kullanılan kişi ekleri	85
Tablo 8: Kosova Türkçesinde İstek Kipi Ekleri.....	89
Tablo 9: Görülen Geçmiş Zaman Paradigması	100
Tablo 10: Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Şekli Paradigması	101
Tablo 11: Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekim Paradigması.....	103
Tablo 12: Öğrenilen Geçmiş Zaman Soru Şeklinin Çekim Paradigması.....	107
Tablo 13: Şimdiki Zaman Çekim Paradigması	108
Tablo 14: Şimdiki Zaman Soru Şekli Çekim Paradigması	109
Tablo 15: Gelecek Zaman Çekim Paradigması.....	112
Tablo 16: Gelecek Zaman Soru Şekli Çekim Paradigması	113
Tablo 17: Geniş Zaman Çekim Paradigması	114
Tablo 18: Emir Kipi Çekim Paradigması.....	116
Tablo 19. Şart Kipi Paradigması	117
Tablo 20. i- fiili Şimdiki Zaman Çekimi.....	121
Tablo 21. i- fiili Görülen Geçmiş Zaman Çekimi (Olumlu, Olumsuz ve Soru Şekli)	122

ŞEKİL, GRAFİK VE HARİTALAR LİSTESİ

Şekil 1: Kosova’da Türkçe Konuşan Gruplar	24
Şekil 2: Kosova’da Türkçenin Statüsü	32
Grafik 1: Kosova’da Türkçe Konuşan Grupların Şehir Nüfusuna Oranı.....	33
Harita 1: Balkan Devletleri (1878-1912)	4
Harita 2: Kosova Türkçesi Coğrafi Sınıflandırması.....	38

METİNLERDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

<i>İşaret</i>	<i>Anlamı</i>
ă	Yuvarlaklaşma eğilimi gösteren “a” sesi
ë	Genizsi “e” sesi
ı	Kalın boğumlamalı “I” sesi
:	Uzun ünlü
(	Ses düşmesi, hece düşmesi gibi ses hadiseleri sonucunda veya diğer nedenlerle söyleyişte birleştirilmiş olan kelimeler.
)	Ulama
Üst Simge	Normalden daha zayıf duyulan sesler. Kosova Türkçesinde düşme eğiliminde olan <i>h</i> ve <i>r</i> sesleri ile ikiz ünsüzlerden ikincisinin az duyulduğu örneklerde kullanılmıştır.

GİRİŞ

Kosova 41°51'9"- 43°16'4" enlem ve 20°37'20,4"- 21°47'37.8" boylam aralığında 10.877 km² büyüklüğünde Batı Balkanlar'da bulunan bir ülkedir¹. Kosova Güney'de Makedonya, Doğu ve Kuzey-Doğu'da Sırbistan, Batı'da Arnavutluk ve Kuzey-Batı'da Karadağ ile sınır komşusudur.

Kosova'nın tarihi Osmanlı öncesi, Osmanlı dönemi ve Osmanlı sonrası olarak çeşitli kaynaklarda ele alınmıştır. Osmanlı öncesi dönemde Alanlar, Hunlar, Vizigotların hâkimiyetinde olduğu; 547-548'de ilk Slav akınlarının başladığı²; 7. asırda Avarların Balkanlar'ın bu kısmında etkili olduğu³; daha sonra 1160'lı yıllardan itibaren Sırp banları ve krallarının hâkimiyeti altına girdiği⁴ belirtilmektedir. Birinci Kosova Savaşı'nın gerçekleştiği 1389 yılından İkinci Kosova Savaşı'nın yapıldığı 1448 yılına kadarki dönemde Kosova'da Sırp'lar ile Osmanlılar arasında ortak bir hâkimiyet söz konusuydu⁵.

Birinci Kosova Savaşı'nı müteakiben Balkanlar'ın İslamlaştırılması amacıyla 1. Murad ve Yıldırım Bayezid döneminde Türkmenlerin iskânına başlanmıştır. Yıldırım Bayezid Rumeli'nin Türkleşmesinde büyük gayret sarf etmiştir. Bu çerçevede Niş ile Üsküp arasındaki sahraya Müslüman Türkler yerleştirilmiştir⁶. Üsküp bir zamanlar Kosova vilayetinin başkenti olmakla birlikte⁷, Niş ile Üsküp arasındaki sahra günümüz Kosova'sının sınırları içerisinde yer almamaktadır. Ancak taranan diğer kaynaklarda Kosova'ya Türk nüfusu iskânı hakkında daha ayrıntılı başka bilgiye ulaşılamadığından, coğrafi olarak Kosova'ya yakın olan mezkûr bölgeye başladığı tarihe yakın dönemde Kosova'ya Türk iskânının başladığını var saymak yanlış sayılmayabilir. Nitekim Selçuk⁸ *Priştine Osmanlı Devleti tarafından*

¹ Dr. Valdet Pruthi, "Pozita gjeografike," **Kosova - Vështrim monografik**, Prishtinë, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosoves, 2011, s. 21-26.

² Münir Aktepe, "Kosova", **İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 216-219.

³ Yusuf Hamzaoglu, **Sırbistan Türklüğü**, Üsküp, Logos-A, 2004, s. 20.

⁴ Aktepe, a.y.

⁵ Aktepe, a.y.

⁶ Doç. Dr. Mehmet İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskan Siyaseti", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 9, Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek ve Prof. Dr. Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 154-164.

⁷ Aktepe, a.y.

⁸ Hava Selçuk, **Osmanlı İdaresinde Priştine**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2016, s. 25.

fethedildikten sonra kısa zamanda Türkler tarafından meskûn hale getirilmiştir, şeklinde bir tespit ortaya koymuştur. Benzer şekilde Popovic⁹ de Osmanlılar tarafından fetihlerin gerçekleşmesinden sonra Kosova ve Makedonya bölgelerine Türk nüfusun iskân ettirildiğinden bahsetmektedir. Çeşitli kaynaklarda Osmanlı fetihlerinden sonra Müslüman Türklerin Balkanlar'a iskân ettirildiği belirtilmektedir.

Osmanlı idaresinin kurulmasından sonra yerli nüfustan, özellikle Arnavutların din değiştirerek İslamiyet'i kabul ettikleri belirtiliyor¹⁰. Kosova'daki Arnavutların İslamlaşma sürecinin farklı nedenlerden ve uzun bir dönemde gerçekleştiği ifade edilmekle birlikte¹¹, bu sürecin gerçek nedenlerinin tarihçiler tarafından henüz gerektiği şekilde aydınlatılamadığı ve halen tartışıldığı yönünde bir görüş mevcuttur¹². Ancak tarihçiler ile kültür tarihçilerinin Arnavutların İslamlaşması süreci hakkında ittifak ettikleri husus bunun ilk önce şehirlerde başlayıp daha sonra köylere yayıldığıyla ilgilidir. Şehirlerden başlamasının nedeni belki bu bölgelere iskân ettirilen Müslüman Türklerin şehirlerde yoğunlaşmalarıyla açıklanabilir. Nitekim Duka¹³ şehirde esnaf olmak isteyenlerin İslamlaşmaya meylettiklerini, günümüz Kosova'sı sınırları içerisindeki Priştine, Prizren, İpek gibi şehirlerde İslamlaşmanın Arnavutluk şehirlerinden önce başladığını ve buradaki süreç üzerinde etkili olan faktörlerden birinin bu şehirlerin Osmanlılardan önce Sırp'lar tarafından yönetilmiş olup "işgalden" sonra Ortodoks Arnavutların bağlı oldukları Sırp Ortodoks Kilisesinin zayıflamasına bağlamaktadır. Kosova'da İslamiyet'i kabul eden tek topluluk Arnavutlar olmamakla birlikte, İslamlaşmadan bahsedildiğinde Arnavutların ön plana çıkması belki günümüz demografik durumundan, belki de Kosova üzerinde farklı deliller ileri sürerek hak iddiasında olan Arnavut ve Sırp'ların çekişmelerinden ileri gelmektedir. Sırp tarihçiliği bakımından Birinci Kosova Savaşı'nın gerçekleştiği tarih olarak kabul edilen 28 Haziran Sırp'ların Kosova üzerinde hak iddiasına ilişkin mitini desteklemek için

⁹ Aleksandre Popovic, **Balkanlarda İslam**, Çev. Komisyon, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995, s. 185.

¹⁰ Aktepe, a.y.; Ferid Duka, "XV-XVII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusun İslamlaşması Süreci Üzerine Gözlemler", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, C. 2, 1991, s. 64-71; Popovic, age., s. 186; Oliver Jens Schmit, **Kosova - Histori e shkurtër e një treve gendrore ballkanike**, Arn. Çev. Enver Robelli, Prishtinë, Koha, 2012, s. 89-92.

¹¹ Duka, a.y.

¹² Nehat Krasniqi, **Zhvillimi i kulturës shqiptare me ndikime orientale prej shekullit XVIII deri në fillimet e rilindjes kombëtare**, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Filozofik, Departamenti i Historisë, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 45.

¹³ Duka, a. y.

kutsiyet atfedilmiştir ve Vidovdan (Aziz Vitus Günü) olarak kutlanmaktadır. Bu mitle ilgili sözlü ve yazılı Sırp halk edebiyatında çok sayıda eser oluşturulmuştur¹⁴.

Kosova, Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanı üzerine idari bakımdan yeni bir statüye bağlandı. Büyük devletlerin müdahalesiyle yapılan ıslahat girişimleri sırasında Doksan üç Harbi öncesinde merkezi Sofya olmak üzere Niş ve Priştine yöresini içine alan bir Kosova vilayeti teşkil edildi. Savaşın sona ermesiyle vilayet merkezi Priştine'ye nakledildi ilk salnamesinden (1296/1879) anlaşıldığına göre bu tarihte Kosova vilayeti Priştine, Üsküp, Prizren, Yenipazar ve Debre sancaklarından meydana geliyordu. Ancak bu sancaklarda zaman zaman değişiklikler olmuş, bazı kazaların başka vilayetlere bağlanması yüzünden Kosova vilayeti bazan küçülmüş, bazan da genişlemiştir¹⁵.

Kosova'da Osmanlı hâkimiyeti Birinci Kosova Savaşı ile başlayıp İkinci Kosova Savaşı'yla yerleşmiş ve 1912 yılına kadar devam etmiştir.

Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesiyle Sırp tarafından işgal edilen Kosova, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yugoslavya Krallığı (1919-1941) içerisinde Güney Sırbistan olarak anılmıştır. 1943 yılında kurulan Tito Yugoslavya'sı içerisinde Kosova'ya özerk bölge statüsü verilmiş Arnavutlara kendi dillerinde eğitim hakkı tanınmıştır. Kosova'da yaşayan Türk topluluğunun azınlık statüsü YSFC (Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti) içerisinde Kosova-Metohya Özerk Bölgesi Halk Kurulu'nun 20 Mart 1951 tarihli kararıyla tanınmıştır¹⁶. 1974 yılında değiştirilen Yugoslavya Anayasası uyarınca Kosova'da ilk resmî dil Arnavutça, ikinci resmî dil ise Sırpça olmuştur. Tito'nun ölümünden sonra Kosova Arnavutları ayaklanarak (1981) Kosova'ya da Yugoslavya federasyonunu oluşturan diğer cumhuriyetlerinkine benzer bir cumhuriyet statüsü tanınmasını talep etmişlerdir. Böyle bir dönemde Sırbistan'ın başına Slobodan Milošević seçildikten sonra 1989 yılında Kosova'nın özerkliği kaldırıldı ve bu memnuniyetsizliğin neticesinde Kosova Arnavutlarının 1998 yılına kadar devam eden sessiz direnişi silahlı çatışmaya dönüştü. 1999 yılında NATO müdahalesiyle Yugoslavya'dan fiilen ayrılan Kosova 2008 yılına kadar Birleşmiş Milletlerin kurmuş olduğu geçici yönetim misyonu (UNMIK) tarafından yönetildi¹⁷.

¹⁴ Mirjana Strcic, "Kosovska Bitka Kao Tema u Staroj Srpskoj Knjizevnosti", **Historijski Zbornik**, XLII-1, 1989, s. 77-89.

¹⁵ Aktepe, a.y.

¹⁶ Altay Suroy, **Kosova'da Türk Olmak**, Prizren, Özel Yayın, 2006, s. 117.

¹⁷ Muhammed Aruçi, "Kosova", **İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Tükiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 219-221.

Harita 1: Balkan Devletleri (1878-1912)

Kaynak:aygunhoca.com (Çevrimiçi) http://aygunhoca.com/images/remote/images-harita2-61-1878_1912_arasinda_balkan_devletleri.jpg, 23 Mart 2018.

Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş olup 25. Nisan 2019 itibariyle Kosova'nın bağımsızlığını tanımış olan ülke sayısı 116'dır¹⁸.

Günümüzde Kosova toplamda 7 bölge ve 38 belediyeden oluşmaktadır¹⁹. Bölge merkezleri şunlardır: Priştine (01), Mitroviça (02), İpek (03), Prizren (04), Ferizovik (05), Gilan (06), Yakova (07).

Tarihi kaynaklar Türklerin Kosova şehirlerine hangi tarihlerde yerleştirildiklerine ilişkin dolaysız bilgiler vermemekle birlikte Türklerin kurdukları yapılar hakkında bilgi vermekteler. Kosova ve daha geniş çapta Osmanlı Mimari eserleri hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi ve Raif Vırmıça gibi araştırmacılar önemli

¹⁸ **Tanımlar Listesi**, Kosova Dışişleri Bakanlığı, (Çevrimiçi), <http://www.mfa-ks.net/subdomain/oldwebsite/?page=1,259>, 25 Nisan 2019.

¹⁹ (Çevrimiçi) <https://mapl.rks-gov.net/portali-i-komunave/> 17 Ekim 2016.

bilgiler vermekteler. Bu bilgilere dayanarak Türklerin Kosova'daki şehir ve kasabalara ne zaman yerleştikleri hakkında tahmin yürütmek mümkün olmaktadır. Sultan Murat Hüdavendigâr'ın (1389) Kosova Ovası'nda şehit edildikten sonra Yıldırım Bayezid tarafından yaptırıldığı düşünülen²⁰ Meşhed-i Hüdavendigâr Türbesi Osmanlı'nın bu topraklardaki en eski yapısı olduğu kabul edilmektedir. Bu yapı istisna sayılırsa Kosova'da en eski cami, temelleri Yıldırım Bayezid tarafından atıldığı, 2. Sultan Murad tarafından inşaatının başlatıldığı ve Fatih Sultan Mehmed tarafından tamamlandığı belirtilen Priştine Sultan Murad Camii²¹ ile 1461'de yaptırılmış olan Priştine Fatih Sultan Mehmed Han Camiidir²².

Kosova doğumlu Osmanlı şairleri de Kosova'da Türklüğün varlığının ispatı bakımından önem arz etmektedir. Bu anlamda divan sahibi olup Kosova kökenli oldukları tespit edilmiş olan şairler arasında şunları zikretmek gerek: Priştineli Mesihî (ö. 1512), Priştineli Nuri (ö. 1785?), Prizrenli Âşık (ö. 1572), Prizrenli Âsım (ö. 1710), Prizrenli Bezmî (ö. 1682) vd.²³.

Yukarıdaki bilgiler ışığında Türk nüfusunun Kosova'daki şehirlerde 15. asrın ilk yarısında nüfuzunu ortaya koymaya başladığını söylemek yanlış olmaz. Eldeki demografik verilerden hareketle Kosova'da Türk nüfusunun sayısal anlamda bir üstünlüğü olmamakla birlikte, Osmanlı döneminde dil, kültür, din, eğitim, sanat ve sosyal hayatın çeşitli alan ve aşamalarında etkili bir nüfuzunun olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kosova'da bugün yaşayan Türkler hakkında Kosovalı Arnavutlar ile Türklerin söylemleri farklıdır. Bazı ırkçı Arnavutlar Kosova'da Türklerin varlığını temelden reddetme eğilimde iken, kimileri de “kendilerini şehirli sayan ve Türkçe konuşan Kosovalılar” şeklinde tanımlamaktadır. Kosova'da kendini Türk beyan edenlerden ise atalarının Anadolu'dan geldiğini ileri sürenler olduğu gibi kendilerini kısaca Türk diye tanımlamakla yetinenleri vardır.

²⁰ Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi, **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri - Yugoslavya (III. Kitap)**, 2. baskı, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2000, s. 88.

²¹ A.e., s. 157.

²² A.e., s. 154.

²³ Halil Çeltik, **Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, s. 12–13.

Peki, Kosova Türkü tanımına girenler kimlerdir? Bu, sosyolojik bir çalışma olmamakla birlikte etnisite tanımından hareketle Kosova Türkü kavramının açıklanmasını gerekli görmekteyiz. Nişancı²⁴ etnisite hakkında yazdığı makalesinde şöyle bir sonuç ortaya koymuştur:

Kendilerini asgari düzeyde düzenli bir ilişki içinde oldukları diğer grupların üyelerinden kültürel açıdan farklı kabul edilen kişiler arasındaki toplumsal ilişkinin bir unsuru olan etnisite, bireylerin kazandıkları veya bireylere atfedilen rasyonel bir kimliktir. ‘Kimlik’ somut bir kavram değildir; bir insanın veya grubun birden fazla kimliği olduğu gibi birden fazla kimlik belirleyenleri de vardır. Bu bağlamda tüm kültürlerle genellenebilecek sabit belirleyenler olmadığı gibi, aynı kültür içinde de değişmeyen kategoriler aramak pek anlamlı olmayabilir. Kimliği belirleyen ve şekillendiren, tarihsel süreçlerin, sosyal ve ekonomik koşulların değişkenliği ve çeşitliliğidir.

Modern dönem öncesi toplumlar da dinsel kimlik ön planda iken; modern dönemde ulusal kimlikler önem kazanmıştır. ‘Postmodern’ diye adlandırılan günümüz toplumlarında ise etnik kimliklerin yükselişe geçtiği gözlenmektedir. Özellikle 1960’lı yıllara gelindiğinde Batının modern ve gelişmiş demokrasilerinin içine girdiği bunalım, toplumsal hareketlere dönüşmüştür. Bu hareketleri sadece ekonomik temel üzerinden değerlendirmek yanlış olur. Bu yeni toplumsal hareketler gerek siyasal sistemden talepleri, gerek örgütlenme şekilleri ve gerekse de içinde barındırdıkları bireylerin sınıf ve statüleri bakımından öncekilerden oldukça farklılaşmıştır.

Yukarıda alıntılanan tanıma dayanarak, Kosova’da kendilerine “Türk” diye atfedilen kimlik tanımına girenleri Kosova Türkü kabul etmek gerekir. Kosova Türkleri kendi aidiyetlerini belirleyecek yazılı veya sözlü kıstaslar belirlememiş olmakla birlikte bu aidiyet için önemsedikleri bazı hususlar var. Bu hususları şu dört maddede özetlemek mümkündür:

1. Kosova’da Türk topluluğuna sağlanmış olan imtiyazlara ilişkin bir beklenti olmaksızın ve hatta olası engelleme ve güçlükleri göze alarak kendini Türk beyan etme ve bunu her ortamda rahatlıkla dillendirebilme,
2. Kosova devlet okullarında (yükseköğrenim öncesi düzeyde) Türkçe eğitimin verildiği yerleşim yerlerinde Türkçe eğitime devam etme,
3. Kosova Türkçesini ana dili olarak konuşma,
4. Kosova’da Türklere ait sivil toplum kuruluşlarından en az birine üye olma veya herhangi bir şekilde maddi veya manevi destek verme.

²⁴ Doç. Dr. Şükrü Nişancı, "Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 9, 2015, s. 195-224.

Yukarıdaki maddelerden ilk üçü Kosova’da devlet okullarında Türkçe eğitimin yapıldığı yerleşim yerlerini (Prizren, Mamuşa ve Priştine) kapsar. Dördüncü madde ise Türkçe eğitimin yapılmadığı (Vıçitrin, Yanova, İpek) veya farklı nedenlerden dolayı kapanmaya yüz tuttuğu (Gilan ve Dobırçan) yerleşim yerlerinde ikinci madde yerine geçerli sayılabilir.

Kosova’da Türk olmak Müslüman olmakla eşdeğer olduğu için Kosova Türklerinin ayrıca dini kimliklerini beyan etmeksizin Müslüman oldukları anlaşılmaktadır.

Kosova’da Türkçenin konuşulduğunu Evliya Çelebi kaydetmiştir. Evliya Çelebi Vuçitrin²⁵ kasabası halkı için “tamamen Rumeli kavmidir. Çokluk Bosnevî dili konuşmazlar. Genellikle Arnavut dilini ve Türk dilini konuşurlar” şeklinde bir tespit ortaya koymuştur²⁶. Yine Üsküp hakkında şöyle bir tespiti mevcuttur: *Halkının genellikle konuşmaları Rumeli ve Arnavut dili arasında bir tür özel lehçeleri vardır*²⁷. Dankoff²⁸, Evliya Çelebi’nin Üsküp’te Türkçeyi Arnavut lehçesine benzettiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilerin geçerliliği hakkında (...) *Türkoloji verileri için de gerçeği uydurmacadan, doğruyu düzmecedan ayırt etmeye yarayacak ölçütler geliştirmeliyiz* (...) şeklinde bir yorum getirmiştir. Bir başka deyişle Evliya Çelebi’nin bu bilgilerinden hareketle Kosova’da Türkçe konuşanların Türk olmadıkları sonucunu çıkarmak doğru olmaz.

Kosova’da Türkçe konuşanların Arnavut olduğu yönünde bir başka bilgiye Şemseddin Sami’nin Kamusu’l-alâm’ında rastlamaktayız. Priştine maddesinde *ahalisi umumiyet üzere Arnavud ise de kasabada ekseriya Türkçe tekellüm olunur*²⁹ yazılıdır. Aynı şekilde Prizrin (Prizren) maddesinde *ahalisi kâmilten Arnavud olup, kısm-i a’zimi Müslim* (...) ³⁰ifadesi yer almaktadır.

Diğer yandan Yahya Kemal Üsküp’le ilgili bir yanlışlığı şu şekilde ifade eder:

²⁵ Günümüzde Kosova Türkleri “Vıçitrin” şeklinde telaffuz ederler.

²⁶ Seyit Ali Kahraman, **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 758.

²⁷ A.e., s. 774.

²⁸ Robert Dankoff, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü**, Çev. Semih Tezcan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s. 30–39.

²⁹ Şemseddin Sami, **Kamusu’l-alâm**, 3. cild, Mihrân, 1308, s. 1498.

³⁰ A.e., s. 1496.

Câhil İstanbullu da Üsküb'ü bir Arnavud şehri zannediyordu; hâlâ da öyle zannedenler vardır. Bu tuhaf fıkra bu bahsi güzel tenvîr eder: Bundan yirmi sene evvel Üsküb halkı Belediye Reisini, Vâlî Hafız Mehmed Paşa'yı istememek dâiyesiyle bir ihtilâl çıkarmış, Midhat Paşa'nın ihtilâlcı hocalarından İdris Hoca'nın peşine takılarak Sultan Murad Câmiine kapatmıştı; Yıldız bu ihtilâlden ürkmüş, Üsküb'ü Arnavudluğun merkezî sandığı için, sonraları sadrâzam olan Hakkı Bey'i, Mahmud Esad Efendi'yi ve daha birkaç Babiâli siyâsisini hey'et hâlinde göndermişti. Hakkı Bey Üsküb'e gelmiş, pâdişâh nâmına, eşrafı davet etmiş, nasihate koyulmuş; lâkin dikkat etmiş ki, bu eşraf Türkçe konuşuyor da Arnavudca bilmiyor, isyanda çizmeden yukarıya çıkmıyor; Üsküblülerin Arnavud olmadıklarının farkına varmış ve derhâl hiddetlenmiş: "Biz de sizi Arnavud zannediyorduk, çıkınız buradan!" diye kovmuş³¹.

Karpat³², Balkanlar'daki en büyük Müslüman topluluğu 6. asırda göç eden Türkî göçmenlerin oluşturduğunu belirtirken, Balkanlar'daki Türk yerleşim yerlerinin 13-16. asırlarda Selçuklu ve Osmanlı döneminde ortaya çıktığını açıklamaktadır. Ancak bu yerleşim yerlerinin Doğu Balkan'da bulunduklarını belirtmektedir. Aynı yerde Kosova ve İşkodra vilayetlerinde ağırlıklı olarak Arnavutların yaşadığını belirtmekle birlikte aynı kaynağın 156. sayfasında *Avrupa Eyaletlerindeki Müslümanlar* başlıklı tabloda Manastır (Kosova) vilayetinde Arnavut ve Türklerin toplam sayısını 860.600 olarak vermiştir.

Popovic³³, 1878'den sonra Niş, Leskofça, Vranje ve Topliça Müslümanlarının yerlerini terk ederek göç ettiklerini belirtiyor. Bu yerlerden göç etmek zorunda kalan Müslümanlardan şehirlerde yaşayanların Türk oldukları yukarıda ifade edildi.

Hasan Kaleşi³⁴ Türklerin Balkanlar'a gelişini ele aldığı makalesinin bir kısmında (s. 195) Avusturya-Macaristan Krallığına ilhakından sonra Bosna-Hersek topraklarından Kosova'ya gelmiş olan Türklerin Arnavutlaştırıldıklarından bahseder. Aynı yerde Kosova'daki Türk nüfusu sayılarında ani bir düşüşün yaşandığını ancak bunun bir göçten dolayı değil *tedrici arnavudlaşması ile izah* edilebileceğini belirtir. Buna benzer bir olguya Popovic³⁵ de işaret eder. 1971 yılında Yugoslavya'da (Kosova

³¹ Yahya Kemal Beyatlı, "Karanlıkta Uyanan Biri," **Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım**, 8. baskı, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2017, s. 45-51.

³² Kemal H Karpat, **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, 2. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s. 154.

³³ Popovic, age., s. 216.

³⁴ Hasan Kaleşi, "Türkler'in Balkanlar'a Girişi ve İslâmlaştırılma (Arnavud Halkının Etnik ve Milli Varlığının Korunmasının Sebepleri)," **İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 10-11, s. 177-195.

³⁵ Popovic, age., s. 246.

ve Makedonya) Türk sayısının 127.920 olduğu, 1981 yılında ise bu sayının 101.328'de düşmesini şöyle açıklar:

Akabinde Türklerin sayısında anormal bir düşme gözlenmektedir; bu, ilgili dönemde gerçekleşen hızlanmış bir göçün sonucu olmayıp rakamlarla Arnavutlar lehine, Kosova'da bölgenin Arnavut sayımcıları tarafından oynanmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

Kosova'nın tarihi sürece dayalı etnik yapısı, Türklerin bu topraklara yerleşmesi ve Türkçenin sürekliliği hakkında fikir veren araştırmacılar arasında Noel Malkolm'u³⁶ zikretmek gerekir. Malcolm³⁷ Türk azınlığının bu topraklara ilk gelişinin 14. asırda Stefan Milutin dönemine denk gelmekle birlikte asıl yerleşmenin başlangıcının 1389-1455 dönemi içerisinde aranması gerektiğine işaret etmiştir.

Kosova'daki Arnavutların şehirde yaşayanları ancak 16. asrın ikinci yarısından itibaren İslam'a geçmeye başladığı anlaşıyor³⁸. Arnavutların İslamlaşma süreci 17. asırda şehirlere yakın köylerde, 18. asırda ise kırsal kesimde devam etmiştir. Diğer yandan Priştine kasabasına 1488'de 52 Müslüman hanenin olduğu nakledilmektedir³⁹.

Yukarıda alıntı yapılan Osmanlı dönemine ilişkin kaynaklardan görüleceği üzere Kosova'da Türklerin varlığı ön plana çıkmamakla birlikte Üsküp doğumlu Yahya Kemal Beyatlı gibi bir aydının yazısında naklettiği hikâyeye aslında Batı Balkanlar'daki bütün Türklerin varlıklarını anlatma ve ispatlamadaki sıkıntısını özetler niteliktedir. Osmanlı döneminde devlet yapıcı unsur olan bir milletin mensubu olmak ne kadar imtiyaz ve avantajlı olduysa, Osmanlı döneminden sonra, en azından 1951 yılına kadarki dönemde, o denli dezavantajlı bir durum oluşturuyordu. Günümüzde de azınlık olmanın kimi dezavantajlarına rağmen Türk kimliğini muhafaza eden bir nüfusun bulunması Kosova'da ilk Osmanlı mimari yapılarının yapıldığı tarihten bu yana yerleşmiş olan bir Türk nüfusundan geldiğini kanıtlayan bir delil olduğu su götürmez bir gerçektir.

³⁶ Noel Malcolm, **Kosova: Një histori e shkurtër**, Arn. Çev. Abdulla Karjagdiu, 3. baskı, Prishtinë, Koha, 2011.

³⁷ A.e., s. 178–81.

³⁸ Krasniqi, age., s. 53.

³⁹ Selçuk, age., s. 106.

Kosova’da Müslüman toplulukların etnik temelde ayrılımlarının ne zaman başladığını söylemek kolay değil. Fakat şehirlerde yaşayan Arnavutların İslamiyet’i kabullerinden sonra Osmanlı idaresine olduğu kadar Osmanlı elitini oluşturan diğer Müslüman topluluklarla entegre oldukları anlaşıyor. Krasniqi,⁴⁰ İslamiyet’e geçen Arnavutlardan 40 sadrazam, 3 şeyhülislam, 14 kaptan-ı derya, 10 baş defterdar, 400’e yakın şair ve yazarın yetiştiğini ifade etmiştir. Tabii verilen bu sayılar tüm Arnavut vilayetlerinde yetişmiş olanları kapsamaktadır. Bu da Osmanlı eşrafına girmeyi başarmış olan Arnavutların Türklerle ve Türkçe ile sıkı ilişkide olduğunun bir göstergesidir. Nitekim Kosova’da günümüzde “kasabali” ve “çüyli” diye bir sosyal sınıflandırma mevcuttur.

Kasabali, Kosova’da şehirlerde yaşayan Türkler ve Türk olmayıp Türkçeyi konuşan Arnavutlar için kullanılan bir tabirdir. Prizren’de Müslüman Arnavutların yanı sıra Torbeş ve Goralıları da kapsamakla birlikte sayısal anlamda daha kalabalık olan şehirli Arnavutlar için kullanılan bir tanımlamadır. Kasabali olmak Kosovalı Türkler açısından akraba olmak, kız alıp vermek, arkadaşlık ve ahbaplık etmek için önemli bir etkidir. Kosova’daki şehirli (kasabali) Türklerin Türk olmayanlarla akrabalık ilişkisi kurmada önemsedikleri özelliklerin başında kasabali olup olmama durumu gelir. Kasabali olanlar Kosova şehirlerinde yaşayan Türklerin dillerine, kültürlerine, yaşam tarzlarına özenir ve en önemlisi Türklere hürmetle yaklaşır; küçümseyen, hakaret eden herhangi bir tavır içinde olmaz. Bu durum çoğunlukta olmayan Kosova Türkleri için aile hayatı ve sosyal hayatlarını kendi gibi olan veya en azından öyle davranan ve hissedilen birileriyle zenginleştirmek, sosyal çevrelerini genişletmek anlamına geliyor. Üzerinde durulmamış bir konu olmakla beraber Osmanlı idaresinden sonra rejimler ve radikal milliyetçi çevreler tarafından istenmeyen azınlık olarak kalan Kosova Türkleri bir bakıma diğer kasabali çoğunluğun (Arnavutların) himayesinde olmuş, bir gettolaşma sürecine girmemiştir.

Kasabali olan Arnavutlar açısından ise “kasabalılık” bir prestij unsurudur. Burada belirtilmesi gereken ilginç bir ayrıntı vardır. Arnavutlar, Türklerin kasabali terimine karşılık “shehërli” (şehirli) terimini kullanırlar. Vurgusu uzun söylenen ilk

⁴⁰ Krasniqi, age., s. 57–60.

hece ünlüsü üzerinde olan ve “şe:hır” şeklinde söylenen bu kelime Kosova Türkleri tarafından Arnavutça bir kelime olarak telakki edilir.

Kasabali Arnavutlar Türklere kıyasla, çüylilerin davranışlarını daha açık bir şekilde ve sert dille eleştirir; bazen de kendilerinin eskiden çüyli olduklarını belirterek kasabalıların kendilerine tahammül etmiş olmalarını onların bir hoşgörü kültürüne sahip oldukları şeklinde yorumlarlar. Kasabali olmak için Türkçe bilmek şarttır; ama şehir kökenli olmak zorunlu değildir. Zira Türkçeyi öğrenmeye başlamak şehirli topluma entegre olma niyetinin bir göstergesi sayılmıştır. Bu nedenle şehre berber veya kunduracı çırağı olarak gelen köylü çocukları öğrenebildikleri kadar Türkçe konuşmaya gayret ederlermiş. Türkçeyi yeni öğrenenler sohbete bildikleri kadar Türkçe ile başlamayı tercih ederlermiş. Kasabali sayılmak için günümüzde Prizren’de Türkçe bilme şartı güncelliğini koruyorken Kosova’nın diğer şehirlerinde durum değişmiştir. Diğer şehirlerdeki günümüzde Türkçe bilgilerini ön plana atmamakla birlikte, Türkçe bilenler kendilerini diğerlerinden üstün sayarlar.

Çüyli tabiri ise kasabali kesim açısından Türkçeyi bilmeyen Müslüman Arnavutlar için kullanılan bir tabirdir. Kosova’da Mamuşa, Dobırçan, Yanova gibi köylerde yaşayan Türkler kasabalılar tarafından çüyli olarak adlandırılmaz; Mamuşali, Dobırçanlı ve Yanovalı şeklinde adlandırılırlar. İlginç olan Katolik Arnavutlara da “çüyli” yerine “Fanda” denmesidir. Şehirde yaşadıkları veya şehir kökenli oldukları hâlde Türkçeyi konuşmayan Arnavutlar da Prizren’de çüyli sayılmaya devam etmektedir. Nitekim Poyraz⁴¹ şunu belirtmiştir:

Türkçe’nin Prizren açısından önemi Kosova Türkleri için olduğu kadar Arnavut, Boşnak ve Romlar için de “köylü” (çüli) ve “kentli” (kasabali) ayrımını göstermesi, bir başka deyişle bireyin toplumsal kökenine ilişkin kimliğini tanımlama işlevini yerine getirmesidir. Türkçe, Osmanlı döneminden beri şehirlerde geleneksel olarak kullanılan bir dil olduğu için, Türkler dışındaki etnik gruplar açısından Türkçe bilmek, “şehirli” kimliğinin bir göstergesi iken; Türkçe bilmemek köylü olmanın göstergesidir.

Kasabalıların Türk olmayanları çüyli akrabalarının olduğunu bazen söyler, bazen de sözü edildiğinde böyle bir akrabalık ilişkisinin üstünü kapatmaya çalışırlar. Ancak kasabali Türkler çüyli akrabaları olsa bile bu ilişkiyi mümkün mertebe

⁴¹ Tuğça Poyraz, **Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren Mamuşa Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2007, s. 111.

açıklamamaya gayret ederler. Kasabali Türkler açısından ilginç olan bir başka husus Arnavutça konuşmayı, hatta bilmeyi bile çüylilikle ilişkilendirmeleridir. Nitekim özellikle Prizren’de Arnavutça bilseler bile bilmediklerini ifade edenlere tesadüf etmek olağan dışı bir şey değildir. Bu olgu hakkında sahada yaptığımız araştırmada “çüyli akrabanız var mı?” sorusuna genelde “yok” cevabı verilmekle birlikte, sohbetin devamında anne veya baba tarafından “uzak” saydıkları bazı çüyli akrabaların varlığı ortaya çıkıyordu. Hatta günlük hayatta Arnavutçayı daha sık kullandığını ifade eden kaynak kişilerden biri “ben aslında Arnavutçayı Türkçe kadar iyi bilmem” deme ihtiyacı duyuyordu. Kosova’da Türkçenin şehir dili sayılması günümüzde bazı insanların “ben aslında kendimi Türkçe olarak daha iyi ifade ederim” mealinde cümleler sarf etmelerine neden olmuştur. Diğer yandan kendilerini Sırpça olarak daha doğru ifade ettiklerini ileri süren şehirlilerin sayısı az değildir. Nitekim Yugoslavya’nın parlak dönemlerinde (1970-1980 yıllarında) hayatlarının erken gençlik dönemini yaşamış olan şehirlilerin günümüzde bile Yugoslavya’ya karşı nostaljileri devam etmektedir. Bu konu kimi sosyoloji ve sosyal psikoloji araştırmalarına konu olmuş, “jugonostalgija”⁴² diye bir terim üretilmiştir.

Yukarıda atıfta bulunulan tez⁴³ ve bir makale⁴⁴ dışında “Kasabali” ve “çüyli” kavramları hakkında bilgi veren bir başka yazılı kaynağa rastlanmamıştır. Ancak bu konu hakkında kaynak kişilerin görüşlerine başvurulmuştur. Yukarıdaki tespitler kaynak kişilerden (özellikle Prizren, Priştine ve Vıçitrin’da yaşayanlardan) konu hakkındaki görüşlerinin özetlenmiş halidir.

Kosova Türkleri hakkında kayıt bulabildiğimiz dönemlere ilişkin bazı istatistiki veriler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

⁴² Monika Palmberger, “Nostalgia Matters: Nostalgia For Yugoslavia as Potential Vision for a Better Future”, **Sociologija**, Vol. L (2008) No:4, Beograd, s. 355-370.

⁴³ Poyraz, age.

⁴⁴ Mustafa Balcı, "Kosova ve Makedonya Türk Ağzlarında Devrik Cümle Meselesi", **Avrasya Etüdleri**, 38, 2010, s. 43-60.

Tablo 1: **Osmanlı dönemi sonrası Kosova’da Türk nüfusu istatistikleri**

Sayım Yılı	1921	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2011 ⁴⁵
Türk Sayısı	27.910 ⁴⁶	1.315	34.583	25.764	12.244	12.513	10.445	18.738
Nüfus Sayısına Oranı	%6,3 ⁴⁷	%0,2	%4,3	%2,7	%1,0	%0,7	%0,7	%1,1

Kaynak: Hivzi Islami: "Popullsia," **Kosova-Vështrim monografik**, Prishtine, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosoves, 2011, s. 109-130.

Yukarıdaki tabloda 1921-1991 döneminde Kosova’da kendini Türk beyan edenlerin hem sayısında hem de genel nüfusa oranında sürekli bir azalma olduğu gözlenmektedir. Ancak 1921 ile 1948 yıllarına ilişkin sayım sonuçlarında anormal düşüş gözlenmektedir. Kraliyet Yugoslavya’sında yapılan sayımda nüfus dağılımı konuştukları dil esas alınarak yapılmış; ayrıca günümüz Kosova’sı Karadağ’ın bir kısmı, Sırbistan’ın güneyi ve Makedonya’yı içine alan Güney Sırbistan bölgesi içinde yer almıştır. Kosova, Tito Yugoslavya’sında Sırbistan’a bağlı özerk bölge statüsüne sahip olmuş ve nüfus sayımında dil yerine milli mensubiyet esas alınmıştır. Diğer yandan 1951 yılına kadar zaten Kosova’da Türk etnisitesi resmen kabul edilmemiştir. Resmen kabul edilmeyen bir etnisitenin sayımlarda, bu kadar az bir sayıyla bile olsa temsil edilmesi ayrı bir garabettir.

1953 ile 1971 yılları arasında da Kosova’da Türk nüfusunun sayısında aşırı bir düşüş olduğu görülmektedir. Baklacioğlu,⁴⁸ 1953-1966 yıllarında Yugoslavya’dan Türkiye’ye göç eden Türklerin sayısını 90.907 olarak tespit etmiştir. Bu sayı Yugoslavya’dan göç edenlerin konuştukları ana dili esasına göre hesaplanmış ve Yugoslavya’nın tamamından göç edenleri kapsamaktadır. 1953 sayımında Makedonya’da kendini Türk beyan edenlerin sayısı 203.938, 1971 yılında ise 108.552 olarak verilmiştir⁴⁹. Bu istatistiklerden hareketle Kosova’dan Türkiye’ye göç edenlerin sayısının belirlenmesi çok güçtür. Zira bu istatistiklere göre 1953 ile 1971 sayımları arasında Kosova ve Makedonya’da Türk nüfusundaki toplam azalma aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye’ye göç edenlerin sayısından 26.298 kişi fazladır.

⁴⁵ Kosova İstatistik Kurumu verileri

⁴⁶ www.pop-stat.mashke.org web sayfasından Yugoslavya’nın Sırbistan Cumhuriyeti Güney Sırbistan diye adlandırılan bölgede günümüz Kosova’sı içerisinde yer alan yörelere ilişkin sayıların toplamından elde edilmiştir. (Çevrimiçi) <http://pop-stat.mashke.org/yugoslavia-religion-1921.htm>, 7 Ekim 2017.

⁴⁷ Konuştukları dili Türkçe olarak beyan edenlerin yüzde oranı.

⁴⁸ Nurcan Özgür Baklacioğlu, Dış Politika ve Göç: Yugoslavya’dan Türkiye’ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990), İstanbul, Derin Yayınları, 2010, s. 476.

⁴⁹ A.e., s. 351.

Tablo 2: **Kosova ile Makedonya’da 1953 ile 1971 nüfus istatistiklerine göre Türklerin sayısındaki azalma**

	1953	1971	Fark
Kosova	34.583	12.764	21.819
Makedonya	203.938	108.552	95.386
Toplam	238.521	121.316	117.205

Yukarıdaki istatistiklere bakıldığında Kosova’daki Türklerin sayısındaki azalmanın sadece göçle izah edilemeyeceği açıktır. Yukarıda Popovic’in 1971 nüfus sayımında sayım memurlarının verilerle oynadıkları ve Kaleşi’nin bir Arnavutlaştırma sürecine ilişkin iddialarına atıfta bulunulmuştur. Bu çalışma için gerçekleştirilen mülakatlar esnasında “kasabali” kesimin özellikle 1950 ve 60’lı yıllarda kendilerini Türk beyan etme eğiliminde oldukları yönünde görüşler de tespit edilmiştir. Kısacası Kosova’daki Türklerin sayısındaki azalma faktörleri içerisinde göç, nüfus sayım verilerinde oynama ve “kasabali” kesim içerisinde çeşitli sosyoekonomik ve sosyokültürel nedenlerden dolayı 1971 sayımından sonra kendini Arnavut beyan etme tercihleri olarak özetlenebilir. Nitekim 1971 ile 1991 arasındaki 20 yıllık dönemde Türk nüfusundaki azalma olağan nüfus hareketliliği, yine “kasabali” kesimde etnisite beyanında farklı tercih kullanmaları ve 1970’li yıllardan sonra Kosova’daki kimi siyasi ve sosyokültürel gelişmeler neticesinde Kosovalı Türklerin de kendilerini Arnavut beyan etme tercihleri ile izahı mümkün bir oran olarak kabul edilebilir.

2011 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kosova’nın toplam nüfusu 1.739.825 olup kendini Türk beyan edenlerin sayısı 18.738’dir. Kosova Türkleri⁵⁰ Prizren (9.091), Mamuşa (5.128) Priştine (2.156), Gilan-Dobırçan (978), Mitroviça (518), Vıçitırın (278), Lipyan’a bağlı Yanova (128), İpek (59) gibi şehir, kasaba ve köylerde yaşamaktadır⁵¹.

⁵⁰ Bu istatistikte Kosova vatandaşı olup kendini Türk beyan edenler düşünülmektedir.

⁵¹ ASK, Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave në Kosovë 2011 - Rezultatet Përfundimtare, Prishtinë, Agjencia e Statistikave e Kosovës, 2011.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 KOSOVA TÜRKÇESİ

1.1 Kosova Türkçesini Konuşanlar

Kosova Türkçesinin ilk temellerinin İkinci Kosova Savaşı'ndan sonra daha yerleşik bir hâl alan Osmanlı idaresinin Anadolu'dan iskân ettirdiği ilk Türklerle atılmış olduğunu saymak yanlış olmasa gerek. Buralara yerleşen Türkler zaman içerisinde yerli halkla önce kamusal alanlarda ilişki kurmaya başlamıştır. Zaman geçtikçe Kosova'nın yerlisi kabul edilen Türkler, İslamiyet'i kabul eden diğer etnisite mensubu kişilerle dindaşlık nedeniyle ortak mabetlere ve sair mekânlara devam eder olmuştur. İlk başta idarî ve ticarî alanda kurulan ilişkiye dinî boyut da katılınca kültürel anlamda yakınlaşma başlamış olmalıdır.

Krasniqi'ye⁵² göre Osmanlı-İslam kültürünün bu topraklarda gelişmesinin en belirleyici etkenlerinden birisi eğitimidir. İlk eğitim faaliyetlerinin İslam Milleti için camilerde yapıldığını ve Müslüman olanların, dil ayrımı olmaksızın, aynı eğitim kurumlarına eşit şartlarda devam ettiğini belirtilmiştir⁵³.

Diğer yandan Schmit⁵⁴, 20. asrın başına kadar Kosova'da Arnavutçanın yazı dili olarak nerede ise hiç kullanılmadığını, okuryazar olan Müslüman Arnavutların yazı dilinde Osmanlıca'yı (Türkçeyi) kullandıklarını belirtmiştir. Schmit devamında Müslüman Arnavutlar üzerinde etkisini yaymış olan Osmanlıca için sayıca Arnavutlardan baskın olmadığı hâlde prestiji daha yüksek bir topluluğun dili olduğuna işaret etmektedir. Yukarıda atıfta bulunulan istatistiki verilerde Kosova'da Türk nüfusunun bir sayısal üstünlüğü olduğu yönünde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Aksine, Kosova'da Türk varlığı kimi kaynaklarda yok sayılmıştır. Ama Kosova ve Makedonya'da Türklerin günümüzde ve geçmişte varlığını ortaya koyan başkaca kaynaklar mevcuttur. Örneğin Çauşević⁵⁵, "Makedonya ve Kosova'da konuşulan Batı

⁵² Krasniqi, age., s. 101.

⁵³ a.y.

⁵⁴ Schmit, age., s. 100.

⁵⁵ Ekrem Causevic, "19. Yüzyılda Bosna-Hersek'te Konuşulan Türkçenin Ağız Özellikleri", *Perspectives on Ottoman Studies*, Zagreb, University of Zagreb, 2008, s. 287-294.

Rumeli ağızları, ana dili Türkçe olan Türk azınlıkları tarafından konuşulmuş olmakla birlikte hala konuşulmaktadır.” tespiti ortaya koymuştur.

İlk başta sadece Anadolu’dan gelen Türklerin konuştuğu Türkçe zaman içerisinde yerli halklar tarafından önce idare, daha sonra özellikle İslamiyet’i kabul eden Arnavutlar ve Boşnaklar tarafından eğitim ve kültür dili olarak kabul edilmeye başlamıştır. İslamlaşma süreciyle Türkler ile diğer Müslüman topluluklar arasında ilişkiler gelişmeye başladıktan sonra Türkçenin geniş kitlelerce konuşulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kosova Türkçesinin dört yüzyıla yakın süreyle Kosova’da kamusal alanlarda ortak iletişim dili olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Kosova’nın genelinde sayısal anlamda herhangi bir zamanda üstünlük sağlayamamış olan Kosova Türkleri haliyle Kosova’da yaşayan diğer milletlerin dilini öğrenmeye ve konuşmaya ilgi göstermiş, ihtiyaç duymuş veya bazı durumlarda mecbur kalmıştır. Başka milletlerin dilini konuşma ilgisi ve ihtiyacının önce çarşıda, camide, mektepte başlamış olacağını tasavvur etmek zor olmasa gerek. Nitekim Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, İpek, Vıçitrin gibi yerlerde görüştüğümüz Kosova Türklerine “Türkçe dışında başka dil bilmeyenlerin veya konuşmayanların sayısı çok mu?” ve “Nüfusun hangi kesimi Türkçe dışında başka dil bilmez veya konuşmaz?” şeklinde sorduğumuz sorulara aldığımız cevap, mealen “Türkçe dışında başka dil konuşmayanların sayısı azdır.” ve “Arnavut akrabası olmayan ailelerin okula gitmemiş olan kadınları Türkçe dışında başka dil bilmezler.” şeklindeydi.

Yukarıdaki bilgiler ve günlük yaşamımızdaki gözlemlerden hareketle Kosova’da Türkçe konuşanların üç farklı gruptan oluştuğunu ileri sürebiliriz:

1.1.1 Birinci Grup (Tek Dilli Kosova Türkleri)

Türkçe bilmeyen, Arnavut veya Boşnak akrabası olmayan ve herhangi eğitim kurumuna devam etmemiş olan ev kadınlarının oluşturduğu gruptur. Kosova’da yaşayan Türklerin günümüzde okuryazarlık oranının yüksek olduğu dikkate alındığında bu grubun çok küçük olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim 1999 yılına kadar devlet okullarında Türkçe eğitime devam etmiş olanlar 4. sınıftan itibaren devlet dili olan Sırpçayı zorunlu ders olarak görmekteydiler. Devlet dili olan Sırpça haliyle resmî iletişimin de diliydi ve zaman içerisinde prestij dili olarak baskınlığını

artırıyordu. Diğer yandan sayısal olarak özellikle 1953 yılı sayımlarından sonraki dönemde Kosova Türkleri %5'in altında olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda kadınların katıldıkları düğün, sünnet düğünü, mevlit ve farklı törenlerde Arnavutça veya Boşnakça konuşup Türkçe bilmeyen kadınlarla karşılaşmış ve temel düzeyde bile olsa iletişim kurmuş olmama ihtimali çok düşüktür. Aynı şekilde, okula gitmemiş olsa bile, küçük yaşta mahalle arasında oynarken bu kişilerin sadece Türkçenin konuşulduğu ortamdan çıkmamış ve başka dili duymamış olma ihtimalini de düşünmek zordur. Özellikle 1980'li yılların başından itibaren en azından şehirlerde Kosova'da televizyonsuz aile sayısı yok denecek kadar azdı. O dönemlerde izlenebilen televizyon kanallarından Belgrat Televizyonu (RTB) Sırpça, Priştine Televizyonu (TVP) da çoğunlukla Arnavutça yayın yapıyorlardı. 1980'lerin ortasında Yugoslavya'da VHS video oynatıcılar yaygınlaşmaya başlayınca "Video Club" diye tabir edilen dükkânlardan kaset kiralama imkânı doğmuş ve Türkçe film izleme oranı artmıştı. Fakat video oynatıcılar dönemin ekonomik şartlarından dolayı her aileye girememişti. Diğer yandan yabancı film izlemenin de dönemin genç nesli açısından ayrı bir prestiji vardı. Genelde Sırpça altyazıyla tercüme edilmiş olan Amerikan filmleri dönemin Yugoslavya'sından oldukça popülerdi.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kosova Türklerinden kendini "kasabali" tanımlayan kesimin "çüyli" kesimle bir irtibatı olduğunu sosyokültürel nedenlerle reddettikleri bilinmektedir. Diğer yandan 25 yaş üstü kesimin Sırpça ile bir temasının olmadığını düşünmek zordur. Günümüzde ise Türkçe eğitim yapılan devlet okullarında Arnavutça dersi Türk çocuklara okutulmakta. Bunun dışında Kosova Türkleri arasında eskiye kıyasla İngilizce ve Arnavutçaya ilgi artmış durumdadır. Netice itibarıyla Kosova Türklerinden Türkçe dışında başka dil bilmeyen ve konuşmayan günümüzde nerede ise yok denecek kadar azdır.

1.1.2 İkinci Grup (İki veya Çok Dilli Kosova Türkleri)

İki ve/veya çok dilli Kosova Türklerinin oluşturduğu gruptur. Bu noktada iki dilliliğin tanımını yapmak yerinde olacaktır. İki dillilik veya çok dilliliğin tek bir tanımı olmamakla birlikte birkaç kaynaktan derlenen tanımları buraya almayı uygun

görülmüştür. (1). İki dilin dönüşümlü olarak kullanılmasına iki dillilik denir⁵⁶ (2) Bir bireyin iki dili bilmesi veya bir toplumda iki dilin kullanılması durumudur⁵⁷. Bir konuşurun/dil topluluğunun yazılı ve sözlü iletişimde iki dili eşit veya birbirine yakın yeterlikte kullanabilmesidir⁵⁸.

Kosova Türklerinden yukarıdaki tanımlarda belirtilen özellikleri haiz farklı gruplar tespit edilebilir. Tabii bu grupları kesin hatlarla birbirlerinden ayırmak mümkün değildir. Çünkü Kosova Osmanlı sonrası dönemde farklı siyasi ve hukuki statülere sahip olduğu gibi Kosova Türkleri de bu süre içerisinde farklı haklara, farklı statülere sahip olmuştur. Örneğin 1912-1951 döneminde Kosova’da kurumsal anlamda Türkçe eğitim durdurulmuş, 1951 yılında tekrar başlatılan Türkçe eğitim farklı konjonktürel şartlarda gelişmiştir. 1928’de Türkiye’de Harf Devrimi gerçekleşmiş bulunuyordu; Kosova’nın bağlı olduğu Yugoslavya ise totaliter komünist rejimiyle yönetiliyordu. Ayrıca eski Osmanlı medreselerinde yetişmiş olan okuryazarların önemli bir kısmı Osmanlı idaresinin son bulmasıyla ya göçe zorlanmış veya onların toplum içerisinde itibarsızlaştırılmalarına yönelik farklı kampanyalar yürütülmüştür. Bu çerçevede Osmanlı döneminde devletin, kültürün, eğitimin dili olarak prestijli olan Türkçe, Osmanlı sonrası dönemde ve Tito Yugoslavya’sı eliti tarafından hakir görülmek istenen bir grubun dili olarak muamele ediliyordu. Dolayısıyla 1951 yılında Türkçe eğitim öğretmen ve kitap olmaksızın başlatılmış, eğitimde kalite, öğretmen ve ders kitabı sorunu günümüze kadar devam edegelmiştir.

Kosova’da 1951 yılında başlayan Türkçe eğitim Türklerin yaşadıkları tüm yerleri kapsamadığı (Yanova) gibi, 1970’li yıllarda kapatıldığı yerler oldu (İpek ve Vıçitırın). Günümüzde Gilan ve Dobırçan’da Türkçe eğitim bitme aşamasına gelmiştir. Bitmiş ve bitme aşamasına gelmiş olan yerlerde Türkçe eğitimin kalitesi gelişmemiş olmasının nedenleri arasında sayısal azınlık ve Türkçe eğitim aleyhinde yapılan kampanyalar sayılabilir. Bu hususlar Kosova’da Türkçe basında çokça ele alınmış ve çeşitli toplantılarda tartışılmıştır. Kosova’da 1951 yılında başlayan Türkçe

⁵⁶ Uriel Weinreich, **Languages in Contact - Findings and Problems**, 19th Printing, New York, Linguistic Circle of New York, 1979, s. 1.

⁵⁷ Kamile İmer, Ahmet Kocaman, A Sumru Özsoy, **Dilbilim Sözlüğü**, 2. baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013. s. 155.

⁵⁸ Süer Eker, **Çağdaş Türk Dili**, 4. Baskı, Ankara, Grafiker, 2006, s. 94.

eğitimin gelişimi ve sorunları hakkında Türk Dil Kurumunca Ankara’da gerçekleştirilen “Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleninde” Salih Lika’nın⁵⁹ sunduğu bildiride geniş bilgilere yer verilmiştir.

1.1.2.1 Kosova Türklerinin İkinci ve Diğer Dilleri Öğrenme Ortamları

İki veya çok dilli olan Kosovalı Türklerin de ikinci ve diğer dilleri öğrenme veya edinme ortamı ve şartları farklı olabilmektedir. Gözlemlerimize dayanarak Kosova Türklerinin ikinci dili öğrenme veya edinme ortamlarını şöyle sınıflandırılabilir:

1. Mahalle ortamı: Şehirlerde yaşayan nüfusun büyük bir kısmı birden çok dilin konuşulduğu mahallelerde yaşamaktadır. Özellikle okul öncesi eğitimin revaçta olmadığı 1990’lı yıllardan önce erken çocukluk dönemini yaşamış olan bireylerin mahalle ortamında Arnavutça ve/veya Sırpçayı öğrenmeye başlamış olması gerekir. Edinilen bu ikinci ve/veya üçüncü dil(ler) genelde mahallenin yerel varyantı olmuştur. Böyle ortamlarda edinilen dilin ilerleyen dönemlerde konuşulmaya devam etmesi durumunda ana diline yakın düzeyde gelişmiş olabileceği düşünülebilir.

2. Akraba çevresi: Yukarıda da ifade edildiği üzere Kosovalı Türklerden bazıları özellikle “çüyli” kesimiyle akrabalık ilişkisini açıklamaktan çok memnuniyet duymazlar. Bu durumla daha çok Prizren’de karşılaşıldı denilebilir. Bu ilişkiyi reddedenlerin “çüyli” akrabalarla ilişkilerinin sıkı olmadığını da akla getirmektedir. Ama diğer kesim en azından 1990’lı yılların başına kadar bu akrabalık ortamı içerisinde ikinci dili öğrenmiş ve/veya geliştirmiş olabilir.

3. Okul ortamı: Yukarıda ifade edildiği üzere Kosova’da 1951 yılında başlamış olan Türkçe eğitim İpek, Mitroviça ile Vıçitrin gibi yerlerde daha 1970’li yıllarda son bulmuştur. Bunun dışında Gilan’da da kesintili olarak bugüne kadar gelebilmiş, fakat günümüzde artık Türkçe sınıflar kapanmaya yüz tutmuştur. Bahse konu yerlerde yaşayan Türkler çoğunlukla Arnavutça eğitime devam etmek zorunda kalmışlardır. Bu yerlerde Türk nüfusunun diğer nüfusa oranının çok düşük olması da diğer yandan

⁵⁹ Salih Lika, "Yugoslavya'da Türkçe Eğitim Hayatı (İlkokul ve Ortaokul Düzeyinde)," **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni - Bildiriler**, Ankara, TDK, 1999, s. 215-244.

karışık evlilikleri getirmiş ve bunun sonucunda Müslüman Arnavutlar ve Mitroviça'da Boşnaklarla akrabalık ilişkileri kurulmuştur. Dolayısıyla bu yerlerdeki Türklerin okul, akrabalık ve mahalle ortamlarında Arnavutça ve/veya Sırpçayı⁶⁰ aktif bir şekilde konuşmaları sonucunu doğurmuştur.

4. Karışık evlilikler: Kosova'da Türklerin karışık evlilik kurdukları topluluklar arasında Müslüman Arnavutlar önde gelir. Kaynak taraması süresince Kosova Türklerinin etnik sosyolojisi hakkında yapılmış bir çalışmada 416 denekle yapıldığı belirtilen anketten 402 kişinin yani %96,6'sının eşinin Türk olduğu ve Kosova Türkleri içerisinde endogami geleneğinin baskın bir şekilde öne çıktığı ileri sürülmüştür⁶¹. Ancak ortaya konan bu oran hakkında ciddi kuşkular olduğu tartışılmaz. Bu ankete katılanların yaş grubu hakkında bir bilgi verilmediği için bu oranın örneklem grubundan mı yoksa anketin uygulanma problemlerinden mi ileri gelmiş olabileceğini tespit etmek zordur. Ama bu tespitte yöntemsel bir sıkıntı olduğu aşikârdır. Zira özellikle Mamuşa'da görüştüğümüz kişiler 1990 yılından önce evlenmiş olanlarının büyük bir kısmının civar köylerden Arnavut gelin aldıklarını, aynı şekilde civar köylere Arnavut erkeklere kız verdiklerini ifade etmişlerdir. Kendimiz de Kosovalı Türk olduğumuz ve Kosova'daki diğer Türklerle akrabalık, arkadaşlık ve başka türden vesilelerle sürekli irtibatımız olduğu için bu tespitleri sürekli temaslarımız neticesinde ortaya koyuyoruz. Türklerin Arnavutlarla evlilik kurduklarını bir Kosovalı olan Muzbeg⁶² de belirtmiştir.

Karışık evliliklerde Prizren dışındaki yerlerde ana dili, ataerkil aile yapısından dolayı çoğunlukla babanın konuştuğu dil olarak tercih edilir, bu çerçevede eğitim dili de buna göre belirlenirdi. Ancak Türkçe eğitimin 1970'li yıllarda son bulduğu yerlerde okullaşma çoğunlukla Arnavutça olurdu. Başka bir deyişle karışık evliliklerde babası Türk olan çocukların ana dili ve eğitim dili Türkçe, annesi Türk olup babası Arnavut

⁶⁰ Tito Yugoslavya'sı döneminde devlet dilinin ası Sırp-Hırvatça şeklinde idi. Kosova'da Boşnak, Sırp, Hırvat ve Karadağlıların konuştuğu dil Güney Slavca dili olan Sırpçanın "štokavski" lehçesinin "ekavski" diye adlandırılan ve Sırbistan'ın standart varyantının esas aldığı lehçesiydi. (Çevrimiçi) <http://www.srpskijezik.rs/gramatika/srpski-knjizevni-jezik>, 12.12.2017.

⁶¹ Poyraz, age., s. 107.

⁶² Bengi Muzbeg, **Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 60–61.

olanların ana dili ve eğitim dili Arnavutça olurdu. Tabii böyle bir teamül her durumda istisnasız bağlı kalınan bir kural değildi.

Prizren’de Türkçe şehir dili statüsünü günümüze kadar sürdürebilmiş olmasından dolayı ilk öğrenilen dil Türkçe olmaya devam etmektedir. Ancak eğitim dili ebeveynin farklı kriterlere göre belirledikleri tercihlerine bağlı olarak değişebilmektedir.

Karışık evliliklerle ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus, evlilik kuranların evlendikleri eşinin dilini evlilikten önce bilip bilmedikleriyle ilgilidir. Prizren’de gelin veya damat “kasabali” olunca Türkçeyi önceden bilmiş olma ihtimali yüksek iken, “çüyli” olup Prizren’e gelin gelen kadınlar genelde Türkçeyi koca evinde öğrenmeye başladıkları varsayılmaktadır. Prizren dışındaki yerlerde Türk aileye gelin gelen kadınların kahir ekseriyeti evlendikten sonra Türkçeyi öğrenmeye başlamışlardır.

Kosova’da ana dili Türkçe olanlar tek dilli, iki veya çok olmalarının yanı sıra yerel değişke olan “bizim Türçe” ile okullarda, basın yayın organlarında ve Türkiye’den gelenlerle kullandıkları “istilayçe”⁶³ olmak üzere iki değişke kullanırlar veya kullanmaya gayret ederler. “İstilayçe”, Osmanlı Türkçesinde kullanılan “ıstılah” kelimesinde geldiği anlaşılmaktadır. Kamus-ı Türki’de⁶⁴ ıstılah, *1. bir ilim ve sanata mahsus kelime ve tabir, (...) 3. herkesin anlamadığı ve tekellümde gayr-i müsta’mel garîb ve muğlâk lûgat* şeklinde tanımlanmıştır. Bu kelimeden gelen ve Kosova Türklerinin “istilayçe” diye tabir ettikleri şey iki anlama gelmektedir: (1) Türkiye’de yaşayan akrabalarımızın konuştuğu Türkçe ve ayrıca okullar ile basın yayın kuruluşlarında çalışanlar tarafından resmî iletişimde kullandıkları veya kullanmaya gayret ettikleri Türkçe, (2) Kosova’da daha okumuş olan veya kendini öyle göstermeye çalışanların konuştuğu Türkçe. Birinci anlam “ölçünlü dil” terimi anlamını da kapsayacak şekilde “kitabî” ve “edebî” terimlerini de kapsar. İkinci anlam ise daha çok

⁶³ Bu terimin sosyolengüistikteki “Üst Değişke” (İmer, **Dilbilim Sözlüğü**, s. 260) terimiyle benzer anlamda kullanıldığı açıktır. Buradaki esas fark “özenli kullanım gerektiren durumlarda kullanılan değişkenin” Standart Türkiye Türkçesi değişkesi olması düşünülmele birlikte bazı durumlarda, konuşan kişinin “Osmanlıca” veya “Eski Türkçe” diye nitelediği değişke olmasıdır.

⁶⁴ Şemseddin Sami, **Kâmus-ı Türki (Latin Harfleriyle)**, Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 101.

alay yoluyla “kitabî Türkçeyi” konuşmak isteyip de başaramayanları işret etmek için kullanılır.

İki değışkelik: Bir ÷lkede bir dilin iki değışkesinin olması durumu⁶⁵ olarak tanımlanmıştır.

Dolayısıyla Kosova Türkleri, tek veya çok dilli olmalarından bağımsız olarak iki değışkeyi konuşmaya gayret ederler. Yerel olan değışke aile, akraba ve arkadaş çevresinde kullanılırken, “istilayçe” daha resmî durumlarda kullanılır. Her iki değışkeyi kullanmak bazılarınca bir hñner bile kabul edilir.

Tabii Kosovalı Türklerin günümüzde artık ölçñnlü dil tanımına giren değışkeyi ne ölçñde kullanabildikleri konusuna Mirjana Teodosijevic, Belgrat Üniversitesi Filoloji Fakñltesinde 1983 yılında savunduğı *Језик и тамне турске народности у Југославију* (Лист „Тан“) başlıklı yüksek lisans tezinde eğilmiş ve aynı tezin Türkçe tercümesi “Yugoslavya Türkleri’nin Basın Dil Üzerine Lengüistik Bir Araştırma”⁶⁶ başlığıyla makale olarak yayımlamıştır.

1.1.3 Üçñncü Grup (Türkçeyi Şehir Dili Olarak Konuşanlar)

Kosova Türkçesini konuşan bu grup “kasabali” olarak bilinen kişilerdir. Bu kişilerin sayısı 2011 nüfus sayımında 49.729 olarak verilmektedir⁶⁷. Bu verilere göre Kosova’da Türkçe konuşanların en büyük grubunu kendini Türk beyan etmeyen “kasabalılar” olduğunu söyleyebiliriz. Burada “beyan” kelimesinin kullanılmasının nedeni bu çalışmada başvuru olan istatistiklerin beyana dayanmasından ileri gelmektedir. Zira Kosova’da aslen Arnavut olup şehirli çevrenin içine entegre olduktan sonra kendini Türk beyan eden ve öyle yaşayanlar olduğu gibi, aslen Türk olup farklı sosyokültürel gerekçelerle kendini Arnavut beyan edeneler vardır. Hatta bazen önceki nüfus sayımında kendini Türk beyan edenler bir sonrakinde Arnavut beyan edebilmekte veya bu olayın tersi meydana gelebilmektedir. Netice itibarıyla Kosova’da Türkçeyi ana dili dışındaki başka bir dil olarak konuşanlar Kosova Türkü gösterilemezler. Tabii bu grubu oluşturanların tamamını Arnavut saymak da doğru

⁶⁵ İmer, age., s. 155.

⁶⁶ Mirjana Teodosijevic, "Yugoslavya Türkleri'nin Basın Dili Üzerine Lengüistik Bir Araştırma", **Türk Dili Araştırmaları Yılığı Belleten**, 1984, 1987, s. 167-213.

⁶⁷ ASK, age., s. 67.

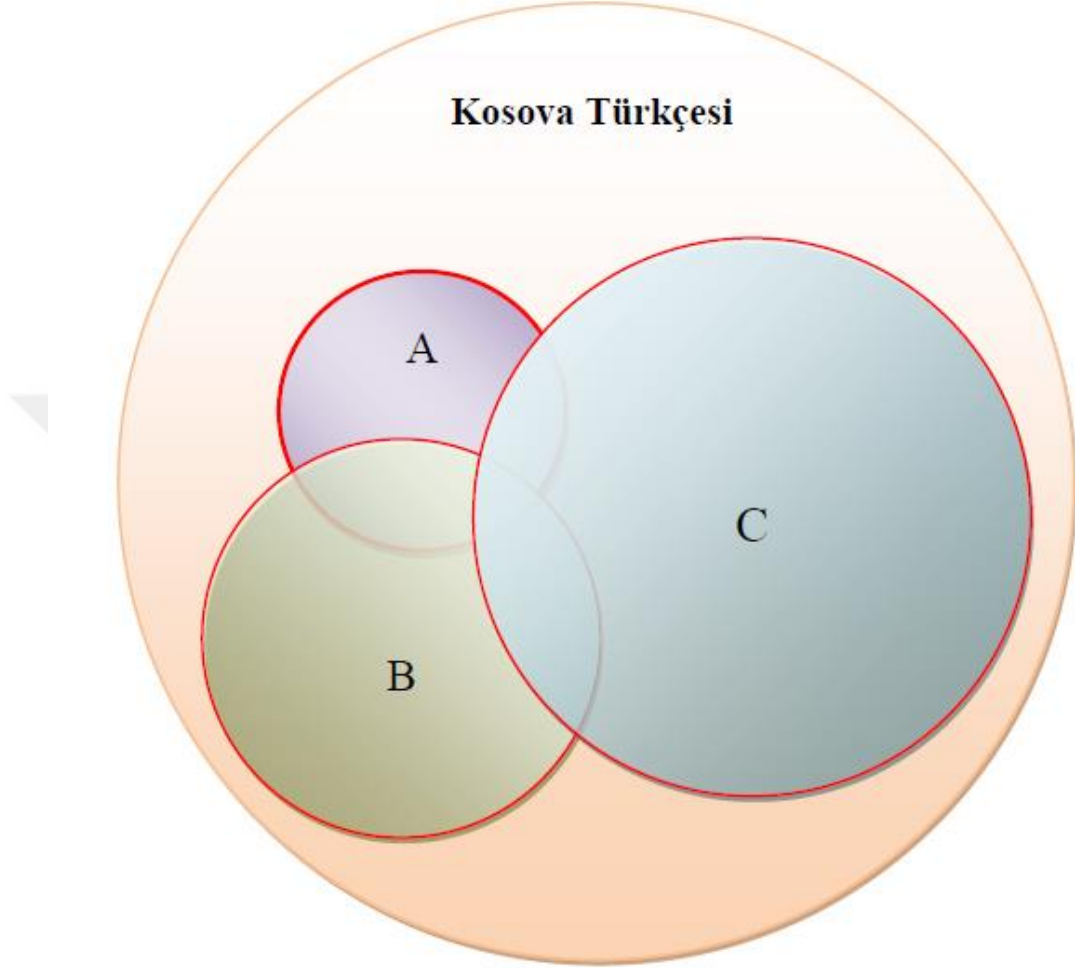
olmaz. Ancak bu grubun çoğunluğu Arnavut'tur demek, en azından "kendini Arnavut beyan edenlerden" saymak yanlış değildir. Bu gruptakiler de ikinci grup gibi iki veya çok dilli bireylerden oluşur. Bu grubu oluşturan bireyleri Türkçeyi öğrenme ortamlarına göre değil, etnik olarak Türklerle bir ilişkisi olup olmadığı kıstasına göre üç alt grupta değerlendirmek mümkündür. Ancak bu alt gruplar içerisinde hangisinin diğerinden kalabalık veya daha az kişiden oluştuğunu bu çalışma çerçevesinde belirlemek mümkün değildir.

1. Alt Grup: Türk soylu olup farklı nedenlerle kendini Arnavut beyan etmeyi kabul etmiş olanlardır. Türk soylu, yukarıda da ifade edildiği üzere, ataerkil aile yapısından dolayı baba soyu esas alınarak, baba tarafından soyu Türklere dayanalar düşünülmektedir. Kosova'da Türklerin etnik kimlik değiştirme nedenleri arasında karışık evlilik, eğitim dili, nüfus oranı gibi sosyokültürel nedenler sayılabilir.

2. Alt Grup: Anne, babaanne veya anneannelerin Türk olduğu ailelerin mensupları Türkçeyi öğrendikleri durumlar da mevcuttur. Bu grup içerisinde Türkçeyi aktif bir şekilde konuşanlar olduğu gibi, sadece temel düzeyde konuşanlar da vardır. Ancak bu gruptakiler Türkçeyi çoğunlukla annelerinden öğrenmişlerdir. Babaannelerden öğrenenlere de rastlamak mümkündür. Anneannelerden Türkçeyi öğrenenler daha az olmakla birlikte bu ihtimalin varlığının da işret edilmesi lüzumlu görülmüştür.

3. Alt Grup: Türklerle herhangi bir soy veya akrabalık bağı olmayıp Türkçenin konuşulduğu mahallelerde doğmuş, yetişmiş veya daha sonra yerleşmiş olanları kapsayan gruptur. Prizren'de yürütülen saha çalışmasında ailesi köy kökenli olup 1990'lı yıllara kadar Prizren'de doğmuş olanların genelde Türkçeyi öğrendikleri ifade edilmektedir.

Şekil 1: Kosova'da Türkçe Konuşan Gruplar

Şekil 1: Kosova'da Türkçe konuşan gruplar – A. Tek dilli Kosova Türkleri, B. İki veya çok dilli Kosova Türkleri, C. Türkçeyi şehir dili olarak konuşanlar

Kosovalı Arnavutların Türkçeyi şehir dili olarak kullanmalarının nedenlerini araştırmak üzere Arnavut akademisyenler, kültür tarihçileri ve aydınları ile gerçekleştirilen mülakatlarda “Şehirli Arnavutlar Türkçe konuşmayı hangi nedenlerden dolayı tercih etmişlerdir.” sorusuna cevap aramaya çalıştık.

Yukarıda atıfta bulunulan tarih kaynaklarından bazılarında Türkçenin idare, ticaret, askerî gibi amaçlar için kullanıldığı belirtilmektedir. Osmanlı toplumuna entegre olmakta başarılı olan Arnavutların bazıları 16. asırdan itibaren Türkçe edebî

eser vermeye başlamışlardır⁶⁸. Bu noktada Türkçenin edebiyat dili olarak Arnavutlarca da artık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Nitekim Schmit⁶⁹, Kosova’da Arnavutçanın yazı dili olarak kullanılmaya başladığı dönem olarak 20. asrın başını işaret etmiştir. Osmanlı devletinde sadrazamlığa yükselmiş ve divan yazmış Arnavutların olduğu gerçeğinden hareketle Kosova Arnavutlarının Türkçe eğitim görmüş oldukları sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla Osmanlı döneminin Kosova’ında eliti oluşturan Müslüman kesim Türkçeyi prestij dili olarak benimsemiştir. Türkçe sadece Müslümanlar tarafından değil, gayrimüslim kesimin de şehirlerde ortak iletişim dili olmuştur.

Bu anlamda Osmanlı hâkimiyetinden sonra da Türkçenin Müslüman Arnavutlar tarafından ilim dili olarak kullanılmaya devam etmesi ilgi çekicidir. Görüştüğümüz Arnavut aydınlar Kosova’da birkaç asırlık süreçte gelişmiş olan Türkçe yazı geleneğinin etkisine işaret etmişlerdir. Diğer yandan Tito Yugoslavya’sı kuruluncaya kadarki dönemde Müslüman azınlıkların kendi dillerinde eğitim görme imkânları oluşmadığı için şehirlerde Osmanlı döneminden kalma ders gereçleriyle mektep geleneği kısmen devam etmiştir. Ayrıca din eğitimi Priştine Alauddin Medresesi’nin açıldığı 1954 yılına kadar Osmanlı medreselerinde yetişmiş olan âlimlerce cami gibi mekânlarda devam etmiştir.

Görüşülen kişilerin bazıları tarafından Prizren, Priştine, Vıçitrin gibi yerlerde camilerin önemli bir kısmında Türkçe vaaz geleneğinin 1970’li yıllara kadar devam ettiği belirtilmiştir. Şehirlerde Türkçe mevlit geleneği hatıraları daha yeni. Prizren’de mevlithan olan bir kişi ile yaptığımız görüşmede günümüzde bile şehir Arnavutları içerisinde Türkçe mevlit geleneğinin yer yer devam ettiğini ifade etmiştir.

Karışık evliliklerden dolayı Türklerle kurulan akrabalık ilişkilerinin de bu anlamda önemli olduğu düşünülebilir. Arnavut bir kişinin Türk’le evli olan hala veya teyzesi tarafından kuzenleriyle iletişim esnasında az da olsa Türkçe konuşma merakı ortaya çıkmış olabileceği sanılmaktadır. Ama şehirde Türkçenin Türk olmayanlarca konuşulmasında en etkili faktörün Kosova’da şehirli ile köylünün arasında esas

⁶⁸ Robert Elsie, **Histori e letërsisë shqiptare**, Tiranë, 1997, 49–67; Krasniqi, age., s. 160–64.

⁶⁹ Schmit, age.

ayrımın Türkçe bilme yoluyla yapılmasının olduğu konusunda bir görüş birliği mevcuttur.

Burada belirtilmesi önemli olan bir ayrıntı şehirli ile köylü ayrımının Türkçe bilme kıstasına bağlı olduğu kesim Arnavutlarla sınırlı olmasıdır. Zira Prizren’de bu konuyla alakalı sorulardan birisi “Prizrenli Sırplar, Katolik Arnavutlar, Torbeşler, Goralılar da Müslüman Arnavutlarda olduğu gibi Türkçeyi aile içerisinde günlük iletişim dili olarak kullanırlar mı” şeklindeydi. Yaygın olarak aldığımız cevaplar şöyle özetlenebilir: *Katolik Arnavutlar Türkçeyi bilmezler veya konuşmak istemezler. Sırplar Türkçeyi sadece çarşıda konuşurlar ama aile ortamlarında konuşmazlardı. Torbeşler ve Goralılarda durum çok net değil. Bazı aileler kimi zamanlarda konuşurlar ama önemli kısmı konuşmazlar.*

Bu konuda Nathalie Clayer⁷⁰ şu tespiti ortaya koymuştur:

Etnolengüistik düzlemde İşkodra Sancağından farklı olarak nüfusu bir milyona yakın olduğu değerlendirilen Kosova’da çok daha heterojen bir yapı vardı. Bölgelere bağlı olarak Slavlar (Bulgarlar ve diğerleri) Arnavutlar, Türkler, Boşnaklar, Çerkezler, Çingeneler, Yahudiler, Ulahlar birbirleriyle az çok karışık halde yan yana yaşıyorlardı. Sınır bölgelerinde kimlik çok akışkandı ve etnik mensubiyet değişimi olayları vardı. Öyle ki Prizren, İpek, Priştine ve Üsküp gibi şehirlerde Türk (veya Osmanlı-Türk) kimliği şehirliliğin göstergesi haline gelmişti; Türk olmayan Müslümanlar Türkleşmeye meylediyorlardı.

Tarihi seyir içerisinde Kosova Türkçesini konuşanların sayısını tespit etmek mümkün değildir. Aynı şekilde dilin gelişme aşamalarını da tespit edecek verilerin az olduğu görülmektedir. Nitekim Gülsevin⁷¹, tarihi ağızlar üzerinde yapılmış olan çalışmaların azlığına işaret ederken, yazılı kaynakların olmayışı nedeniyle bir ağzın tarihî bir dönemine ışık tutmanın zorluğuna da dikkat çekmiştir. Bu çalışmanın amacı Kosova Türkçesinin tarihi ağızlarını tespit etmek olmamakla birlikte Türkçenin statüsü hakkında bir önerme ortaya koymanın bir sakıncası yoktur.

⁷⁰ Nathalie Clayer, *Në fillimet e nacionalizmit shqiptar*, Çev. Artan Pulo, Tiranë, Botimet Përpejka, 2012, s. 67.

⁷¹ Güler Gülsevin, XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları: Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihi Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi Örneği, Ankara, TDK, 2017, s. 14–20.

1.2 Kosova Türkçesinin Farklı Dönemlerdeki Statüsü

1.2.1 Osmanlı Dönemi

Osmanlı döneminde Türkçenin statüsünü üç döneme ayırmak mümkündür:

1. Osmanlı idaresinin ilk kurulmaya başladığı anda görevli gelen asker ve idareciler ile ilk iskân ettirilen nüfusun konuştuğu Türkçenin Eski Anadolu Türkçesi olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek. Tabii bu bölgelere gelen görevli ve iskân ettirilen nüfusun Anadolu'nun farklı yerlerinden gelmiş olmaları gerekir. Buradaki Türklerin hangi boya veya oymağa mensup olduklarına ilişkin bir kayıt, dedelerden nakledilmiş herhangi bir hikâye veya mitolojik herhangi bir anlatım olmadığından kimin nereden geldiğini tespit etmek zordur. Dolayısıyla Kosova Türkçesine EAT'nin hangi yöre ağzının kaynaklık ettiğini belirlemek güçtür. Ama Gülsevin'in⁷² işaret ettiği gibi bu ağzların Türkçenin kimi arkaik bazı unsurlarını muhafaza etmiş olmaları muhtemeldir. Bu unsurlar en azında ana çerçeve hakkında bir fikir verebilecek niteliktedir. İleride bazı tespitlerden anlaşılacağı üzere bu dönemdeki Kosova Türkçesi Eski Anadolu Türkçesinin bir "kolu" olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca Türkler dışındaki konuşur sayısının görece az olması nedeniyle yerel anlamda henüz büyük bir etkiye maruz kalmamış bir Türkçe olduğu kabul edilebilir.

2. Yerli halkların İslamiyet'e geçmeye başlamalarıyla Türkçe, sadece devlet ile iletişimde sınırlı olan kullanımını kamusal alanların din ve eğitim kısımlarına da genişletmeye başlamıştır. Çarşı ve pazar dışında cami, tekke gibi mekânlara giden Türk olmayan Müslümanlar Türkçeyi konuşur olmuşlardır. Bu aşamada Türkçe konuşanların hem sayısında hem de oranında artış olduğu gibi konuşulma alanlarına yenileri eklendiği için konuşulma sıklığı da haliyle artmıştır. Bu aşamada Türk olmayan Müslümanların Türklere kıyasla oranlarında bir artış meydana gelmiştir. Bu süreçte karışık evliliklerin başlayıp başlamadığı konusunda kesin bir şey söylemek zordur.

3. Arnavutların hem devlet kurumlarına hem de şehir toplumuna entegre olmaya başladıkları andan itibaren 1912 yılına kadarki dönemi kapsar. Bu dönem

⁷² Gülsevin, a.e. 26–30.

muhtemelen Türkçenin şehirli dili muamelesi gördüğü dönemdir. Zira bu dönemde artık Arnavut kökenli Osmanlı devlet adamlarının yanı sıra Türkçe, Farsça, Arapça ve Arnavutça eser veren edipler de yetişmeye başlamıştır.

1.2.2 Osmanlı Sonrası Dönem

1.2.2.1 Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Dönemi

4. Osmanlı hâkimiyetinin bittiği 1912 yılından sonra Türkçe, etkileyen, prestijli dil, devlet dili statüsünü yitirmiş olmakla birlikte, beş yüzyıl boyunca oluşturulmuş bir medeniyet, kültür birikimi ile geleneğinin dili olarak varlığını sürdürmüştür. Kraliyet Yugoslavya'sı içerisinde azınlık kabul edilen Müslüman topluluklar arasından bir fark yapılmamakla birlikte Saraybosna ve Üsküp gibi yerlerde Adalet (1920, Saraybosna), Birlik (1925, Üsküp), Hak (1920-1924, Üsküp), Hak Yolu (1925, Üsküp), Işık (1927-1929, Üsküp), Mücadele (1925, Üsküp), Rehber (1920, Üsküp), Sosyalist Fecri (1920, Üsküp), Uhuvvet (1919, Üsküp), Yeni Vakit (1925, Üsküp) gibi Türkçe ve Türkçe-Boşnakça olarak yayın yapmış olan matbuatın varlığı⁷³ Türkçe yazı geleneğinin devamının bir göstergesidir. Ancak bu dönemde göçlerin yaşandığı dikkate alınırsa Kosova (ve Makedonya'da) Türkçe konuşan nüfusta bir azalma olduğu aşîkârdır. Yazı dili olarak yukarıda mezkûr basılı kaynaklarda varlığını sürdüren Türkçe, eğitim dili olarak da özel mekânlarda din adamlarının yetiştirilmesinde kullanılmaya devam etmiştir. Konuşmada ise şehir dili olarak varlığını devam ettirmiştir.

1.2.2.2 Tito Yugoslavya'sı Dönemi

5. 1943 yılında temelleri atılmış olan Tito Yugoslavya'sında azınlıkların kendi dillerinde eğitim ve basın-yayın hakkı öngörüldüğünden 1944 yılında Üsküp'te Birlik gazetesi devlet destekli olarak çıkmaya başlamıştır. Kosova'da Türk azınlığına bu hak ancak 1951 yılında tanınmış ve bu yılda Türkçe eğitime başlanmıştır. Aynı zamanda Prizren ile Priştine'de varlıklarını günümüze kadar sürdürebilmiş olan Doğru Yol ile Gerçek dernekleri kurulmuştur. 1970 yılından itibaren Priştine'de çıkmaya başlayan Tan gazetesini Çevren, Kuş, Esin, Çığ gibi devlet destekli dergiler takip etmiştir.

⁷³ Popovic, age., Anex XVI.

Ayrıca 1974 Kosova Anayasası'yla⁷⁴ Kosova'da resmî dillerin sayısı üçe çıkarılmış ve sıralamada ilk resmî dil Arnavutça, ikinci Sırpça olmuştur. Bu diller Kosova'nın tamamında dönemin Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi organları tarafından yönetilen her kurumda eşit kullanıma sahipti. Diğer yandan Türkçe sınırlı bir resmîyete sahipti. 1974 yılından sonra birinci resmî dil olması Arnavutçanın prestijini artırmaya ve Müslüman topluluklarca daha fazla benimsenmesine yaradı.

Arnavutçanın prestijinin artmasına neden olan etkenlerden bir diğeri de 1970 yılında Priştine Üniversitesinin kurulmasıydı. Priştine Üniversitesinde eğitim dili Arnavutça ve Sırpçaydı⁷⁵. Her yükseköğretim programının Arnavutça ve Sırpça şubeleri vardı. Eğitim dilinin Arnavutça olduğu böyle bir üniversite Kosova'da Türkçe konuşan şehirli için olduğu kadar kendini Türk beyan edip Arnavutçayı ikinci dil olarak konuşanlar açısından da yeni bir imkân doğurmuştu. Ancak şehirli Türklerin hepsi Priştine Üniversitesinde Arnavutça gruplara devam etmemişlerdir. Aralarında Sırpça gruplara devam edenlerin oranı belki de Arnavutça gruplara kıyasla daha büyük olabilir. Ama Müslüman Arnavutların yükseköğrenime ilgisinin artması Türklerde de yükseköğrenime ilginin artmasını sağlamıştır. Netice itibarıyla tüm bu gelişmeler Türkçenin prestijinin daha da azalmasına neden olmuştur.

1990'lı yılların başında dönemin Yugoslavya'sında meydana gelen siyasi gelişmeler Kosova Türklerinin sosyal statülerine etkisi olmuş⁷⁶. Bu gelişmeler neticesinde Arnavutlar ile Türklerin arası açılmaya başlamış ve Türklerin Arnavutça yükseköğrenime devam etme konusunda bazı çekinceleri olmuştur. Tam bu noktada 1992 yılından itibaren T.C. MEB'in "Büyük Öğrenci Projesi" çerçevesinde Kosova'da Türkçe eğitimi bitirmiş olan lise mezunlarının Türkiye'de yükseköğrenim görme imkânı yaratılmış, Kosovalı Türk gençlerin yükseköğrenim için Türkiye üniversitelerini tercih etmelerini sağlamıştır. 1992-2007 yılları arasında Türkiye'ye

⁷⁴ Kushtetuta e Krahinës Socialiste Autonome e Kosovës, Gazeta Zyrtare e KSAK, Nr. 4, 27 shkurt 1974, neni 217.

⁷⁵ Jashar Rexhepagiq et al., **Universiteti i Prishtinës 1970-2005**, Prishtinë, Universiteti i Prishtinës, 2005, s. 16–17.

⁷⁶ Esin Muzbeg, "Kardeşlik Birlikten Çok Etnikliliğe", **Paradigma**, 5, 2012, s. 18-22.

yükseköğrenime gidenlerin sayısı 835 olarak verilmiştir⁷⁷. Bu süreçte Türkçe Türk olmayan şehirliler nezdinde kan kaybetmeye devam etmiştir.

1.2.2.3 BM Geçici Yönetimi ile Kosova Cumhuriyeti Dönemi

6. Kosova 1998-1999 yıllarında Arnavut direnişçiler ile Sırp güvenlik güçleri arasında gelişen bir silahlı çatışmaya sahne olmuştur. Sırp rejimi 1999 yılında Arnavutları zorla göç ettirmiş, bunun sonucunda NATO güçleri müdahale ederek BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararıyla kısa adı UNMIK⁷⁸ olan geçici bir idare kurulmuştur. Bu idarenin başına getirilen ilk yönetici (BM Genel Sekreteri Özel Temsilcisi) Bernard Kouchner tarafından imzalanan ilk Yönetmelik'le (1/1999 UNMIK Yönetmeliği⁷⁹) Türkçenin daha önce yerel düzeydeki kısmi resmiyeti kaldırılmış oldu.

7. Kosova 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiş olup Kosova Cumhuriyeti Anayasası 15 Haziran 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anayasanın yürürlüğe girmesiyle Kosova'da Türkçe anayasal güvence altına alınmış ve Türklere Kosova devletinin merkezi ve yerel kurumlarında temsil hakkı verilmiştir. Kosova bayrağında Kosova Cumhuriyeti'nde yaşayan toplulukları temsilen altı yıldız yer almaktadır. Kosova'da devlet yapıcı topluluklardan biri olarak Kosova Türkleri kabul edilmiştir. Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nın 5. maddesine göre resmî diller Arnavutça ve Sırpça olup, Türkçe, Boşnakça ve Romca⁸⁰ dillerinden herhangi birini konuşan nüfusun belli oranlarda olduğu belediyelerde bu dillerin yerel düzeyde resmî olabilecekleri belirlenmiştir⁸¹.

⁷⁷ Prof. Dr. İsa Özkan, "Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklardan Gelen Burslu Öğrencilerin Meseleleri ve Çözüm Önerileri," **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 151-150.

⁷⁸ United Nations Interim Administration Mission in Kosovo

⁷⁹ (Çevrimiçi) <http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/03albanian/A1999regs/A1999regs.htm>, 26 Haziran 2018.

⁸⁰ Kosova'da kendilerini Rom olarak tanımlayan topluluk Türkiye'deki Romanlarla aynı olup, konuştukları dil Kosova'da Romca şeklinde adlandırılmıştır.

⁸¹ **Kosova Cumhuriyeti Anayasası**, (Çevrimiçi) www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf, 17 Kasım 2017.

Kosova’da Türkçenin statüsü ve konuşanların oranları çeşitli dönemlerde farklılık arz etmiştir. Aşağıda Kosova Türkçesinin çeşitli dönemlerindeki statüsü ile Türkçe konuşanların oranını gösteren bir tablo ile grafik yer almaktadır.

Şekil 2: Kosova’da Türkçenin Statüsü

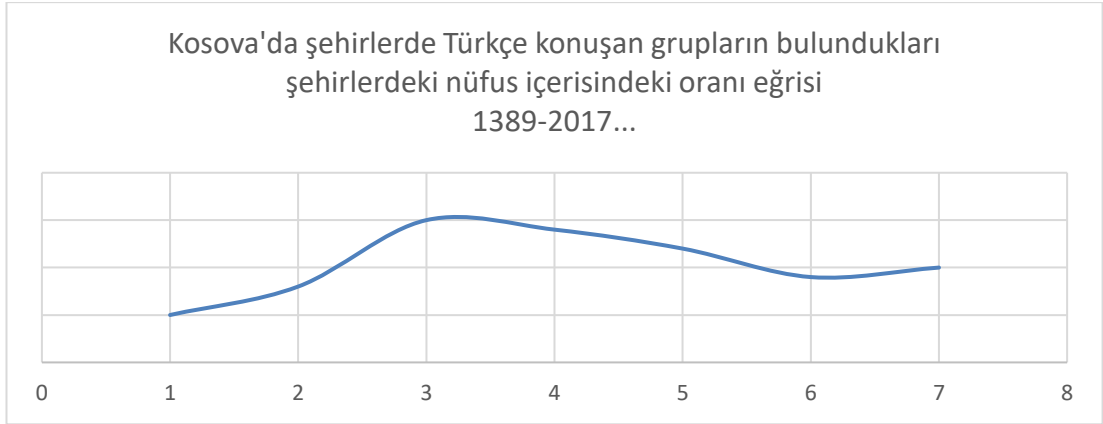
	Kronoloji	Türkçenin resmî statüsü	Türkçenin ahali nazarındaki statüsü
15. asır	(1) Osmanlı idaresinin kurulması	Devlet dili	İdare dili
16-17. asır	(2) Osmanlı iskân politikası çerçevesinde Anadolu'dan Türk nüfusun gelmesi ve Arnavutların İslam'ı kabulü.	Devlet dili	Genelde idare merkezi olan kasaba ve şehirlere yerleşen Türklerin dili ile bu kasabalarda yaşayan diğer Müslüman nüfus açısından din ve dindaşların dili
18. asır - 1912	(3) Arnavut ve Türk dışı diğer toplulukların şehir toplumuna entegre olmaları ve Osmanlı idaresi içerisinde yer almaları	Devlet dili	İlim, kültür ve medeniyet dili
1912-1950	(4) Krallık ⁸² ve Tito Yugoslavya'sının ilk döneminde Kosova	Krallık Yugoslavya'sında yok ama YSFC'de Makedonya'da Türk topluluğunun Türkçe eğitim görme hakkı tanınmıştır	Geleneksel şehir (kasabali) dili
1951-1999	(5) Kosova'da Türkçe okulların açılması (1951), Kosova'dan Türkiye'ye göçler, PÜ'nün kurulması, 1974 Anayasası	Kosova Bölgesi'nde 1951'den itibaren Türkçe eğitim hakkı tanınmış ve 1974 Anayasası ile Türkçe resmî dil statüsüne sahip olmuştur	<i>Türk halkı</i> ⁸³ ile kasabali olanların dili
1999-2008	(6) NATO müdahalesi, UNMIK	UNMIK Şefi Bernard Koushner'in çıkardığı 1/1999 sayılı Yönetmelik'le Kosova'da Türkçenin resmîyeti kaldırılmıştır	Bir NATO müttefikinin dili
2008-...	(7) Kosova Cumhuriyeti'nin ilanı	Kosova Anayasası'nın devlet yapıcı unsur kabul ettiği Türk topluluğunun dili	Anayasa ile tanınmış olup devlet kurumlarında temsil hakkına sahip <i>çoğunluk olmayan</i> ⁸⁴ bir topluluğun dili TV dizilerinin dili, bazı büyük şirketlerde iş imkânı veren dil ve toplumsal yaşamın bazı alanlarında etkisini genişletmekte olan bir kültürün dili

⁸² Birinci Dünya Savaşı ardından 1918'de kurulan ve 1928 yılına kadar Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, daha sonra (1919-1941) Kraliyet Yugoslavya'sı adı ile anılan ülke. Ayrıntı için bk. Aruçi, a.y.

⁸³ Halk, Tito Yugoslavya'sında devlet kurucu unsur sayılmayan etnik topluluklar için kullanılmış olan bir terimdir.

⁸⁴ Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nda Kosova vatandaşları "çoğunluk" ve "çoğunluk olmayan" etnik gruplar şeklinde ayrılırlar.

Grafik 1: Kosova'da Türkçe Konuşan Grupların Şehir Nüfusuna Oranı

Osmanlı döneminden sonra Saraybosna ve Üsküp'te devam eden yazı geleneğinin Kosova Türklerine ve Türkçesine ne ölçüde etki ettiğinin tespiti kolay değildir. Ancak yukarıda işaret edilen “istilaçe” kavramının yerel anlamda bir “üst zümre dilinin” varlığının göstergesidir ve bu “üst dil değişkesinin” gelişmesinde bu yazı geleneğinin katkı sunduğu kuşkusuzdur. Nitekim Prizren’de “iktiza etmek” gibi ifadelerin kullanılması da aslında Osmanlı Türkçesinin merkezi olan İstanbul’da konuşulan Türkçenin “standart” kabul edildiğini gösterir. Dolayısıyla Nemeth’in⁸⁵ Vidin Türkçesiyle ilgili üç farklı ağız konuşulduğu yönündeki tespitine benzer bir tespit Kosova Türkçesi için de yapılabilir. Kosova Türkçesinde de eğitim görmüş kişiler ile eğitimsizlerin konuştukları Türkçenin farkını günümüzde de gözlemlemek zor değil. Diğer yandan yine Prizren’de *angma*, *anglama*, *dinglema* gibi örneklerde “ñ” sesinin değişime uğramış halinin muhafaza edilmiş olması Prizren’de Türkçenin en azından Klasik Osmanlıca döneminden önce konuşulmaya başlamış olabileceğini akla getirir.

1.2.3 Kosova Türkçesi Hakkında Yapılmış Olan Çalışmalar

Kosova Türkçesi hakkında diyalektolojik çalışmaların sayısı oldukça kabardır. Aynı şekilde Türkçenin Balkan dilleri üzerine etkisi hakkında çok çalışma vardır. Ancak Balkan dillerinin burada konuşulan Türkçeye etkisi üzerine çalışmaların

⁸⁵ Gyula Németh, *Folklorik ve Dinî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları*, Çev. Abdurrahman Güzel, Ankara, TDK, 2014.

sayısı azdır⁸⁶. Kosova Türkçesi hakkında yapılmış olan çalışmalar yayımlanmış ve yayımlanmamış yüksek lisans ve doktora tezleri ile makalelerden oluşmaktadır. Bu konuda zengin bir kaynak listesi olup bu çalışma için ulaşılamayan bir iki istisna dışında, büyük bir çoğunluğu gözden geçirilmiştir. Burada görme fırsatımızın olduğu çalışmaların bazılarının özetlerini vermekle yetineceğiz. “Kosova Türkolojisi’nin 30. Yılı”⁸⁷ adlı bir çalışmamızda sadece Kosova Türkçesi değil, Kosova Türkolojisi bakımından önem arz ettiği düşünülen bir bibliyografya çalışmamız da bulunmaktadır.

Nimetullah Hafız’ın 1975 tarihinde İstanbul Üniversitesinde savunması yapılan “Prizren Türk Halk Metinleri ve Ağız Hususiyetleri” adlı tezin’n nüshaları İÜ Merkez Kütüphanesi, İÜ Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi ve İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesinde bulunmaktadır. Bunların üçü görülmüş olup İÜ Merkez Kütüphanesinde bulunan nüshadan istifade edilmeye çalışılmıştır. Bu nüshalar çok silik olduğundan sınırlı ölçüde istifade edilebilmiştir. Bu tezin bir başka nüshası Prof. Dr. İrfan Morina’nın özel kütüphanesinde bulunmakta ancak diğer nüshalar gibi çok siliktir ve çoğu kısımları okunamaz hâldedir. Ama bu tez için derlenmiş olan metinlerin önemli kısmı Nimettullah Hafız tarafından kaleme alınan “Kosova Türk Halkı Edebiyatı Metinleri” başlıklı kitapta kapsanmıştır. Tezdeki metinlerde fonetik bazı karakterler kullanılmış olmakla birlikte kitapta özel karakterler kullanılmamıştır. Toplamı 600 sayfa olan tezin 10 sayfalık giriş kısmından sonra 12-237. sayfalar arasında önce manzum metinler sonra da mensur metinler yer alır. Metinlerin hepsi halk edebiyatı ürünüdür. İnceleme kısmında fonetik konularına morfolojiye kıyasla daha geniş yer verilmiştir. Fonetik konuları 242-272. sayfalarda işlenmiştir. Morfoloji konuları 275-291. sayfalarda İsimler, Sıfatlar, Zamirler, Fiiller, İsim-Fiiller (partisipler), Zarf-fiiller, Edatlar, Zarflar ve Ünlemler başlıklarıyla ele alınmıştır. 290-594. sayfalarda gramatikal dizin yer almaktadır. 595-597. sayfalarda İngilizce özet bulunmaktadır. Bibliyografya listesinde tamamı Türkçe 37 kaynak yer almaktadır.

İrfan Morina’nın hazırladığı 1985 tarihli doktora tezinin başlığı “Mamuşa Türk Halk Ağızı Üzerinde Dil Araştırmaları” şeklindedir. İÜ Edebiyat Fakültesinde Prof. Dr.

⁸⁶ Prof. Dr. Victor A Friedman, "Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi", **Türkler Ansiklopedisi**, C. 20, Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 455-463..

⁸⁷ İsa Sülçevsi, **Kosova Türkolojisi’nin 30. Yılı**, Priştine, Artini, 2018.

Muharrem Ergin yönetiminde hazırlanan tezin İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesindeki nüshası görülmüştür. Toplamı 553 sayfa olan tezin 1-160. sayfalarında metinler yer alır. Metinlerin önemli kısmı halk edebiyatı ürünlerinden oluşmaktadır. Kaynak kişilere göre bir sıralama yapılmıştır. Az sayıda çeşme yapımı, Mamuşa hakkında bilgi gibi halk edebiyatı ürünü olmayan metin de yer almaktadır. 163-507. sayfalarda gramatikal dizin yer alır. İnceleme kısmında 510-526. sayfalarda fonetik konuları, 527-578. sayfalarda morfoloji konuları işlenmiştir. Morfoloji konuları İsimler, İsim Tamlamaları, Sıfatlar, Zamirler, Fiiller, İsim Fiiller (Partisipler), Zarf Fiiller, Edatlar, Zarflar, Ünlemler başlıklarıyla ele alınmıştır. İngilizce özet 548-549. sayfalarda yer alır. Bibliyografya listesinde tamamı Türkçe 38 kaynak gösterilmiştir.

Suzan D. Canhasi tarafından hazırlanıp Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesinde 2004 yılında savunması yapılan “Kosova-Makedonya Türk Ağızlarında Yapım ve Çekim Ekleri” başlıklı doktora tezi 341. sayfadan ibarettir. Tezin ön kısımları 24 sayfa tutmuştur. İnceleme kısmı 26-103. sayfaları kapsar. Birinci Bölümde İsimden İsim Yapan Ekler, İsimden Fiil Yapan Ekler, Fiilden İsim Yapan Ekler ve Fiilden Fiil Yapan Ekler başlıklarını içerir. İkinci Bölümde İsim Çekim Ekleri ve Fiil Çekim Ekleri başlıkları altında ilgili ekler ele alınmıştır. Metinler ise Kosova ve Makedonya olmak üzere iki ayrı başlık altında toplanmıştır. Tezin önsözünde metinlerin dergilerde yayımlanmış veya başkaları tarafından derlenip yayımlanmamış metin oldukları, bir kısmının da yazarın kendisi tarafından derlendiği belirtilmiştir. Ancak hangi metinlerin yazarın kendisi tarafından derlendiği belirtilmemiştir. Bibliyografya listesinde kaynaklar türlere göre ayrılmıştır. Kitaplar başlığı altında 34 başlık verilmiştir. Çoğu Türkçe olup aralarında Arnavutça, Sırpça, Makedonca ve Fransızca olanları da vardır. Makaleler başlığı altında 89 başlık verilmiştir. Yayımlanmamış Doktora ve Yüksek Lisans Tezleri başlığında da 5 adet doktora, 5 adet de yüksek lisans tezi başlığı verilmiştir.

Ergin Jable tarafından hazırlanan Kosova Türk Ağzları-İnceleme, Metin, Sözlük başlıklı doktora tezi 2010 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde savunulmuştur. YÖK Tez Veri Tabanında erişime açıktır⁸⁸.

Erdoğan Tunuslu'nun hazırladığı Kosova-Priştine Türk Ağzı başlıklı yüksek lisans tezi 2005 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde savunulmuştur. YÖK Tez Veri Tabanında erişimi kısıtlanmış olan tezin Gazi Üniversitesi Merkez Kütüphanesindeki nüshası görülmüştür. Tezin toplam sayfa sayısı xxiii+490'dır. İnceleme kısmı Giriş, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi olmak üzere üç ana başlıktan oluşur. Giriş başlığı altında Kosova ve Priştine hakkında tarih, coğrafya, demografi, kültürel miras ve eğitim bilgilerine yer verilmiştir. Ses Bilgisi konuları 20-128. sayfalarda işlenmiştir. Şekil Bilgisi 131-263. sayfalarda işlenmiştir. İsim ve Fiil konuları önce ekler ele alınıp daha sonra çekimleri verilmiştir. Konu ana başlıkları şöyledir: İsim, Sıfat, Zamir, Zarf, Fiil, Edat. Metinler 274-426. sayfalarda yer alır. Metin türleri karışıktır. Hem halk edebiyatı ürünleri hem de farklı konuların anlatıldığı serbest metinler vardır. 427-461. sayfalarda metinlerde tespit edilmiş kelimelerden oluşan bir Sözlük yer alır. Ekler kısmında kaynak kişilerin fotoğraflarına yer verilmiştir. Ayrıca Yugoslavya, Kosova ve Priştine'ye ait haritalar da yer alır. Kaynakça listesinde 92 kaynak başlığı verilmiştir.

Nebahat Sülçevsi tarafından hazırlanan "Priştine Ağzı Fonetik Özellikleri" başlıklı yüksek lisans tezi 2009 yılında Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesinde savunulmuştur. Toplam sayfa sayısı 181'dir. Ünlüler ve Ünsüzler olmak üzere iki ana başlıkta incelenen ses olayları 17-63. sayfalarda ele alınmıştır. Metinler ise 66-197. sayfalarda yer alır. Kaynakça listesinde çoğu Türkçe olan 76 kaynak başlığı verilmiştir. 173-181. sayfalarda metinlerden tespit edilmiş kelimelerden oluşan bir sözlüğe de yer verilmiştir.

⁸⁸ Ergin Jable, **Kosova Türk Ağzları-İnceleme, Metin, Sözlük**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010, (çevrimiçi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>), 17 Nisan 2017.

Alpay İğci'nin hazırladığı “Vıçıtırın-Kosova Türk Ağzı” başlıklı yüksek lisans tezi 2010 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde savunulmuştur. YÖK Tez Veri Tabanında erişime açıktır⁸⁹.

Yukarıda hakkında bilgi verilen veya sadece künyeleri aktarılan kaynaklarda Kosova Türkçesinin fonetik ve morfolojik özellikleri ele alınmıştır. Kosova Türkçesinin sentaks özellikleri şimdiye kadar kısmen ele alınmış, dolayısıyla layıkıyla üzerinde durulmamıştır. Günşen⁹⁰, Balcı⁹¹ ve Cangür⁹² bu anlamda zikrolunabilecek denemelerdir.

1.2.4 Kosova Türkçesi Ağızlarının Coğrafi Bölgelere Göre Sınıflandırılması

Bu çalışmada bazı özellikleri tarif ederken kolaylık sağlaması bakımından Kosova Türkçesi ağızlarını coğrafi kriterlere göre şu şekilde sınıflandırmak faydalı olacaktır:

1. Merkez (Priştine ve Yanova) ve Kuzey (Vıçıtırın ve Mitroviça) ağzları
2. Güney ağzları (Prizren ve Mamuşa)
3. Doğu ağzları (Gilan ve Dobırçan)
4. Batı ağzı (İpek)

Bu sınıflandırma aşağıda harita üzerinde gösterilmiştir.

⁸⁹ Alpay İğci, **Vıçıtırın-Kosova Türk Ağzı**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010. (çevrimiçi): <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, 17 Nisan 2017.

⁹⁰ Ahmet Günşen, “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I (Makedonya ve Kosova Türk Ağzları Örneği)”, **Turkish Studies**, Volume 5/1, Winter 2010, s. 462-494, (Çevrimiçi), <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1267&Detay=Ozet>, 25 Kasım 2016.

⁹¹ Balcı, a.y.

⁹² Ahmet Cangür, **Kosova Türkçesi Priştine Ağzı Sözdizimi Özellikleri**, Prizren, BAY Yayınları, 2009, s. 73.

Kaynak: <http://tarihvemedeniyyet.org/2009/08/oruc-bey-tarihinden-kosova-ugrasi-2.html>.

Çevrimiçi (19.01.2019).

Düzenleme: İsa Sulçevsi

1.2.5 Kosova Türkçesinin İlişkide Olduğu Diller ve Dil İlişkileriyle İlgili Bazı Tanımlar

Bu çalışmada Kosova'nın çok dilli ortamında konuşulan Kosova Türkçesi fiil çekiminin belirgin özellikleri ele alınacaktır. Türkçe, Kosova'da konuşulan Hint-Avrupa dil ailesine mensup Arnavutça, Güney Slavcanın Sırpça, Boşnakça ve Torbeşçe gibi değişkeleri ile aynı ortam ve zamanda varlığını sürdürmektedir. Batı Rumeli Türkçesinin bir kolunu oluşturan Kosova Türkçesinin böyle bir toplum

dilbilimsel ortamdaki özelliklerini daha kolay anlayabilmek ve anlatabilmek adına önce bazı tanımları vermek faydalı olacaktır.

Dil İlişkisi: Aynı kişi tarafından dönüşümlü olarak iki dilin konuşulması halinde söz konusu diller ilişkidedir denir⁹³. Benzer bir tanımlı Thomason⁹⁴ da yapmış olmakla birlikte “bu basit tanıma uyan iki dilliliğin ancak birlikte seyahat eden ve farklı dilleri konuşanlar için geçerli olabileceğini” ileri sürmüştür. Thomason⁹⁵ devamında farklı türden dil ilişkilerine örnekler vermiştir. Örneğin Kur’an okuyan Müslüman Türkler ile Malayların dillerinin kutsal metinler nedeniyle Arapça ile ilişkide olduğunu ve Arapçadan Türkçe ile Malaycaya çok sayıda kelime girdiğini, ancak bu dil ilişkisini iki dillilik olmaksızın bir temas olduğunu belirtmiştir. İki dillilik olmaksızın dil temasına bir başka örnek olarak da televizyon, radyo ve internet yoluyla milyonlarca insanın İngilizceyle bir şekilde ilişkide olmasını göstermiştir. Ancak dolaysız bir dil temasının (ilişkisinin) aynı coğrafi bölgede yaşayıp farklı dilleri konuşan bireylerin yüz yüze gelerek etkileşiminden, karışık evliliklerden, esaretten, bir ülke içinde azınlık statüsünde olmaktan, göçten ortaya çıkan durumlarda gerçekleştiğini açıklamıştır.

Kosova’da Türkçenin Arnavutça ve Güney Slavcanın farklı dilleri/lehçeleriyle ilişkisini oluşturan şartlar yukarıda ele alındı.

Dil ilişkisi neticesinde ilişki dilleri arasında kelime, ek, ses, türetme veya çekim şekilleri ve kelime öbeklerinin geçmesi olayı farklı isimlerle adlandırılmıştır. Ancak dil ilişkilerinde yukarıda belirtilenlerin dışında da kimi özellikler taklit edilebilmektedir. Yani ilişkide olan diller birbirlerinden kelime, deyim, ek ve diğer dil araçlarını alabiliyorken, bunların dışında, birinde olmayıp diğerinde olan başka dilsel unsurları taklit edebilirler. Kosova Türkçesinde “Ne yapacağımı göreceksin.” anlamında kullanılan “Var cüresın ne var yapaym.” cümlesindeki kelimeler ve bu kelimelere getirilen eklerin tamamı, kimi ağız özelliklerine rağmen, Türkçedir. Bu örnekte hiçbir yabancı kök veya ek bulunmamaktadır. Ancak cümle düzeni ve fiil çekiminde Türkçe olmayan bir şeylerin olduğu sezilmektedir. Demek ki ilişkide olan

⁹³ Weinreich, age., s. 1.

⁹⁴ Sarah G Thomason, **Language Contact**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2001, 1.

⁹⁵ A.e., s. 2–13.

diller kelime veya başka dilsel araçları diğer dillerden almasalar bile ilişkide oldukları dilin türetme, çekim ve dizim şemalarını da taklit edebiliyorlar. Thomason ve Weinreich⁹⁶ böyle bir olguyu “intereference” olarak adlandırırken, Matras⁹⁷ bunu “replication” şeklinde adlandırmayı tercih etmiştir. Türkolog olan Johanson⁹⁸ ise bu olayı “kod kopyası” şeklinde adlandırmıştır. Johanson tarafından önerilen bu terim Türkçeye ilgili akademik çevrelerde kabul görmüş gibi görünmektedir.

Johanson⁹⁹, “kod kopyası” terimini kullanma nedenlerini ve bu terime ilişkin diğer hususları açıkladıktan sonra “kod kopyalarını” üç gruba ayırmıştır:

1. Genel kopyalar
2. Seçilmiş kopyalar
3. Karışık kopyalar

Genel kopya terimiyle daha çok kelime düzeyinde bir A dilinden B diline yapılan aktarmaları karşılar. Örneğin Arapçada çokluk anlamı olan *fukara* kelimesinin teklik anlamda kök kelime halinde Osmanlıcaya (Türkçeye) alınmasını örnek göstermiştir.

Seçilmiş kopya terimi ise A dilinden kelime yerine anlam, çekim, işlev gibi özelliklerin B diline aktarılması gibi olayları içine alan daha geniş kapsamlı bir olguyu karşılamak üzere kullanılır.

Karışık kopya terimi, genel ve seçilmiş kopya olgusunun aynı örneklerde meydana geldiğini ifade etmek üzere kullanılır.

Bu çalışmada “kod kopyası” olarak ele alacağımız fiil yapılarının önemli bir kısmı “seçilmiş kopya” olduğunu söylemek mümkündür. Özetle seçilmiş kopya örneklerinde kelime ve eklerin tamamı veya tamamına yakını Türkçe olduğu hâlde kelime veya eklerin üstlendikleri işlev ilişki dillerindeki eşdeğer veya eşanlamlı kelimelerin üstlendikleri işleve ve/veya anlama önemli ölçüde benzerdir.

⁹⁶ Thomason, age., s. 61; Weinreich, age., s., 7–71.

⁹⁷ Yaron Matras, **Language Contact**, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 146.

⁹⁸ Prof. Dr. Lars Johanson, **Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler**, Çev. Prof. Dr. Nurettin Demir, Ankara, TDK, 2007.

⁹⁹ A.e., s. 28-37.

1.3 Kosova Türkçesinin Fonetik Özellikleri

Şimdiye kadar Kosova Türkleri ve Türkçesi hakkında sosyolengüistik bir tahlil yapmaya gayret edilmiştir. Bu kısımda fonetik bazı özellikler üzerinde durulacaktır.

Rumeli’de konuşulan Türkçe ağızları hakkında Doğu ve Batı olmak üzere iki ana grup şeklinde yapılmış olan sınıflandırma dilcilerce kabul görmüştür¹⁰⁰. Bu kabule göre Kosova Türkçesi, Batı Rumeli Türkçesi içerisinde yer alır. Burada atıfta bulunulan ve yukarıda Kosova Türkçesiyle ilgili olduğu belirtilen kaynakların kahir ekseriyetinde Kosova Türkçesinin fonetik özellikleri ele alınmıştır. Söz konusu özellikler farklı şekillerde incelenmiştir. Bazı çalışmalarda verilmiş olan kimi örnekler *birey dil*¹⁰¹ örneği niteliği göstermektedir. Geneli temsil etmedikleri için bu tür örneklerle çalışmada yer verilmemiştir. Ancak böyle bir tercih geneli temsil edecek nitelikte olan tekil örneklerde uygulanmamıştır. Burada kelime kök, gövde ve tabanlarında¹⁰² Standart Türkiye Türkçesiyle farklılık arz eden ses değişimleri ile Türkçenin çok şekilli olan yapım ve çekim eklerindeki çok şekilliliklerinin sayısal anlamda eksilmesine örnekler verilecektir. Bu özelliklere geçmeden önce Kosova Türkçesinde kullanılan ünlü ve ünsüzlerin tablo halinde gösterilmesi uygun görülmüştür.

Tablo 3. Kosova Türkçesinde Kullanılan Ünlüler

	Düz			Yarı Yuvarlak	Yuvarlak	
	Geniş	Yarı Dar	Dar	Geniş		Dar
Kalın	a		ı	â	o	u
İnce	e		î		ö	ü
Genizsi		ë				

¹⁰⁰ Janos Eckman, "Komanova (Makedonya) Türk Ağzı," **Nemeth Armağanı**, Ankara, TDK, 1962, 111-144; "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", **TDAY-Belleten**, 1984, s. 87-147; Gülsevin, age.; Ahmet Günşen, "Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları", **Turkish Studies**, Vol. 4/8, 2009, s. 225-254, (Çevrimiçi) [http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1373447108_20-g%c3%bcn%c5%9fenahmet1816\(Hakem-3\).pdf](http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1373447108_20-g%c3%bcn%c5%9fenahmet1816(Hakem-3).pdf), 25 Kasım 2016.; George Hazai, "Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine", **TDAY-Belleten**, 1960, s. 205-211, (Çevrimiçi) http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_sureli&view=sureli&kategori1= makale&kelime1=556, 11 Ocak 2016; Gyula Németh, "Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine", **TDAY-Belleten**, 1981, s. 113-167; Németh, **Vidin Türkleri**.

¹⁰¹ İmer, age., s. 58.

¹⁰² Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK, 2007, s. 207.

Kosova Türkçesine has ünlülerden iki tanesi “â” ve “ë” ünlüleridir. Bu ünlülerin kullanılış özelliklerine 1.3.1.1.5 numaralı paragrafta değinilmiştir. Ayrıca “ö” sesinin kullanılışı hakkında 1.3.1.1.3 numaralı paragrafta bazı tespitlere yer verilmiştir.

Priştine ağızında bazı konuşurların “ü” sesini de bazen genişlettikleri tespit edilmiş olmakla birlikte bu çalışmanın dışında incelenmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden bu söyleyişle ilgili ayrı bir işaret kullanılmamıştır.

Tablo 4. Kosova Türkçesinde Kullanılan Ünsüzler

	Sedalı			Sedasız		
	Sürekli	Süreksiz	Sürekli	Süreksiz		
	Akıcı	Sızıcı	Patlayıcı	Sızıcı	Yar Sızıcı	Patlayıcı
Dudak	m		b			p
Diş-dudak		v		f		
Diş	n	z	d	s	ts	t
Damak-diş		j	c	ş		ç
Ön damak	l, r		g			k
Art damak	ı		ğ			ķ
Gırtlak				h		
Nazal-art damak			ng			
Yarı ünlü	y					

Kosova Türkçesinde ilişki dillerinden alınmış kelimelerde kullanılan “ts” sesi Türkçede olmayan bir sestir. Bu ses ancak *tsigara/tsigare*, *tsigla (tuğla)*, *domaçitsa (ev kadını)* gibi kelimelerde kullanılır.

ng sesi Prizren ve Mamuşa’da *anğma<añma (anmak, zikretmek)*, *dinglema<diñleme* gibi kısıtlı sayıda örneklerde ve belli konuşurlar tarafından kullanılır.

1.3.1 Kelime Kök, Gövde ve Tabanlarında Ses Değişimleri

1.3.1.1 Ünlülerle İlgili Ses Değişimleri

1.3.1.1.1 ı-i Değişimi

Batı Rumeli Türkçesi ve Kosova Türkçesi hakkında yapılmış olan çalışmalarda öne çıkan ses değişimlerine ilişkin en belirgin tespit kelime sonlarında (kök veya

eklerde) ı, u ve ü seslerinin i'ye dönüşmesidir¹⁰³. Kelime kökü, gövdesi veya tabanı olsun son ses konumundaki ı, u ve ü seslerinin i'ye değiştiğini ileri sürebilmek için çok sayıda örnek vardır. Örneğin *kuri* (05/93) (*kuru*), *dogri* (03/09) (*doğru*), *ayni* (04/48) (*aynı*), *kuti* (*kutu*), *cüzli* (07/130) (*gözlü*), *çüyli* (08/100) (*köylü*), *cürdi* (03/12) (*gördü*), *okudi* (*okudu*), *biçakçi* (*bıçakçı*), *topçi* (*topçu*), *topli* (*toplu*), *karşi* (05/17) (*karşı*) gibi. Dar ünlü ile biten kelimelerdeki bu ses değişimi farklı çalışmalarda çeşitli şekillerde ele alınmış ve isimlendirilmiştir.

Kelime tabanlarında bu ı-i ve u-i değişimi aslında daha çok ı-i değişimi gibi ele alınabilir. Günümüz Türkiye Türkçesinde son sesleri “u” olan ve Kosova Türkçesinde “i” ile değiştirilmiş olan kelimelerin Eski Anadolu Türkçesiyle ilgili kaynaklardaki şekillerine bakmakta yarar var. Bu amaçla Adamovic¹⁰⁴, Duman¹⁰⁵, Kanar¹⁰⁶, Parigi¹⁰⁷, Tulum¹⁰⁸ gibi kaynaklara bakılmıştır. Günümüz Türkiye Türkçesinde *kuru*, *kuyu*, *ushu*, *doğru*, *kuzu* gibi kelimeler Eski Anadolu Türkçesiyle ilgili bu kaynaklarda *kuri*, *kuyı*, *ushı*, *doğrı*, *kuzı* şeklinde verilmiştir. Dolayısıyla bu hadiseyi kelimelerde u-i ses değişimi yerine ı-i ses değişimi şeklinde ele almak daha isabetli olur. Diğer yandan eklerde ı-i ve u/ü-i değişimi için de Eski Anadolu Türkçesi kaynaklarına bakmak gerekli olduğu görülmüştür. Burada iki farklı durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi ı-i değişimi, ikincisi ise u/ü-i değişimi. İsimden isim yapma eki +CX, görülen geçmiş zaman eki -DX, soru eki mX, fiilden isim yapma eki -GX, yükleme hâli eki +X, isimden isim yapma eki +lX günümüz Türkiye Türkçesinde ek ünlüsüne bağlı olarak dört şekildir. Ancak Eski Anadolu Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekinin teklik ve çokluk 1. ve 2. kişisi hariç, bu ekler ünlüye bağlı olarak sadece iki şekillidir.

¹⁰³ Friedman, “Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi”; Nimetullah Hafız, “Prizren Türk Ağzının Özellikleri I.,” *Çevren*, S. 3/1980, s. 49–65; Gülsevin, age., s. 12; Günşen, “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağzıları”; Nimetullah Hafız, “Kosova Türk Ağzılarında Yapım Ekleri,” *Çevren*, S. 23, 1979, s. 83–89; Eckman, “Komanova (Makedonya) Türk Ağzı”; Sureja Jusuf, *Prizrenski Turski Govor*, Priştine, Jedinstvo, 1987, 32; Cemali Kruezi, “Mamuşa türk ağzı özellikleri,” *Çevren*, S. 61, 1987, s. 9–23; Dr. İrfan Morina, “Mamuşa ağzının fonetik özellikleri,” *Çevren*, S. 49, 1985, s. 23–32; Németh, “Bulgaristan Türk Ağzılarının Sınıflandırılması Üzerine”; Németh, *Vidin Türkleri*, s. 64, 65.

¹⁰⁴ Milan Adamovic, *Floransalı Filippo Agenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi*, Çev. Aziz Merhan, Ankara, TDK, 2009.

¹⁰⁵ Musa Duman, *Birgili Muhammed Efendi: Vasiyyet-Name*, İstanbul, R yayınları, 2000.

¹⁰⁶ Mehmet Kanar, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul, Say, 2011.

¹⁰⁷ Bernardo da Parigi, *Söz Kitabı: (Roma 1665): Türkçe-İtalyanca Sözlük*, Haz. Yavuz Kartallıoğlu, Ankara, TDK, 2015.

¹⁰⁸ Mertol Tulum, *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara, TDK, 2011.

+cı, +ci, +çı, +çi eki¹⁰⁹ için genelde düz ünlülü şekillerinin olduğu belirtilmiştir.

-dı, -di eki için de¹¹⁰ çoğunlukla -dı, -di, bazen de -tı, -ti şeklinde olduğu belirtilmiştir. Teklik üçüncü kişide bunun daima düz ünlülü olduğu belirtilmektedir.

mı, mi soru ekinin¹¹¹ düz dar ünlülü olduğu anlaşılmaktadır.

-ğu, -gü fiilden isim yapma ekinin EAT’de dar yuvarlak ünlülü¹¹² ve -ku, -kü¹¹³ olduğu anlaşılmaktadır. Ergin¹¹⁴ ekin Eski Türkçede sadece -ğu ve -gü şekillerinin olduğunu belirtmiştir. Kartallıoğlu¹¹⁵ Klasik Osmanlı Türkçesinde ekin imlasının ،کو، قی، قی، قی şeklinde olduğunu belirtmiştir.

+lu, +lü isimden isim yapma eki EAT’de sadece dar yuvarlak ünlülü olduğu ifade edilmiştir¹¹⁶. Kartallıoğlu¹¹⁷ şunu belirtmiştir: XVI. yüzyıldaki Arap harfli metinlerde ek, düz tabandan sonra %23 oranında dudak uyumuna bağlıdır. Yuvarlak tabanlardan sonra ise %18 oranında *ters uyumsuzluk* vardır. Ekin (+lı) şekli XVI. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlamıştır ve bu yüzyılda ek, düzleşme eğilimi göstermektedir.

Yukarıda yapılan atıf ve alıntılardan +CX ile -DX eklerinin STT’deki yuvarlak ünlülü şekillerinin ve -GU ile +IU eklerinin düz ünlülü şekillerinin sonradan geliştiği anlaşılmaktadır. Ancak bu hadise Kosova Türkçesinde düzleşme lehinde gelişme gösterirken yuvarlaklaşma bakımından bir gelişme olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kosova Türkçesinde yuvarlak ünlülü -GU ve +IU ekleri sadece tek şekilli düz ünlülüye doğru gelişim göstererek -Gi ve +li şekilleri kullanılmaktadır.

¹⁰⁹ Ergin, age., 158; Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, **Eski Türkiye Türkçesi**, Ankara, Akçağ, 2005, 94; Prof. Dr. Mustafa Özkan, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000, 118; Yavuz Kartallıoğlu, **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 Ve 18. Yüzyıllar)**, Ankara, TDK, 2011, s. 104; Adamovic, age., s. 115.

¹¹⁰ Ergin, age., s. 299; Timurtaş, age., 138; Özkan, age., s. 136; Kartallıoğlu, age., s. 111.

¹¹¹ Timurtaş, age., s. 157; Özkan, age., s. 146; Kartallıoğlu, age., s. 203.

¹¹² Timurtaş, a.g.e, s. 97.

¹¹³ Özkan, age., s. 120.

¹¹⁴ Ergin, age., s. 189.

¹¹⁵ Kartallıoğlu, age., s. 70.

¹¹⁶ Ergin, age., s. 160; Timurtaş, age., s. 94; Özkan, age., s. 119.

¹¹⁷ Kartallıoğlu, age., s. 389.

ı-i ses değişimi hadisesi iyelik eki -(s)i, yükleme hâli eki -(y)i’de de aynı şekilde gelişmiştir. *babasi, kozi, cüzi* gibi.

Kosova’da konuşulan Sırpça ve Arnavutçada -Gi ve +li ekiyle yapılmış isimler kullanılır. Bu eklerin sadece “i”li şekilleri kullanılır. Örneğin Sırpçada *burgija (burgu, matkap ucu), ćuskija (keski), kargija (kargı), vergija (vergi)*¹¹⁸; Arnavutçada ise *sajgi (saygı), burgji (burgu), qysqi (keski)*¹¹⁹ kelimelerinde -Gi eki ünlü bakımından tek şekillidir. Aynı şekilde *kasabalija (kasabalı, şehirli), kursumlija (kurşunlu)*¹²⁰, *sevdalli (sevdalı)*¹²¹ gibi örneklerde +li ekinin de tek şekilli olduğu görülür. Kosova Türkçesinde -Gi ve +li eklerinin, ilişkide olduğu Arnavutça ve Sırpçadakine benzer şekilde kullanılmasının yeniden ödünçleme ile bir ilgisinin olup olmadığı ispata muhtaç bir mesele gibi durmaktadır.

Yukarıda atıfta bulunulan kaynaklardan düzlük-yuvarlaklık uyumu hadisesi Eski Anadolu Türkçesi döneminden sonra gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Kosova Türkçesinde eklerdeki “i”li tek şekillilik hadisesi (-Gi ve -li ekleri hariç) bir ı-i ses değişimi neticesinde gelişmiş olmalıdır. *Uyudi, cüldi, düğünci, odunci* gibi örneklerde u/ü-i ses değişimi yerine bir ı-i se değişimi meydana gelmiş olma ihtimalinin daha güçlü olduğu düşünülmektedir. Bunu doğru bir varsayım olarak kabul edersek bir ü-i ses değişimi gerçekleşmemiş, Eski Anadolu Türkçesindeki şekilleri muhafaza edilmiş olur. Dolayısıyla ses değişimi hadisesinde bir ı-i değişiminden bahsedilebilir. Bu konuda Ergin’in¹²² şu tespitine yer vermek isabetli olacaktır:

Yedi vokalin bu normalliğine karşılık ı vokalinin Türkçede yalnız normalden kısa şekli vardır. ı vokalinin uzunluğu diğer vokaller gibi normal değildir. Bu yüzden müstakil bir ses olma kabiliyeti diğer vokallerden biraz daha eksiktir. Diğer vokaller kadar tek başına heceyi taşıma kabiliyeti göstermez. Bu zayıflığı dolayısıyla, tek başına hece olmak durumunda kaldığı zaman bazen hecenin yükünü taşıyamayarak yerini kendisine en yakın olan i’ye bıraktığı görülür.

Diğer yandan Tulum¹²³ şu tespiti ortaya koymuştur:

¹¹⁸ Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost, 1966, 155, 201, 96, 641.

¹¹⁹ Fjalori Elektronik Shpjegues, <http://www.gjuhashqipe.net/softuere/softuere.aspx?id=31> sayfasından indirilmiş olan ve çevrimdışı kullanılabilen Arnavutça sözlük.

¹²⁰ Škaljić, age., s. 398, 427.

¹²¹ Fjalori Elektronik Shpjegues.

¹²² Ergin, age., 42.

¹²³ Mertol Tulum, "Meninski'ye Göre XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesinde /I/ Ünlüsü", *Türkiyat Mecmuası*, C. 24/Bahar, 2014, s. 99-112.

Çeşitli dönemlerde ve dil coğrafyasının farklı alanlarında varlığı belirlenen bu /ı/ değişiminin fonetik niteliğini tanıtmayı amaçlayan bu açıklamalardan çıkan sonuç şudur: Bu /ı/ donuk, silik, belli belirsiz, bir sestir, bulunduğu fonetik çevrede kimi kez /i/'ye yakın bir ses verir, ve demek ki, bu iki ses arasında sürekli bir geçiş oynaklığı bulunur, bu yüzden de bu ses /ı/ - /i/ aralığında renk kazanan, bir yandan /ı/'nın, öte yandan /i/'nin bir değişimi gibi değerlendirilmelidir.

Bir diğer ı-i değişimi de açık ilk hece ünlüsü “ı” olan çok heceli kelimelerde görülmektedir. *Biçak* (*bıçak*), *çiban* (*çıban*), *siçân* (02/38) (*sıçan*), *çığır-* (07/86) (*çığır-*), *çıkın* (*çıkın*) (*büyük düğüm, kör düğüm*), *dışari* (02/73) (*dışarı*), *hiyar* (*hıyar*), *timar* (*tımar*), *zivana* (*zıvana*), *yığın* (*yığın*), *ilan* (*yılan*), *bik* < *biyık* (*bıyık*), *ika-*, *yika-* (*yıka-*) gibi.

Ancak *kılıç*, *kılıf*, *kıkırdak*, *gıdıkla-/ğıcıkla-* gibi örneklerde ı-i ses değişiminin olmayışı k ve g seslerinin Türkçede kalın ve ince sıradan alofonlarının olmasıyla belki açıklanabilir. *ilan*, *bik* ve *ika-* örneklerinde y sesinin etkisiyle bir öndamağa çekilme olayının meydana geldiği görülmektedir.

Özetle Kosova Türkçesinde ı-i ve u/ü-i gibi görünen ses değişimini, -GU eki ve -IU eki dışında, ı-i şeklinde gerçekleştiğini kabul etmek daha isabetli olacaktır. Bu ses değişiminin en belirgin özelliği ünlünün açık heceye ait olmasıdır. Bu değişimin nedeni ise “ı” sesinin Ergin’in ifadesiyle zayıflığından veya Tulum’un ifadesiyle ı-i seslerinin oynaklığından ileri gelmiş olması gerekir.

1.3.1.1.2 i-ı Değişimi

Yukarıda genelde kelime sonlarında ve açık hece ünlüsü “ı” sesinin “i”ye değiştiği örnekler ve durumlar hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Kosova Türkçesinde çoğunlukla eklerde ve/veya paradigmalarda¹²⁴ kapalı hece ünlüsü “ı” sesinin “i”ye değiştiği sıklıkla rastlanan bir hadisedir. Paradigmalarda “kapalı hece” genelde teklik ve çokluk birinci ile ikinci kişi çekimlerinde meydana gelir. Fiil çekiminde *verdim* (06/63), *bıldın* (13/06), *cidemedi* (05/126), *celdık* (07/58), *celdınız* (08/56), *celdılar*

¹²⁴ Bu terim bir çekimi oluşturan ve çekime ilişkin kategorileri karşılayan biçimbirimlerin bütünü anlamında kullanılacaktır. Örneğin *yaz-acak-mış-ım* şeklinde biçimbirimler gösterildiğinde sırasıyla: *gelecek zaman eki*, *rivayet eki* ve *teklik birinci kişi eki* şeklinde ayrı ayrı ifade edilen ekler *-acakmışım* şeklinde birleştirilerek gelecek zaman rivayet birleşik kip çekiminin teklik birinci kişi paradigmasını oluşturur. Aslında “paradigma” terimi bir fiil çekiminde kişi eklerinin tamamını da kapsayacak şekilde tüm kategorileri bir liste halinde ifade eden ekler dizisini karşılar. İsim çekimi için de aynı terim kullanılacaktır.

(08/58) örneğinde olduğu gibi kip eki -DI olmakla birlikte, kişi ekleriyle *-dım, -dın, -dık* kapalı heceli paradigma oluşmaktadır. Burada bir i-ı değişimi neticesinde uyumsuzluk meydana gelmektedir. Çokluk ikinci kişi paradigması “*-dınız*”ın ilk hecesi açık olmakla birlikte bir i-ı değişimi meydana gelmektedir. Bu, ikinci kapalı hecedeki i-ı değişiminden sonra bir gerileyici benzeşme veya teklik ikinci kişi paradigmasıyla bir analogi ile açıklanabilecek bir durumdur.

İlgi hâl ile iyelik eklerinde de bu ses hadisesi benzer şekilde gelişir. İlgi hâli eki *-(n)In* ile teklik ve çokluk birinci ile ikinci kişi iyelik ekleri *-Im, -In, -ImIz, -InIz* olmak üzere tek şekillidir. *Cürümcelerim* (04/31), *dargınlığın* (12/106), *dayolarımız* (11/07), *dinlemeniz* (08/118), *kârdâşımın* (02/10), *yerının* (12/11), *analarımızın* (08/25), *evinizin* gibi. İyelik ekinden sonra hâl ekleri getirilerek oluşturulan paradigmada üçüncü kişi eki de i-ı değişimine uğrar. Örneğin *yerleri* (02/161), *yerlerinde* (08/89) gibi.

Burada belirtilmesi gereken husus, bu değişimin yuvarlak dar ünlülü isim ve fiil çekim eklerinde meydana gelmediğidir. Dolayısıyla “u” veya “ü” seslerinin “ı” ile değişme hadisesi yok denebilir. Örneğin *çocuğum* (02/101), *doktorun* (13/28), *oglumuz* (03/13), *cürdüğünüz* (12/26), *yüzüm, yüzün, yüzümüz, yüzünüz, okudum, cürdüm* (04/27), *dogdum* (13/02) gibi.

Ancak Dobırçan ve Gilan’da bir ü-u değişimi, Prizren, Mamuşa ve İpek’te ise ilerleyici benzeşme neticesinde bir u-o değişimi meydana geldiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla Gilan ve Dobırçan’da *yüzum, yüzumuz, dündum, cürdum* örneklerinde olduğu gibi bir ü-u değişimi meydana gelirken, Pz., Mam. ve İp. ağızlarında *dostom, yoroldom* şeklinde bir u-o ses değişmesi meydana gelir.

1.3.1.1.3 ö-ü/ ö-o Değişimi

Kosova Türkçesinde ünlü değişimine verilen yaygın örneklerden bir diğeri de ö sesinin genelde ü sesine dönüşmesidir. Birkaç istisna dışında [*dort/dert (dört), çor (kör), col (göl)*] örneklerinde olduğu gibi ö sesi çoğunlukla ü sesi ile değiştirilir. Bazı durumlarda üst dilin (istilayçe) tercih edildiği zamanlarda ö sesinin kullanıldığını ve Türkiye televizyon kanalları ile Türkiye’de eğitim görenlerin etkisiyle ö sesi kullanım sıklığının artış gösterdiğini gözlemlemek mümkündür. Örneğin *önce* (8/19), (10/126),

(11/65), önemli (13/72), örenci (13/58), Ömer (13/01), öğretmen (13/07) gibi. Teklifsiz ortamlarda ö sesinin kullanılması “aşırı incelik” sayıldığı için tercih edilmez. Türkçede eklerde ö sesi bulunmadığı için ö-ü değişimi doğal olarak kelime köklerinde görülür. Örneğin *cür-(gör-)*, *bürek (börek)*, *çüy (köy)*, *çüpri (köprü)*, *süz (söz)*, *düg- (döv-)*, *süg- (söv-)*, *dürpi (törpü)* gibi. Ayrıca *böyle*, *öyle*, *şöyle* zarf görevinde kullanılan kelimelerde bir ses düşmesi de gerçekleşerek, bu kelimeler *büle*, *üle*, *şüle* şeklinde söylenirler. Gülensoy¹²⁵ *öğren-* fiilinin Rumeli ağızlarında *üren-* şeklinde olduğunu belirtmiş olmakla birlikte, Kosova Türkçesinde *ügren-* şeklindedir. Ama *öğretmen* kelimesi *ü:retmen* veya *ügretme* şeklinde söylenir.

1.3.1.1.4 u-o Değişimi

Kosova Türkçesinin tamamında olmayıp Prizren, Mamuşa ve İpek’te ilerleyici benzeşme yoluyla bir u-o ses değişimi de yaygın bir özelliktir. İlk hece ünlüsü “o” olup ikinci ve üçüncü hece ünlüsü “u” olduğu durumlarda bu ses değişimi görülür. Örneğin *çocuk (çocuk)*, *otor (otur)*, *dokoz (dokuz)*, *otoror (oturur)*, *koyon (koyun)*, *topoz (topuz)* gibi.

Hafız, Krüezi, Morina¹²⁶ gibi araştırmacılar *hüzmet (hizmet)*, *dova (dua)* gibi bazı tekil örnekleri ses değişmesi olayları çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Ancak bu örnekler belli bir kuralı temsil edecek nitelikte olmadıklarından Kosova Türkçesinin ilişkide olduğu dillerin etkisinden ileri gelme ihtimali vardır. Korkmaz¹²⁷ da Balkan Türkçesindeki bazı özelliklerin ilişkide olunan dillerin etkisiyle ortaya çıktığına işaret etmektedir. Yukarıda verilen örneklerin Güney Slavcaya *dova* ve Arnavutçaya ise *hyzmet*, *dovë* şeklinde geçmişlerdir. Diğer bazı örnekler de iki şekillidir. Örneğin *biber/büber*, *çilim/çülüm (kilim)*, *dilber/dülber* gibileri. Bu örnekler Kosova Arnavutçasındaki söyleyiş şekilleridir. Bu iki şekilli söyleyişler ilişki neticesinde Arnavutça ve/veya Slavca söyleyişlerin Kosova Türkçesine yeniden

¹²⁵ Tuncer Gülensoy, “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme,” **TDAY-Belleten**, 1984, s. 87-147.

¹²⁶ Hafız, “Prizren Türk Ağzının Özellikleri I.”; Morina, “Mamuşa Ağzının Fonetik Özellikleri”; Krüezi, “Mamuşa Türk Ağzı Özellikleri.”

¹²⁷ Zeynep Korkmaz, “Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lengüistik Açından Kısa Bir Araştırma”, **TDAY-Belleten**, II, 2010, s. 103-118.

ödünçleme¹²⁸ yoluyla bulaşmasından¹²⁹ meydana gelmiş olma ihtimali var¹³⁰. Diğer yandan *kaşık*, *çik-*, *yik- şik*, *a:şık* örneklerinde *ç*, *ş*, *y* seslerinin inceltici özelliği¹³¹ de etkili olmuş olabilir. Diğer bazı örnekler de birey dil özellikleri göstermektedir. Dolayısıyla belli bir kural temsil etmeyen bu tekil örnekler listesi daha uzatılabilir, ancak Kosova Türkçesinde ses hadiselerini daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmanın bu çalışmanın kapsamı çerçevesinde çok gerekli olmadığı düşünülmektedir. Burada daha çok çalışmanın kapsamıyla ilgili ve belli bir kurala bağlanabilen hadiseleri zikretmekle yetinilmiştir.

Daha çok Güney Slavca (Sırpça, Boşnakça) ve 1999 yılından sonraki dönemde Arnavutça üzerinden Kosova Türkçesine geçmiş olan Batı kökenli kelimelerin ses ve biçim özellikleri çalışmamızın kapsamı dışında tutulacaktır.

1.3.1.1.5 â ve é Ünlüleri

Kosova Türkçesinin Merkez ve Kuzey ağızlarında sıkça rastlanan iki ünlüdür. Bunlardan â, yuvarlaklaşma eğilimi gösteren bir “a” sesi gibi duyulur. Â sesi genelde kapalı hecelerde sedalı ünsüzden önce, “h” ve “ğ” sesinin düşmesi etkisiyle oluşan uzunluklarda ve asli uzun “a” sesinin kısaltılarak söylendiği örneklerde görülmektedir. Ê sesi ise genizden çıkan bir sesi andırır. Kapalı hece içerisinde *l*, *m*, *n*, *r*, *v*, *z*, *d*, *g*, seslerinden önce bu özelliği gösterir. Çoğunlukla uzun telaffuz edilen bu sesler hem kelime kök ve gövdelerinde hem de eklerde ortaya çıkar. Ancak aynı kelime içerisinde bu özelliği gösteren sesler tekrar etmez. Â sesinin yuvarlaklaşma derecesi hem ağızlarda hem de bireylerde farklılık gösterir. Aynı şekilde é sesinin genizleşme derecesi de farklıdır. Bu çalışmada yuvarlaklaşma ve genizleşme eğilimi gösteren bu sesler birer işaretle gösterilmişlerdir.

Â:beyımın (ağabeyimin) (01/44), âbeyım (ağabeyim) (04/37), açân (-dığı zaman) (2/56), Alamânçe (Almanca) (5/111), anân (annen) (5/30), ânmayam

¹²⁸ Einar Haugen, "Dil Bilimsel Ödünçlemenin Analizi", *Dil Araştırmaları*, 7, 2010, s. 131-157.

¹²⁹ Matras, *Language Contact*, s. 73; Prof. Dr. Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı İstanbul, ABC Yayınevi, 1998, s. 55.

¹³⁰ Bir ögenin bir başka ögeyi etkileyerek, her ikisinin de bir takım özelliklerini taşıyan bir başka ögenin oluşmasına yol açması.

¹³¹ Ergin, age., s. 68.

(anmayayım) (6/51), ayrân (5/58), âyrıldık (5/05), babamdâ:n (2/14), camidâ:n (3/75), câ:nina (2/113), düçâ:n (dükkan) (5/57), râ:met (7/119), akşâ:mlık (4/50), alidilâ:r (alıyorlardı) (1/79, 2/166), anatâ:r (anahtar) (1/88), aşâ:rda (aşağıda) (3/18), ayilâ:r (3/93), bunlâ:r (bunlar) (177/, 2/183, 3/10, 4/26), â:y (15/47, 2/94, 4/42), Câ:vit (5/19), semâver (15/50), âvlida (avluda) (2/38).

ê:l (el) (3/85), ê:lti (elti) (2/91), verêlm (verelim) (2/50), bedê:l (bedel) (1/20), bê:n (ben) (1/19, 2/01, 3,03, 4,02), birdê:n (birden, anında, hemen) (2/105, 3/75, 4/21), birê:r (birer) (1/82), ceçtıktê:n (geçtikten) (2/104), çesmedê:n (kesmeden) (2/146), nenê:m (ninem) (3/99), ünê:m (önem) (3/83), év (3/67).

Bu yuvarlaklaşma ve genizsileşme hadisesi Arnavutçanın Gega¹³² lehçesinde olan bir gelişmedir. Aslında Gega lehçesinde geniz ünsüzleri olarak â ve ê ünlüleri gösterilmektedir¹³³. Hamiti¹³⁴, Arnavutçada toplamda 6 ünlüde (î, ý, ô, ê, â, û) farklı derecelerde bir genizleşme olduğunu ve bu genizleşmenin *n* ve *m* ünsüzlerinin etkisiyle meydana geldiğini belirtir. Kosova Türkçesinde ise â ve ê ünlülerinin yuvarlaklaşma veya genizsileşme eğilimini tespit edebildik. Bu hadisenin Arnavutçanın Gega lehçesiyle bir bağlantısı olduğu sanılmakla birlikte, bu olgu Arnavutçada yeterince aydınlatılmış olmadığı için Arnavutçanın bu özelliğini zikretmekle yetineceğiz.

1.3.1.1.6 Uzun Ünlüler

Kosova Türkçesinde bazen ünsüz düşmesi neticesinde bazen de başka nedenlerle uzun ünlülerin kullanıldığı görülmektedir. Ünsüz düşmesi neticesinde oluşan uzun ünlülere İpek ağzında -lê: eki, Mamuşa ağzında -la: eki, Kosova genelinde da:¹³⁵ (daha) zarfı, şî: (şey) ismi, -i şimdiki zaman kip ekinin hikaye birleşik kip çekimi içerisindeki şekli, -ur geniş zaman kip ekinin hikaye birleşik kip çekimi içerisindeki

¹³² Arnavutluk'un Kuzeyi, Kosova, Batı Makedonya, Güney-Batı Sırbistan ve Karadağ'da konuşulan Geg lehçesi Kuzey Arnavutça olarak adlandırılır.

¹³³ Martin Camaj, **Albanian Grammar: With Exercises, Hcrestomathy and Glossaries**, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1984, s. XII.

¹³⁴ Asllan Hamiti, "Hundorësia e zanoreve të gegërishtes vështruar nga pikëpamja fonologjike," **Aktet e takimit vjetor IASH 2007**, Alb-Shkenca.org, 2007, s. 83-91, (Çevrimiçi) http://alpa.mali-it.eu/pub/aktet/vol/vol1/Aktet_Vol_I_Nr_1_pp_83_91.pdf, 14 Haziran 2018.

¹³⁵ "h" sesinin etkisinden gerçekleşen hece düşmesiyle meydana gelen uzunluk.

şekli örnek gösterilebilir. Diğer biz uzunluk ise yukarıda â: ve è: ünlüleri bahsinde verilen örneklerde de görülmektedir.

*Ła:na*¹³⁶ (*lahana*) (12/53), *sormamiştölè:* (*sormamışlardır*) (17/07), *stedilè:* (*istediler*) (15/23), *süle'lè:* (*konuşurlar*) (15/16), *şartla:* (12/04), *taşlıkla:* (*taşlıklar*)(11/70), *va:ıdla:* (*varlardı*) (12/15), *aldila:* (*aldılar*) (11/116). *ali:di* (*alıyordu*) (7/98), *bili:dilè:* (*biliyorlardı*) (15/31), *diveri:di* (*söylüyordu*) (13/129), *ali:dım* (*alıyordum*) (3/29), *olu:rdi* (*olurdu*) (2/130), *cołu:rdi* (*gelirdi*) (2/36).

1.3.1.2 Ünsüzlerle İlgili Ses Değişimleri

1.3.1.2.1 Yumuşak “g” ünsüzü

Ünsüzlerle ilgili özelliklerden öne çıkanlar arasında “ğ” sesi yerine g sesinin tercih edilmesi ve kelime ve/veya hece başı ön damak (ince sıra) k ve g seslerinin ç ve c’ye dönüşmesidir. Kelime kök, taban ve gövdelerinde yumuşak g (ğ) sesi genelde g sesine dönüşür. Bu değişime ilişkin örnekler çoktur. Örneğin *dag* (*dağ*), *dagıt-* (*dağıt-*), *çagıt* (*kâğıt*), *igne* (*iğne*), *agır* (*ağır*), *agır-* (*ağrı-*), *çigır-* (*çığır-*), *çagır-* (*çağır-*), *sügüt* (*söğüt*), *eg-* (*eğ-*), *egri* (*eğri*), *dogri* (*doğru*), *çocuklugi* (*çocukluğu*), *verdiği* (*verdiği*) gibi. Ancak *değil* kelimesinden büzülme yoluyla *di:l/dil* şekli meydana gelmiştir.

1.3.1.2.2 k-ç ve g-c Değişimi

Ön damak k ve g seslerinin kelime ve hece başında olduklarında Kosova genelinde ç ve c’ye dönüştüğünü söylemek mümkündür. Ancak kelime içi hece başı konumunda olmayan bazı k sesleri de Priştine, Gilan, Mitroviça, Vıçitrın, Dobırçan ve Yanova’da değiştiğini görüyoruz. Fakat Prizren ve Mamuşa’da bu sesler değişmeden muhafaza edilmiştir. Örneğin *diç-* *suç*, *eç-* *düç-* fiil kökleri Prizren ve Mamuşa’da *dik-*, *sük-* (*sök-*), *ek-*, *dük-* (*dök-*) şeklinde kullanılırlar. *Keçi* ve *kelebek* kelimelerinin hem k hem de ç’li şekilleri (*çeçi/keçi*, *kelebek/çelembek*) olmakla birlikte bunun bireysel kullanımlarla (birey dil) ilgili bir husus olduğunu düşünüyoruz. Diğer durumlarda ise yukarıda belirtilen ses değişimleri meydana gelir. Örneğin *ichi*<*iki*, *çepek* (*kepek*), *çes-* (*kes-*), *seçiz* (*sekiz*), *çir* (*kir*), *Beçir* (*Bekir*), *Çamil* (*Kâmil*), *Üşçüp*

¹³⁶ “h” sesinin etkisinden gerçekleşen hece düşmesiyle meydana gelen uzunluk.

(*Üsküp*), *esçi* (*eski*), *türçi* (*Türkü*), *şüçür* (*şükür*), *şeçer* (*şeker*) gibi. k>ç ses değişimi aitlik eki -ki’de de kendini göstermektedir: *bızımçı*, *yarınçı* gibi.

Ön damak g sesinin c’ye değişmesi de k-ç değişimine benzer şekilde gerçekleşir. Daha çok kelime başı konumlarında bu değişim meydana gelir. Örneğin *cece* (*gece*), *cül* (*göl*), *col* (*göl*), *cibi* (*gibi*), *cebır-/ceber-* (*geber-*), *cebe* (*gebe*), *cel-/cal-/col-* (*gel-*), *cez-* (*gez-*) gibi. Günümüz Standart Türkiye Türkçesinde g-v değişimine uğramış örneklerden biri olan *üvey* kelimesi de *üce* (*üvey*<*ögey*) şeklinde söylenir. İçseste hece başı konumda g>c değişimine örnek olarak Farsçadan Türkçeye geçmiş olan bağlaçlarda da görüyoruz: *ecer* (*eğer*) (Fars. bağlaç), *mecer* (*meğer*) (Fars. bağlaç). Ancak -Gi ekiyle yapılmış olan kelimelerde *sürgi* (*sürgü*), *çüski/çeski* (*keski*), *vergi*, *sevgi*, *biçki*, *içki* gibi örneklerde g-c ve k-ç değişiminin meydana gelmediğini görüyoruz. Oysa -ki aitlik ekinde k-ç değişiminin meydana geldiği görülmüştü. Aynı zamanda -ken zarf-fiil eki de -çen/-çes şeklindedir. Bu olgu -Gi ekinin Eski Türkçe¹³⁷ ve Eski Anadolu Türkçesindeki¹³⁸ şeklinin (-gU) iki şekilli, -ki ile -ken eklerinin ise tek şekilli olmasından kaynaklanıyor olabileceğini akla getirmektedir. Gerçi Kosova Türkçesinde bu ek tek şekilliye indirgenmiş durumdadır. Örneğin: *burgi* (*burgu*), *uyki/uyuki* (*uyku*), *baski* (*baskı*, *çivi*) gibi. Standart Türkiye Türkçesinde ise çok şekilli olmuştur (-GX)¹³⁹.

Kelime sonunda k-ç değişimi, az sayıda olmakla birlikte, yok değildir. *İlç* (*ilk*), *meleç* (*melek*), *mübareç* (*mübarek*), *pa:ç* (*pak*) gibi örnekler dikkate değerdir. Farsça olan paç (پاک) kelimesinin “k” sesi ince okunduğu¹⁴⁰ için, ön damak “k” sesi Kosova Türkçesinde “ç” sesi ile değiştirilir kuralıyla ters düşmemektedir.

1.3.1.2.3 h Ünsüzü

Kosova Türkçesi için belirgin olan bir başka ünsüz özelliği h sesinin ya zayıf boğumlanması veya tamamen düşmesi hadisesidir. Kelime başı “h” sesinin düşmesi daha çok Prizren ve Mamuşa’da görülür. Örneğin *angı/hangı* (*hangi*), *episi/hepsi* (*hepsi*), *ayredesın/hayredesın* (*teşekkür ifadesi “hayır+edesin”*), *iya:net/hiya:net*

¹³⁷ Ergin, age., s. 189.

¹³⁸ Timurtaş, age., s. 96.

¹³⁹ Ergin, age., s. 189.

¹⁴⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts

(*hiyanet, hain, vefasız*). *daha* kelimesi *isla (ıslah)*¹⁴¹ (iyi) ve *fena* kelimeleriyle oluşturduğu kelime çiftinde bir hece düşmesi sonucunda *da: ʾisla*, *da: ʾfena* gibi birleşmiş bir şekil alır.

1.3.1.2.4 I Ünsüzü

Türkçede iki çeşit *l* vardır. Bunlardan biri ince ünlülü kelimelerde bulunan ince *l*, diğeri kalın ünlülü kelimelerde bulunan kalın *l*'dir¹⁴². Kosova Türkçesiyle ilgili derlenen metinlerde ince boğumlanan ünsüzü “*l*”, kalın boğumlanan ünsüzü de “*l*” işareti ile gösterdik. Metinlerde bu gösterime uyulmaya azami derecede dikkat edilmiştir. Çalışma içerisinde yer alan örneklerde bu gösterime uyulmamıştır. Bunun nedeni örneklerin bazen bu çalışma için derlenmiş olan metinler dışından alınmış olmasıdır.

Kosova Türkçesinde STT ile kıyaslandığında iki yönlü bir *l-l* değişimi söz konusudur.

1.3.1.2.4.1 l-l Değişimi

STT’de kelime başı konumdaki *l* sesi çoğunlukla ince söylenir. Kosova Türkçesinde ise bunlar çoğunlukla kalın (*l*) söylenir. *laf (laf)* (10/71), *lagaplari (lakapları)* (6/106), *lahna (lahana)* (15/47), *lamba (lamba)* (15/47), *lastigim (lastiğim)* (7/31), *lazım (lazım)* (13/112), *lokum (lokum)* (2/82). *Lazım* kelimesi Güney ve Batı ağızlarında ince *l* ile söylenir, diğer ağızlarda ise kalındır.

1.3.1.2.4.2 l-l Değişimi

Bu ses değişimi isimlerde çokluk eki *-lar* ve fiil çekiminde çokluk üçüncü kişi eki *-lar*’da görülür. Bu değişim Doğu ve Merkez-Kuzey ağızlarında meydana gelir. Bu değişim isim çokluk ekinde (*-lar*) inceltici (ç, ş, y) ve *r* ile ince ünlü (genelde *i*) sesinden sonra; fiil çekiminde ise çokluk üçüncü kişi ekinden (*-lar*) önce ünlü (genelde *i*) ile ç, ş, y ve *r* seslerinden biri yer aldığı durumlarda meydana gelir. *okudilar (okudular)* (13/153), *oldilar (oldular)* (13/48), *olmişlar (olmuşlar)* (13/64), *imiştırlar (14/73)* *pantolcıların (pantoloncuların)* (1/35), *sabilari (sabileri, çocukları)* (5/81), *saçlarım*

¹⁴¹ Prizren ve Mamuşa dışındaki yerlerde kelime *isla* şeklinde kalın “*l*” ile söylenir.

¹⁴² Ergin, age., s. 45.

(3/31), *sanmışlar* (13/66), *severdilar* (*severdiler*), 13/103), *sıkamazdilar* (*cesaret edemez diler*) (2/123), *yakalayamaylar* (13/134), *ataylar* (14/27), *daylar* (*dayılar*) (5/44), *Gaşlar* (13/25), *kârdâşlar* (*erkek kardeşler*) (6/16).

1.3.1.2.5 r Ünsüzü

Ergin¹⁴³ “Türkçede *r* sesi bilhassa konuşma dilinde bazen düşme temayülü göstermektedir” der. Kosova Türkçesinde böyle bir temayül -lar ekinde görülür. İpek ağzında fiil çekiminde çokluk üçüncü kişi eki daima -le: şeklindedir. Ek hem tek şekillidir hem de sondaki “r” sesi düşmüştür. *sormamıştolê: (sormamışlardır)* (17/7), *cidiylê: (gidiyorlar)* (16/22), *imişlê: (imişler)* (15/48). Bu ekteki *r* düşmesi ondan önceki *e*’nin uzun ve hafif genizsi söylenmesine sebebiyet vermiştir. Diğer yandan isimlerde çokluk ekinde *r* sesi düşmesi Prizren, Mamuşa ve İpek ağzında meydana gelir. Prizren ve Mamuşa’da daha çok -lar ekinden sonra iyelik eki getirilince bu düşme meydana gelir. *çocukla:m*¹⁴⁴ (*çocuklarım*) (7/16), *çocukla:mız* (11/15), *kardaşla:m* (12/02), *arala:nda* (10/123), *kuzıla:i* (11/74), *salonla:i* (12/39),

1.3.1.2.6 v Ünsüzü

İçinde “*avu*” ses öbeğini barındıran isim soylu kelimelerde “*v*” düşerek bir “*au*” diftongu oluşur. *tauk* (*tavuk*), *kaun* (*kavun*), *auç* (*avuç*), *Daut* (*Davut*), *caur* (*gavur*), *daul* (*davul*) gibi. *Tauk* kelimesi “*u*” sesinin etkisiyle a-o değişimine uğrayarak Priştine, Vıçitırın ve Mitroviça’da *touk* şeklinde söylenir. *Avuç* kelimesinin “*v*” sesi Priştine’de muhafaza edilmiştir. Fiillerde “*v*” sesi düşmesi hadisesi yaşanmaz. *savur-*, *kavur-* gibi örnekler bunu göstermektedir.

1.3.1.2.7 Ünsüz Tekleşmesi

İkiz ünsüz barındıran Arapça kelimelerde tekleşme olayı yaygındır. Örneğin *küvet* (*kuvvet*), *şüdet* (*şiddet*), *müreçep* (*mürekkep*), *Ala:* (*Allah*) gibi.

Ünsüzle başlayan ekler nedeniyle STT’de meydana gelen “ikizleşme” (*gitti*, *yattı* örneklerinde olduğu gibi) Kosova Türkçesinde bir çeşit tekleşme meylindeydir. Bu tür örneklerde tekrar eden ikiz ünsüz ya tamamen düşer veya çok hafif duyulur.

¹⁴³ A.e., s. 69.

¹⁴⁴ Yardımcı ses de düşmüştür.

Ahmet'en (*Ahmet'ten*) (14/65), *Arnaut'ır* (*Arnavut'tur*) (8/80), *bi'i* (8/125), *citilar* (*gittiler*) (6/63), *eli* (*elli* sayısı) (11/79, 14/67, 15/01). Yanız bu tür kullanımlar (*elli* sayısı dışındaki örneklerde) özellikle Türkçe eğitim görmemiş olan kişilerde veya Türkçeyi Arnavutçadan daha az kullananlarda rastlanabilmektedir.

1.3.1.2.8 Ünsüz İkizleşmesi

Merkez ve Kuzey ağızlarda *salli* (*salı*), *sulli* (*sulu*) gibi örneklerde ile Güney ağızlarda *eppısi* (*hepsi*), *halla* (*hâlâ*) gibi örneklerde STT'de olmayan bir ikizleşme görülür.

1.3.2 Eklerin Ses Düzeni

Günümüz Türkiye Türkçesinin ekleri, barındırdıkları ünlü ve ekin ilk ünsüzüne bağlı olarak iki, dört veya sekiz şekilli olabilirler¹⁴⁵. Tek ünsüzden yapılan ekler fonetik açıdan bir özellik göstermediklerinden bu bahiste üzerinde durulmayacaktır.

1.3.2.1 İsim Yapım Ekleri

1.3.2.1.1 İsimden İsim Yapan Ekler

Türkiye Türkçesinin bir kolu olan Kosova Türkçesi, kimi fonetik özellikler dışında, ek düzeni bakımında büyük bir fark göstermez. Burada günümüz Kosova Türkçesinde yaygın olarak kullanılan eklerin ses düzeni ele alınacaktır.

1.3.2.1.1.1 +hık/+lık, +luk/+luık, +lük

Ünlü bakımından STT'de 4 şekilli olan bu ek Kosova Türkçesinde 3 şekillidir. Kosova Türkçesinde +lik şekli yerine +hık şekli kullanılır. Son seste *ç*, *ş*, *r* ünsüzlerden birini barındıran kalın sıradan kelimelerde ekin *l* sesi ince söylenir. *Kuşluk*, *taşlık*, *zorluk*, *açlık* gibi. Ekin +hık, +luk şekillerinden birini gerektiren diğer durumlarda bu ekin *l* sesi hep kalın söylenir. *karantlık*, *cençhık*¹⁴⁶ (*gençlik*), *ucuzluk*, *cüzlük* (*gözlük*), *odunluk*.

¹⁴⁵ A.e., s. 117.

¹⁴⁶ bu örnekteki “l” ünsüz hem “l” hem de “l” şeklinde söylenir.

1.3.2.1.1.2 +ci, +çi

STT’de ünlü bakımından 4, ünsüz bakımından 2 olmak üzere toplam 8 şekilli olan bu ek KT’de sadece 2 şekillidir. Yukarıda son ses konumundaki dar ünlülerin KT’de “i”ye indirildiği bahsedilmişti. Dolayısıyla sadece ünsüz benzeşmesi nedeniyle 2 şekillidir. *odunci (oduncu), çümürçi (kömürçü), kuyumci (kuyumcu), katırcı (katırcı), çiremitçi (kiremitçi), aşçi (aşçı), safçi (camilerde safların düz tutulmasıyla görevli kişi), sahatçi (saatçi), kaşıklı (kaşıklı).*

1.3.2.1.1.3 +li

Son sesi dar ünlü olan bu ek STT’de 4, KT’de ise 1 şekillidir. *huyli (huyli), kaşli (kaşlı), tozli (tozlu), çüyli (köylü), türli (türlü), sabırlı (sabırlı).*

1.3.2.1.1.4 +sız, +suz, +süz

Ünlüsü dar olan bu ek STT’de 4, KT’de 3 şekillidir. *evsız, parasız, soysuz, cüzsüz.* Dobırçan ağzında ise sadece -sız ve -suz şekilleri vardır. Düz ünlülerden sonra -sız, yuvarlak ünlülerden sonra ise -suz şekli getirilir. *yüzsüz* gibi.

1.3.2.1.1.5 +cik, +çik

Ünlüsü dar olan bu ek STT’de ünlü bakımından 4, ünsüz bakımında 2 olmak üzere 8 şekillidir. KT’de ise ünsüz benzeşmesine bağlı olarak iki şekillidir. Ünsüzle biten dar ünlülü 3 şekilli olan diğer eklerin aksine bu ek, ünlü bakımından tek şekillidir. *maçkacık (kedicik), çüpekçik (köpekçik), bakırcık (bakırcık, bakraç), hamamcık (gusülhane), ufacık (ufacık).*

1.3.2.1.1.6 +caz, +çaz

KT’de işlek olmayan bu ek -CAğIZ ekinin büzülmesi neticesinde bu şekli almıştır. *kızcaz/kıscaz, çocukcaz, adamcaz* gibi sınırlı sayıda örnekte görülür. -cez veya -çez şekillerini barındıran örneklere rastlanmamıştır. Küçültme anlamı için daha çok -cik/-çik eki kullanılır.

1.3.2.1.1.7 +daş

İşlek bir ek değildir. *kardaş, arkadaş, yoldaş, ayaktaş* gibi sınırlı örneklerde rastlandığı için +teş ve +deş şekillerinin varlığı hakkında bir şey söylemek mümkün değildir.

1.3.2.1.1.8 +nci

Sıra sayı sıfatları yapmada kullanılan bu ek STT’de 4 şekilli olup KT’de 1 şekillidir. Ekin yardımcı ünlüsü ise kısmen düzlük-yuvarlaklık uyumuna tabidir. Yani düz ünlülerden sonra “ı”, yuvarlak ünlülerden sonra “u” ve “ü” şeklindedir. Ancak Prizren ile Mamuşa ağızlarında ilerleyici benzeşme neticesinde ilk hecesinde “o” sesi barındıran sayılarda ekin yardımcı ünlüsü “o” şeklindedir. *birinci, içinci, üçüncü, dördüncü/derdinci, beşinci, altıncı, yedinci, seçizinci, dokuzuncu/dokozonci, onuncu/ononci, yigirminci, otuzuncu/otozonci, yüzüncü/yüzüncü*.

Burada belirtilmeye değer bir husus *altı* sayısının temel hâlde *alti* şeklinde iken i-ı ses değişiminin meydana gelmesidir. Aynı şekilde yedi ve elli sayılarında da ek getirilince i-ı ses değişmesi ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan *yüz* sayısının sıra eki almış haline iki farklı şekilde rastlamak mümkündür: *yüzüncü* ve *yüzüncü*.

1.3.2.1.1.9 +er, +şer

Üleştirme sayıları yapmaya yarayan bu ek kalınlık-incelik uyumuna aykırı görülür. *birer, içişer, üçer, beşer, altışer, oner*.

1.3.2.1.1.10 +ce/+çe

Kosova Türkçesinde çoğunlukla dil isimlerinde kullanılır. *Sırpçe, Arnautçe/Arnuçe, Makedonce, İncilisçe* gibi. Bazen bu eke bir “s” getirildiği durumlar da olur. *Arnuçes, Alamançes* gibi.

1.3.2.1.1.11 +ana

Farsçadan Türkçeye geçmiş olan +hane eki bazı örneklerde +(h)ane, bazı durumlarda ise +ana şeklinde söylenir. Bu iki farklı söyleyiş özellikle Güney Slavcaya

geçmiş olan *kafana* (*kahvehane*), *tabana* (*tabakhane*)¹⁴⁷ gibi örneklerde +*ana* şeklinde söylenir. Ama *hastahane*, *kasaphane*¹⁴⁸ gibi örneklerde +*hane* şeklini korur.

1.3.2.1.1.12 +ka

Güney Slavcada eril olan ve çoğunlukla meslek bildiren isimleri dişil yapmak için kullanılan bir +*ka* eki Kosova Türkçesinde de kullanılır. *doktorka* (doktor adının dişil şekli, bayan olan doktor), *profesorka* (bayan öğretmen) gibi. Benzer yolla *caurka* (*gavur* adının dişil şekli, gavur karısı), *çü(y)lika* (köylü kadın) örnekleri de yapılır.

Kosova Türkçesinde isimden isim yapma eklerinin en yaygın olanları bunlardır. Her ne kadar *kumsal*, *curulti* (*gürültü*), *topuz* gibi örnekler isim gövdeleri olsalar bile hem örnek sayılarının azlığı hem de belirgin bir özellik göstermediklerinden ayrı başlık altında ele alınmasının çok gerekli olmadığı düşünülmüştür. Burada bir tek *yeşil* (*yeşil*<*yaşıl*) örneği ilgi çekicidir. EAT’de bu kelimenin hem *yaşıl* hem de *yeşil* şekilleri mevcut¹⁴⁹.

1.3.2.1.2 Fiilden İsim Yapan Ekler

1.3.2.1.2.1 -mak, -mek

Ergin¹⁵⁰ bu ekin “eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında geldiğini” belirtir. Kosova Türkçesinde yaygındır. *yemek*, *içmek*, *çakmak*, *dolaşmak* (*gezinti*, *piknik*) gibi. Bu eklerle yapılmış isimlere ünlü ile başlayan iyelik ve hâl ekleri getirilince *k-g* ve *k-ğ* değişimi meydana gelir. Örneğin *yemege*, *dolaşmağa*, *çakmağı* gibi. İyelik eklerinin teklik ve çokluk 1 ve 2. kişilerinde ince sıradan düz ünlülerden sonra *-(i)m*, *-(i)n*, *-(i)miz*, *-(i)niz* eklerini gerektiren durumlarda Kosova Türkçesinde *-(i)m*, *-(i)n*, *-(i)miz*, *-(i)niz* şekilleri kullanılır. Bu nedenle *yemek*, *içmek*, *cülmek* gibi örneklerde bir *k-ğ* sedalılılaşması ve artdamaksıllaşması meydana gelir. *yemeğim*, *içmeğiniz*, *cülmeğimiz* gibi.

¹⁴⁷ Škaljić, age., 594.

¹⁴⁸ *Kasaphane*, Kosova Türkçesinde *mezbahe* anlamında değil, *kasap dükkânı* anlamında kullanılır.

¹⁴⁹ Kanar, age., s. 747, 763.

¹⁵⁰ Ergin, age., s. 185.

1.3.2.1.2.2 -ma

Kosova Türkçesinde daha çok yemek isimlerinde kullanılan bir ektir. Standart Türkçeyle kıyaslandığında daha az kullanılır. *dolma, sarma, kavurma, açma* gibi örneklerin yanı sıra *burma (civatanın ucuna takılan somun), saçma (toprağa tohum serpmeye şekli, av fişegi)* gibi sınırlı sayıdaki örnekler -mak ekiyle yapılanlara göre daha kalıcı isimler yaptığını göstermektedir.

1.3.2.1.2.3 -ış, -uş, -üş

Bu ekin Kosova Türkçesinde kullanım sıklığı düşüktür. Ayrıca düz ünlülerden sonra sadece -ış şekli kullanılır. *cüsteriş (gösteriş), ciriş (giriş), çıkış (çıkış), duruş* gibi. STT’de yaygın olan bu ekin yerine -mek, -mak kullanılır. Örneğin *yürüyüş (yürüme tarzı): cezmek, gülüş: cülmek, oturuş: oturmak/otormak* gibi.

1.3.2.1.2.4 -k, -k

Kosova Türkçesinde işlek olan bu ek hem fiilden isim yapma eki hem de STT’de -mXş sıfat-fiil eki ile -lı fiilden isim yapma ekinin işlevini yerine getirir.

STT ile benzer işlevi yerine getirdiği örnekler: *açık, yanık, delik, sünük (sönük), tüçürük (tüdürük), çürük, düşük, üksürük (öksürük), elek, kopuk/kopok* gibi.

-mXş sıfat-fiil ekinin işlevini yerine getirildiği örnekler: *delinik/delinik (delinmiş), süçük/sükük (dikişi sökülüş), kopuk/kopok (koparılmış/yırtılmış), ciyınık (giyinmiş), soyunuk/soyonok (soyunmuş, kabuğu soyunmuş, üryan), pişik (pişmiş), kuruk (kurulmuş), çüzük (çözölmüş), bağlanık (bağlanmış, bağlı), iliklenik (iliklenmiş), donuk (donmuş, dondurulmuş)* gibi.

-lı fiilden isim yapma ekinin işlevini yerine getirdiği örnekler: *kapanık (kapalı), ürtük (örtölü), yazık (yazılı), kuruk (kurulu)* gibi.

Bu örneklerin sayısı artırılabilir. Örnek sayısının çokluğu ekin üstlendiği diğer işlevlerden ileri gelmektedir.

1.3.2.1.2.5 -ak, -ek

Bu ek klişeleşmiş kimi isimlerde kullanılır. Yeni kavramlar üretmede çok kullanılmaz. STT'den farklı bir özellik göstermez. *dünek (dönek), kaçak, saçak, bıçak* gibi.

1.3.2.1.2.6 -gi, -ki

Dar ünlü barındıran bu ek Türkiye Türkçesinde ünlüden dolayı 4, ünsüzden dolayı da 2 şekilli olup Kosova Türkçesinde sadece ünsüz benzeşmesi nedeniyle 2 şekillidir. Ekin ünlüsü daima i'dir.

Uyki/uyuki (uyku), bilgi, ürgi (örgü), baski (baskı, çivi), atki (atki), burgi (burgu), sargi (sargı) gibi.

1.3.2.1.2.7 -ğa, -ce

Örnek sayısı kısıtlı olduğundan bir hüküm ortaya koymak zordur. Sadece *süpürce (süpürge)* ve *dalğa* örnekleri kullanıldığı için ekin öndamak sesleri olan şeklinin mutlak bir g-c değişimine tabi olup olmadığını belirlemek kabil olmamıştır.

1.3.2.1.2.8 -gın, -gün, -kın, -kun

Örnek sayısı kısıtlı olmakla birlikte ekin i'li şekillerinin “ı” ile yapıldığını tespiti imkân vermektedir.

dalgın, pişkın, uçkun, düzgün, baygın, azgın, cerğın (gergin) gibi.

1.3.2.1.2.9 -i

STT'de 4 şekilli olan bu ek KT'de tek şekillidir.

koki, düri (duru), üli, ürti gibi. *düri* örneğinde gerileyici benzeşme yoluyla bir u-ü değişimi meydana gelmiştir.

Yukarıda isimden isim yapan eklerde de belirtildiği şekilde bazı tekil örneklerin bir ekin ayrı bir başlık altında işlenmesine yeterli görülmemiştir. Örneğin *degenek, kaçamak, tutam* gibi gövdeleri oluşturan ekler ayrı başlıklar altında ele alınmayacaklardır.

1.3.2.2 Fiil Yapım Ekleri

1.3.2.2.1 İsimden Fiil Yapan Ekler

1.3.2.2.1.1 +la, +le

KT’de bu türün en yaygın kullanılan ekidir. STT’de şimdiki zaman çekiminde bu ekin ünlüsü uyuma bağlı olarak dar bir ünlü ile yer değiştirirken Kosova Türkçesinde bu ekin ünlüsü değişmez. Bu ekle yapılmış fiil tabalarına örnek olarak şunlar verilebilir: *başla-*, *dinle*, *otla-*, *hoşla*, *terle-*, *inle-*, *serinle-* gibi. Şimdiki zaman eki getirildiğinde *başlay-*, *dinley-*, *otlay-*, *toplay-*, *terley-*, *inley-*, *serinley-* şeklini alır.

Bu eke -n dönüşlülük ve -ş işteşlik ekleriyle genişleyerek +*lAn* ve +*lAş* şekillerini alır. Örneğin *hastalan-*, *birleş-*, *yaklaş-*, *çirlen-* (*kirlen-*) gibi.

Ekin +*lAn* şekli Kosova Türkçesinde bazen de STT’de +*l* isimden fiil yapma ekinin işlevini yerine getirdiği olur. Mesela *darlan-* (*daral-*), *ufaklan-* (*ufal-*, *küçül-*), *incelen-* (*incel-*), *azlan-* (*azal-*) gibi. Prizren ve Mamuşa ağzında *şenililar* (07/107) (*sevinmek*) nadir örneklerden birini oluşturur. Zira bu örnekte +*l* isimden fiil yapma eki kullanılmıştır.

1.3.2.2.1.2 +a, +e

KT’de çok yaygın olmamakla birlikte belli sayıda örneklerde görülür. *oyna-*, *yaşa-* *benze-* gibi.

1.3.2.2.1.3 +kır, +çür

Daha çok yansıma isimlere getirilmek suretiyle sınırlı sayıda fiil yapar. Örneklerin sayısı azlığından dolayı +*kır* şeklinin olup olmadığını belirlemek mümkün olmamıştır. *i*’li şekilleri de tespit edilememiştir. *hıçkır-*, *sümçür-*, *tüçür-*, *haykır-*, *fışkır-* gibi.

1.3.2.2.2 Fiilden Fiil Yapan Ekler

Bu ekler farklı kaynaklarda çeşitli bakış açılarına göre farklı isimler altında ele alınmışlardır. Bu kaynaklarda söz konusu eklerin adlandırılmalarına bakmadan önce aynı kaynaklarda yapım ve çekim eklerinin ayrımında esas alınan kritere bakmak

gerekir. Ergin¹⁵¹ yapım ekleri için “eklendikleri kök ve gövdelerin manalarında değişiklik yaparlar. Yapım eki ile meydana getirilen bir kelime gövdesi, kendisinden türediği kök veya gövde ile uzak yakın bir ilgisi olmamakla beraber ondan ayrı ve yeni bir mana taşır.” demiştir. Çekim ekleri için ise “kök ve gövdeleri birbirleriyle münasebete getiren, onların kelime grupları ve cümleler içinde vazife almasını sağlayan ekler” nitelemesini yapmıştır. Banguoğlu¹⁵² çekim eklerini “kelimelerin hal, sayı, durum, zaman, kişi gibi gramer ilişkilerini kurarlar” şeklinde tanımlayarak, yapım ekleri için “isim ve fiil köklerine gelip onların anlamlarında sürekli bir değişiklik yaparak farklı kavramları karşılayan kelimeler yaratırlar” tanımını ortaya koymuştur. Korkmaz¹⁵³ yapım ve çekim ekleri hakkında “kelime yapımında kullanılan ve sürekli ilişki kuran ekler ile kelimelere geçici olarak gelen ve geçici anlam bağlantısı kurmaya yarayan ekler, nitelikleri ve işlevleri bakımında birbirinden ayrılır” tarifini yapmıştır. Diğer yandan Eker¹⁵⁴ fiillere getirilen eklerin çatı eki olup olmadıklarının tespiti için “dilın tüm boyutları ve işlevleri ile anlamı iletmek amacına yönelik bir iletişim dizgesi olduğuna göre, *eylem çatılarını belirlemede en önemli ölçütün yine anlam olması gerekmektedir*” kriterini önermiştir.

Yukarıda atıfta bulunulan kaynaklardan Ergin¹⁵⁵, Deny¹⁵⁶ fiilden fiil yapım eklerini çatı ekleriyle aynı başlık altında ele almışlardır. Korkmaz¹⁵⁷ ise işlevi dikkate alarak fiilden fiil yapma ekleri ile fiil çatılarını ayrı başlıklar altında işlemiştir. Bu çalışmanın eksenini fiil yapıları oluşturduğu ve bu bölümde eklerin ses düzeni ele alınmaya gayret edildiği için burada fiilden kalıcı fiil yapan örnekler ele alınacaktır.

1.3.2.2.2.1 -n-

Bu ek dönüşlü fiiller ve az sayıda geçişsiz fiiller yapar. Kosova Türkçesinde mecaz yoluyla fiil kökünden farklı anlam taşıyan yeni fiiller türetir. *kavran-* (*kocaya*

¹⁵¹ age., s. 123, 125.

¹⁵² Tahsin Banguoğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK, 1990, s. 148.

¹⁵³ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, TDK, 2009, s. 21.

¹⁵⁴ Eker, age., s. 363.

¹⁵⁵ Ergin, age., s. 202–212.

¹⁵⁶ Jean Deny, **Türk Dil Bilgisi**, Çev. Ali Ulvi Elöve (1941), Uyarlama: Ahmet Benzer, İstanbul, Kabalıcı, 2012, s. 329–343.

¹⁵⁷ Korkmaz, age., s. 123–36, 545–63.

kaçma), *tutun-* (*aşık olma, biriyle görüşme, sevgili olma*), *vurun-* (*yaralanma*), *ügrenilar* (07/37).

-la, -le ekiyle genişleyerek *-lan* şekliyle de yeni kelimeler üretilir. *dinlen-*,

-l ile genişleyerek *-nıl* şekliyle yeni fiil gövdeleri yapar. *yenıl-* (*yenir olmak*), *denıl-* (*denmek, bir şeyin adı olmak*).

1.3.2.2.2.2 -ş-

Kosova Türkçesinde tek bu ekle yapılmış olan fiil gövdelerinin sayısı azdır. *ağlaş-* (*şikayet etmek*), *cülüş-* (*gülmek, gülüşmek, kahkaha atmak*), *cırış-* (*teşebbüs etmek, mec. birden çok nesneye yönelik fiili uygulamak, bir şey yapmaya kalkışmak*).

1.3.2.2.2.3 -k-, -k/-ç-

Sınırlı sayıda örnekte tespit edilen bu ek ince sıradan fiil kök veya gövdelerine Prizren ve Mamuşa'da *-k-*, diğer yerlerde ise *-ç-* şeklinde gelir. *silç-/silk-*

1.3.2.3 İsim Çekim Ekleri

Kosova Türkçesinde kullanılan isim çekim ekleri morfo-fonetik açıdan STT'den belirgin bir özellik ortaya koymaz. Kelime tabanlarında meydana gelen ses değişimleri hadiselerinden etkilenmez ve STT'de bu tür eklerin ses düzenine önemli ölçüde uyar. Mesela *kapılar/kapılar*, *karılar/karılar*, *dogriya*, *kuridan* gibi örneklerde ek herhangi bir uyumsuzluk göstermez. Uyumsuzluğu gösteren kelime tabanıdır. Zira *çiçekler*, *kalemler* gibi örneklerde kelime tabanında bir fonetik özellik söz konusu olmadığı için STT ile aynı söyleyişe sahiptir. Ama bu, hiçbir ekin bir özellik göstermediği anlamına gelmez. İçinde dar ünlü barındıran eklerin belli özelliklerini yukarıda da görüldü. Buna ilaveten vasıta hâli eki de geniş ünlü barındırmakla birlikte, uyumsuzluk gösterir. Aşağıda ekleri sırasıyla ele aldığımızda bu özellikler daha açık bir şekilde ortaya çıkmış olacaktır.

1.3.2.3.1 İsimlerde Çokluk

Kosova Türkçesinde isimlerin çokluk kategorisi için *+lar/+lar*, *+ler* eki kullanılır. Yukarıda kelime tabanlarında *ı, u, ü* gibi son ses konumundaki seslerin *i*'ye dönüştüğü ifade edilmişti. *Kaşık* gibi örneklerde *ı-i* değişiminin ya *ç, ş, y* ünsüzlerinin

inceltici özelliğinden veya Türkçe yoluyla Slavca ve Arnavutçaya geçmiş ve yeniden ödünçleme (reborrowing)¹⁵⁸ yoluyla Kosova Türkçesine geri gelmiş kelimelerde olduğu görüldü. Bu tür kelimelerde çokluk eki STT'deki şeklinin aldığı ekin aynısını alır. Uyum, kelimenin “asli şekline”¹⁵⁹ bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. *Kaşıklar*, *karılar*, *kuzılar* gibi. Ama diğer durumlarda Türkçe kelimelerde uyumun var olduğunu söylemek mümkündür.

STT'de bazı Arapça kelimelerin çoklukları son ses konumundaki ünsüzün ince boğumlanmasından dolayı +*ler* ile yapılır. *Saatler*, *kalpler*, *hakikatler* gibi. Kosova Türkçesinde ise bu kelimelerin çoklukları +*lar* ile yapılır. Yine Arapça *sabî*, *mâvî* gibi kelimelerin çoklukları da +*lar* ile yapılır. Yalnız bu kelimelerdeki uzun ünlüleri Kosova Türkçesinde kısa söylenir. *Sabi*, *mavi* gibi örneklerde çokluğun +*lar* ile yapılması *kari*, *kuzi* gibi örneklerle bir analojiden kaynaklanabileceğini akla getiriyor.

Yukarıda belirtilen istisnai durumlar dışında isimlerde çokluk kategorisini yapan +*lar*/+*lar*, +*ler* ekinin uyuma bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

Kosova Türkçesinde (Prizren, Mamuşa ve İpek ağızları dışında) inceltici *ç*, *ş*, *y* sesleri ve *r* sesi ile biten kalın sıradan isimler ile *kari*, *kuzi*, *sabi* gibi “i” ile biten isimlerin arkasına çokluk eki +*lar* getirildiğinde ekin “l” sesi ince boğumlanır. *saçlar*, *kaşlar*, *kuşlar*, *koçlar*, *taylar*, *karlar*, *sabilar*, *karılar* gibi. Dolayısıyla Güney ve Batı ağızlarında bu örnekler *saçlar*, *kaşlar*, *kuşlar*, *koçlar*, *taylar*, *karlar*, *sabilar*, *karılar* şeklinde söylenir.

1.3.2.3.2 İyelik Ekleri

Kosova Türkçesinin iyelik ekleri şöyledir:

¹⁵⁸ Haugen, a.y., s. 145.

¹⁵⁹ “Asli şekil”, kelimenin çoğunlukla EAT'de uyuma bağlı olan şekli anlamında kullanılmaktadır. Bazen uyumsuzluk gösteren bir ekin ardına uyum gösteren bir ek getirildiğinde, uyum gösteren ek kendinden önceki uyumsuz ek göre değil, kelimenin ünlüsüne göre bir uyum gösterir. Bu durum genellikle i-ı ses değişiminde gelmektedir. *Ev-im-de* örneğinde bulunma hâli eki *ev* kelimesinin ünlüsüne göre uyum gösterirken -*im* iyelik eki ise i-ı değişmesi nedeniyle uyumsuzluk gösterir. Buna bir çeşit “uzak uyum” da denebilir.

Tablo 5: Kosova Türkçesinde İyelik Ekleri

Teklik Kişi	Çokluk Kişi
1. +m	1. +mız, +muz, +müz
2. +n	2. +nız, +nuz, +nüz
3. +i, +si ¹⁶⁰	3. +lari, +leri

elim (07/07), *hanımım* (08/37), *kardaşım* (05/22), *akraban* (10/112), *evin* (08/141), *saibi* (07/13), *müra:di* (07/111), *sâ:di* (01/71), *babamız* (05/04), *işimiz* (02/27), *camımız* (11/40), *kolumuz*, *yüzümüz*, *kuleniz* (01/75), *yolunuz*, *cüzünüz*, *bilginiz* (08/130), *dedeleri* (06/98), *bezleri* (04/23), *akrabaları* (07/49).

Teklik 1. ve 2. kişi ekleri ünsüzle biten kelimelerin arkasına *ı*, *u*, *ü* yardımcı sesleri getirilmek suretiyle eklenirler. Düz ünlülerden sonra *ı*, yuvarlak ünlülerden sonra *u*, *ü* getirilir. Ancak bazı ağızlarda yuvarlak ünlülerden sonra sadece *u* getirildiği durumlar da vardır. Dolayısıyla yardımcı ünlü veya ek ünlüsü bakımından 3 veya 2 şekilli olduğunu söyleyebiliriz. Teklik üçüncü kişi eki ünlü bakımından tek şekillidir. Çokluk üçüncü kişi eki *+lari*, ve *+leri*'de asıl iyelik eki *+i*'dir. Netice olarak ünlü barındıran açık heceli iyelik ekleri tek şekilli (*+i*), kapalı heceli olanlar ve yardımcı ünlü isteyenler ise 3 veya 2 şekillidir. İsimlere getirilen çokluk eklerinden sonra iyelik ekleri şu şekli alırlar

Tablo 6: Kosova Türkçesinde Çokluk Ekleriyle İyelik Ekleri

Teklik Kişi	Çokluk Kişi
1. +larım, +lerim, +la:m (*)	1. +larımız, +lerimiz, +la:mız (*)
2. +ların, +lerin, +la:n (*)	2. +larnız, +lernız, +la:nız (*)
3. +lari/+ları, +leri, +la:i/+lei (*)	3. +lari, +leri, +la:i/+lei (*)

(*) Mamuşa ve İpek ağızı. İpek ağızında “a” hafif yuvarlatılır.

çocuklarım (03/62), *cürümcelerim* (04/42) *acola:m* (07/47), *çocokla:m* (07/16), *çucukların* (06/104), *cüzlerin*, *kuzıla:i* (11/74), *eşyala:i* (11/101), *akrabalarımız* (08/104), *çiftçilerimiz* (08/161), *evleriniz*, *evleri*.

¹⁶⁰ “su” kelimesinden sonra bu ek -yi (suyi) şeklini alır. “ne” kelimesi ise “neyi” ve “nesi” olmak üzere iki şekilde söylenir.

Prizren ve Mamuşa ağızlarında *kari* kelimesine iyelik ekleri getirildiğinde *karım*, *karın*, *karısı* şeklinde söylenir. Ama *ari* (*arı*), *kuzi*, *turşi* (*turşu*) gibi kelimelerde böyle bir değişim meydana gelmez.

Üçüncü teklik ve çokluk iyelik ekli gövdelere hâl ekleri getirildiğinde iyelik eklerinde şekil sayısı artar. Hâl eki almamış teklik üçüncü kişi iyelik eki sadece *+i* iken, hâl ekleri getirilince bu ek yerine *+ı*, *+u* ve *+ü* şekilleri getirilir. *çocuğuni/çocoğoni*, *evinde*, *komşısında*, *dostunun*, *cüzünde* gibi.

Ancak vasıta hâli ekinden önce ek tek şekilli *+i* veya *+ı* olmaya devam eder. *bir (birlerinlen(*) (06/47)*, *babasınlen(*) (08/34)* *parasile*, *karisi(y)le/karısınlen(*)*, *çocuğile/çocoğonlen(*)*, *hayırlisiyle/ayırlısınlen(*)* gibi.

(*) Prizren ve Mamuşa ağızlarındaki şekilleri.

Çokluk üçüncü kişi iyelik ekli gövdeye hâl ekleri getirilince ek *+ları+*, *+leri+* şeklini alır. *evlerini*, *dostlarını*, *çoraplarını*, *saçlarına* gibi.

Mamuşa ve İpek ağızında çokluk ekinden sonra iyelik eki getirildiğinde çokluk ekinin “r” sesi düşer. Ergin¹⁶¹ “Türkçede r sesi bilhassa konuşma dilinde bazan düşme temayülü göstermektedir” tespitini ortaya koymuştur. Mamuşa ve İpek’te çokluk eki+iyelik eklerinden oluşan paradigma *+la:m/+le:m*, *+la:n/+le:n*, *+la:i/+le:i*, *+la:mız/+le:mız*, *+la:nız/+le:nız*, *+la:i/+le:i* şeklindedir.

kardaşla:m (12/02).

1.3.2.3.3 Hâl Ekleri

1.3.2.3.3.1 İlgi Hali

İlgi hâli eki ünsüzle biten kelimelerden *+ın*, *+ün*, *+un* ve ünlü ile biten kelimelerden sonra *+nın*, *+nun*, *+nün* olmak üzere altı şekillidir. Ancak, iyelik eklerinde olduğu gibi *+ün* şeklinin *+un* şekliyle karşılandığı ağızlar veya birey dillerden kaynaklı örnekler de vardır. *Evin*, *arabanın*, *caminın*, *yüzün/yüzun*, *buzun*, *tuzun* gibi. Yalnız son ses *ı*, *u*, *ü* ünlülerinin “ı” ile değiştiği isimlerin arkasına getirilen ilgi hâli eki *+nın* şeklindedir. *Kuzının*, *karının*, *türpinin/dürpinin (törpünün)* gibi.

¹⁶¹ Ergin, age., s. 69.

Merkez ve kısmen Kuzey ağızlarında teklik birinci ve ikinci kişi zamirlerine getirildiğinde zamir ünlüsü değişerek *banım, sanın* (01/19) şeklini alır. Zamir ünlüsünün değişmesinde +ım/+ın ek ünlüsünün gerileyen benzeşme yoluyla etkisi olabilir. Diğer ağızlarda böyle bir ses değişimi görülmez.

İyelik eklerinden sonra ilgi hâli eki şu şekli alır:

Teklik Kişi	Çokluk Kişi
1. +(1)mın, +mun, +mün, +omon (*)	1. +(1)mızın, +muzun, +müzün, +omozon (*)
2. +(1)nın, +nun, +nün, +onon (*)	2. +(1)nızın, +nuzun, +nüzün, +onozon (*)
3. +(s)ının, +unun, +ünün, +onon (*)	3. +(s)ınızın, +unuzun, +ünüzün, +onon (*)

(*) Güney ağızlarında

İyelik eklerinde teklik üçüncü kişi ekinin +i olduğu görülmüştür. İlgi hâli eki getirilince bu ek +ı, +u, +ü olarak 3 şekilliye genişler.

dedemin (09/12), *tezemin* (13/79), *caminın* (03/15), *dostomon*, *yüzünün*, *kuzisinin*.

Çokluk ve iyelik ekleri ile yapılan paradigmlar¹⁶² şöyledir:

Teklik Kişi	Çokluk Kişi
1. +larımın/+lerımın +la:mın/+le:mın (*)	1. +larımızın/+leramızın +la:mızın/+le:mızın (*)
2. +larının/+lerinın +la:nın/+le:nın (*)	2. +larınızın/+lerinınızın +la:nızın/+le:nızın (*)
3. +larının/lerinın +la:nın/+le:nın (*)	3. +larınızın/lerinınızın +la:nın/+le:nın (*)

dostlarımın, *tepsilerimın*, *saçlarımın*, *dişlerimın*, *analarımızın* (08/22), *evlerimizin*, *kızlarımızın*, *dişlerimizin*, *cüzlerimizin*, *kaşlarımızın*.

1.3.2.3.2 Yükleme Hali

Yükleme hâli eki +i'dir. İyelik ve çokluk eklerinden sonra farklı bir özellik göstermez. Ünlü ile biten kelimelere “y” yardımcı sesi ile eklenir. *şerbeti* (02/118), *düşegini* (02/126), *buni* (03/18), *babayi*, *çocuğı*, *camiyi*, *çüpriyi*, *horozi*, *buruni*,

¹⁶² Bu terim bir çekimi oluşturan ve çekime ilişkin kategorileri karşılayan biçimbirimlerin bütünü anlamında kullanılacaktır.

çocukları, kohluni gibi. Ancak yardımcı “y” sesinin hâl eki işlevini yerine getirdiği durumlar da vardır. *koni*y (08/92), *üçüncü*y (14/12), *sabi*y (02/109), *babay*, *arabay*, *kapi*y(i), *poştay* gibi. Zamirlerde de bu ek değişmez. *Beni, seni, oni, bizi, sizi, onları* şeklindedir.

1.3.2.3.3 Yönelme Hali

Yönelme hâli eki +a, +e’dir. Ünlü ile biten kelimelere “y” yardımcı sesi ile eklenir. *Kocaya, bahçeye, yola, cüze (göze)* gibi. Teklik birinci ve ikinci kişi zamirleri STT’de olduğu gibi *bana, sana* şeklinde söylenir. Arapça *kalp, saat* gibi kelimeler *sa:ta, kalba* kalınlık+incelik uyumunu geliştirmiş şekilde söylenirler. Çokluk ve iyelik eki ile yapılan paradigmalarda çokluk ekinin ünlüsüne bir tabiiyet söz konusudur. Yani kalınlık-incelik uyumu çokluk ekine bağlı olarak belirlenir. *evlerime, ayaklarıma, evime, ayağıma* gibi. Aynı şekilde *kapi, çüpri, kuzi* gibi örneklerde kelimelerin asli şekline bağlı bir uyum söz konusu olur. *Kapiya, çüpriye, kuziya* gibi.

sabiya (06/110), *kariya* (08/123), *mezarlığa* (03/50), *ayırığa* (12/99) (*kutlamaya*), *iplige* (07/100), *katolige* (08/116) (*Katolik’e*), *şansıma* (13/95), *kardaşıma* (13/156), *başına* (12/104), *çendilerine* (03/24), *daylarına* (13/51).

1.3.2.3.4 Bulunma Hali

Bulunma hâli eki +da, +de, +ta, +te’dir. Çoğunlukla kelimelerin asli şekillerine göre kalınlık-incelik uyumu gösterirler. Ünsüz benzeşmesi hadisesi de gelişmiştir. *evde, soğakta, kapıda, ocağa, sepette* gibi. Dobırçan, Gilan gibi ağızlarda çift ünsüzü tekleştirme eğiliminden “t” ile kelimelerin sonuna +te eki eklenince bir tekleşme meydana gelir. Ancak bu her durumda karşılaşılan bir hadise değildir. Bu belki de birey dil olgusu olarak düşünülebilir. Ana dili Türkçe olmayanlarda daha sık görünen bir hadisedir. Mamuşa, Prizren, Mitroviça gibi ağızlarda ise *bura* adına yönelme hâli eki getirilerek yapılan *burada* zarfı yerine *bunda (burda)* zarfının kullanıldığı görülmektedir. *Cürdüğünüz cibi bunda te bu işlen uğraşım* (12/25) (*gördüğünüz gibi burada bu işle uğraşıyorum*). Bazen *buraya* yerine de *bunda*

kullanıldığını görüyoruz. Örneğin *isteylar bunda celam*¹⁶³ (buraya gelmemizi istiyorlar). Bu kullanımın Kosova Türkçesinin temasta olduğu dillerden kod kopyalama yoluyla ortaya çıktığı aşikardır.

Ses değişimine uğramış olan *kapi*, *çüpri* gibi örneklerde kalınlık-incelik uyumu kelimenin asli şekline göre gelişmiştir. *Kapida*, *çüpride* gibi. Ancak Arapça *kalp*, *camî* gibi kelimelerde *kalpta*, *camida* şeklindedir. İlkinde bir ilerleyici benzeşme ve ikincisinde bir uyumsuzluk söz konusu gibi görünmektedir. *Cami* örneğinde, *kapi*, *kari* örnekleriyle bir analogisi kurularak ortaya çıkmış olma ihtimali vardır. *Cāmi*^c (جامع) kalın ünsüz¹⁶⁴ kabul edilen ayın ile bitiyor olmakla beraber Kosova Türkçesinde bu kelime *camî* şeklinde söylenir. Her iki ünlüsü de *kapi* ve *kari* kelimelerinde olduğu gibi kısa söylenir ve her iki hece de açıktır.

kapida (02/78), *çarşida* (10/01), *koyşida* (12/83), *yedide* (13/168), *mâ:lemizde* (02/39), *evımızde* (05/35), *epımızde* (07/84) (*hepimizde*), *zamanımızda* (08/114), *yaşımızda* (11/29), *ayla:ında* (11/75).

1.3.2.3.3.5 Çıkma Hali

Bu hâlin eki *+dan*, *+den*, *+tan*, *+ten*'dir. Kalınlık-incelik uyumu çoğunlukla kelimelerin asli şekillerine göre seyreder. Ünsüz benzeşmesi hadisesi de gelişmiştir. *ağaçtan*, *pencereden*, *saçtan* gibi. Dobırçan, Gilan gibi ağızlarda çift ünsüzü tekleştirme eğiliminden “t” ile kelimelerin sonuna *+tan*, *+ten* eki eklenince bazen bir tekleşme meydana gelir. *surattan/suratan*, *süretten/süreten*. Bu hadise daha çok ana dili Türkçe olmayanlarda görülür.

Tarafından (12/29), *Konyadan* (13/18), *kazâ:ndan* (01/24), *bankadan* (05/45), *harptan* (05/46), *sınıftan* (06/03), *hastalıktan* (07/122), *seçizden* (07/10), *çüylerden* (07/49), *bizden* (08/28), *yetmişten* (08/166), *Amet'en* (14/65).

1.3.2.3.3.6 Vasıta Hali

Kosova Türkçesinde vasıta hâli eki *+(y)le* tek şekillidir. Eski Türkçedeki *+n* vasıta hâli ekinin *ile* edatından gelen *+le* ekinin arkasına getirildiği durumlar da az

¹⁶³ Jusuf, age., s. 106.

¹⁶⁴ Mertol Tulum, *Osmanlı Türkçesine Giriş*, 4. baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2011, s. 62.

değildir. Gülsevin¹⁶⁵ “XVII. yüzyıl BRT özelliği taşıyan metinlerde de ile edatı ve ekleşmiş şekilleri kullanılmıştır: +(i~y)le(n) (...)” tespitini ortaya koymuştur. Kosova Türkçesinin tüm ağızlarında her iki şekli görmek mümkündür. Ünlü ile biten kelimelerin arkasına “y” yardımcı sesiyle getirilir. *Parayle(n)*, *vaqitle(n)*, *çocuklarle(n)*, *anamle(n)* gibi.

çucuklâ:le (15/17) (çocuklarla), *ra^hmetliyle* (17/09), *pârmaklâ:rlle* (01/13) (*parmaklarla*), *erçekle* (02/15).

ilahilârlen (05/82), *kasabalırlen* (06/26), *anamlen* (07/05), *iplerlen* (08/127).

Kalınlık-incelik uyumuna aykırı olan bu ek kod kopyası olarak STT’de +CA eşitlik halinin miktar, süre ifade eden anlamını karşılamak için de kullanılır. *Sahatlarlen bekledım* (*saatlerce bekledim*), *Aylarlen uyki uyuyamadım* (*aylarca uyku uyuyamadım*) gibi. Kod kopyasının hangi dilden kaynaklandığı hakkında bir görüş ileri sürebilmek amacıyla Sırpça ve Arnavutçada bu anlamı ifade eden yapılara bakalım.

(Arn.) *Kur fillonin shirat, rrinte me ditë pa ardhur në shtëpi*¹⁶⁶ (*Yağmurlar başlayınca günlerce eve gelmeden kalırdı.*)

(Sırp.) *Satima sedi za kompjuterom*¹⁶⁷. (*Saatlerce bilgisayar başında duruyor.*)

Arnavutçadaki *me ditë* örneğinde (*ile anlamında*) ön edat+ çokluk yalın hâli ile yapılmış yapı mevcut. Sırpça *satima* örneği ise Sırpçanın sahip olduğu *instrumental* (*vasıta hali*) ile ifade edilmiştir. *sat+i*(çokluk)+*ma*(instrumental) yapısı morfolojik olarak Türkçenin *vasıta hâli* yapısına daha çok benziyor. Ancak Kosova Türkçesinde *vasıta hâli* ile karşılanan anlamlar Arnavutçanın *me* (Türkçe “ile” bağlacı) ön edatı ile karşılanan anlamlarla daha çok örtüşmektedir. Örneğin *hem niçin yaşle idi daha büyük, oni dinledi* (*yaşça büyük olmasına rağmen unu dinledi*).

(Arn.) *Edhe pse me moshë ishte më i madh, e dëgjoi atë.*

(Sırp.) *Iako je bio stariji, poslušao ga je.*

¹⁶⁵ Gülsevin, age., s. 88.

¹⁶⁶ Fatmir Agalliu, Engjell Angoni, Shaban Demiraj, Ali Dhrimo, Enver Hysa, Emil Lafe, Ethem Likaj, **Gramatika e Gjuhes Shqipe**, Tiranë, Akademia e Shkencave e Shqiperisë, 2002, s. 391.

¹⁶⁷ Predrag Piper, Ivan Klajn **Normativna Gramatika Srpskog Jezika**, 2. dopunjeno i izmenjeno izdanje, Novi Sad, Matica Srpska, 2014, s. 379.

Bu örnekte Arnavutça yapı bir önceki örnekle aynı, oysa Sırpça karşılıktaki morfolojik yapı bir öncekinden farklı. Bu tür örnekleri artırmak mümkündür. Dolayısıyla kod kopyasının Arnavutçadan olma ihtimali daha yüksek.

cünle (02/17) (gündüzün), ceceyle (02/183) (geceleyin), sabaylen (07/91) (sabahleyin) örneklerinde +le ekinin +leyin zarf türetme eki yerine kullanıldığını görüyoruz. Acak bu +le eki +leyin ekinden hece düşmesi neticesinde bu hâli almış olabilir. Bunu *vasıta hâli eki* olarak ele almak yanıltıcı olabilir. Sırpçada da *sabajle*¹⁶⁸ şeklinde olan kelime *sabahleyin* anlamında kullanılmaktadır. Bu kullanım Kosova Türkçesinde +leyin ekinin +le veya +len şekliyle karşılanmasında etkili olmuş olabilir.

zorunaylen olmaz (07/20) (zorlayarak olmaz) örneğinde de zarf-fiil eki +ArAk anlamında kullanıldığını görüyoruz.

Kosova Türkçesinde kelime tabanları ve eklerdeki ses hadiselerinin özetlenmesi amaçlanan bu kısımda fiil çekim ekleri ele alınmayacaktır. Çalışmanın geri kalan kısmı fiil yapıları üzerinde yoğunlaşacağı için bu bahiste yer verilmesinin gerekli olmadığı değerlendirilmiştir.

Kosova Türkçesinde kelime tabanlarında göze çarpan en belirgin özellik k-ç ve g-c değişimidir. Bunun dışında son ses konumundaki dar ünlülerin i'ye indirgenmesidir. Yapım ekleri ile isim çekim eklerinde ise göze çarpan baskın özellikler şunlardır:

- (1) kapalı heceli dar ünlülü eklerde i'li şekillerin ı'lı şekillerle karşılanması,
- (2) hece başı konumundaki sadece sedasız şekilleri olan k'li eklerde k-ç değişiminin olması,
- (3) bazı birden çok heceli eklerde hece düşmesi veya büzülme yoluyla bir kısalmanın meydana gelmesi.

Kalınlık-incelik uyumu genellikle eklerin getirildikleri kelime tabanlarının asli şekline bağlı olarak geliştiğini söylemek mümkündür. Düzlük-yuvarlaklık uyumu ise daha az gelişmiş, kalınlık-incelik uyumuna kıyasla uyumsuzluk daha ileri seviyededir.

¹⁶⁸ Škaljić, age., s. 538.

Prizren ve Mamuşa ağızlarında ilerleyici benzeşme yoluyla hem kelime tabanlarında hem de eklerde bir u-o değişimi meydana gelmiştir.

Eklerde ünsüz benzeşmesi olayı STT’den belirgin bir fark göstermez.

1.4 Kosova Türkçesinde Özellik Gösteren Bazı Kelimeler

Bu başlık altında fonetik özellikler gösteren *işte* ile *kadar* edatları ve morfosentaktik¹⁶⁹ özellik gösteren *kim* ve *ne* zamirleri ile *nasıl* zarfı hakkında birkaç hususa işaret edilmiştir.

1.4.1 İşte Edatı

Ergin¹⁷⁰ *işte* kelimesinin Eski Anadolu Türkçesindeki *uş* gösterme edatına lokatif eki getirilerek klişeleşmesi sonucunda meydana geldiğini belirtir. Deny¹⁷¹ “Eski Osmanlıcada *oş* biçiminde bir işaret edatı vardı. (...) Bazen de *ış*, *oş* veya yalnızca *ş* biçimlerinde olarak başka kelimelerle birleşik bir hâlde kullanılırdı. (...) *İşte* kelimesi: *oş* ile *da* ünlemlerinde ortaya çıkmıştır” demektedir. Korkmaz¹⁷² *işte* kelimesini ünlem olarak ele almıştır. Aslında Deny¹⁷³ de bu kelimeyi Ünlemler başlığı altında incelemiştir. Ergin¹⁷⁴ *işte* gösterme edatının yanında *aha*, *daha*, *deha*, *te* gösterme edatlarının halk dilinde kullanıldığını belirtmiştir.

Kosova Türkçesinde *işte* edatı *şte* ve *te* şeklindedir. *Şte* edatının baştaki *i* sesinin düşmesiyle meydana geldiği anlaşıyor. Ancak *te* edatının *şte*’den *ş* önsesinin düşmesiyle mi yoksa Ergin’in belirttiği şekilde halk konuşmasındaki *te* edatının ayrı bir etimolojisi mi var, bunu tespit etmek güç görünmektedir.

¹⁶⁹ Morfosentaks ile ilgili olan. Morfo sentaks: Morfoloji kelime yapım kurallarıyla ilgilenirken sentaks da öbek ve cümle kurma kurallarını belirlemeye çalışır. Morfoloji ve sentaks, dilin iki farklı seviyesindeki dilbilimsel düzlemle ilgilenir. Fakat bu iki alan birçok noktada kesişir. Bu kesişme noktası morfosentaks (morphosyntax) olarak adlandırılır. Mevlüt Erdem, “Dilbilgisi Konularında Devamlılık İlişkisi”, **Turkish Studies**, V. 11/10, Spring 2016, s. 243-254, (Çevrimiçi) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/313247667_13ErdemMevl%3%bct-tde-243-254.pdf, 12 Ocak 2019.

¹⁷⁰ Ergin, age., s. 351.

¹⁷¹ Deny, age., s. 465–466.

¹⁷² Korkmaz, a.g.e, s. 1144.

¹⁷³ Deny, age. s. 465-466.

¹⁷⁴ Ergin, age., s. 351.

Yalnız *šte* edatı Kosova Türkçesinde kendinden sonraki kelimeyle çoğu zaman birleşmeye çalışarak farklı şekillerde görünür.

šte (01/50), *št* *o* (05/05), *št* *onda* (16/16), *št* *oni* (05/25), *št* *onun* (03/34), *št* *orda* (05/05), *št* *ordan* (05/43), *št* *üle* (04/31), *šte* *bu* (02/71), *šte* *büle* (03/08), *šte* *o* (02/82), *šte* *onlâr* (05/11), *šte* *onlar* (05/42), *šte* *onon* (07/87), *št* *o* (05/15), *što* *bu* (15/46), *št* *orda* (03/87), *št* *o* *vakıt* (02/66), *št* *ü:le* (02/135)

Te edatı da *šte* ile benzer sıklıkta ve şekilde kullanılır.

te (07/114), *te* *bu* (11/39), *te* *bu* *soy* (07/38), *te* *büle* (07/114), *te* *o* (05/05), *te* *ol* (14/68), *te* *oni* (05/92), *te* *to* (07/100)

Bu tür farklı kullanımların nedenini tespit etmek güçtür. Aynı konuşmacının farklı şekilleri tercih ettiği anlaşıyor. Dolayısıyla kişiden kişiye veya bölgeden bölgeye farklı kullanımların söz konusu olduğu ileri sürülemez. *te* *to* şekli diğerlerinden *te* edatının peş peşe kullanılmasıyla farklılık göstermektedir. Bu, aynı işaretleyicinin peş peşe kullanılması şeklinde yorumlanabilir.

1.4.2 Kadar Edatı

Bu edatı Ergin¹⁷⁵ *mikdar edatı* olarak adlandırmıştır. Korkmaz¹⁷⁶ *miktar ve derece ilişkisi kuranlar*, Deny¹⁷⁷ ise *miktarlık ve karşılaştırma edatları* diye adlandırmıştır. Banguoğlu¹⁷⁸ *kadar* kelimesini *kök takılar* başlığı altında zikretmiştir.

Kosova Türkçesinde *kadar* edatı miktar ifade ettiği örneklerde *o* veya *bu* zamiri ile birlikte kullanılır. Ancak zaman zarflarıyla birlikte süre anlamı ifade eder. Çoğu zaman son hecesi düşmüş hâlde *ka* şeklinde söylenir. Bu kısaltmış şekli kendinden önceki kelimeye birleşme eğilimi gösterir.

Merkez ve Kuzey ağızlarında ikinci hece ünlüsü yuvarlaklaşma ve uzama eğilimindedir.

kadar (03/13), *kadâr* (02/71), *kadâ:r* (03/73), *kadâ:ri* (02/03)

¹⁷⁵ A.e., s. 371.

¹⁷⁶ Korkmaz, a.g.e, s. 1072.

¹⁷⁷ Deny, age., s. 548.

¹⁷⁸ Banguoğlu, age., s. 389.

o[˘]ka (06/117), o[˘]ka: (10/76) o[˘]kā (02/172), yokariya[˘]kā: (03/20),
süfüre[˘]ka (03/44), ne[˘]ka (07/90), ceçlere[˘]ka (01/68)

1.4.3 Kim ve Ne Soru Zamirleri

Kosova Türkçesinde soru zamirlerinden *kim* ve *ne*, soru zamiri işlevinin yanı sıra temas dillerindeki işlevleri yerine getirir. Bu işlevler *kim* + *fiil*, *ne* + *fiil*, *ne* *vakit* + *fiil* ve *ne* *zaman* + *fiil* şeklinde öbek oluşturarak ortaya çıkar. *kim* + *fiil* ve *ne* + *fiil* sıfat-fiil görevinde, *ne* *vakit* ve *ne* *zaman* ise zarf-fiil görevinde kullanılırlar.

Kasabali dersık çim colmış bin dokuyüz onlerde kasabaya (bin dokuz yüz onlarda şehre gelenlere şehirli deriz) (06/10), O ıştır bi[˘]şi çok insana zevk veren. Ema çim sever zanadını, işini çim sever. (O, insana çok keyif veren bir ıştır. Ama zanaatını, işini sevene) (07/20), çim biler Sırpçey konoşma bütün emen emen Balkanlarda anlaşabilir (Sırpça konuşmayı bilen Balkanlar'ın nerde ise tamamında anlaşabilir). Çim dinglemez anasını dingle: nyerkay (annesini dinlemeyen üvey annesini dinler) (15/44).

çim (*kim*) zamiri ilgi hâli eki alıp *var* + *ek-fiil*¹⁷⁹ öbeğiyle de yukarıda verilen örneklere benzer bir görev yerine getirir. *çimin var idi*, *çimin var imiş*, *çimin var imiştir* şeklindeki öbekler genelde *olan*, *olanın* anlamlarını ifade eder.

Onların çimin ne yok parasi (parası olmayanların) (01/12), çimin var[˘] imiş parasi almış (parası olan almış), çimin vār[˘] imiş istegi çalışsın, edebilmiş yetişsin doktor profesora (01/32-33) (çalışma isteği olan profesör doktor derecesine kadar ulaşabilmiş), Çimin var[˘] idi şansi cidey (fırsatı olan gidiyor).

biz ne dersık Kosovo Pole (bizim Kosovo Pole dediğimiz) (01/30), Co:ldi o ne aray (isteyen geldi) (02/47), hepsi ne colidilār (gelenlerin hepsi) (02/106), çarşı camisi ne dersık biz (bizim Çarşı Camisi dediğimiz) (03/15), şte[˘] onlār ne en çok başta karşı idilār (başta en çok karşı çıkanlar) (05/11), düştük pişmana ne colduk (geldiğimize pişman olduk) (05/73), Savez Komunista Yugoslaviye ne derdik biz (bizim Yugoslavya Komünistler Birliği dediğimiz) (06/27). ne imiştir Cakovali (Yakovalı olan) (06/51). bilinsın ne tarafınsık (hangi yöreden olduğumuz belli olsun), banım kardaşım var ne yaşay Kanadada (Benim Kanada'da yaşayan kardeşim var) (06/104),

¹⁷⁹ Bu çalışmada *ek-fiil* terimi yerine *i- fiili* terimi tercih edilmiştir. Ancak kolaylık nedeniyle ve bazen de işlev dikkate alınarak birkaç yerde *ek-fiil* terimi kullanılmıştır.

o cece **ne alılar** (aldıkları/alacakları gece) (07/86), (kızımı **ne vermişim** o yere) (kızımı **verdiğim** yere) (08/104), **celinımız ne celdi** buraya (buraya gelen gelinimiz) (08/148), **amca çucugi ne evlendi** Priştineden [Priştine'den **evlenen (gelin alan)** bir amcoğlu] (11/56), **Kosovaya en pişini ne celmiştir** traktor (Kosova'ya ilk **gelen** traktör) (11/114), **tam nası ne lazım** (Tam **gerektiği** şekilde) (12/74).

ne vakit ciderdım ben Dobırçana (ben Dobırçan'a gittiğimde) (13/44), **hanım ne vakit geldi** Türçe hiçbi¹⁸⁰şi bilmezdi (hanım **geldiğinde** hiç Türkçe bilmezdi) (11/34), **ne zaman cetirmıştırlâ:r** (getirdiklerinde) (02/69), **ne zaman başladık** okola (okula **başladığımızda**) (09/60), **bizim kuzıla:i ne zaman satardık** (bizim kuzuları **sattığımızda**) (11/77).

kim ve ne soru zamirlerinin sıfat-fiil veya zarf-fiil olarak üstlendikleri bu işlevi Kosova Türkçesinin ilişkide olduğu Arnavutça veya Sırpçadan kopyalanmış olduğu açıktır. Bu dillerde “bağlantı zamirleri” diye adlandırılan zamirler soru zamirleriyle aynı yapıda fakat ayrı işlevi olan biçimbirimler olarak ele alınır¹⁸⁰.

1.4.3.1 Nasıl Zarfı

Nasıl zarfı *ne* soru zamiri ile oluşturduğu öbeklerde -DXğX gibi, -DIğX şekilde görevinde kullanılır.

cürdi çi dil o ü:le **nasıl ne ummiş** (umduğu gibi olmadığını gördü), **nasıl ne yaptın** (yaptığın şekilde)¹⁸¹, **nasıl ne oldi** (olduğu şekilde)¹⁸², **nasıl ne ruslarlen** (Ruslarla olduğu gibi)¹⁸³.

1.4.3.2 Nice Sıfatı

Ergin'e¹⁸⁴ göre “*nice* kelimesi *ne* zamiri ile -çe eşitlik ekinden çıkmıştır. *neçe* şekli önce ilk hecesindeki *e-i* değişmesi ile *niçe* şekline geçmiş, sonradan ç sedalılaşılarak *nice* şekli meydana gelmiştir.

¹⁸⁰ Agalliu, age., s. 248; Piper, age., s. 111–12.

¹⁸¹ İğci, age., s. 223.

¹⁸² Jable, age., s. 335.

¹⁸³ A.e., s. 359.

¹⁸⁴ Ergin, age., s. 254.

Kosova Türkçesinde *nece* ve *nice* şekilleri kullanılır. Kullanıldığı bağlama göre *gibi* edatı, *-Xr ...-mAz* zarf-fiil, *-DXğX anda* sıfat-fiilden yapılmış zarf-fiil, olarak, *olduğu* şekilde anlamları ifade eder.

imişlâ:r nece budâla (aptal gibi imişler) (02/165), Ama nice ben ne oğraşmışım süleyeym, yok (ama benim gibi konuşmaya uğraşan yok) (14/60)

Bunlâ:r da nece cirilâ:r Viçitürına kiverilâ:r birê:r tane içişê:r tâne mi çüpek (01/80) (bunlar da Viçitürı'a girer girmez/girdikleri anda birer veya ikişek köpek salıvermişler).

O şoktalâ:r nice bagirilâ:r ceceyle vak vak vak (örnekler gece vakti vak vak diye bağırır bağırılmaz) (02/182), nice colmış Türk asçerleri buni bi hefteyçin yapmışâ:r bu camiy (Türk askerleri geldiklerinde bu camiye bir haftada yapmışlar) (03/20), Peşi:n birdê:n nice çevrülürdik camidâ:n, hemên hazırlanırdı bayram kuşluğu, yenilirdi. (03/75-76) (Eskiden camiden geri geldiği anda derhal bayram kuşluğu hazırlanır ve yenirdi), nice cürdüm tândım (görür görmez tanıdım) (05/29).

Arada atışmalar olabilir mesela nice misal şaka, şey cibi (Örnek olarak şaka gibi, şey gibi atışmalar arada olbilir) (10/78).

Nadir olmakla birlikte *nice* ile *gibi* kelimeleri aynı cümle içerisinde kullanılır.

Onlari biley nice kardaş cibi, motra cibi (onları erkek kardeş, kız kardeş olarak bellemiş) (07/75). çalardi nice çalgı cibi (çalgı gibi çalardı) (07/115).

ne soru zamiriyle oluşturduğu öbek *-DXğX gibi, -DXğX şekilde, -DXğX üzere* anlamını ifade eder.

Nicek ne imiştir adetleri Prizrenin (Prizren'de adet olduğu üzere) (07/82), var belçi az, *nice* her dilde (her dilde olduğu üzere/olduğu gibi belki az miktarda var) (10/25). *sogân sarımsaklar nice nedir* veç *parçelersik* (soğan ve sarmısakları oldukları şekilde parçalarız), *nice ne diverdım*¹⁸⁵ (söylediğim şekilde), *nice ne almiş akıllari*¹⁸⁶ (akılları erdiği şekilde).

Bazen de sonuna bir “k” sesi eklendiği örnekler vardır.

Nicek ne imiştir adetleri Prizrenin (Prizren'de adet olduğu üzere) (07/82)

¹⁸⁵ Jable, age., s. 452, 209.

¹⁸⁶ İğci, age., s. 199.

Aynı cümle içerisinde *açan/açın* (*ne zaman*) zarfı ile birlikte kullanıldığında *iken* zarf-fiilinin anlamını karşılar. Bu kullanım *açan imiş nice* öbeği içerisinde böyle bir anlam verir.

*o da **nice** sabi **açın** imiştir citmişlar (o daha **çocukken** gitmişler)*

Nice sıfatının Kosova Türkçesinde kullanılışı daha fazla STT'nin zarf-fiil öbeklerine karşılık gelmekle birlikte diğer işlevleri nedeniyle zarf-fiil başlığı altında ele alınmak yerine burada üzerinde durulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2 KOSOVA TÜRKÇESİ FİİL YAPILARI

2.1 Fiil Kategorileri

Türkçe gramer kitaplarında fiil kategorilerinin sayısı ve kategori isimleri farklıdır. Ergin¹⁸⁷ *kip yahut şekil, zaman, şahıs, sayı, soru, vasıf*¹⁸⁸, *hal*¹⁸⁹; Korkmaz¹⁹⁰ *kip, zaman, şahıs, sayı*; Banguoğlu¹⁹¹, *zaman, tarz, kişi, sayı*; Gencan¹⁹² *edim*¹⁹³, *zaman, kip, kişi, çatı*; Eker¹⁹⁴ *zaman, tarz, görünüş (aspect), çatı ve kip (modality)* şeklinde belirlemişlerdir. Kategorilerin farklı sınıflandırılmış olması bu çalışmada izlenecek sınıflandırma konusunda bir zorluk teşkil etmektedir. Bu zorluğu aşmak için ortak kategorileri belirlemenin faydalı olacağı kanaati oluşmuştur. Tabii sınıflandırmada en az sayıda kategoriye belirlemiş olan gramerciye esas alma kısıtlamasına girmeksizin bu çalışmanın da özelliğini dikkate alarak bir tercih yapmanın gereği ortadadır. Bu tercihte yapıyı esas almanın bu çalışmanın amacına uygun olacağı düşünülmüştür. Görünüş¹⁹⁵ daha çok anlamla veya bağlamsal anlamla ilgili bir husus olduğu için bu çalışmada bir fiil kategorisi olarak üzerinde durulmayacaktır. Yukarıda ifade edilenlerden hareketle Kosova Türkçesinde fiil çekiminin sahip olduğu kategorileri şunlardır: (1) *kip*, (2) *zaman*, (3) *kişi*, (4) *sayı*, (5) *kiplik*, (6) *çatı*. Kiplik diye adlandırdığımız kategori *gereklilik*, *yeterlik* anlamlarını karşılayan çekimli fiil yapılarıdır. Her ne kadar gerekliklik Türkçe gramer kitaplarında

¹⁸⁷ Ergin, age., 133.

¹⁸⁸ sıfat-fiil

¹⁸⁹ zarf-fiil

¹⁹⁰ Korkmaz, age., s. 567.

¹⁹¹ Banguoğlu, age., s. 441.

¹⁹² Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, TDK, 1975, s. 249.

¹⁹³ Edim: Eylemlerin iş, devinim, oluş, kılış ve yargı olan temel anlamlarının genel adıdır (Gencan, age., s. 250).

¹⁹⁴ Eker, a.g.e, s. 375.

¹⁹⁵ Korkmaz, a.g.e, s. 576: *görünüştü* “fiil kök ve gövdelerinin dil mantığı ve zamanla olan bağlantısı açısından gösterdiği özellik” olduğunu ve Türk gramerciliğinde bu kavramın 25-30 yıldan bu yana (kitabın yayım tarihi esas alınarak) üzerinde durulan bir konu olduğunu belirtmiştir. Lars Johanson’un 1971 yılında **Aspekt im Türkischen** adıyla yayımladığı eseri 2016 yılında Nurettin Demir’in çevirisiyle **Türkçede Görünüş** başlığıyla çıkmıştır. Bu eserde de *görünüştü* kategorisi hem fiil çekim paradigmalarının (eserin kapsadığı) hem de fiil köklerinin zaman çizgisi üzerinde başlama ve bitiş anı, süre, tekrar etme, bir anda olup bitme, duraklama gibi anlamları esas alan bir kategori olduğu anlaşılmaktadır.

tasarlama kipleri içerisinde yer alıyor olsa bile Kosova Türkçesi fiil çekiminde gösterdiği özelliklerden dolayı kiplik kategorisi içerisinde ele almanın gerekli olduğu kanaatindeyiz.

Kosova Türkçesinin en belirgin özelliklerinden biri fiil çekiminin sondan ekleme yoluyla (bitişken, sentetik)¹⁹⁶ ve çözümlenmiş (analitik)¹⁹⁷ yapılarla yapılıyor olmasıdır. Çalışmanın devamında yukarıdaki kategorileri oluşturmada başvurulacak ekler ve *analitik çekim unsurları* ele alınacaktır.

Analitik çekim unsuru olarak adlandırdığımız şeyler *var, yok, lazım, ster (ister), stenolo: (istenir) edebil-, ol-, i-* gibi kelimelerin Kosova Türkçesinde fiil çekiminin yardımcı unsurları olarak yerine getirdikleri işlevlerdir.

2.2 Kosova Türkçesinde Fiil Kategorileri

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kosova Türkçesi fiil çekimiyle ilgili üzerinde durulacak olan kategoriler *kip, zaman, kişi, sayı, kiplik* ve *çatıdır*.

2.2.1 Kip

Ergin¹⁹⁸ “*kip* yahut *şekil* fiil kök veya gövdesinin ifade ettiği hareketin ne şekilde yapıldığını veya olduğunu gösteren gramer kategorisidir” tanımını getirerek fiil kök ve gövdelerinin “şahsa, zamana, şekle bağlanarak kullanış sahasına çıktığını” belirtmiştir. Korkmaz¹⁹⁹ kip kategorisi hakkında çok sayıda ve farklı şekillerde

¹⁹⁶ İng. synthetic: characterized by a relatively widespread use of affixes, rather than separate words, to express syntactic relationships (çevrimiçi) <http://www.dictionary.com>, 20 Şubat 2018.

¹⁹⁷ Türkçenin isim ve fiil çekimi kelime tabanlarına isim ve fiil çekim ekleri getirilmek suretiyle yapılmaktadır. Hint-Avrupa dillerinde hem fiil çekim ekleri hem de “yardımcı fiil” (İng. Auxiliary verb) diye tabir edilen unsurlarla zaman, kip ve çatı gibi kategoriler oluşturulur. Türkçede “yardımcı fiil” terimi, isim soylu veya adlaşmış fiil soylu Türkçe kelimelerle, yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerin fiilleştirilmesinde kullanılan *imek, etmek, olmak, eylemek, kılmak* fiilleri ve esas fiile tasvir anlamı katan *ver-, dur-, kal-, yaz-* gibi fiilleri (...) (Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, s. 241) kapsar. Hint-Avrupa dillerinde “yardımcı fiil” diye adlandırılan unsurlarla zaman, kip ve çatı gibi kategoriler karşılanır ve bu tür fiil yapılarına analitik (İng. Analytical) (örneğin bk. <http://www.dictionary.com>) yapı denir. Burada “tasviri” veya “tasvir fiili” terimini kullanmayı tercih etmeyişimizin nedeni Kosova Türkçesinde “analitik çekim unsuru” diye adlandırabileceğimiz terimin Hint-Avrupa dillerindeki “yardımcı fiil” unsurlarının işlevine benzer bir işlevi yerine getirmiş olmalarından ileri gelmektedir. İng. Analytic: characterized by a relatively frequent use of function words, auxiliary verbs, and changes in word order to express syntactic relations, rather than of inflected forms (çevrimiçi) <http://www.dictionary.com>, 20 Şubat 2018.

¹⁹⁸ Ergin, age., s. 133.

¹⁹⁹ Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, s. 567, 569.

yapılmış olan tanımlara işaret edip fiillerin “şekil, zaman ve şahsa bağlı bir yargıya dönüşebilmek için belirli anlatım kalıplarına” girdiklerini ve “bu anlatım kalıplarına kip” dendiğini belirtmiştir. Eker²⁰⁰ *kip* kategorisini “eylemlerin zaman, kişi ve anlam özelliklerine göre eklerle biçimlenen dil bilgisi kategorisidir, demiştir. Diğer kaynaklardaki tanımları da dikkate alarak “kişi, zaman ve şekil” unsurlarının kip kategorisi içerisinde yer aldığını söylemek mümkündür. Türkçede fiil çekiminin *bildirme* ve *tasarlama* olmak üzere iki farklı kipte yapıldığına ilişkin sınıflandırma yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla kip kategorisi bakımından bu sınıflandırma esas alınacaktır.

2.2.2 Zaman

Zaman kategorisi fiilin söylendiği ana bağlıdır. “An” fiilin gerçekleşme zamanını ifadede *başı ve sonu olmayan zaman çizgisi üzerindeki bir nokta* olarak düşünülebilir. Zaman çizgisi üzerindeki noktadan önce, noktadan sonra ve nokta üzerinde olmak üzere üç temel zamandan söz edilebilir. Türk gramerciliğinde bu kategori görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman şeklinde adlandırılır. Bu adlandırmanın yaygınlık kazandığını söylemek mümkündür. Korkmaz²⁰¹ “Fiil çekimi zaman kavramı açısından *basit zamanlı* çekimler ve *birleşik kip* çekimleri olmak üzere ayrıca iki grup” oluşturduğunu belirtmiştir.

2.2.3 Kişi ve Sayı

Kişi ve sayı fiilin gerçekleşmesinde bir rolü olan özneyi ifade eder.

2.2.4 Kiplik

Kiplik kategorisi ile yukarıda ifade edildiği üzere bu çalışmada *gereklilik* ve *yeterlik* anlamlarını ifade etmeyi amaçlar.

²⁰⁰ Eker, age., s. 375.

²⁰¹ Korkmaz, age., s. 570.

2.2.5 Çatı

Çatı kavramıyla ilgili olarak *Fiilden Fiil Yapan Ekler* maddesinde farklı görüşlere yer verildi. Burada Korkmaz'ın²⁰² tanımı aktarılacakla yetinilecektir. Korkmaz'a göre çatı, fiil kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliği; fiilin anlam değişikliği göstermeyen, ancak özne ve nesneye hükmeden şekil değişikliği[dir]. Gramer kitaplarında çatı ekleri konusu farklı terimlerle ve bakış açılarıyla ele alınmış gibi görünmektedir. Ergin²⁰³ çatı terimini zikretmemekle birlikte başka kaynaklarda çatı başlığı altında ele alınan ekleri *fiilden fiil yapma ekleri* başlığı altında²⁰⁴ *dönüşlü*, *pasif* ve *meçhul*, *ortaklaşma*, *faktiv* terimleriyle bu eklerin kullanım şekillerini ayrıntılı olarak açıklamıştır.

Çatı kategorisi için kullanılan terimlerde bir birlik olmadığı görülmüştür. Burada *etken*, *edilgen*, *meçhul*, *dönüşlü*, *işteş* ve *ettirgen* terimlerini kullanmayı tercih ediyoruz. *Etken çatıyı* Korkmaz²⁰⁵ şöyle tanımlamıştır:

Dilimizde çatı eki almamış, kök ve gövde halindeki geçişli, geçişsiz bütün fiiller cümlede birer özneye ihtiyaç gösterdiğinden, bunlara *etken fiiller* diyoruz. Etken fiiller ile kurulan çatı da *etken çatıdır*. Şu hâlde *etken çatı* yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren eksiz, yalın çatıdır:

Yukarıda aktarılan tespit ve bilgilerden etken çatı dışındakilerin bir ekle yapıldığı sonucunu ortaya çıkmaktadır. Türkiye Türkçesinde edilgen ve meçhul çatı yapımında *-l-*, dönüşlü çatıda ise *-n-* ekinin kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak belli koşullarda *-n-* ve *-l-* ekleri biri diğerinin yerine kullanıldığı belirtilmiştir. Bu hususu Ergin²⁰⁶ şöyle açıklamıştır:

-n- ek ile yapılan fiillerin bir kısmı dönüşlülük değil, pasiflik ve meçhul ifade ederler. (...) Böyle fiillerde *-n-* eki bir dönüşlülük eki değil, pasiflik ve meçhul ekidir. Türkçede asıl pasiflik ve meçhul eki (...) *-l-* ekidir. Fakat *-l-* eki her fiile getirilememekte, sonu vokalle biten fiiller, sonu *-l-* ile biten fiiller bu eki almamakta, bu fiillerin pasif ve

²⁰² age., s. 57.

²⁰³ Ergin, age.

²⁰⁴ A.e., s. 202–213.

²⁰⁵ Korkmaz, age., s. 545.

²⁰⁶ Ergin, age., s. 203.

meçhul şeklini yapmak gerekince sonlarına *-l-* yerine *-n-* getirilmektedir. Bu yüzden dönüşlülük eki *-n-* ile pasiflik ve meçhul eki *-n-* birbirine karışmakta (...).

Kosova Türkçesinde de bu iki çatı net bir şekilde ayıramamaktadır. Bu nedenle Ergin'in işaret ettiği üzere "fonksiyon farkı"²⁰⁷ göz önünde bulundurularak bu ayrımı yapmak mümkündür.

2.2.5.1 Dönüslü Çatı

Yukarıda ifade edildiği üzere bu çatı için *-n-* eki kullanılmaktadır.

çirleni (12/72), *yaglanışık* (02/189).

2.2.5.2 Edilgen Çatı

Bazı kaynaklarda meçhul çatının da kapsandığı bu kategori *-l-* eki ile yapılır. Ancak ünlü veya *l* sesi ile biten fiillere *-n-* veya genişletilmiş *-nll-* eki getirilir. Ünsüzle biten fiil tabanlarına *-ıl*, *-ul*, *-ül* şekilleri getirilir. Dobırçan ve Gilan ağızlarını konuşanların bir kısmı *-ül* yerine de *-ul* şekillerini tercih ederler.

Açılmasın (13/123), *anlaşılsın* (10/76), *anlatılır* (10/22), *ayrıldık* (05/28) *bakılız* (07/84) *bilinsın* (06/73), *çevrildim* (05/02), *dağılır* (10/80), *ekilmiş* (11/99), *hazırlanırdı* (03/77), *kullanılır* (10/90), *oylanırdı* (03/72), *satılırdı* (07/100), *sımarlanır* (07/90), *toplanır* (01/45), *verildim* (04/08), *yapılır* (07/88) *yazıldım* (13/13), *yenilirdi* (01/25), *sayılabilir* (13/25), *aranır* (13/135), *çağırılır* (11/70), *konoşolordi* (09/04), *sülenilirdi* (10/18), *okonolan* (08/64), *katırlar* (10/121).

Kosova Türkçesinde *az*, *çok* gibi zarflardan *-la* fiil yapma ekiyle *azlanmak*, *çoklanmak* gibi edilgen çatılı fiiller yapılır.

Azlanınce (09/67), *fazlalandı* (09/52), *uzaklandı* (11/31).

2.2.5.3 Pasif Çatı

Yapılışı edilgen çatıyla aynı olmakla birlikte pasif çatıda öznenin bilinmiyor olması özelliği öne çıkar. Yani bu çatıdaki fiil öznesiz olur. Tabii bu öznesizlik anlamı

²⁰⁷ A.e., s. 204.

belirlenirken fiil kök veya gövdesinin geçişsiz olup olmadığı göz önünde bulundurulur.

cidilmezdi (09/85), denılır (01/45).

2.2.5.4 Ettirgen Çatı

Ettirgen çatı ünsüzle (çoğunlukla *ç, ş, t* ile ve kısmen *g, p, y* ile) biten bazı fiillere *-r-*; ünlü ile biten fiil gövdeleri ve *l, r* ile az sayıda *k, ç, m, p* ile biten fiillere *-t-*; ünlü tek heceli fiil kökleri ile ünsüzle biten fiil gövdelerine *-Dİr-* eki getirilerek yapılır²⁰⁸. Ancak Kosova Türkçesinde ünlü ile biten fiil gövdelerine de *-Dır-*, *-DUr-* eki getirildiği görülmektedir.

araştırırım (13/173), bitirelim (05/76), büyütürmüştür (11/14), cidırdılâ:r (02/57), çestirisık (12/29), değıştirmüştür (70/74), dolaştırdı (05/55), doldururdık (02/25), dündürürdüm (07/34), endırdılâ:r (04/19), evlendırsın (07/68), güçlendirir (08/129), kaçtırdık (03/08), karıştırsınlâ:r (01/46), kaynaştırma (10/82), kızdırmâzdi (02/04), okutururdum (13/59), soruştı:rdılâ:r (02/51), tuturamam (05/03), ügredırdım (07/36), öldürdılar (13/85), yatırılâ:r (02/186), yazdırmanın (08/91), yetiştirmüştür (11/12), yürütürılar (07/101), zayıflatırsınlar (08/94), kuvetlendırsınlar (08/94), anlatırırđı (13/26)

STT’de *-t-* ettirgenlik çatı ekinin kullanıldığı bazı yerlerde Kosova Türkçesinde *-Dİr-* eki kullanılır. Ayrıca *kaç-* örneğinde *-r-* yerine yine *-Dır-* ekinin yardımcı ünlü getirilmek suretiyle kullanıldığını görüyoruz. *kaçtırdık (03/08). okutururdum (13/59), zayıflatırsınlar (08/94), anlatırırđı (13/26)* örneklerinde olduğu gibi. Böyle bir kullanımı İğci²⁰⁹ “Farklı olan bu fiil çatısı, $-(I^4)t-$ ekinin yanına katmerli bir kullanım olarak $-(I^4)r-$ ekinin getirilmesiyle oluşmuştur” şeklinde yorumlamıştır. Ancak Ergin, Korkmaz, Deny, Banguoğlu, Timurtaş, Özkan, Gülsevin²¹⁰ gibi araştırmacılar Türkçede, dolayısıyla Türkiye Türkçesinde *-Dİr-* diye bir ettirgenlik ekinin varlığını ortaya koymuşlardır. Bu ek ünlü ile biten tek heceli fiil kökleri ile ünsüzle biten fiil

²⁰⁸ A.e., s. 209–212.

²⁰⁹ Alpay İğci, "Balkan Ağzlarında Farklı Bir Fiil Çatısı", *Turkish Studies*, C. 6/1, s. 1293–1301, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423934364.pdf>, 21 Ocak 2019.

²¹⁰ Ergin, age., s. 212; Korkmaz, age., s. 126; Deny, age., s. 334; Banguoğlu, age., s. 417; Timurtaş, age., s. 136; Özkan, age., s. 134; Gülsevin, age., s. 139.

gövdelerine getirilen bir ektir. Bu kullanımın, aynı ekin ünlü ile biten fiil gövdelerine getirilmesinden başka bir şey olmadığı görüşündeyiz. Zira *kaç-* örneğinde de kullanılmış olması *-Dır-* çatı ekinin Kosova Türkçesinde diğer eklerin yerine kullanılma eğilimini gösterir. Tabii bu özellik de daha yukarıda ve aşağıda belirtilmiş olan birey dille ilgili olabilir. Zira derlenen metinlerde geçmemekle birlikte *yat-* fiiline de hem *-t-* hem de *-tır-* ettirgenlik ekinin getirildiği durumlara şahit olunmaktadır. Dahası *getir-* gövdesine de bu ek getirilebilmektedir. *cetirtmek, yatırtmak, akırtmak* gibi.

Gabain²¹¹ Eski Türkçede *aķ-tur-* örneğini tespit etmiştir. Ama Kosova Türkçesindeki *ak-ı-tır-* şeklinin kullanılıyor olmasının Eski Türkçeden kalma arkaik bir kullanım olmadığını, *-Dır-* ettirgenlik ekinin Kosova Türkçesinde diğer ettirgenlik ekleri yerine kullanılma eğiliminden ileri geldiği düşünülmektedir.

2.2.5.5 İşteş Çatı

İşteşlik çatısı *-ş-* ekiyle yapılır. Kosova Türkçesinde ünsüzle biten fiil tabanlarına *ı, u* veya *ü* yardımcı ünlülerinden biri getirilir.

Atışmalar (10/78), kolkışti (05/09), cırışti (05/93) (teşebbüs etmek), tanışmak (07/78), sevişmek (02/31) (aşıkların birbirlerini sevmesi), buluştuk (02/37), koşuşılâ:r (01/83), anlaşılamase (10/71), selamlaşmasak (10/120), bayramlaşaym (31/176), kaulâşmış (01/77) (kavilleşmekten “bahse girmek”), tepeleşmek (vuruşmak/cinayet) (05/22).

2.3 Fiil Çekim Ekleri

2.3.1 Kişi ve Sayı Ekleri

Kosova Türkçesinin fiil çekiminde kullanılan şahıs eklerini sınıflandırmada Türkiye Türkçesi gramer geleneğindeki sınıflandırmayı esas alınmanın uygun olacaktır. Bazı ağız özellikleri olmakla birlikte bu eklerin temelinde Türkiye Türkçesi vardır.

²¹¹ A. von Gabain, **Eski Türkçenin Grameri**, Çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK, 2007, s. 60.

Deny, Eker, Ergin, Korkmaz²¹² gibi dilciler Türkiye Türkçesinde fiil çekiminde kullanılan kişi eklerinin üç çeşit olduklarını belirtmektedirler. Teklik ve çokluk kişi eklerinin 1. grubunu zamir kökenli ekler, 2. grubunu iyelik eki kökenli ekler ve 3. grubunu emir kipi ekleri oluşturduğu ifade edilmektedir. Ancak Lewis²¹³ emir kipi eklerini iki grup olarak göstermiştir. Bu çalışmada yaygın olan sınıflandırma esas alınacak ve yeri geldiğinde ilave açıklamalarla Kosova Türkçesindeki özellikler ortaya konmaya çalışılacaktır. Ekler aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 7: Fiil çekiminde kullanılan kişi ekleri

	Kişi	Zamir	İyelik	Emir
Teklik	1.	-ım, -um, -üm	-m	-aym, -eym
	2.	-sın, -sun, -sün	-n	-
	3.	-	-	-sın, -sun, -sün
Çokluk	1.	-sık, -suğ, -sük	-k, -k	-alım, -eğim / -ahk, ehk
	2.	-sınız, -sunuz, -sünüz	-nız, -nuz, -nüz	-ın(ız), -un(uz), -ün(üz)
	3.	-lar, le: (*)	-lar, le: (*)	-sınlar

(*) İpek ağzı

Burada belirtilmesi gereken bir husus emir eklerinin bir kısmı hem günümüz Standart Türkiye Türkçesinde²¹⁴ hem de Kosova Türkçesinde daha çok istek çekiminde kullanılmasıdır.

Zamir kökenli eklerin çokluk birinci şahıs eki standart Türkçede -Xz olmakla birlikte Kosova Türkçesinde yukarıda verilmiş olan ekler kullanılır.

2.3.2 Çekim Şekilleri

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kosova Türkçesinin en belirgin özelliklerinden birinin fiil çekiminin genel Türkçedeki bitişken şeklinin yanı sıra analitik çekim öbeğiyle (analitik çekim) yapılıyor olmasıdır. Analitik çekim unsurları da kip ve kiplik ögeleri olmak üzere iki çeşittir.

2.3.2.1 Analitik Fiil Çekimi

Analitik terimi yukarıda açıklandığı üzere fiil çekiminin ekler yerine “yardımcı fiil” diye tabir edilen kelimeler vasıtasıyla yapılmasıdır. Kosova Türkçesi, ilişkide

²¹² Deny, age., s. 348, 349; Eker, age., s. 379; Ergin, age., s. 283-88; Korkmaz, age., s. 571, 572.

²¹³ Geoffrey Lewis, **Turkish Grammar**, New York, Oxford University Press, 2000, s. 105-106.

²¹⁴ Ergin, age., s. 307-308.

olduğu Arnavutça ve Sırpçadan gramer yapıları kopyalayarak fiil çekiminde bu tür yapıları oluşturmuştur. Analitik çekim en az iki kelimedenden oluşur. Bunlardan birincisi *var, yok, lazım, edebil-, ol-, ster, stenolo:* kelimelerinden biri olur. İkinci unsur ise çoğunlukla istek kipi ekleri almış bir fiildir. Örneğin *var cideym, var cidesın, lazım işleyelim, ster taşıyam* gibi. İkinci unsur Güney ve Batı ağızlarında teklik birinci kişi çekiminde bazen isim-fiil olur. Örneğin *lazım celma, var cüresın ne var yapma* gibi.

2.3.2.1.1 Analitik Fiil Çekiminin Birinci Unsuru

Analitik çekim öbeğinin ilk unsuru *var, yok, lazım, edebil-, ol-, ster, stenolo:* kelimelerinden biri olduğu yukarıda ifade edildi. Bu kelimelerden kip ve kiplik yapıcı unsur olarak kullanılanları vardır. Dolayısıyla iki farklı işlev yerine getirirler. Bunlardan “var” ve karşıtı olan “yok” kelimeleri gelecek zamanı ifade etmek için bir kip yapıcı unsur olarak kullanılır. Bu kelimeler Türkçede isim ve sıfat soylu olarak değerlendirilir ve bu işlevi yerine getirir. Ancak ilişki neticesinde bu kelimeler Kosova Türkçesinin analitik çekiminin bir parçasını oluşturur.

Kiplik yapıcı unsurlar ise Kosova Türkçesinde yeterlik ve gerekliliği ifade etmek için kullanılan *edebil-* ve *ol-* ile *lazım/lazım, ster* ve *stenolo:* kelimeleridir. Bunlardan *edebil-* gövdesi Prizren dışındaki Kosova Türk ağızlarında yeterlik kipliğini yapmak için kullanılır. *Lazım/lazım, ster* ve *stenolo:* ise gereklilik çekiminde kullanılır.

Ster, iste- fiilinin teklik üçüncü kişinin geniş zaman şeklinin baştaki “i” sesinin düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu kelime Merkez ve Kuzey ağızlarında *lazım* ile aynı anlamda ancak daha düşük sıklıkta kullanılır. Çok kesin bir anlam tanımlaması olmamakla birlikte, *lazım* kadar önem arz etmeyen bir gereklilik ifade eder.

Stenolo: da *iste-* fiilinin üst üste -n ve -l edilgenlik eki alarak yapılmış çatının teklik üçüncü kişi geniş zaman kipinden yapılmıştır. Baştaki “i” sesi ile geniş zaman “r” ekinin düşmesiyle bu şekli almıştır. İpek ağzında *lazım* yerine kullanılır.

Analitik fiil çekim öbeğinin birinci unsur temel hâlde geniş zaman anlamı ifade eder. Ancak anlamını tamamladığı ikinci unsurla birlikte oluşturduğu öbeğin ifade ettiği zaman anlamıyla çelişmez. *Var cideym*, örneğinde “var” kelimesi geniş zamanda “sahip olmayı” ifade eder. Ancak analitik öbeğin ikinci unsuruyla birlikte *gideceğim,*

gitmeliyim, gitmeye niyetim var anlamını karşılar. Tüm bu anlamlar gelecek zamanı ifade eder. Ama *var idi cideym* örneğinde *gidecektim, gitmeliydim, gitmeye niyetim vardı* anlamlarını karşıladığı için *var idi* kelime çifti hikâye birleşik kipini karşılıyor. Dolayısıyla *var* kelimesi, bir zaman işaretleyicisi barındırmamakla birlikte, analitik çekim unsuru olarak içinde bulunduğu öbeğin anlamından “gelecek zamanı” ifade eder. Dolayısıyla *var idi* öbeği *-Acaktı, -mAllydı, -mAyA niyetim vardı* anlamlarını ifade eder. İleride birleşik kip çekimlerinde görüleceği üzere *i-* fiili çoğunlukla ekleşmeden ayrı bir kelime olarak çekim unsuru görevini yerine getirir. Benzer şekilde analitik çekim unsuru olarak *var* kelimesine de ekleşmeden getirilmek suretiyle birleşik kip çekimlerini oluşturduğu görülmektedir. Örneğin *var ise cidesın (gideceksen), var idi cidesın (gidecektin), var imiş cidesın (gidecekmişsin)* gibi. Ayrıca katmerli birleşik kip çekim unsuru olarak da *var imiş ise cidesın (gidecekmişsen), var imiş idi cidesın (gidecekmiştin)* kullanıldığını görüyoruz. *Var* “fiilin” olumsuzu olan *yok* “fiili” ile yukarıda verilen örneklerin olumsuz şekilleri yapılabilir.

Kip ögesi olarak *var* ve *yok* kelimelerinin kullanılması Arnavutçadan kopyalanmış olmalıdır. Zira Arnavutçanın analitik çekim unsuru olarak *kam (sahip olmak)* ve olumsuz şekli, *jam (imek)* ve olumsuz şekli olduğunu görüyoruz²¹⁵. Türkçenin ilişkide olduğu bir diğer dil olan Sırpçada ise analitik çekim unsurları *biti (imek)* ve *hteti (istemek)* şeklindedir²¹⁶. Arnavutçanın *kam (sahip olmak)* ve olumsuz şekli *s’kam (sahip olmamak)* fiiline karşılık Kosova Türkçesinde *var* ve *yok* kelimelerine yeni işlev yüklenmiştir. *Kam* fiili Kuzey Arnavutçasında²¹⁷ geçmiş zaman ve gelecek zaman kipini yapmak için kullanılır. Gelecek zaman kipi yapımında zorunluluk ifade eden bir gereklilik anlamı vardır. Kosova Türkçesinde ise gelecek zamanı ve buna bağlı birleşik kipleri yapmak ve bazen de gereklilik ile niyet anlamını karşılamak için kullanılır. Geçmiş zaman için böyle bir yapı kullanılmaz. Gelecek zaman kipi yapımında *var + istek kipi* öbeği kullanılır.

Var kelimesi *istek kipi eki* almış bir fiilin önünde kullanıldığında gelecek zaman ve gereklilik anlamı ifade eden kip yapıcı öge olarak kullanılır. Bu görevde *var*

²¹⁵ Agalliu, age., s. 260.

²¹⁶ Ivan Klajn, **Gramatika Srpskog Jezika**, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006, s. 147.

²¹⁷ Arnavutçanın Gega lehçesi.

kelimesi ek almamış veya fiil çekim ekleri almış şekillerde kullanılır *var_imiş_idi* gibi.

var_idi citsın (12/04) (gidecekti/gitmesi gerekiyordu).

İyelik eki almış bir adın önünde veya sonunda kullanıldığında malik veya sahip olma anlamı vardır.

var_imiş parasi (01/13), var_imiştir o şeyi, nefredi (13/09) (nefreti vardı)

Özne görevinde yalın hâldeki bir ismin önünde veya arkasında kullanıldığında *var olma-, mevcudiyet-* anlamı vardır.

Bunda var_imiştir Cemali kuaç (11/104) (burada demirci Cemali vardı).

bi zabit var_imiş onunle apartmā:nda (03/48) (onunla aynı apartmanda bir zabit varmış)

Bu kelimenin farklı görevlerde kullanılmış olması kullanılma sıklığını da belirlemektedir. Öyle ki bu çalışma için derlenmiş olan toplam 19647 kelimelik metin içerisinde *var* kelimesi 386 defa kullanılmıştır. Bu sayı yaklaşık %2 kullanım sıklığına tekabül eder.

2.3.2.1.2 Analitik Fiil Çekiminin İkinci Unsuru

Analitik fiil çekimlerinde ikinci unsur olarak daima istek kipi kullanılır. İstek kipi, yukarıda da ifade edildiği şekilde emir kipi paradigmasıyla karma bir şekilde yapılır. Priştine, Viçitırın, Mitroviça ve Yanova Türkçesinde teklik birinci kişi eki olarak EAT’de kullanılmış olan -am, -em istek kipi ekleri kullanılırken, diğer yerlerde ise emir kipinin birinci teklik kişi ekinden büzülme yoluyla ortaya çıkmış olan -aym, ve -eym şekilleri kullanılır. Prizren ve Mamuşa’da ise çokluk birinci kişi ekinde büzülme derecesi daha ileri düzeyde gelişmiş ve Prizren’de -am, Mamuşa’da ise ses değişimi de yaşayarak -om şeklini almıştır. İstek kipi çekiminde kullanılan ekler şöyledir:

Tablo 8: Kosova Türkçesinde İstek Kipi Ekleri

	Yer	İpek	Pr., Mt., Vç, Yn.	Gl., Dob	Pz.	Mam.
Kişi						
1.			-am, em		-aym, -eym	
2.					-asın, -esın	
3.					-sın, -sun,, -sün	
Çokluk						
1.		-a ¹ ok, e ¹ ok	-a ¹ m, -e ¹ m / -a ¹ k, e ¹ k	-a ¹ m, -e ¹ m	-am	-om
2.					-asınız, -esınız	
3.		-sınle:			-sınlar	

2.3.2.2 Analitik Çekim Yapılı Kiplikler

Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda kiplik kategorisi içerisinde fiillerin gereklilik ve yeterlik kategorileri kapsamıştır.

2.3.2.2.1 Gereklilik

Türkiye Türkçesi gramer yazarlığı geleneğinde *gereklilik* tasarlama kiplerinin bir türü olarak ele alınır. Bu kip için kullanılan ekin *-meli*, *-malı* olduğunu belirten Ergin²¹⁸, “Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında teşekküle başlamış, şekil eki olarak Osmanlıca içinde kullanış sahasına çıktığını” ifade etmiştir. Kosova Türkçesiyle ilgili çalışmalarda gereklilik kipinin *lazım + istek kipi* öbeğiyle yapıldığı görüşü yaygındır. Ayrıca daha seyrek olmakla birlikte Merkez ve Kuzey ağızlarında *ster + itsek kipi*, İpek’te ise *stenolo: + istek kipi* şeklinde yapıldığı görülmüştür. Güney ve Batı ağızlarında bazen *lazım + isim-fiil* veya *stenolo: + isim-fiil* yapısı kullanılmakla birlikte, bu kullanım teklik birinci kişi için söz konusudur.

Yapılan kaynak taramasında *-mAli* şeklinin kullanıldığını ortaya koyan iki çalışma da mevcuttur²¹⁹. İğci²²⁰, Vıçitırın ağızında gereklilik kipinin “lazım” sözcüğüyle yapıldığını bildirmiştir. Morina²²¹ Mamuşa ağızında gerekliliğin “mecbur” ve “lazım” kelimeleriyle yapıldığını belirtir. Diğer yandan Tunuslu²²² Priştine Türk

²¹⁸ Ergin, age., s. 313.

²¹⁹ Suzana D Canhasi, **Kosova-Makedonya Türk Ağızlarında Yapım ve Çekim Ekleri**, Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004, s. 102; Nimetullah **Prizren Türk Halk Edebiyatı Metinleri ve Ağız Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1975, s. 281.

²²⁰ İğci, Vıçitırın-Kosova Türk Ağızı, s. 68.

²²¹ İrfan Morina, **Mamuşa Türk Halk Ağızı Üzerinde Dil Araştırması**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1985, s. 537.

²²² Erdinç Tunuslu **Kosova-Priştine Türk Ağızı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

ağzında gereklilik için *mecbur*, *lazım* ve *yüçümlü* (yükümlü) kelimelerinin kullanıldığını belirtmiştir.

Hafız ve Canhasi'nin²²³ tespit ettikleri -mAli kullanımı Kosova Türkçesi açısından ilgi çekicidir. Bu kullanımın Kosova Türkçesinde eskiden var olup daha sonra terk edilmiş bir kullanım mı, yoksa derleme esnasında kaynak kişinin üst dil değişkesini tercih etmesinden mi ileri geldiğini tespit etmek şimdilik mümkün gibi görünmüyor.

Gereklilik kipliğinin *lazım* + *ol-* + *istek kipi* öbeğiyle hem basit hem de birleşik kip çekimi mevcuttur. TT gramer kitaplarında ise -mAli ile yapılan gerekliliğin tasarlama dışında sadece birleşik kip çekimleri var ve gereklilik kipinin *Hikâyesi*, *Rivayeti*, *Şartı* gibi birleşik çekimleri mevcuttur²²⁴. Kosova Türkçesinde gerekliliğin, analitik çekim öbekleriyle bile olsa, basit ve birleşik kiplerinin olması, bunu kip yerine kiplik saymanın en güçlü dayanağını oluştursa gerek. Ancak bu yapılar her zaman -mAli gereklilik kipi anlamını karşılamazlar.

*lazım idi akan senin partiya biz da verim oy*²²⁵ (*Hakan, senin partine oy vermeliydik/ vermemiz gerekirdi*). / Gereklilik

*lazım arnûta da verim*²²⁶ (*Arnavut'a da vermeliyim/ vermem gerekir*) / Gereklilik

*cenerik derdik zaten canerik lazım olson*²²⁷ (*caneriği derdik, zaten caneriği olmalı/olması gerekir*). / İhtimal

*dedi biraz lazım bekleyesın*²²⁸ (*biraz beklemelisin, dedi*) / Gereklilik

lazım çocuklar bakılsın (07/21) (*çocukların bakılması gerek*) / Gereklilik

lazım cidesın ayırliya (12/96) / (*kutlamaya/hayırlı olsuna gitmen gerek*) / Gereklilik

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 221.

²²³ Hafız, **Prizren Türk Halk Edebiyatı Metinleri ve Ağız Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1975; Canhasi, age.

²²⁴ Ergin, age., s. 323, 325, 326; Korkmaz, age., s. 751, 764, 776.

²²⁵ Jable, age., s. 268.

²²⁶ A.e., s. 292.

²²⁷ A.e., s. 295.

²²⁸ A.e., s. 337

Lazım bakalım ne ka da: fazla Arnaut var (13/112) / [Mümkün olduğunca daha çok Arnavut'un olmasına bakmamız (dikkat etmemiz) gerek] / Gereklilik

Vaki olur lazım bekleyesin bir sa:t. (14/23) / (Bir saat beklememiz gerekebilir) / İhtimal

ama biz da lazım oldi uyalık bu meseleye²²⁹ [Bizim de bu meseleye (hususla) uymamız icap etti] / Gereklilik

dey bunlar lazım olsun hepsi hasta²³⁰ / (Bunların hepsinin hasta olması lazım) / İhtimal

bi tâne lazım imiş kalmasın²³¹ / [Bir tane (bile) kalmalıymış] / Gereklilik

haçan lazım ceçsın bizim mezarlık²³² / (Bizim mezarlığın oradan geçmesi gerektiğinde) / Gereklilik anlamı olan zarf-fiil

Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere *lazım + istek kipi* şeklindeki yapı daima gereklik anlamı ifade etmemektedir. Zaten Deny²³³ de gereklik kipinin a) *Zorlanış* ve b) *İhtimali oluş, belkileniş* anlamlarına işaret etmiştir. Ayrıca Korkmaz²³⁴, *gereklik kipi de dildeki ve cümledeki kullanılış biçimlerine bağlı olarak işlev kayması yolu ile bazı farklı işlevler kazanabilmiştir. Gereklik dışındaki diğer işlevleri "tahmin", "kararsızlık", "şart", "hayret bildirme" diye gösterilebilir, tespitini ortaya koymuştur.*

Lazım + istek kipi şeklindeki yapı geniş zaman anlamı ifade ederken *ol-* fiili ilavesiyle diğer zamanları ifade eden çekim şekilleri şöyledir:

Geniş zaman: *lazım olur + istek kipi*

Öğrenilen geçmiş zaman: *lazım oldi + istek kipi*

Görülen geçmiş zaman: *lazım olmiş + istek kipi*

Şimdiki zaman çekimi: *lazım oli + istek kipi*

²²⁹ İgci, age., s. 138.

²³⁰ A.e., s. 140.

²³¹ A.e., s. 140.

²³² A.e., s. 161.

²³³ Deny, age., s. 367.

²³⁴ Korkmaz, age., s. 695.

Gelecek zaman: *lazım olacak + istek kipi*

Şart kipi: *lazım olsa + istek kipi*

Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi: *lazım olmuş idi + istek kipi*

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı: *lazım olmuş ise + istek kipi*

Görülen geçmiş zamanı şartı: *lazım oldiyse + istek kipi*

Şimdiki zamanın hikayesi: *lazım olidi + istek kipi*

Şimdiki zamanın rivayeti: *lazım olmış + istek kipi*

Şart kipinin hikayesi: *lazım olsaydı + istek kipi*

Şart kipinin rivayeti: *lazım olsaymış + istek kipi*

Bu öbekler, yukarıda ifade edildiği üzere, gereklilik yanı sıra, ihtimal, tahmin, şart, hayret bildirme gibi işlevleri yerine getirir.

Kosova Türkçesinde gereklilik *lazım* dışında *ster*, *stenolo*:, *mecbur* kelimeleriyle de yapılır. Bu kelimeler de analitik çekim öbeği içerisinde bu işlevi yerine getirirler. Ancak kullanım sıklıkları düşüktür. Bunlardan *mecbur* kelimesi *i-* fiilini (veya ekleşmiş hâlde ek-fiil) alarak morfolojik açıdan diğerlerinden ayrılır.

Mecbur imiştir uzlaşsın Türk diline (09/81) (Türkçeyi kabul etmeliydi/etmek zorundaydı) / Mecburiyet

biz mecbur idık müdāle edehim²³⁵ (Müdahale etmek zorunda kaldık) / Mecburiyet

hele hedırlezde sançi mecbur imiş fulya olsun²³⁶ (Hele hidrellezde, fulya olmalıymış/olmazsa olmazmış sanki) / Şaşıрма

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere *mecbur + i- + istek kipi* öbeği zorunluluk anlamı ifade etmektedir.

Ster ve *stenolo*: ile yapılan gereklilik öbekleri *lazım* ile yapılan öbekle benzerdir.

²³⁵ Jable, age., s. 433.

²³⁶ İğci, age., s. 183.

*ster kızım kaynanasını, kaynatasını, kayınlarını çigıram iftara*²³⁷ (Kızımın kaynanasını, kaynatasını, kayınlarını iftara davet etmeliyim)

*ster nice baklava yufkasi kuruturasın*²³⁸ (Baklava yufkası gibi kurutmalısın).

Yukarıdaki örneklerde *ster* ve *istek kipi* eki almış kelimeler arasına nesne görevinde olan diğer ögelerin yerleştiği görülmektedir. Bu da Kuzey Arnavutçası sentaksının benzeridir.

İster kelimesinin Türkçe Sözlük'te²³⁹ (*İstemek* maddesinin 4. anlamı) *Gerek olmak* şeklinde verilmiş olup, örnek cümle olarak *Yurdun ilerlemesi için çok çalışmak ister*, verilmiştir. Aynı sözlükte *İster* maddesinin 1. anlamı *Bir şeyin yapılabilmesinin veya olabilmesinin bağlı olduğu şey, gerek, icap, lüzum* şeklinde tanımlanmıştır. Yukarıdakine benzer bir anlam 17. yüzyıl Türkçesinde de tespit edilmiştir. Tulum²⁴⁰ tarafından derlenen sözlükte *istemek* maddesinin 9. anlamı şu şekilde verilmiştir: *efflagitare, bk. ĩcāb etmek, iltimās etmek, irāde etmek*.

Atıfta bulunan kaynaklar *istemek/ister* kelimesinin *gerekme, icap etme* anlamı olduğunu ortaya koymaktadır.

Gereklilik hakkında Koraş'ın²⁴¹ aşağıdaki tespiti ilgi çekicidir:

Eski Türkçeden beri kullanılan, gerek kelimesi yardımı ile yapılan çekim; gerek kelimesinin eş anlamlısı olan Arapça kökenli lâzım, nadiren mecbur, şart, farz gibi kelimeler yardımıyla ve Türkçe bir yardımcı fiille icap (et-), mecbur (olmak/kalmak), farz (ol-), şart (ol-) Farsçadan dilimize geçmiş olan zor (zorunda kalmak/olmak) kelimesi yardımıyla da yapılmaya başlanmış ve Türkçenin ifade gücü daha da artmıştır.

Kosova Türkçesinde *lazım, ster, stenolo:, iktiza eder, mecbur* kelimelerinin gereklilik anlamı için kullanılmasında Koraş'ın işaret ettiği şekilde:

gereklilik kipini "Hareket veya oluşun gerekliliğini şahsa bağlı olarak ifade eden fiil çekimidir." şeklinde tarif etmek mümkündür. O hâlde bu tarife uyan ve bir hareket veya oluşun gerekliliğini ifade eden bütün şekiller gereklilik kipinin çekimleridir.

²³⁷ A.e., s. 450.

²³⁸ Jable, age., s. 453.

²³⁹ Türkçe Sözlük, s. 987.

²⁴⁰ Tulum, XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı, s. 990.

²⁴¹ Hikmet Koraş, "Türkiye Türkçesinde Gereklilik", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 17, 2014, s. 135-154.

Özetle Kosova Türkçesinde, Hafız ile Canhasi'nin yukarıda belirtilen istisnai tespitler dışında, gereklilik kipi çoğunlukla *lazım + istek kipi*, daha düşük bir sıklıkla *ster + istek kipi* ve *mecbur + istek kipi* öbekleriyle yapılır.

2.3.2.2.2 Yeterlik

Ergin²⁴² *iktidarî* terimini kullanmış ve Batı Türkçesinde *bile u-* birleşik fiilindeki *u-* fiilinin unutulmasıyla yapıldığını belirtmiştir. Banguoğlu²⁴³, “-e zarffiilleri üzerine *bilmek* yardımcı getirilmek suretiyle yapılırlar” tanımını yapmıştır. Deny²⁴⁴ “bir eylemin olabilirliğini ifade etmek için fiil zarf-fiil hâline konulup ardınca *bil-* yardımcı fiili getirilir” şeklinde tanımlamıştır. Korkmaz²⁴⁵ “Yeterlik fiilleri bir esas fiilin -(y)A zarf-fiil biçimi üzerine *bil-* yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur” şeklinde bir tanım ortaya koymuştur. Tabii yukarıda alıntılanan bu tanımlar yeterliği birleşik fiil başlığı altında ele almışlardır.

Kosova Türkçesinde yukarıdaki tanıma uygun şekilde birleşik fiil olarak -*y(A)bil-* yapılı yeterlik birleşik fiili kullanılır. Ayrıca Prizren dışındaki ağızlarda *et-* fiilinin Türkiye Türkçesindeki yeterlik şekli olan *edebil-* modal fiili ile analitik çekim öbeğiyle yapılır. *Edebil-* + *istek kipi* öbeği ile yapılan bu yeterlik şekli anlam olarak bitişken yapıdan farklı değildir. Bu analitik çekimde *edebil-* kelimesi basit ve birleşik kiplerin hepsinde çekime girer. Bu analitik yapı Arnavutça veya Sırpçadan kopyalanmış olması lazım. Ancak Prizren ağızında bu yapının kullanılmaması, diğer ağızlarda Türkçeyi sonradan öğrenerek konuşan Arnavutlar tarafından kopyalanmış olma ihtimalini akla getirmektedir. Prizren’de Türkçeyi konuşan Arnavutlarca böyle bir kopyanın geliştirilmemiş olması ilk edinilen dilin Türkçe veya Arnavutçayla birlikte Türkçe olmasına bağlanabilir.

Arnavutça ve Sırpçada modal fiiller (kiplik) kullanılır. Arnavutçada yeterlik anlamı olan modal fiil *mund*’dur²⁴⁶. Bu fiil Kuzey Arnavutçasında *mund* (*kip ve kişi işaretleyicisi*) + *infinitif* şeklinde yapılır.

²⁴² Ergin, age., s. 388.

²⁴³ Banguoğlu, age., s. 489.

²⁴⁴ Deny, age., s. 441.

²⁴⁵ Korkmaz, age., s. 812.

²⁴⁶ Camaj, age., s. 136–142.

Sırpçada Yeterlik anlamı olan modal fiil *moči* ve *smeti*'dir²⁴⁷. Sırpçada yeterlik yapısı *moči*(*kip* ve *kişi* işaretleyicisi)+*optatif* şeklinde yapılır. Ayrıca *smeti* (*kip* ve *kişi* işaretleyicisi)+*optatif* yapısında bir başka yeterlik vardır. *Moči*: bir şeye gücü, bilgisi yetme, iradesi olma, *smeti*: bir şeye icazeti ve cesareti olma.

Anlam olarak yeterlik Korkmaz'a²⁴⁸ göre "yapabilme gücü" ve "olasılığı" ifade eder. Arnavutçanın *mund* modal fiili ise "yapabilme gücü, olasılık ve yapma ehliyeti/izni" anlamlarını karşılar²⁴⁹.

Kosova Türkçesinde *edebil*- modal fiili daha çok "yapma gücü/ehliyeti ve yapma izni" anlamlarını karşılar. Olasılık anlamı daha çok *olur çi* + *geniş zaman* veya *olur çi* + *geçmiş zaman* öbekleriyle yapılır. Örneğin *olur çi ciderım* (*gidebilirim, gitmem muhtemeldir*). *Olur çi cürmemısın* (*görmemiş olabilirsin*).

Ne ka edebilirse/ ne edebilir kelime öbeği ise *gücü/bilgisi/iktidarı/imkanı yettiği kadar* anlamına gelir. *Çim edebilir* öbeği de *gücü/iktidarı yeten, imkânı olan* anlamında kullanılır. Aşağıda *edebil*- modal fiilinin kullanıldığı bazı örnekler verilmiştir.

Ben edebilê:m kaldırmâ: bu çitâ:bi (16/15) (*Ben bu kitabı kaldırabilirim*)

edebilmiş yetışsın doktor profesora (1/32) [*Profesör doktor (derecesine) yükselebil(ir)miş*]

*ülümder için ne edebilerım*²⁵⁰ (*Ölümler hakkında bilgim yettiği kadar*)

*hepsi kaptırır çim edebiler*²⁵¹ (*Gücü yeten/imkanı olan herkes vurur*)

*edebilersın şikayet edesın*²⁵² (*Şikayet edebilirsin*)

*nası edebilersen*²⁵³ (*Nasıl yapabiliyorsan*)

*ben sana edebilerım diverem*²⁵⁴ (*Ben sana söyleyebilirim*)

²⁴⁷ Piper, age., s. 283.

²⁴⁸ Korkmaz, age., s. 812.

²⁴⁹ Agalliu, age., s. 262.

²⁵⁰ İgci, age., s. 138.

²⁵¹ A.e., s. 151.

²⁵² A.e., s. 224.

²⁵³ Jable, age., s. 237.

²⁵⁴ A.e., s. 275.

çim **edebilmiş** nerye **citmiş** bilmeydik²⁵⁵ (Kimin nereye **gidebildiğini** bilmiyoruz)

istaymış o vakit işımız **edebilmişik çalışalım**²⁵⁶ (O zamanlar işimiz iyiydi; **çalışabiliyorduk**)

heppisi **ne edebilir** kaptırırlar cüvegiye tã cirır cüvegi içeri²⁵⁷ (Hepsi **gücü yettiğince** içeri girene kadar damada vurur)

Edebilersın şikayet **edesın** örneği birleşik fiilin et- yardımcı fiiline rağmen modal fiil olarak **edebil-** fiilinin kullanıldığına iyi bir örnektir.

Edebil- ile yapılan yeterliğin soru şekli **edebil-** + **mi** + **istek kipi** öbeğiyle yapılır. Burada basit zamanlı kip ve kişi ekleriyle ilgili iki farklı durum söz konusudur. Birincisi **edebil-kip eki** + **mi-kişi eki** şeklinde, ikincisi ise **edebil-kip-kişi eki** + **mi** şeklinde yapılır.

edebilir misin / edbilırsın mi

edbili misin / edbilisin mi

edebilmiş misin / edebilmisin mi

edebilecek misin / edebilecen mi

Ama görülen geçmiş zaman sadece **edebildim mi**, **edebildın mi**, **edebildi mi** gibi tek şekillidir. Yukarıdaki kullanım şekillerinden ikincisi daha seyrek olup Türkçeyi ana dili olarak konuşmayanlar tarafından tercih edilir.

Sırpçada icazeti ve cesareti olma anlamında olan **smeti** modal fiili Kosova Türkçesinde **sık-** fiili ile karşılanmaktadır. Prizren’de kaynak kişilerden bazıları böyle bir kullanımdan habersizler, ancak böyle kullanımların olduğu bilgisine sahip olanlar da var. Prizren’de belki unutulmaya yüz tutmuş olan bu kullanım (İpek ağzındaki durumu tespit edilememiştir) tüm ağızlarda modal sayılabilecek bir işlevde **sık-** fiili kullanılır.

²⁵⁵ A.e., s. 276.

²⁵⁶ A.e., s. 278.

²⁵⁷ A.e., s. 278.

*meytepli sıkamas kıssın*²⁵⁸ (okumuş olanın kızmaya icazeti/izni yoktur), *sıkamazdık bıragalım*²⁵⁹ (bırakmaya iznimiz/cesaretimiz olmazdı), *peşinden çimse sıkamazdı desın çiyım türk*²⁶⁰ (önceleri kimse Türküm demeye cesaret edemezdi), *erçen sätte kapanıdık eve sıkamaydık çikalım*²⁶¹ (erken saatte eve kapanıyorduk, çıkmaya cesaretimiz olmuyordu).

Arnavutçada²⁶² *guxoj* (cesaret et-) fiili olmakla birlikte bu, bir gramatikalleşme sürecinden geçmediği için sözlük anlamıyla kullanılır ve modal fiil sayılmaz. Kosova Türkçesinde *sık-* fiilinin sözlük anlamı dışında bir modalite unsuru olarak kullanılması Sırpçadan mı yoksa Arnavutçadan mı kopyalandığı belli değildir. Kullanım esnasında ifade ettiği anlam dikkate alındığında Sırpçadan kopyalanmış olma ihtimali daha yakın gibi gözüküyor. Kosova Türkçesinde *cesaret et-* fiilinin olumsuz anlamında *kork-* fiili de yeterlik anlamında kullanılır. Türkçe Sözlükte²⁶³ *korkmak* maddesinin anlamlarından biri de *yapamamak, cesaret edememek* olarak verilmiştir. Kosova Türkçesinde bu fiil bazen *sık-* fiili yerinde kullanılır.

beş sene mi alti mi kalmış oni korkarım süleyem (Beş yıl mı altı yıl mı kaldığını kesin söyleyemem)²⁶⁴, *hiç birisine korkarım ta oy vereym* (hiçbirine oy da veremem)²⁶⁵, *ni korkarım deyem çi sevdi* (sevdi de diyemem)²⁶⁶.

Kork- fiilinin yeterlik anlamında kullanıldığı durumlar azdır.

2.3.2.2.1 Yeterliğin Birleşik Kipleri

Birleşik kipler basit kiplerden daha karmaşık bir görünüm arz eder. Fakat nadir kullanılan bir yapı olduğu için tüm zamanların birleşik kipleri söz konusu olmadığı gibi her kişiye göre de çekimleri mevcut değildir.

²⁵⁸ İğci, age., s. 218.

²⁵⁹ A.e., s. 225.

²⁶⁰ Jable, age., s. 355.

²⁶¹ A.e., s. 427.

²⁶² Fjalori Elektronik Shpjegues

²⁶³ Türkçe Sözlük.

²⁶⁴ Jable, age., s. 185.

²⁶⁵ A.e., s. 193.

²⁶⁶ A.e., s. 192.

Şimdiki zamanın hikâye ve rivayeti var iken, şart birleşik kipi yoktur. Hatta rivayet birleşik kipi sadece üçüncü teklik ve çokluk kişileri kullanılır.

edebilidım, edebilidın, edebilidi, edebilidik, edebilidınız, edebilidilar
edebilimişim, edebilimişsin, edebilimiş, edebilimi(ş/s)ık, edebilimi(ş/s)ınız,
edebilimişlar.

Çokluk birinci ve ikinci kişide Güney ve Doğu ağızlarından “ş” düşerken, İpek ağzında “s” düşer. Merkez ve Kuzey ağızlarında ise konuşmacıya bağlı olarak “s” veya “ş” düşer. Dolayısıyla *edebilimişık* veya *edebilimisık* şekillerinden biri kullanılır.

Şimdiki zamanın şart birleşik kipi geniş zamanın şartıyla karşılanır.

edebilirsem, edebilirsen, edebilirse vb.

Soru, aşağıda gösterildiği şekilde olur.

edebili miydım / edebilidım mi, edebili miydın/ edebilidın mi, edebili miydi/
edebilidi mi gibi

edebilimiş/ edebilimişlar mi

Geniş zamanın rivayet birleşik kipi yerine şimdiki zamanın rivayeti kullanılır. Ama hikâye birleşik zamanı yaygındır. Şart birleşik kipleri hem geniş hem de şimdiki zaman için kullanılır. Yukarıda örnekleri verildi.

edebilırdım, edebilırdın, edebilırdı, edebilırdık, edebilırdınız, edebilırdilar

Soru şekilleri yine iki şekillidir.

edebilırdım mi / edebilır miydım, edebilırdın mi/ edebilır miydın, edebilırdı mi/
edebilır miydi gibi.

Geniş zamanın şart birleşik kipi oldukça sık kullanılır.

edebilirsem, edebilirsen, edebilirse, edebilirsek, edebilirsiniz, edebilirselar.

Şart kipinin hikâye ve rivayet birleşik kipleri de kullanılır.

Edebilsaydım, edebilsaymışım gibi.

Şart kipinin rivayet birleşik kipinde de çokluk birinci ile teklik ve çokluk ikinci kişide “s” sesi düşer ve *edebilsaymışın, edebilsaymışık, edebilsaymışınız* şeklini alır.

Diğer zamanların birleşik kiplerinin kullanıldığına şahit olunmamıştır.

Yeterlik kipliğinin izin isteme, teyit isteme, rica anlamı olan soru şekli için *ol-* fiilinin soru şekli kullanılır.

Olur mi ogulmâ: şt ̂ onda (16/16) (oraya oturabilir miyim) / İzin isteme

olur mi vıçıtırında demek yok sahatçi²⁶⁷ (Vıçıtırn'da saatçi yok diyebilir miyiz/ denebilir mi) / Onay isteme, sorgulama

olur mi aga nice sen deyesın insanlarına çi yazılsınlar arnavut²⁶⁸ (Senin gibi bir ağa insanlara Arnavut yazılmalarını söyleyebilir mi/ söylese olur mu) / Hayret bildirme

olur mi dedım siz açıklayasınız bana²⁶⁹ (siz bana açıklayabilir misiniz, dedim) / Rica, talep

dedi olur mi konuşma senınlen²⁷⁰ (Seninle konuşabilir miyim, dedi) / Rica

olur mi o adami bulasın²⁷¹ (Bana o adamı bulabilir misin) / Rica, talep

olur mi beni cütüresın o binaya²⁷² (Beni o binaya götürebilir misin) / Rica

Yukarıda ifade edildiği üzere Prizren Türkçesinde, yeterlik kipliği izin isteme anlamı olan soru şekli *ol-* fiilinin soru şeklinin kullanıldığı durumlar dışında, Standart Türkiye Türkçesinde kullanılan paradigma ile yapılır.

2.4 Fiil Kipleri

Türkçe gramer kaynaklarında fiil çekimi kategorilerinin kişi, sayı, zaman, kip (şekil) gibilerinin kabul gördüğü yukarıda belirtilmişti. Dolayısıyla çekim eki alarak kullanım sahasına çıkarılmış olan fiiller bu kategorileri barındıran fiillerdir. Türkçede bu kategorileri karşılayıp zaman çizgisi üzerinde (geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanda) gerçekleşme durumunu ifade edenlere *bildirme*, fiilin gerçekleşme durumunu zaman çizgisi üzerinde açık bir şekilde ifade etmeyenlere ise *tasarlama* kipi denir.

²⁶⁷ İğci, age., s. 144.

²⁶⁸ A.e., s. 199.

²⁶⁹ Jable, age., s. 199.

²⁷⁰ A.e., s. 216.

²⁷¹ A.e., s. 336.

²⁷² A.e., s. 337.

2.4.1 Bildirme Kipleri

Türkiye Türkçesinde ve bunun bir kolu olan Kosova Türkçesinde bildirme kipleri şunlardır:

1. Görülen Geçmiş Zaman
2. Öğrenilen Geçmiş Zaman
3. Şimdiki Zaman
4. Gelecek Zaman
5. Geniş Zaman

2.4.1.1 Görülen Geçmiş Zaman

Kosova Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekleri ünsüz uyumuna bağlı olarak 2 şekillidir. Ünlü uyumu tam gelişmemiş olup bazı ağız özellikleri gösterir. Ama bu özellikler Kosova Türkçesinin her ağzında benzer şekilde ortaya çıkmaz. Zaman ekiyle iyelik kökenli kişi ekleri birleşiminden oluşan paradigma içerisinde de bağdaşık (homojen) özellikler ortaya koymaz. Örneğin teklik üçüncü kişide daima -di/-ti şeklindedir, fakat diğer kişilerde kısmen kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumunun geliştiği görülür. Bu nedenle çekim paradigmasının tablo halinde verilmesi daha faydalı olacaktır.

Tablo 9: Görülen Geçmiş Zaman Paradigması

Yer	İpek	Pz., Mam.	Gl., Dob	Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi				
Teklik	1.	-dım, -dum, -dom -tım, -tum, -tom	-dım, -dum, -düm, -dom -tım, -tüm, -tüm, -tom	-dım, -dum, -düm, -tım, -tum, -tüm
	2.	-dın, -dun, -don -tın, -tun, -ton	-dın, -dun, -dün, -don -tın, -tun, -tün, -ton	-dın, -dun, -dün, -tın, -tun, -tün
	3.	-di, -ti		
Çokluk	1.	-dık, -duk, -dok -tık, -tuk, -tok	-dık, -duk, -dük, -dok -tık, -tuk, -tük, -tok	-dık, -duk, -dük, -tık, -tuk, -tük
	2.	-dınız, -dunuz, -donuz -tınız, -tunuz, -tonuz	-dınız, -dunuz, -dünüz, -donuz -tınız, -tunuz, -tünüz, -tonuz	-dınız, -dunuz, -dünüz, -tınız, -tunuz, -tünüz
	3.	-dile:, -tile:	-dılar, -tılar	-dılar, -tılar

Tablodan da anlaşılacağı üzere teklik ve çokluk birinci ve ikinci kişilerde düz ünlülerden sonra görülen geçmiş zaman eki -dı/-tı şeklindedir. Ancak yuvarlak ünlülerden sonra Gilan ve Dobırçan ağızlarında sadece -du/-tu şekilleri kullanılırken İpek ağızında Mamuşa ile Prizren ağızlarına benzer şekilde ilerleyici benzeşme neticesinde bir -do şeklinin ortaya çıktığı görülmektedir. Güney ve Merkez-Kuzey ağızlarında “ü” ünlüsünden sonra -dü/-tü şekillerinin kullanıldığı görülür.

Teklik ve çokluk üçüncü kişide ek tek ünlülüdür -di/-ti şeklindedir. Çokluk üçüncü kişi eki ise İpek ağızında -le:, Pz. ve Mam. ağızlarında kalın “l” ile -lar, diğer ağızlarda ise ince “l” ile -lar şeklindedir.

Buldum (12/14), ağladım (4/13), begendim (7/04), bildim (2/45), caldım (14/12), büyüdüm (9/12), cürdüm (12/12), ugraştım (12/02), aldom (16/19), konoştım (11/33)

Cürdün (5/58), hoş coldun (2/171), kıldın (3/73).

Ki verdi (koyuverdi-biraktı) (6/37), kodi (8/92), şaştı (5/121), tufti (7/73)

Yedik (4/33), aldık (11/116), colduk (2/39), kurtulduk (7/107),

Celdınız (5/50), cetirdınız (2/172), yaptınız (2/179), co:ldunuz (2/174),

dedilar (13/14), düşündilar (7/07), alıştilar (6/61), çektilar (8/136).

Olumsuz şekillerde ise paradigmayı oluşturan şekil sayısında bir azalma görülür. Olumsuzluk eki -ma, -me olup, çokluk üçüncü kişi hariç, bütün ağızlarda benzer şekillerin kullanıldığı görülür.

Tablo 10: Görülen Geçmiş Zaman Olumsuz Şekli Paradigması

Yer	İpek	Pz., Mam.	Gl., Dob, Pr., Mt., Vç., Yn.
Kişi			
Tekli	1.	-madım, -medım	
	2.	-madın, -medın	
	3.	-madi, -medi	
Çoklu	1.	-madık, -medık	
	2.	-madınız, -medınız	
	3.	-madile:, -medile:	-madılar, -medilar

Soru eki daima tek şekilli “mi” şeklindedir.

Kosova Türkçesinin temasta olduğu Arnavutça ve Sırpçadaki geçmiş zaman kiplerinin sayısı farklıdır. Sırpçada tek bir basit geçmiş zaman (perfekt), bir de Türkçenin birleşik zamanında (öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesine) veya *-mış bulunuyordu* öbeğine denk düşen bir “eski geçmiş” (pluskvamperfekt)²⁷³ vardır. Arnavutçada ise 5 farklı geçmiş zaman bulunmaktadır. Bunlardan birincisi “bitmemiş geçmiş zaman” (e pakryer) Türkçenin geniş zamanın hikâyesi ve şimdiki zamanın hikâyesiyle benzer anlamlar ifade eder. Ancak “bitmiş geçmiş zamanların” “basit” (e kryer e thjeshtë) olanı Türkçenin görülen geçmiş zamanıyla benzer anlamlar ifade eder ve fiil kök ve gövdelerine ek getirilmek suretiyle yapılır. Analitik çekim unsurlarıyla yapılan diğer üç adet geçmiş zaman kipi zaman çizgisinde eskide kalmış geçmişi ifade etmek için kullanılır. Basit geçmiş zaman da yakın geçmişi ifade eder. Sırpçada Arnavutça kadar belirgin bir “yakın” ve “uzak” geçmiş anlam nüansı yoktur. Kosova Türkçesinde ise görülen geçmiş zaman (1) yakın geçmiş zamanı ve (2) kısa sürmüş olan geçmiş zamanı ifade etmek için kullanılır. Örneğin (1) *Dün işledım yalnız içi sa(h)at.* (2) *Dün işlemişım bütün cün.*

Birinci örnekte fiilin geçmişte kısa bir zaman diliminde gerçekleştiğini ifade eder. İkinci örnekte ise fiilin geçmişte uzun süren bir zamanda gerçekleştiğini ifade eder. Ancak *dün* ve *yalnız* zarflarını kaldırdığımızda (1) *işledım bütün cün.* (2) *işlemişım bütün cün;* burada birinci örnek yakın geçmişi, ikinci örnek ise uzak geçmişi ifade eder. Demek ki Kosova Türkçesinde görülen geçmiş zaman kipi fiilin gerçekleştiği ana, gerçekleşme şekline *şahit olmak* anlamından çok zaman çizgisinde *fiilin gerçekleştiği aralık (yakın geçmiş)* ve *süre* anlamlarını ifade eder. Korkmaz²⁷⁴ “görülen geçmiş zaman kiplerinde zaman kaymaları” diye adlandırdığı konuda *zarfların yardımı ile -DI/-DU görülen geçmiş zaman kipinin yakın geçmiş zaman görünümü olabildiğini* ifade etmiştir. Ancak Kosova Türkçesinde herhangi bir zarfın desteği olmaksızın bu anlam ifade edilir. Bu anlamsal özellik Arnavutçada Sırpçadan daha belirgindir.

²⁷³ Klajn, age., s. 118.

²⁷⁴ Korkmaz, age., s. 596.

2.4.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zaman

Türkiye Türkçesinde dört şekilli olan öğrenilen geçmiş zaman ekinin Kosova Türkçesinde tek şekilli olduğunu görüyoruz. Batı Rumeli Türkçesinin belirgin özelliklerinin ele alındığı çok sayıda çalışmada bu ekin tek şekilliliğine işaret edilmiştir²⁷⁵. Bu kipin yapımında zamir kökenli kişi ekleri kullanılır. Kişi ekleriyle oluşturulan çekim paradigması şöyledir.

Tablo 11: Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekim Paradigması

Yer	İpek	Pz., Mam., Gl., Dob	Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi			
Teklik	1.	-mişom	-mişim
	2.	-misi	-mısın -mişin
	3.		-miş, -miştir
Çokluk	1.	-mişok	-mısıך -mişıך
	2.	-mişonoz	-mısınız -mişınız
	3.	-mişle:	-mişlar, -miştirlar

İpek ağzının diğer ağızlardan ayrı bir paradigması olduğu görülmektedir. Teklik ile çokluk birinci kişi ve çokluk ikinci kişi eklerinin ünlüsünün “o” olduğu görülmektedir. Güney ve Doğu ağızlarında çokluk birinci ve teklik ile çokluk ikinci kişi çekiminde kip ekinde “ş”nin düştüğünü görüyoruz. Merkez-Kuzey ağızlarında ise iki farklı ekin kullanıldığı görünüyor. Bir şekilde kip ekinin “ş”si düşerken, diğer şekilde ise kişi ekinin “s”si düşüyor. Bu ikili kullanım birey dil düzeyinde değişkenlik göstermektedir. Herhangi birinin yaygınlık derecesi konusunda bir yargı bildirmek mümkün değildir. Ama bu belli ki “dil ekonomisiyle”²⁷⁶ ve bireylerin tercihleriyle açıklanabilecek bir durumdur.

²⁷⁵ Friedman, “Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi”; Gülsevin, age.; Ahmet Günşen, “Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Turkish Studies**, Vol. 7/4, Fall, 2012, 2012, s. 111-129, (Çverimiçi) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/434113249_G%C3%BCn%C5%9FenAhmet_S-prof-111-129.pdf, 26 Kasım 2016; Jusuf, age.; Korkmaz, “Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lengüistik Açından Kısa Bir Araştırma”; Németh, “Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine”; Németh, **Vidin Türkleri**; J. Németh, “Traces of the Turkish Language in Albania”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**, Vol. 13, No. 1/2, 1961, s. 9-29.

²⁷⁶ Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**’nde “dilsel tutumluluk” terimini kullanıştır. Andre Martinet’in İşlevsel Genel Dilbilim adlı eserinin çevirisinde de (1985, s. 152) “dildeki tutumluluk” karşılığını tercih etmiştir.

Bir başka özellik, çokluk üçüncü kişi ekindeki l'nin ince sıradan, yani *-mişlar* değil *-mişlar* şeklinde söylenmesidir.

Ergin, Korkmaz, Lewis²⁷⁷ gibi müellifler öğrenilen geçmiş zaman kipinin, fiilin *başkasından duyma veya öğrenme, sonradan farkına varma* yoluyla geçmişte gerçekleşmiş olduğunu ifade etmek için kullanıldığını belirtmektedir. Diğer yandan Balkan dillerinden Arnavutça, Makedonca, Bulgarca, Yunanca gibilerinde İngilizce *admirative* diye adlandırılan ve genelde “hayret etme, hayrete düşme” anlamını ifade eden bir kipten bahsedilir²⁷⁸. Demiraj ile Friedman²⁷⁹ Bulgarca ile Makedoncadaki *hayret* (İng. *admirative*, Arn. *habitore*) fiilinin Türkçe *-miş*'li geçmiş zamanın etkisiyle ortaya çıkmış olabileceği yönünde bazı görüşlerin olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer yandan Demiraj²⁸⁰, Arnavutçanın *habitore* diye adlandırılan kipinin Arnavutçanın belgelenmiş tarihinden önceki dönemden kalma bir yapı olduğunu belirtir. Burada belirtilmesi gereken husus, Arnavutçanın *habitore* kipliği geçmiş zamanla sınırlı değil, tüm zamanlarda çekimi olan bir kiptir. Dolayısıyla Türkçenin *öğrenilen geçmiş zaman kipi* ile bu açıdan farklıdır.

Kosova Türkçesinde ise öğrenilen geçmiş zaman kipi *sonradan farkına varma* ve *başkasından öğrenme* işlevinden başka, hatta belki daha fazla, *uzak geçmişi* ve *uzun süren geçmişi* ifade etmek için kullanılır. Yukarıda görülen geçmiş zaman kipi başlığı altında Sırpça ile Arnavutçanın geçmiş zamanının nasıl ayrıldığı açıklanmıştır. Bu *uzak geçmiş* ile *uzun süren geçmiş* anlamlarının Arnavutçanın etkisiyle ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Kosova Türkçesinde teklik ve çokluk üçüncü kişide *sonradan farkına varma* ve *başkasından öğrenme* anlamı *citmişlar*, *okumış* gibi örneklerde kip ve kişi ekiyle sağlanır. Ancak *uzak geçmiş* anlamı *-tır* bildirme ekinin getirilmesiyle sağlanır. Örneğin *citmişlardır* (*uzak geçmiş*), *citmişlar* (*sonradan farkına varma* veya

²⁷⁷ Ergin, age., s. 300; Korkmaz, **Türkiye Türkçesi Grameri**, s. 597; Lewis, age., s. 122.

²⁷⁸ Shaban Demiraj, Gramatikë historike e gjuhës shqipe, Botimi i dytë, Tiranë, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, 2015; Victor Friedman, **Turkish in Macedonia and Beyond: Studies in Contact, Typology and Other Phenomena in the Balkans and the Caucasus**, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 2003; Olga Mišeska Tomić, **Balkan Sprachbund Morpho-syntactic Features**, Dordrecht, Hollanda, Springer, 2006.

²⁷⁹ Demiraj, age. s. 328; Victor A. Friedman, “West rumelian turkish in macedonia and adjacent areas,” **Turkic Languages in Contact**, 2006, s. 103–111.

²⁸⁰ Demiraj, age., s. 322, 323.

başkasından öğrenme), okumuştur (uzak geçmiş), okumuş (sonradan farkına varma veya başkasından öğrenme).

Burda işlemişim yigirmi sene (01/49) [burada yirmi yıl (süreyle/boyunca) çalıştım]

Altı sene Arnuç meytebi okumuşim bê:n (03/01) (Altı yıl Arnavutça okudum/eğitim gördüm).

İçi cün yatmışim (04/40) (iki gün yattım/yatıya kaldım)

mevlüt yapmamışim çocugum için (04/45) (oğlum için Mevrit okutmadım)

Heptên dosyesini bulmuşim (06/39) (dosyasının tamamını buldum)

Em sevmişim çok işimi, çok isla işlemişim, em açın brakmışim çok acımuşim (07/17-18) (hem işimi çok severdim; çok iyi çalışırdım. Bıraktığımda çok acıdım)

Bülmem imişin mi hanci çeret? (05/41) (Bilmem daha önce hiç gittin mi?)

küçük rol oynamısın (10/110) (küçük rol oynadın)

ononlen alışmısın Arnauçe (10/06) (onunla Arnavutçayı öğrendin).

belçi duymışınız bu Boşnyačka Mahala (06/56) (Bu Boşnak Mahallesini belki duydunuz).

Kızlar ya bi tene oraya gitmiş ema Prizrenden Mamuşaya verilmemiş. (11/47-48) [Kızlardan belki birkaçı oraya (gelin) gitmiş ama Prizren'den Mamuşaya'ya varmamıştır].

Şücri beg cetirmiş bi kâ:nun celini âlmak sabâ:le (01/01) [Şükrü Bey, gelin almayı sabahları (yapmakla ilgili) bir kural koymuş]

Li:se yapılmıştır kral zemâ:nında (01/67) (Lise Kral döneminde yapılmış)

colmiştir banım cürümcem hem ê:ltim beni cürsünlâ:r (02/30-31) (görümcemle eltim beni görmeye geldiler)

Banım ilç bi kızım olmuştur ama ülmiştir hemen (04/42) (benim ilkin bir kızım oldu ama hemen öldü)

Bânkada çalışmıştır babâm ra:metli (06/42) (rahmetli babam bankada çalıştı).

O işten çok menfat cürmisik (06/16-17) (o işten çok fayda gördük).

Biz hepimiz Türkçe okumısık (13/115) (biz hepimiz Türkçe okuduk).

biz yaşamışık o evde (15/05) (biz o evde yaşadık).

Üdemişik çira çendi evimizde (05/35) (kendi evimizde kira ödedik).

Babamın amicasını almışlar (05/35) (babamın amcasını almışlar).

Deyebilirim çi çoği citmişirlar (13/21) (çoğu gitti diyebilirim).

Öğrenilen geçmiş zaman kipi çokluk üçüncü kişinin bildirme eki almış şekli bazen STT’de geniş zaman hikayesinin ifade ettiği anlamda kullanılır.

Bojurda oynamiştirlar (13/42) [Bojur’da (takımında) oynarlardı]

dort beş aile tekstilde çalışmışirlar (13/145-146) [dört beş aile tekstil (fabrikasında) çalışırlardı]

Dobırçanlılar Türçes konuşmışirlar (14/43) (Dobiçanlılar Türkçe konuşurlardı)

Uzak geçmiş anlamı ifade edilirken STT’deki karşılığı görülen geçmiş zaman şeklinde olabilmektedir.

Bè:n imişim şte beşinci sâbi (02/02) (işte ben beşinci çocuktum)

Bazen STT’de geniş zamanla ifade edilebilecek yapılar da KT’de bu kip ekleriyle yapılabilir.

Bè:n çıkmanışım, bè:n imişim korkunç ta biraz (15/02) (Ben biraz ürkektim, çıkmazdım)

Siçânların evlerini bilmemişim (02/40) (Siçânların evini bilmezdim/bilmiyordum.)

Bazen de geniş zamanın hikaye biçimi anlamında kullanılır.

Çok sevmişim haykıram, oynayam, def çalam (02/162) (şarkı söylemeyi, oynamayı, tef çalmayı çok severdim)

nenemdè:n râ:metlidè:n çok alışmışım masallari (03/41) (rahmetli ninemden çok masal öğrenmişim).

bizde ünê:m verilmiştir pã:çlıga (03/84) (bizde temizliğe önem verilirdi)

Bu kipin olumsuz şekli -mA ekiyle yapılır. Paradigması -mamiş/ -memiş+ kişi eki şeklindedir.

Soru şeklinin paradigması çeşitlilik gösterir.

Tablo 12: Öğrenilen Geçmiş Zaman Soru Şeklinin Çekim Paradigması

Yer	İpek	Pz., Mam., Gl., Dob.	Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi			
Teklik	1.	-mişom mi	-mişım mi, -miş miyım
	2.	-misi mi	-mısın mi, -miş mısın
	3.		-miş mi, -miştir mi
Çokluk	1.	-mişok mi	-misık mi, -miş misık
	2.	-mişonoz mi	-mısınız mi, -miş mısınız
	3.	-mişle: mi	-mişlar mi, -miştirlar mi

Olumsuz şekli de olumlu şeklin kullanıldığı anlamlarda kullanılır.

yapmamıştırlâ:r (02/88), mevlüt yapmamışım (04/45), alışmamış başka dil (05/15) (başka dil öğrenmemiş), âylarce alamamıştır çendini (05/38) (aylarca kendine gelemeyi), diverem dogri karışmamışık (06/94) (doğrusu karışmazdık), Kadri Rauf çıkmamıştır cündersın (07/118) (Kadri Rauf uğurlamaya çıkmadı), besbeli uymamış topraga (11/99) (besbelli toprağı uymamış), duymamışım (13/151) (duymadım), ütude im doguk ama ütude yaşamamışım (14/02) (orada doğdum ama orada yaşamadım), bizi sormamıştolê: evel (17/07) (eskiden bize sormazlardı).

2.4.1.3 Şimdiki Zaman

Eckman, Friedman, İğci, Jusuf, Sülçevsi²⁸¹ gibileri Batı Rumeli ağızlarında şimdiki zaman kipi ekinin -(a/e)y ve -i olduğunu belirtmişlerdir. Sülçevsi²⁸² konu hakkında birçok çalışmaya atıfta bulunmuş ve ünsüzle biten 13 tek heceli kök (bil-, cir- col-/cel-/cal-, ver-, cür-, ül-, al-, kal-, bul-, dur-, ol-, vur-, yat-) ile fiil gövdelerine şimdiki zaman eki olarak -i'nin getirildiğini, ünsüzle biten diğer tek heceli fiil

²⁸¹ Eckman, a.y.; Friedman, “Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi”; Jusuf, age.; İğci, age.; Nebahat Sülçevsi, “Kosova Türk Ağızlarında Şimdiki ve Geniş Zaman Kipinin Yapılışı,” **Dil Araştırmaları**, S. 12, 2013, s. 175–190.

²⁸² Sülçevsi, a.y.

köklerine ise kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak -ay/-ey, ünlü ile biten fiil tabanlarına ise sadece -y getirildiğini belirtmiştir. Sülçevsi²⁸³ şimdiki zaman çekiminin kip eki bakımından [-i veya -(A)y] geniş zaman çekimiyle bir paralellik tespit etmiştir.

Buna göre şimdiki zaman çekimi paradigması şöyledir:

Tablo 13: Şimdiki Zaman Çekim Paradigması

Yer	İpek	Pz., Mam.,	Gl., Dob., Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi			
Teklik	1.	-ym, -aym, -eym, -im	
	2.	-ysin, -aysın, -eysin, -isin	
	3.	-y, -ay, -ey, -i	
Çokluk	1.	-ysok, -aysok, -eysok, -isok	-yz, -ayz, -eyz, -iz -ysık, -aysık, -eysık, -isık
	2.	-ysi, -aysı, -eysi, -isi	-ysınız, -aysınız, -eysınız, -isiniz
	3.	-yle:, -ayle:, -eyle:, -ile:	-ylar, -aylar, -eylar, -ılar

Burada belirtilmesi gereken bir özellik geniş ünlü ile biten fiil tabanlarında ünlü daralması olayının meydana gelmesidir. Örneğin *dinleysık, deysın, okşaym* gibi.

bè:n o taraftâ:n bakaym (03/04) (ben o yana bakıyorum), ben atırlaym (07/84) (ben hatırlıyorum), tutaym aklıma (12/69) (hatırlıyorum), deym babama lazım cidesın ayırliya (12/100) (babama, kutlamaya gitmelisin diyorum), ben işleym vergilerle, hüçümet işinde (16/03) (ben vergilerde, hükümet işinde çalışıyorum), yazılım ekonomiyeye (01/37)(ekonomi okuluna yazılıyorum), ben diverim bitevi (05/32) (ben hepsini söylüyorum), ben büle bilim (06/81) (ben böyle biliyorum), düşünim (08/15) (düşünüyorum), süleym mecbur ononlen Türçe (10/13) (onunla mecburen Türkçe konuşuyorum), cideym (12/100).

bilisın (13/169) (biliyorsun), üliye sançi ona bi şî ügredisın (08/70) (sanki ölüye bir şey öğretiyorsun), üpeysın anani (02/87) (anneni öpüyorsun), ügütleysın (03/68) (seçim yapıyorsun/tercih ediyorsun), tanaysın (05/56), nedir soraysın, ne sebep (10/29) (sebep nedir diye soruyorsun).

²⁸³ A.y.

çetiri eve (07/94) (eve getiriyor), yol açili (01/84) (yol açılıyor), Arnauçe konoşoli Cakovada (09/79) (Yakova'da Arnavutça konuşuluyor), anam bakay (13/170) (annem bakıyor), onun hesabını tamamlay (01/21) (onun hesabını tamamlıyor), cün ceçey olarlen (12/94) (onlarla gün geçiyor).

çalışısık (14/26) (çalışıyoruz), alısık (02/178) (alıyoruz), yağlanısık (02/187) (yağlanıyoruz), uğraşısık (12/26) (uğraşıyoruz), çeseysık (12/27) (kesiyoruz), bilmeysık (02/41) (bilmiyoruz), süleysık (08/02) (konuşuyoruz), yeleştiris (16/06) (tamir ediyoruz), büle cüris en uygun (10/17) (böylesini en uygun görüyoruz), kolkaysık (02/184) (kalkıyoruz), yapaysık (12/30) (yapıyoruz).

cüleysınız (08/49) (gülüyorsunuz), bileysınız²⁸⁴ (08/152) (biliyorsunuz), alısınız (03/65) (alyorsunuz). bilisınız (08/49) (bilisınız).

Soru şeklinin paradigması teklik birinci ve ikinci kişi ile çokluğun her üç kişisinde iki farklı şekilde olabiliyor. Aşağıda tabloda (*) işaretiyle gösterilenler daha seyrek kullanılanlardır.

Tablo 14: Şimdiki Zaman Soru Şekli Çekim Paradigması

Yer	İpek	Pz., Mam.,	Gl., Dob., Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi			
Teklik	1.	-(A)yım mi, -im mi	-ym mi, -aym mi, -eym mi, -im mi -(A)y miyim, -i miyim
	2.	-ysın mi, -aysın mi, -eysın mi, -isın mi -(A)y misin, -i misin	
	3.	-(A)y mi, -i mi	
Çokluk	1.	-(A)ysoğ mi, -isoğ mi	-(A)ys mi, -is mi -(A)y misık, -i misık -(A)ysık mi, -isık mi
	2.	-(A)ysi mi, -isi mi	-(A)y misınız, -i misınız -(A)ysınız mi, -isınız mi
	3.	-(A)y mile:, -i mile:	-ylar mi, -aylar mi, -eylar mi, -ılar mi -(A)ylar mi, -ilar mi, -(A)y milar, -i milar

Anlatabileym mi (10/123), anlay misın (03/35), memnon edey misın (10/105), bili misın (05/51), coli misın (06/119), inani misın (06/48), sevey mi (10/100).

²⁸⁴ bil- fiilinin şimdiki zaman kipi eki Prizren ve Mamuşa'da -ey ve -i olmak üzere iki şekilli olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta aynı kaynak kişi her iki şekli kullanabilmektedir.

Olumsuzluk eki -ma, -me'den sonra kip eki olarak hep -y gelir. *vermeym, yapmaysın, okumay* gibi.

2.4.1.4 Gelecek Zaman

Kosova Türkçesinde gelecek zaman kipi bitişken ve analitik olmak üzere iki tür paradigma ile yapılır. Bitişken paradigma -*acağ* ve -*ecek* eki ile yapılır. Analitik çekimi ise olumlu şekilde *var*, olumsuz şekilde *yok* kelimeleri getirilmek suretiyle yapılır. Dil ilişkisi sonucunun en belirgin örneği olan bu analitik çekim şekliyle ilgili olarak Kosova Türkçesinin ilişkide olduğu Arnavutça ve Sırpçada gelecek zamanın nasıl yapıldığı *Çekim Şekilleri* başlığında anlatıldı. Kosova Türkçesinde *var* + *istek kipi* çekim öbeği ile yapılıyor. Bu çekim öbeği Arnavutçadan kopyalandığı aşikârdır. Ancak Arnavutçada bu öbek *kam* fiilinin şimdiki zamanına Kuzey Arnavutçasına has *infinitif (mastar)* eklenmek suretiyle yapılır. Yani *kam* (şimdiki zaman) + *mastar* şeklinde olur. *Kam* fiilinin Kosova Türkçesindeki karşılığı olan *var* (ve olumsuzu *yok*) herhangi bir çekim eki almamış gibi görünmektedir. Aslında *var* kelimesi de birleşik kiplerde (ek-fiil almış olmakla birlikte) kısmen çekim eki almış gibi görünmektedir. Örneğin *var imiş ise* gibi.

Ergin, Korkmaz, Deny, Banguoğlu tarafından yazılan gramer kitaplarında farklı isimlerle adlandırılan *i- fiilinin* genelde geniş zaman, geçmiş zaman ve şart çekimleri verilmişken Lewis²⁸⁵ *i- fiilinin* ekleşmiş şekillerinin birleşik kip çekimlerini vermektedir. Ancak *var* kelimesine ek-fiil olarak getirilmek suretiyle yapılmış bir çekime rastlayamadık. Kaldı ki Türkiye Türkçesinde ek-fiilin bitişken birleşik kip çekimleri daha çok sıfatlarda rastlanır. *Gençmişsen, uzunmuşsa* gibi. Ama bunların yerine *genç idiyisen, uzun imişse* gibi ekleşmemiş şekiller daha çok tercih edilir. Diğer yandan *var imişse* öbeği bir fiil çekim öbeği değil, *sahip olmak, mevcut olmak* gibi anlamları karşılar. Dolayısıyla analitik çekim öbeğinin bir unsuru işlevinde *var* kelimesinin yapı olarak olmasa bile, anlam olarak fiil çekim eki aldığını söylemekle hata yapmış sayılmayız. Örneğin *var imiş ise cidesin* şeklindeki bir ifade STT'de *gidecektiysen* anlamını karşılar. Bu da Ergin'in²⁸⁶ *katmerli birleşik kip* diye

²⁸⁵ Lewis, age., s. 98, 100–105.

²⁸⁶ Ergin, age., s. 328.

tanımladığı ve *gelecek zaman hikayesinin şartı* diye adlandırdığı yapıya denk düşmektedir.

Kosova Türkçesinde -AcAk ile yapılan gelecek zaman daha çok niyet anlamı ifade eder. *var + istek kipi* ile yapılan gelecek zaman ise zorunluluğun sonucu olarak yerine getirilecek olan bir fiili, üzerinde ısrar edilecek fiili, kesinlikle meydana gelecek olan fiili ifade eder.

*Cene dey düçanınle var devam edesin*²⁸⁷. [*Yine dükkânında (çalışmaya) devam edeceksin, diyor*]

*Diverırsen babana, babandan şindi var yesın dā būük*²⁸⁸. [*Babana söylersen bu sefer daha büyük (ceza) yiyeceksin*]

*Bilmeysık çi oni sıkımiş hüçümet çi çimse bilmeden var çıkasın*²⁸⁹ [*“Kimse bilmeden çıkacaksın” diye hükümetin onu sıkıştırdığını bilmiyoruz (bilmiyorduk) ki*]

*Cene var içem*²⁹⁰ [*Yine içeceğim*]

Ee dey ne kā ağırlıkta alırsa (i)şte o kā var çeviresın. [*Ee! Hangi ağırlıkta alırsa o kadarını iade edeceksin*]

*Onlar var kırışsınlar (...) seksen oyi üç yere var bülünsün*²⁹¹ [*Onlar paylaşacaklar (...) seksen oy üçe bölünecek*]

*Hanımın çeyfini yapsın var*²⁹² [*Hanımın keyfini (istediğinin) yapacak*]

*Bu Türkiyey bi takım çok zor şartlara var çeksin*²⁹³ [*Bu, Türkiye’yi bir takım zor şartlara sürükleyecek*]

*Şam var sebep olsun Türkiye var orda Katolik dünyasilen ayrılın*²⁹⁴ [*Katolik dünyası ile Türkiye’nin ayrı (ihtilafa) düşmesine Şam sebep olacak*]

²⁸⁷ İğci, age., s. 153.

²⁸⁸ A.e., s. 154.

²⁸⁹ A.e., s. 154.

²⁹⁰ A.e., s. 162.

²⁹¹ Jable, age., s. 168.

²⁹² A.e., s. 168.

²⁹³ A.e., s. 195.

²⁹⁴ A.e., s. 197.

*bu çekilmez (...) ne şimdi ne ebet yok çekilsin*²⁹⁵ [Bu şimdi de çekilmez (çekilmeyecek), (ileride de) asla da çekilmeyecektir]

e demişlâ:r ştobuni sên var_ alasın (2/33) [“Sen ise bunu alacaksın” demişler].

illa oni var_ arayam (2/36) [İlla ki onu isteyeceğim (kız isteme)]

yok cürem (7/52) [Görmeyeceğim]

Analitik çekim öbeği ile ifade edilen gelecek zamana ilişkin beklenti *-acak* ve *-ecek* ile yapılan gelecek zamana kıyasla her zaman daha güçlüdür. Olumsuz şekli *yok* ile yapılır.

-acak ve *-ecek* ile yapılan gelecek zaman çekimi paradigması şöyledir:

Tablo 15: Gelecek Zaman Çekim Paradigması

Yer	İpek, Pz., Mam., Gl., Dob.,	Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi		
Teklik	1.	-(y)acam, -(y)ecem
	2.	-(y)acan, -(y)ecen, -(y)acağsın, -(y)eceksin
	3.	-(y)acağ, -(y)ecek,
Çokluk	1.	-(y)acasık, -(y)ecesik, -(y)acağsık -(y)eceksik
	2.	-(y)acağsınız, -(y)eceksiniz
	3.	-(y)acağlar, -(y)ecekler

bi şey anlatıracam (08/34) (bir şey söyleyeceğim), *Prizreni konoşacam (08/96)*, *çime dağıdacan (10/106)* (kime dağıtacaksın), *Bunda olacan Selami İmeri (13/15)* (burada Selami İmeri olacaksın), *sen ne yapacan (13/124)*, *yeni yılda başlayacasık (11/01-02)*, *nası yaşayacasık bunda (12/48)* (burada nasıl yaşayacağız), *nası olacak şartlar (12/49)*, *ana Türçe konoşacak (08/120)* (anne Türkçe konuşacak/konuşmalı).

Gelecek zaman kipinin ekli şeklinin olumsuzu kip ekinden önce *-mA* ekinin getirilmesiyle yapılır.

Soru şeklinin paradigması ise şöyledir:

²⁹⁵ A.e., s. 291.

Tablo 16: Gelecek Zaman Soru Şekli Çekim Paradigması

Yer	İpek, Pz., Mam., Gl., Dob.,	Pr., Mt., Vç, Yn.
Kişi		
Teklik	1.	-(y)acam mi, -(y)ecem mi -(y)acak mıyım, -(y)ecek mıyım
	2.	-(y)açan mi, -(y)ecen mi, -(y)acak mısın, -(y)ecek mısın, -(y)acağsın mi, -(y)eceksın mi
	3.	-(y)acak mi, -(y)ecek mi,
Çokluk	1.	-(y)acak mısığ, -(y)ecek mısığ, -(y)acasığ mi, -(y)ecesığ mi, -(y)acağsığ mi -(y)eceksığ mi
	2.	-(y)acağsınız mi, -(y)eceksınız mi, -(y)acak mısınız, -(y)ecek mısınız,
	3.	-(y)acaklar mi, -(y)ecekler mi, -(y)acak mi, -(y)acak mılar (*), -(y)ecek mılar (*),

2.4.1.5 Geniş Zaman Kipi

Kosova Türkçesinde geniş zaman kipi yapan ekler şunlardır: *-r*, *-ır*, *-ur*, *-ür*, *-ar*, *-er*. Ünlü ile biten fiil tabanlarına *-r* getirilir. Yukarıda şimdiki zaman kipi çekiminde belirtilen ünsüzle biten tek heceli fiil kökleri ile gövdelere düz ünlülerden sonra *-ır*, kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak da *-ur* ve *-ür* getirilir. Tek heceli fiil köklerine ise kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak *-ar* ve *-er* ekleri getirilir. Pz., Mam. ve İpek ağızlarında ilerleyici benzeşme yoluyla bir de *-or* eki kullanılır. Bu ek ilk hece o sesinin etkisiyle bir u-o değişimi sonucunda gelişmiştir. Örneğin *otoror (oturur)*, *koşoşor (koşuşur)*, *doldoror (doldurur)* gibi. İpek ağızında *-ır* eki yerine *-ur/-or* eki kullanımı daha ağır basar. Örneğin *celur/celur (gelir)* gibi. Dobırçan ağızında ise *-ür* eki yerine *-ur* eki kullanılır. Örneğin *cürur (görür)* gibi. *Bil-* fiili çekiminde bir gerileyici benzeşme yoluyla EAT'deki şekli *bilür (bülur)* şeklinde gelişmiştir. Tabii bu gelişimin bir *bülür* ara şekli olup olmadığını tespit etmek şimdilik mümkün gibi görünmemektedir. Ama bu örnekte ve İpek ağızında geniş zaman eki olarak *-ur* şeklinin kullanılması eski şeklin korunduğuna işaret olarak yorumluyoruz. İpek ağızında geniş zaman kip ekinden sonra getirilen kişi eklerinde de AET şekillerinin korunduğunu ve bu şekillerden gelişmiş olan o'lu şekillerin kullanıldığını görüyoruz. *Bil-* fiilin geniş zaman çekimi Prizren'de *biler*, Mamuşa'da ise iki şekillidir, *biler/bülur*.

Geniş zaman kipi anlamsal herhangi bir ağız özelliği göstermez. Çekim paradigması şöyledir:

Tablo 17: Geniş Zaman Çekim Paradigması

Yer	İpek	Mam., Dob.	Pz., Pr., Gl., Mt., Vç, Yn.
Kişi			
Teklik	1.	-rom, -orom, -urum (*)	-rım, -arım, -erım, -ırım, -urum, -ürüm/-ürüm
	2.	-orson, -orson, -ursun (*)	-rsın, -arsın, -ersın, -ırsın, -ursun, -ürsün/-ürsun
	3.	-r, -or	-r, -ar, -er, -ır, -ur
Çokluk	1.	-ruz, -uruz	-rsık, -arsık, -ersık, -ırsık, -ursık
	2.	-rsunuz, - ursunuz	-rsınız, -arsınız, -ersınız, -ırsınız, -ursunuz, -ürsünüz
	3.	-rle:, -orle:, -urle:	-rlar, -arlar, -erlar, -ırlar, -urlar

(*) daha seyrek kullanılan şekiller.

ben pazar ararım seni, bulurum kasabada (13/165) (ben senin pazar arar, şehirde bulurum), ben konuşurum (14/35), kahrım (07/08), ararım (13/165), derim (08/09).

Beni sakat edersın (06/07) (beni sakat korsun/zor durumda bırakırsın), bilersın²⁹⁶ (08/96) (bilirsin), sülersın (10/06) (konuşursun), cidersın (10/65), dünersın (13/164), çıkarsın (14/21), tanarsın²⁹⁷ (10/45) (tanırsın), duyarsın (10/84), cürü:rsün (01/71).

kalkar (13/141), bakar (10/36),

gidersınız (14/21), koyarsınız (06/28),

sülerlar (05/14) (konuşurlar), konuşurlar (06/85),

Geniş zaman çekiminin olumsuz şekli -mA ekiyle yapılır. Olumsuzluk ekinde sonra getirilen kişi ekleriyle yapılan paradigma şöyledir:

²⁹⁶ *bil-* fiilinin geniş zamanı -ır ve -er ekiyle iki farklı şekilde yapılır. -er’li şekline daha çok Güney ağızlarında rastlanır.

²⁹⁷ *tanı-* fiili Kosova Türkçesinde son sesi düşerek *tan-* şekliyle çekime girer.

Kişi		
Teklik	1.	-mA _m
	2.	-mA(z)sın
	3.	-mA _z
Çokluk	1.	-mA(z)sık
	2.	-mA(z)sınız
	3.	-mA _z lar

anlamam (14/36), tuturamam (05/03), bilmem (14/22), bakmasıık (10/08), çağırsın çağırmasın (12/95) (çağırırısın çağırmazsın), konuşmasıık (14/32) (konuşmayız), üle düşünmesık (10/77) (öyle düşünmeyiz), bazı arkadaş istemez (10/99), çimse işlemez seçiz sa:t (12/93) (kimse sekiz saat çalışmaz).

Soru şeklinin paradigması diğer zamanlarınkine benzer şekildedir, yani çok şekillidir.

2.4.2 Tasarlama Kipleri

Kosova Türkçesinde tasarlama kipleri sınıfı içerisinde STT'den farklı olarak istek, emir ve şart kipi vardır. STT'de gereklilik yapısı KT'de analitik bir yapıyla karşılaşılır ve bu çalışmada kiplik olarak ele alınmıştır.

İstek kipi tek başına nadiren kullanılır. Ancak analitik çekim unsuru olarak gelecek zaman kipi, yeterlik kipliği ve gereklilik kipliği içerisinde kullanılır. İstek kipinin paradigması *Analitik Fiil Çekiminin İkinci Unsuru* başlığı altında verilmiştir.

2.4.2.1 Emir Kipi

Fiil çekimine ilişkin kişi eklerinin üçüncü türünün emir kökenli olduğu belirtilmiş olmakla birlikte Kosova Türkçesinde emir anlamı ifade eden paradigma bu eklerden farklıdır.

Tablo 18: Emir Kipi Çekim Paradigması

Kişi	Olumlu		Olumsuz		
	Db., Gl., Pr., Mt., Vç., Yn.,	Pz. Mam. İpek	Db.	Gl., Pr., Mt., Vç., Yn.,	Pz. Mam. İpek
	1.				
	2.	-Ø, -a*	-ma	-ma, -me	
	3.	-sın, -sun, -sün	-masın, -mesın		
Çokluk	1.				
	2.	-ın(ız), -un(uz), -ün(üz)	-ın(ız), -un(uz), -ün(üz), -on(oz)	-mani, -meni	-manın, -menin
	3.	-sınlar	-masınlar -mesınlar		

* İpek ve Vıçıtırın ağzı

Çokluk ikinci kişi -ın/-ınız, -Un/-UnUz olmak üzere iki şekilli olmakla birlikte sayı bakımından bir anlam farkı yoktur. -ınız, -UnUz şekilleri emir vurgusunu artırmak amacıyla kullanılır.

kol (02/182), *col* (05/110), *cida* (15/45), *baka* (15/45), *koya* (15/45), *al* (03/91), *koy* (03/92), *ko* (07/93).

Vıçıtırın ağzında *baka* (*bak*) emir kipi, kendisine konuşulan kişinin dikkatini çekmeye yarayan ünlem işlevi görür. İpek ağzında ise *-a*, teklik ikinci kişi emi kipi eki olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

De- fiilinin teklik ikinci kişi emri *de* ve *deya* olmak üzere iki şekillidir. *Deya* şekli Doğu ağızlarında daha çok kullanılır. *Ko-/koy-* fiili Güney ve Batı ağızlarında *ko*, diğer ağızlarda *koy* şeklinde görülür.

Teklik üçüncü kişi emir kipinin bazen dilek, temenni anlamında kullanıldığını görüyoruz.

Bu em işlesın, em yesın içsın, em onda büyüsün (07/68),

Teklik üçüncü kişi emir kipinin olumsuz şekli Kosova Türkçesinde ihtimalin gerçekleşme beklentisini ifade ettiği kullanımlar oldukça sıktır. Bu tür kullanımlar Sırpanın optatifinin olumsuzundan kopyalanmış gibi görünmektedir.

bekleydım açılmasın Türçe (13/123) [*Türkçe (okul) açılır belki bekliyordum*].

Çokluk ikinci kişi emir kipi *-ın, -Un ve -ınız, UnUz* ekleriyle yapılır. Anlam olarak bir farkı yoktur.

Aman yolamanın be Türkiyeye çocuklarınızı, kuyun bre buraya Priştinedeçi fakultete. (08/128-129) (Ne olur bu çocukları Türkiye'ye göndermeyin, Priştine'deki fakülteye yerleştirin).

Çokluk ikinci kişi emir kipinin olumsuzu *-mani, -meni ve -manın, -menin* ek öbeğiyle yapılır. Anlam açısından herhangi bir fark yoktur. *-manın* şekli daha çok Güney ağızlarında kullanılır.

korkmani, siz sınız Tü'k (15/25) (korkmayın, siz Türksünüz).

2.4.2.2 Şart Kipi

Kosova Türkçesinde bu kip için sadece *-sa* eki kullanılır. Kullanım sahası geniş olmayan bu kipin olumsuz şekli için *-me, -ma* ekleri kullanılır. Tabii şart kipi çok seyrek kullanılır. Bu kipin paradigması şöyledir:

Tablo 19. Şart Kipi Paradigması

Kişi	Olumlu	Olumsuz	Soru
Teklik	1. -sam	-masam, -mesam	-sam mi
	2. -san	-masan, -mesan	-san mi
	3. -sa	-masa, -mesa	-sa mi
Çokluk	1. -sağ	-masağ, -mesağ	-sağ mi
	2. -sanız	-masanız, -mesanız	-sanız mi
	3. -sağar	-masağar, -mesağar	-sağar mi

Cirsa bilmesın, dersın Türk midır, Arnaut midır, Katolik midır (10/34-35)

Konuşmasak bile selamlaşmasak bile, biraz tanırsık (10/120-121)

2.4.3 i- Fiili

Bu fiilin Eski Türkçedeki *er-* fiilinin “r” sesinin düşmesi ve *e-i* değişimi neticesinde geliştiği gramer kitaplarında ifade edilmektedir²⁹⁸. Bu fiilin ekleşmiş

²⁹⁸ Ergin, age., s. 316; Korkmaz, age., s. 702; Banguoğlu, age., s. 474.

halinin isim soylu kelimeleri fiil ve basit kipleri birleşik kip yapmaya yaradığı belirtiliyor. Kosova Türkçesinde *i-* fiili daha çok ekleşmemiş hâlde kullanılır. Bu ekleşmemiş hâli *i-* fiilinin cümle içerisinde hangi isim soylu kelimeyi isimleştirdiğini belirlemede bir zorluk teşkil etmektedir.

1. Ben **yım** terzi, dikerım (07/04) (Ben terzi**yım**, dikiş yaparım).
2. Salte biz **ıstık** ne sülersık Türçe (12/92) (Türkçe konuşan tek biz**iz**).
3. Ama biz**sık** en eski kasabalılar (13/24) (Ama biz en eski şehirliler**iz**).
4. Onlâ:r **imişlâ:r** içi kız kâ:rdaş (02/164) (Onlar iki kız kardeş**miş**).
5. Altınci mi yedınci mi biz **imistık** Arnau'çe ne sülemisık (14/70) (Arnavutça konuşanlardan biz altıncı veya yedinci**yık**).
6. O biley çi **ben yım Türk** (10/15) (Benim **Türk olduğumu** biliyor).
7. On beş seney**yım** onda, büt'ün çevreyi tanırım (10/43) (On beş yıl oraday**yım**, bütün civarı tanırım).

Yukarıda verilen örneklerde *i-* fiilinin çoğunlukla öznenen sonra veya özne olan zamirin arkasında yer aldığı görünüyor (1-5. örnekler). 6. örnekte “ki” bağlacı ile bağlanmış iki cümleden *o biley çi* kısmı esas cümle, *ben yım Türk* kısmı ise açıklama görevi olan yardımcı cümledir. STT’de yardımcı cümle *sıfat-fiil* grubu olarak da karşılık bulabilir. 7. örnekte *seneyım* ek-fiil kısmı hem özne hem de yüklem işaretleyicisidir. Bu tür kullanımlar Hint-Avrupa sentaksının kopyası olduğu kuşkusuzdur.

Friedman²⁹⁹ Zekeriya’dan (1976:7) naklen şu örneği vermiştir. *Erol’dur iyi öğrenci*. Bu cümlelerin İngilizcede karşılığının “Erol is a good student” (Erol iyi öğrencidir) olduğunu belirttikten sonra Standart Türkçede “iyi olan öğrenci Erol’dur” anlamına daha yakın olduğunu ifade etmiştir. Friedman muhtemelen devrik cümle tanımından hareketle bu yorumu yapmış olmalıdır. Aynı örnekle ilgili olarak Standart Türkçe açısından gramer bakımından bir yanlış olmadığını ifade etmiştir. Aynı bakış açısıyla yukarıda verilen diğer örnekler de şu şekilleri almış olacaktırlar:

²⁹⁹ Friedman, “West Rumelian Turkish in Macedonia and Adjacent Areas,” s. 40.

1. Ben **yım** terzi, dikerim (07/04) (Terzi benim, dikerim).
2. Salte biz **ıstık** ne sülersık Türçe (12/92) (Tek biziz Türkçe konuşan).
3. Ama biz**sık** en eski kasabalılar (13/24) (Ama biziz en eski şehirliler).
4. Onlâ:r **imişlâ:r** içi kız kâ:rdaş (02/164) (Onlarmış iki kız kardeş).
5. Altinci mi yedinci mi biz **imisık** Arnau'çe ne sülemisık (14/70) (Altıncı veya yedinci bizdik Arnavutça konuşan).
6. O biley çi **ben yım Türk** (10/15) (O biliyor ki **benim Türk olan/Türk olan benim**).
7. On beş seney**yım** onda, büt'ün çevreyi tanırım (10/43) (On beş yılım orda, bütün civarı tanırım).

Yukarıdaki örneklerde 1-5. cümlelerin Standart Türkçenin hem grameri hem de ifade mantığı bakımından bir kusuru yok görünmektedir. Ancak 6. cümle *ben Türküm* ve *benim Türk olan* ifadeleri iki farklı anlama geliyor. *Ben Türküm*, dolaysız yoldan bir durumu, bir olguyu bildirme anlamı ifade eder; *Benim Türk olan* ise bağlam içerisinde olan başka bir öznenin değil *ben* öznesinin Türk olduğunu kanıtlama gayretini ifade eder. *i-* fiili yukarıdaki kullanımda bir isim cümlesi yüklemi (kopula³⁰⁰) görevini yerine getirdiği için Hint-Avrupa sentaksına benzeme eğiliminden özneye yakın durmaya gayret etmektedir. Ancak yanında durduğu öznenin “ekidir” bakış açısıyla ele almanın doğruluğu tartışılır. Dolayısıyla “Erol’dur iyi öğrenci” ifadesinin “Erol iyi öğrencidir” anlamından başka bir karşılığı yoktur. “İyi öğrenci Erol’dur” veya “İyi öğrenci olan Erol’dur” karşılığı “Benim Türk olan” örneğine benziyor ve zorlama bir karşılıktır kanaatindeyiz.

i- fiili ekleşmiş veya ayrı bir kelime olarak yüklem görevini yerine getirdiğinde cümle sentaksı içerisinde STT’den farklı özellikler göstermektedir. Bu farklar şu şekilde değerlendirilebilir: 1. çoğunlukla öznenin hemen sonra sıralanır, 2. STT bakımından yüklem görevi üstlenen kelimeden ayrıdır veya uzaktadır. 3. Ayrı kullanıldığında yüklem tamamlayıcısından çok yüklem görevini tek başına üstlenmiş

³⁰⁰**Copula:** Grammar . a verb, as be, seem, or look, that serves as a connecting link or establishes an identity between subject and complement. (Çevrimiçi) <https://www.dictionary.com/browse/copula?s=t>, 03 Şubat 2019; (Özne ile tamlayıcı arasında bir hüviyet bağlantısı kurmaya yarayan fiil)

izlenimi verir. Örneğin Anem **imişto**: Arnautlukta, **imişto**: Tiranada (15/18). (Annem Arnavutluk'ta, Tiran'daydı). Bu örnekte Arnavutlukta ve Tiranada kelimeleri yüklem bir parçasından çok yer tamlayıcısı görevini yerine getirir.

Ergin ve Korkmaz³⁰¹ i- fiilinin şimdiki zaman (geniş zaman), görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kiplerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Kosova Türkçesinde *imiş + görülen geçmiş zaman*, *imiş + öğrenilen geçmiş zaman*, *imiş + şart kipi* gibi birleşik çekimleri de vardır.

1. Alamanda imiş idi (05/53),
2. ecer çi çok isla film imiş ise³⁰²
3. imiş imiş hoca³⁰³
4. voyinoviçlar korse imiş imişlar arnaut³⁰⁴
5. büle degirmi imiş idi³⁰⁵
6. bu zeynula beg imiş imiş aga³⁰⁶

Böyle bir kullanım Kuzey Arnavutçasında *jam* yardımcı fiilin uzak geçmiş (Pluperfect I) *kisha pasë qenë*³⁰⁷ ile benzer anlam ifade eder. Bu, i- fiilinin Kosova Türkçesinde işlev aktarması (kod kopyası) yoluyla Arnavutçanın *jam* fiili ile benzer şekilde fiil çekimine girmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ama Türkçenin birleşik kip yapma imkanlarından yararlanıldığı görülmektedir. *imiş imiş*, *imiş idi*, *imiş ise* i- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman kipinin *rivayet*, *hikâye* ve *şart* birleşik kipleridir. Bu fiilin sadece öğrenilen geçmiş zaman kipinin birleşik kiplerinin olması, dolayısıyla diğer fiiller gibi tüm bildirme ve tasarlama kiplerinin birleşik kiplerinin bulunmayışı aslında bu fiilin özel bir kullanım sahasının olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan sınırlı sayıda bile olsa birleşik kiplerinin olması, i- fiilinin Kosova Türkçesine has bir kullanımının olduğunu gösteriyor.

³⁰¹ Ergin, age., s. 2014; Korkmaz, age., s. 703.

³⁰² İgci, age., s. 185.

³⁰³ A.e., s. 207.

³⁰⁴ A.e., s. 209.

³⁰⁵ A.e., s. 209.

³⁰⁶ A.e., s. 212.

³⁰⁷ Camaj, age., s. 131.

2.4.3.1 i- Fiilinin Çekimi

i- fiili hem ekleşmiş hem de bağımsız fiil olarak çekime girer. Yukarıda belirtilen kiplerde kullanım sahasına çıkar.

Aşağıda bağımsız fiil olarak çekim şekilleri verilmiştir.

2.4.3.1.1 Şimdiki (Geniş) Zaman

Şimdiki zaman teklik ve çokluk üçüncü kişileri *dır* ve *dırlar* şeklindedir. Bunlar aslında *turur* fiilinden gelen *dır* şeklidir³⁰⁸. i- fiilinin şimdiki zaman çekimi şöyledir:

Tablo 20. i- fiili Şimdiki Zaman Çekimi

Kişi		Fiil	Ek
Teklik	1.	im	-yım
	2.	ısın	-sın
	3.	dır	-dır
Çokluk	1.	ısık	-sık
	2.	ısınız	-sınız
	3.	dırlar	-dırlar

Olumsuz ve soru şekli şöyledir:

Kişi		Olumsuz	Soru	
Teklik	1.	dilim	dilim mi	dil miyim
	2.	dilisın	dilisın mi	dil misın
	3.	dıldır	dil mi	dil mi
Çokluk	1.	dilsık	dilisık mi	dil misık
	2.	dilsınız	dilisınız mi	dil misınız
	3.	dıldırlar	dıldırlar mi	dil midırlar

2.4.3.1.2 Görülen Geçmiş Zaman

Bu fiilin bu kipi ekleşmemiş hâlde yapılır. Olumsuz şekli *dil* (değil) edatı kullanılır. Soru şekli de en sona *mi* soru eki getirilerek yapılır.

³⁰⁸ Ergin, age., s. 316.

Tablo 21. *i-* fiili Görülen Geçmiş Zaman Çekimi (Olumlu, Olumsuz ve Soru Şekli)

Kişi		<i>Olumlu</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>Soru</i>
Teklik	1.	ıdım	dil_ıdım	ıdım mi
	2.	ıdın	dil_ıdın	ıdın mi
	3	idi	dil_idi	idi mi
Çokluk	1.	ıdık	dil_ıdık	ıdık mi
	2.	ıdınız	dil_ıdınız	ıdınız mi
	3.	idilar	dil_idilar / idile:*	idilar mi / idile: mi*

- İpek ağzındaki şekli

2.4.3.1.3 Öğrenilen Geçmiş Zaman

i- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman kipi ekleşmemiş hâlde hep ayrı kullanılır. Teklik ve çokluk üçüncü kişiler -dır bildirme eki alarak veya almadan yapılır. Bildirme eki öğrenilen geçmiş zamana uzak geçmiş ve süre bakımından uzun süren geçmiş anlamı kattığı yukarıda ifade edildi.

Olumlu şekli şöyle yapılır:

Kişi		<i>Doğu ve Güney ağızları</i>	<i>Merkez-Kuzey ağızları</i>	<i>İpek ağzı</i>
Teklik	1.	imişım	imişım	imişom
	2.	imisın	imisın / imişın	imisi
	3	imiş / imiştir	imiş / imiştir	imiş / imiştö:
Çokluk	1.	imisık	imisık / imişık	imisık
	2.	imisınız	imisınız / imişınız	imişonoz
	3.	imişlar / imiştırlar / imiştırlar	imişlar / imiştırlar / imiştırlar	imiştile:

Olumsuz şekli dil (değil) getirilmek suretiyle yapılır. Genelde ulanmış şekilde söylenir.

Kişi		<i>Doğu ve Güney ağızları</i>	<i>Merkez-Kuzey ağızları</i>	<i>İpek ağzı</i>
Teklik	1.	dil_imişım	dil_imişım	dil_imişom
	2.	dil_imisın	dil_imisın / dil_imişın	dil_imisi
	3	dil_imiş / dil_imiştir	dil_imiş / dil_imiştir	dil_imiş / dil_imiştö:
Çokluk	1.	dil_imisık	dil_imisık / dil_imişık	dil_imişık
	2.	dil_imisınız	dil_imisınız / dil_imişınız	dil_imişonoz
	3.	dil_imişlar dil_imiştırlar dil_imiştırlar	dil_imişlar dil_imiştırlar dil_imiştırlar	dil_imiştile:

Soru şekli *mi* soru eki en sona getirilmek suretiyle yapılır. Nadiren kişi eklerinden önce getirilir.

Kişi		
Teklik	1.	imişım mi / imiş miyım
	2.	imisın mi / imiş misın / imişın mi
	3	imiş mi / imiştir mi
Çokluk	1.	imisık mi / imiş misık / imişık mi
	2.	imisınız mi / imiş misınız / imişınız mi
	3.	imişlar mi

2.4.3.1.4 Şart Kipi

Bu fiilin şart kipi de geçmiş zaman kipleri gibi ekleşmemiş şekilde yapılır. Olumsuz şeklinde de morfolojik bir özellik arz etmez. -se eki getirilerek yapılır.

Kişi		Olumlu	Olumsuz
Teklik	1.	isem	dil _ı isem
	2.	isen	dil _ı isen
	3	ise	dil _ı ise
Çokluk	1.	isek	dil _ı isek
	2.	isenız	dil _ı isenız
	3.	iselar / (?)*	dil _ı iselar / (?)*

* İpek ağzındaki şekli tespit edilememiştir.

2.4.4 Birleşik Kipler

Birleşik kipler çeşitli gramer kaynaklarında farklı isimlerle anılmaktadır. Ergin³⁰⁹ *fiillerin birleşik çekimleri* diye adlandırmıştır. Banguoğlu³¹⁰ *fiillerde tarz* başlığı altında *salt zamanlı* ve *görelî zamanlı kipler* terimleriyle basit zamanlı ve birleşik zamanlı kip çekimlerini ifade etmiştir. Birleşik kiplere *görelî zamanlı tarz* demiştir. Deny³¹¹ *birleşik kip* terimini tercih etmiştir. Korkmaz³¹² *Birleşik Kipli Fiiller* başlığı altında “Çekimli fiiller, taşıdıkları kip sayısına göre basit kipli veya basit zamanlı fiiller ve birleşik kipli veya birleşik zamanlı fiiller olmak üzere başlıca iki

³⁰⁹ A.e., s. 319.

³¹⁰ Banguoğlu, age., s. 443–444.

³¹¹ Deny, age., s. 373.

³¹² Korkmaz, age., s. 730.

gruba ayrılır” şeklinde bir tanım ortaya koymuştur. Bu çalışmada *birleşik kip* terimi tercih edilmiştir.

Kosova Türkçesinde birleşik kipler bir kısmı *i-* fiilinin ekleşmemiş şekliyle yapılır. Görülen geçmiş zamanın şartı, şimdiki zaman hikâye ve rivayet birleşik kipleri, istek kipinin hikâye ve rivayet birleşik kipleri ve şart kipinin hikâye ve rivayet birleşik kipleri *i-* fiilinin ekleşmiş şekliyle yapılır. İstek kipinin hikâye ve rivayet birleşik kipleri Kosova Türkçesinde nadiren kullanılır. Ayrıca şimdiki zaman kipi paradigmasında -ay ve -ey şekillerinin kullanıldığı kapalı tek heceli fiil kökleri ile istek kipi eklerinden sonra getirilen hikâye ve rivayet birleşik ekleriyle oluşturulan paradigma sesteşlik gösterir. Örneğin *yapaydım, cideydım, koşaydım, cezeymişim, soraymışım* gibi örneklerin STT’deki karşılıkları *yapaydım-yapıyordum, gideydim-gidiyordum, koşaydım-koşuyordum, gezeymişim-geziyormuşum, soraymışım-soruyormuşum* şeklindedir. Şimdiki zaman kipinde -i ve -y ekleri gerektiren fiil kök ve gövdelerinde ise böyle bir sesteşlik meydana gelmez. Çünkü bu fiil kök ve gövdelerinin istek kipleri -Ay ve -(y)Ay ekleriyle yapılır. Örneğin *anlayaymışım-anlaymışım (anlayaymışım-anlıyormuşum), dinleyeymişim-dinleymişim (dinleyeymişim-dinliyormuşum), alaydım-alıdım (alaydım-alıyordum), vereydım-veridım (vereydim-veriyordum)*.

Yukarıda belirtilen kiplerin dışında kalanların birleşik kipleri *i-* fiilinin ekleşmemiş şekliyle yapılır. Devamında önce *i-* fiilinin ekleşerek kullanıldığı birleşik kipler daha sonra da geri kalan birleşik kiplere yer verilecektir.

2.4.4.1 Görülen Geçmiş Zaman Kipinin Şart Bileşik Kipi

Kosova Türkçesinde muhtemelen STT ile temasın artması neticesinde az kullanılmakla birlikte, bu birleşik kip görülen geçmiş zaman kipi eki -Di’nin arkasına *i-* fiilinin ekleşmiş şeklinin şart birleşik kipi şekli olan -yse getirilerek yapılır. Aşağıda Jable ve İğci’den³¹³ tespit edilen birkaç örnek yetinilecektir.

*Alındiyse, dediyse, cütürdiyse, yaptıysen*³¹⁴, *dediysem*³¹⁵.

³¹³ Jable, age.; İğci, age..

³¹⁴ İğci, age., s. 155, 157, 155, 154.

³¹⁵ Jable, age., s. 296.

Jusuf, Hafız, Morina, Gülsevin, Tunuslu³¹⁶ gibi kaynaklarda bu birleşik kiple ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Jable ve İğci³¹⁷ tarafından derlenen metinlerin diğerlerine göre nispeten yeni olması kaynak kişilerin konuşma esnasında üst değişkeye geçmiş olma ihtimalini akla getirmektedir.

Özetle Kosova Türkçesinde görülen geçmiş zaman şart birleşik kipi yerine daha çok öğrenilen geçmiş zamanın şartı kullanılır.

2.4.4.2 Şimdiki Zaman Kipinin Hikâye ve Rivayet Birleşik Kipleri

Kosova Türkçesinde şimdiki zamanın sadece hikâye ve rivayet birleşik kipleri kullanılır. Şimdiki zamanın şart birleşik kipi kullanılmaz. Şimdiki zamanın şartı geniş zaman şartı ile karşılanır. Bu birleşik kip *i-* fiilinin eklenmiş şekliyle yapılır.

tanaydım (01/32), soraydım (05/112), işleydım (01/39), bekleydım (13/123), konuşıdım (14/37), bilidım (05/44),

bilmeydın (05/90),

cideydi (05/117), deydi (06/78), başlaydi (06/118)

hesaplaydık (13/126), basaydık (05/116), ahnidık (11/63), çaışıdık (14/17), işeydık (05/26)

yapaydılar (05/94), yolaydılar (06/117), cüleydılar (14/29), stemeydılar (03/09), bulidilâr (05/62), bağıridilâ:r (02/70), ayrılidılar (05/08)

cideymiş (05/66)

duymışınız (06/56),

cideymişlâ:r (01/04), ataymışlâ:r (01/74), yapaymışlar (07/114),

Şimdiki zamanın hikâye ve rivayet birleşik kiplerinin Kosova Türkçesindeki paradigmlar aşağıda verilmiştir.

³¹⁶ Jusuf, age.; Hafız, age.; Morina, age.; Gülsevin, age.; Tunuslu, age.

³¹⁷ Jable, age.; İğci, age.

Kişi		Şimdiki Zaman Hikayesi	
		Diğer ağızlar	İpek Ağızı
Teklik	1.	-aydım, eydım, -idım, -ydım	-aydom, eydom, -idom, -ydom
	2.	-aydın, eydın, -idın, -ydın	-aydon, eydon, -idon, -ydon
	3.	-aydi, eydi, -idi, -ydi	-aydi, eydi, -idi, -ydi
Çokluk	1.	-aydık, eydik, -idik, -ydık	-aydok, eydok, -idok, -ydok
	2.	-aydınız, eydınız, -idınız, -ydınız	-aydonoz, eydonoz, -idonoz, -ydonoz
	3.	-aydılar, eydılar, -idılar, -ydılar (*) -aydılar, eydılar, -idılar, -ydılar	-aydile:, eydile:, -idile:, -dile:

(*) Güney ağızları

Şimdiki zaman çekiminde belirtildiği şekilde ünsüzle biten 13 tek heceli fiil kökü ile fiil gövdelerinden sonra şimdiki zaman kip eki -i'dir. Birleşik kiplerde bu -i eki Dobırçan ve Gilan ağızlarında basit kiplerden biraz daha uzun söylenir. Ancak daha çok vurgu kaynaklı olan bu uzama çalışma içerisinde bu ünlüleri ayrı bir işaretle gösterecek nitelikte değildir.

Bu birleşik kipin olumsuz şekli -mA ekiyle yapılır.

anlayamaydım (14/33),

Kişi		Şimdiki Zaman Rivayeti	
		Diğer ağızlar	İpek Ağızı
Teklik	1.	-aymışım, eymişim, -imişim, -ymişim	-aymişom, eymişom, -imişom, -ymişom
	2.	-aymîşsın, eymîşsın, -imîşsın, -ymîşsın -aymişin, eymişin, -imişin, -ymişin	-aymişon, eymişon, -imişon, -ymişon
	3.	-aymiş, -eymiş, -imiş, -ymiş	-aymiş, eymiş, -imiş, -ymiş
Çokluk	1.	-aymîşsık, eymîşsık, -imîşsık, -ymîşsık (*)-aymişik, eymişik, -imişik, -ymişik	-aymişok, eymişok, -imişok, -ymişok
	2.	-aymîşsınız, eymîşsınız, -imîşsınız, -ymîşsınız (*)-aymişiniz, eymişiniz, -imişiniz, -ymişiniz	-aymişonoz, eymişonoz, -imişonoz, -ymişonoz
	3.	-aymişlar, -eymişlar, -imişlar, -ymişlar (**) -aymişlar, -eymişlar, -imişlar, -ymişlar	-aymişle:, eymişle:, -imişle:, -ymişle:

Teklik ve çokluk ikinci kişilerde “s” sesinin baskın söylendiği durumlarda “ş” sesi düşme eğilimdedir ve işitilme şiddeti oldukça düşüktür. Diğer yandan “ş” sesinin baskın olduğu durumlarda “s” sesi tamamen düşer. Bu nedenle Merkez-Kuzey ağızlarında bu “ş” sesinin baskın olduğu şekiller daha çok kullanılır. Ancak “s” sesinin

baskın olduğu şekiller de kişinin tercihiine göre kullanılır. Doğu ve Güney ağızlarında ise çoğunlukla “s”nin baskın olduğu şekiller kullanılır.

(*) Merkez-Kuzey ağızlarında kullanılan şekiller.

(**) Güney ağızlarında kullanılan şekiller. Burada “l” sesi kalın söylenir.

cideymişlâ:r (01/04), cideymiş (05/66), oturmuş, yatmış ya bi rüya cürümiş (07/114), ügrenilmiş (09/36), toplanmışlâ:r (01/05), bağırılmışlâ:r (02/183), colılmışlâ:r (01/79).

2.4.4.3 Geniş Zaman Kipinin Şart Birleşik Çekimi

Şart kipinin yapımında sadece -sa ekinin kullanıldığı yukarıda belirtildi. Geniş zamanın şartı ise sadece -se ekiyle yapılır.

Biz Arnautçe bitirirsek da: kolay iş bulursık. (13/112-113)

Vallahi alırsek şini edebi dili Türçe ciden da: iyi (08/60)

Anlarsak Arnauttur, urnoni, dersık (08/79-80)

bu sâ:di ahırseniz sâ:di çekesiniz yerindê:n (01/77-78)

O ma:lede nasıl konoşorselar onlar da o dilden va:z dinlerdilar (09/89-90)

Onda da bi beş alti sene sora olu:se, oluşu:selar şartlar, araym açma bi düğün saloni. (12/36)

2.4.4.4 İstek Kipinin Hikâye Birleşik Kipi

İstek kipinin birleşik kipleri Kosova Türkçesinde az kullanılır. Bunlar yerine şart kipinin birleşik kipleri kullanılır. Anlam olarak aralarında bir fark yoktur. Zaten Standart Türkiye Türkçesinde de benzer bir durumun olduğunu gramer kaynaklarından anlıyoruz. Ergin³¹⁸:

İstek hikâyesi diğer birleşik çekimler kadar kullanılmamakta, bunun yerine çok defa şartın hikâyesi kullanılmaktadır. Burada tabîî, şart ekinin istek, temenni fonksiyonundan faydalanılmaktadır. Buna karşılık istek hikâyesinin de bazen şart hikâyesi mânâsı ile kullanıldığını belirtmeliyiz.

³¹⁸ Ergin, age., s. 323.

tespitini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Banguoğlu³¹⁹, *İsteğin anlatılması* alt başlığından sonra “anlam ve kullanışça dileğin anlatmasına yaklaşıp. İstek anlatımında çoğu zaman dilek kipiyle anlamdaş görünür” açıklamasını yapmıştır. Ayrıca Korkmaz³²⁰ şart kipinin hikayesinin ekini -sA-y-dI, istek kipinin hikayesinin eklerinin -A-y-dI ve -sA-y-dI olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle örnek sayısı sınırlıdır.

alaydınız bizim dilimizi (08/50).

Her ne kadar derlenen metinlerde örnek sayısı kısıtlı olsa bile bu çalışma için başvuru olan diğer örnek derleme yollarından, kuramsal bile olsa bu çekimin paradigması şu şekilde olur:

Kişi	<i>İstek Kipinin Hikayesi</i>	
Teklik	1.	-aydım, -eydım, -yaydım, yeydım
	2.	-aydın, -eydın, -yaydın, yeydın
	3.	-aydi, -eydi, -yaydi, -yeydi
Çokluk	1.	-aydık, eydik, -yaydık, -yeydik
	2.	-aydınız, -eydınız, -yaydınız, -yeydiniz
	3.	-aydılar, -eydılar, -yaydılar, -yeydılar (*) -aydılar, -eydılar, -yaydılar, -yeydılar

İstek kipi ile şimdiki zaman kipi paradigmasında kısmi bir sesteşlik olduğu yukarıda belirtildi. Bu nedenle bazen bu paradigmaların birinin diğeri yerine gereksiz yere kullanıldığına da şahit olunmaktadır. Örneğin *dedi çi ben **büleydım** (10/26)*. Bağlamdan bu kelimenin şimdiki zaman kipi hikayesi olduğu (*biliyordum*) anlaşılacakla birlikte şeklen istek kipi hikaye birleşik kipi (*bileydim*) gibi görünüyor.

İstek kipinin hikâye birleşik kipi daha çok alkış ve kargışlarda kullanılır. Kültürel sakınca ve endişeler nedeniyle Kosova Türklerinden kargışları derlemek oldukça güçtür. Ama Kosova Türkçesinin bir konuşanı olarak burada bazı örnekler verebiliriz:

Cüzün çıkmayaydi, agzına bir lokma ekmek düşmeyeydi, kakaydım babana, tüçüreydım beharına.

³¹⁹ Banguoğlu, age., s. 470.

³²⁰ Korkmaz, age., s. 749.

İstek kipinin rivayeti, yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı tercih edilmez. Onun yerine şart kipinin rivayet birleşik kipi kullanılır.

2.4.4.5 Şart Kipinin Hikâye ve Rivayet Birleşik Kipleri

Kosova Türkçesinde istek kipinden birleşik çekimlerinden daha yaygın olan şart kipi birleşik kipleri *i-* fiilinin ekleşmiş şekliyle yapılır. Paradigması aşağıda verilmiştir.

Kişi		Şart Kipinin Hikâye Birleşik Kipi		Şart Kipinin Rivayet Birleşik Kipi	
		Diğer ağızlar	İpek Ağızı	Diğer ağızlar	İpek Ağızı
Teklik	1.	-saydım	-saydom	-saymışım	-saymışom
	2.	-saydın	-saydon	-saymîşsın (*) -saymışın	-saymışon
	3.	-saydi	-saydi	-saymış	-saymış
Çokluk	1.	-saydık	-saydok	-saymîşsık (*) -saymışık	-saymışok
	2.	-saydınız	-saydono	-saymîşsınız -saymışınız	-saymışono
	3.	-saydılar	-saydile:	(*) -saymışılar	-saymışile:

(*) Merkez-Kuzey ağızlarında bu şekillerle birlikte diğer şekiller de kullanılır.

olsaydım (02/90).

Yukarıdaki paradigma metinler dışında derlenen özel notlardan çıkarılmak suretiyle oluşturulmuştur.

Buraya kadar *i-* fiilinin ekleşme yoluyla kurduğu birleşik kip paradigmaları ele alındı. Aşağıda *i-* fiilinin ekleşmeden oluşturduğu birleşik kip paradigmalarına değinilecektir.

2.4.4.6 Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Hikâye, Rivayet ve Şart Birleşik Kipi

Bu birleşik kipin paradigması *-miş* ekinin arkasına ekleşmemiş hâlde *i-* fiilinin hikaye (idi-), rivayet (imiş-) veya şart (ise-) birleşik kiplerini oluşturmaya yarayan kısımları getirilmek suretiyle yapılır.

açmış idim (13/93), calamış idilar (13/108), calmış idık (14/03), başlamış idım (14/11), yetişmiş idi (14/42), Alamanda imiş idi (05/54), var _ imiş idi (05/56).

sülemiş ise (06/88), tutmuş ise (08/124), çıkmış ise (08/125), olmuş ise (08/69), duymuş ise (10/110),

cetirmiş imiş³²¹, unutmuş imişim³²².

imiş imiş hoca³²³, korse imiş imişlar arnaut³²⁴, imiş imiş bi çaycinitsa³²⁵. Bu son örneklerle ilgili olarak yukarıda “i- Fiili” başlığı altındaki açıklamalara bakılabilir.

Kişi		Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinin Birleşik Çekim Paradigmaları		
		Hikaye	Rivayet	Şart
Teklik	1.	-miş idım	-miş imişim	-miş isem
	2.	-miş idın	-miş imi'sın (*) -miş imişin	-miş isen
	3.	-miş idi	-miş imiş	-miş ise
Çokluk	1.	-miş idık	-miş imi'sık (*) -miş imişik	-miş isek
	2.	-miş idınız	-miş imi'sınız (*) -miş imişiniz	-miş iseniz
	3.	-miş idılar	-miş imişlar	-miş iselar -miş isełar

(*) Merkez-Kuzey ağızlarında kullanılan ikinci şekil.

Öğrenilen geçmiş zaman kipi birleşik çekimlerinin olumsuz şekilleri -memiş / -mamış ekleriyle yapılır.

2.4.4.7 Gelecek Zaman Kipinin Hikâye, Rivayet ve Şart Birleşik Kipi

Gelecek zamanın birleşik kipin paradigması -(y)AcAk ekinin arkasına eklenmemiş hâlde i- fiilinin hikâye (idi-), rivayet (imiş-) veya şart (ise-) birleşik kiplerini oluşturmaya yarayan kısımları getirilmek suretiyle yapılır. -(y)AcAk eki i- fiiliyle ulandığı için çoğu ağızlarda “k” sadahlaşarak “g”ye dönüşür.

³²¹ İğci, age., s. 209.

³²² Jable, age., s. 239.

³²³ İğci, age., s. 207.

³²⁴ A.e., s. 209.

³²⁵ A.e., s. 211.

cideceg_idi (12/63), kalacagıdım, sevecegimiş sayacagise³²⁶, bulacagıdi, celecegimiş³²⁷, soracagimiş³²⁸.

Kosova Türkçesinde *var + istek kipi* çekim öbeği ile yapıldığı daha önce anlatılmıştır. Bu öbikle yapılan ve anlam olarak gelecek zaman kipinin birleşik kiplerini karşılayan örnekler de söz konusudur.

var_idi citsın (gidecekti) (12/04), dünya var imiş batsın (dünya batacakmış), var imiş yaşasın³²⁹ (yaşayacakmış).

Şu hâlde gelecek zaman kipi iki türlü (analitik çekim ve ekli bitişken çekim) olduğuna göre, gelecek zaman kipinin birleşik kipleri de iki türdür.

Analitik yapıli gelecek zaman kipinin birleşik çekimleri *var_idi+istek kipi (hikaye birleşik kipi)*, *var_imiş+istek kipi (rivayet birleşik kipi)* ve *var_ise+istek kipi (şart birleşik kipi)* şeklinde yapılır.

Bitişken çekimli gelecek zaman kipinin birleşik kipleri ise aşağıdaki paradigma ile yapılır.

Kişi		Gelecek Zaman Kipinin Birleşik Çekim Paradigmaları		
		Hikaye	Rivayet	Şart
Teklik	1.	-(y)AcAg_idım	-(y)AcAg_imişım	-(y)AcAg_iseım
	2.	-(y)AcAg_idın	-(y)AcAg_imişsın (*) -(y)AcAg_imişın	-(y)AcAg_isen
	3.	-(y)AcAg_idi	-(y)AcAg_imiş	-(y)AcAg_ise
Çokluk	1.	-(y)AcAg_idık	-(y)AcAg_imişsık (*) -(y)AcAg_imişık	-(y)AcAg_isek
	2.	-(y)AcAg_idınız	-(y)AcAg_imişsınız (*) -(y)AcAg_imişınız	-(y)AcAg_isenınız
	3.	-(y)AcAg_idılar	-(y)AcAg_imişlar	-(y)AcAg_iselar -(y)AcAg_iseılar

³²⁶ Tunuslu, age., s. 225, 227, 229.

³²⁷ Morina, age., s. 539, 540.

³²⁸ Hafız, age., s. 284.

³²⁹ Jable, age., s. 189, 197.

2.5 Fiilimsiler

Türk gramerciliğinin terim bakımından en ihtilafli konusu olsa gerek. Farklı kaynaklarda hem farklı isimlendirmeler hem de farklı bakış açılarıyla ele alınmış konulardan biri fiilimsilerdir. Ergin³³⁰, fiillerin bu yapılarını ayrı başlıklar halinde *fiil isimleri*, *partisipler* ve *gerundiumlar* şeklinde adlandırarak ele almıştır. Deny³³¹ *Kişisiz fiil kipleri (çekimsiz fiiller)* başlığı altında *fiil adı*, *sıfat-fiil* ve *zarf-fiil* şeklinde bir ayırım yapmıştır. Korkmaz³³² *Çekimsiz Fiiller* başlığı altında *Ad-fiil*, *Sıfat-fiil* ve *Zarf-fiil* adlandırmasını tercih etmiştir. Gencan³³³ *Eylemsiler* başlığında *Ad-Eylem*, *Sıfat Eylem (Ortaç)* ve *Bağ-Eylem (Ulaç)* terimlerini kullanmıştır. Banguoğlu³³⁴ *Yatık Filler* terimi içerisinde *Adfiiller*, *Sıfatfiiller*, *Zarffiilleri* ele almıştır. Bayraktar³³⁵ *Fiilimsileri* incelediği kitabında isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil terimlerini tercih etmiştir.

Bu çalışmada *fiilimsiler* isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil terimleriyle anılacaklardır.

2.5.1 İsim-Fiiller

Farklı kaynaklarda çeşitli isimlerle anılan bu gramer unsurlarının Türkiye Türkçesinde -mAk, -mA, -(y)Xş, -mAkIlık eki ile yapıldığı belirtilmiştir³³⁶. Kosova Türkçesinde Güney ve Batı ağızlarında -ma ve -mAk'lı şekilleri, diğer ağızlarda ise -mAk'lı şekilleri kullanılır; ancak -me'li şekiller kullanılmaz. -(y)Xş şekli ancak birkaç örnekte kalıplaşmış hâlde kullanılır. Örneğin *ciriş*, *çikiş* gibi. -mAkIlık ekinin Kosova Türkçesinde kullanıldığı yönünde bir bilgi bulunmamaktadır.

2.5.1.1 -mAk Eki

-mAk ile yapılan isim-fiiller daha çok yalın hâlde kullanılırlar. *sülemegımız* (08/01) örneğinde iyelik, isim çekim eki ile isim çokluk eki aldığı görülmektedir.

³³⁰ Ergin, age.

³³¹ Deny, age., s. 396.

³³² Korkmaz, age., s. 863.

³³³ Gencan, age., s. 377, 378.

³³⁴ Banguoğlu, age., s. 419, 420.

³³⁵ Nesrin Bayraktar, *Türkçede Fiilimsiler*, Ankara, TDK, 2004.

³³⁶ Banguoğlu, age., s. 421; Korkmaz, age., s. 53, 54; Özlem Deniz Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, Ankara, TDK, 2009.

Gerçi Deny³³⁷ “çekimsiz fiiller içinde iyelik ekini almayan biricik kiptir” dedikten sonra *Hatırlatma* diye bir not düşerek “Bütün Türk dillerinde böyle değildir. Örnek olarak Çağatay metinlerinde *-mAk*’lı fiil adı, bazen iyelik ekini almaktadır. Eski Osmanlıcada da bu böyle idi” açıklamasını yapmıştır.

almak (01/01), *anlatmak* (08/58), *ayırmak* (08/120), *bulmak* (12/42), *colmak* (02/136), *çalışmak* (03/03), *haykırmak*, (04/45), *konusmak* (13/72), *oynamak* (03/70), *tanışmak* (02/36), *vurmak* (11/13), *yaşamak* (11/51), *bilmek* (13/73), *birleşmek* (08/20), *celmek* (08/05), *citmek* (08/05), *cülmek* (08/05), *çesmek* (02/145), *evlenmek* (13/52), *sevişmek* (02/31), *tepeleşmek* (05/22).

Ayrıca *için* edatıyla *sebeup bildiren zarf* görevinde kullanıldıklarında ulama neticesinde “k” ünsüzü sedalılaştır. Prizren ve Mamuşa ağızlarında *için* edatının sonuna bazen bir *e* sesi eklenir.

almag_ içine (12/55), *colmag_ için* (05/100), *yapmag_ içine* (12/55), *gelmeg_ için* (09/65), *kalabilmeg_ içine* (12/19), *yemeg_ için* (11/21).

2.5.1.1.1 - mA eki yerine kullanılması

-mAk isim-fiil ekinin -mA ekinin işlevini yerine getirdiğini de görüyoruz.

haykırmaklâ:r, (02/115), *kılmaklâ:r* (02/135), *oynamaklâ:r* (02/124), *oturmaklâ:r* (02/135).

2.5.1.1.2 Fiilden isim yapma eki olarak

Fiilden isim yapma eki görevinde de kullanılabilmektedir.

Kozmetik üretimi yâu ˆ ta yapmagi kozmetikanın. (01/41)

2.5.1.1.3 -(y)Xş eki yerine

Kosova Türkçesinde -(y)Iş eki kullanılmaz, onun yerine -mAk eki kullanılır. Bu ek iyelik ekiyle birlikte (-mAgım, -mAgın, -mAgı, -mAgımız, -mAgınız, -mAgı) - (y)Xş ekinin anlamını karşılar.

³³⁷ Deny, age., s. 399.

ema o **demegi** bana bu lafi (ama bana bu lafi **deyişi**), o dedi cüler yüzlen yalan **cülmegi** (o güler yüzle **gülüşü** yalan, dedi), bu millet alamanlari çiçeklerlen karşıladı ilk celmeginlen (bu millet ilk gelişlerinde Almanlari çiçeklerle karşıladı)³³⁸, isteym sabahi duyam horoz **ütmegiyle** (horoz **ötüşüyle** sabahi duymak istiyorum)³³⁹,

Timurtaş³⁴⁰ -mAk eki almış olan fiiller (masterlar) için “isim mahiyetinde oldukları için ismin cümledeki bütün fonksiyonuna sahiptirler; fâil, nesne, predikat v.s. olurlar” tespitini yapmış ve devamında “geçmege, ölmege, gelmegi, ölmegi” gibi örnekleri vererek hâl ekleri aldıklarını ortaya koymuştur. EAT’nin devamı niteliğindeki bu özellik günümüz Kosova Türkçesinde varlığını sürdürmektedir.

koşuşmaga (14/14), otlamaktâ:n (01/61), büyütmekten (12/33),

-mAk ekinin *demek* (çi) örneği içerisinde kullanılışı fiilden isim yapma görevindedir. Bu kelime bu çalışma için derlenmiş olan metinlerde 45 kere geçmiştir. *O hâlde, öyle ise, demek oluyor ki, -(ma)dığı anlaşıyor* anlamlarında kullanılmıştır.

demek (01/08)

*o **demek** ben iyi bi iş yapmışım (08/90), Bizde yok **demek** o ^{ka}: (10/76), Özel ne demek, paray basay hem bituri (13/138), demek çi (03/51).*

2.5.1.2 -ma Eki

Kosova Türkçesinde bu ek Güney ve Batı ağızlarında daha yaygındır. Diğer ağızlarda daha çok fiilden isim yapma eki olarak kullanılır. Aşağıda ekin kullanıldığı örneklerden hareketle uğradığı işlev değişiklikleri gösterilecektir.

2.5.1.2.1 Fiilden isim yapma eki görevinde

*atışma (10/123), atışmalar (10/78) Baltaları klep ^{ederdi}. Ema biz derdik **düğma** (11/103)*

2.5.1.2.2 -mA isim-fiil görevinde

Avrupalaya citma sevdasi (12/49), şindi çağışma sistemi (15/42)

³³⁸ Jable, age., s. 247, 267, 389.

³³⁹ İgci, age., s. 145.

³⁴⁰ Timurtaş, age., s. 98, 99.

2.5.1.2.3 -mAk eki yerine

araym açma bi düğün saloni (bir düğün salonu açmak istiyorum) (12/34), lazım bakma şartla:ı³⁴¹ (şartlara bakmak lazım)(12/46), eleman bulma problem di:l (eleman bulmak sorun değil/sorun oluşturmaz) (12/42), baba lazım citma te buna (baba, buna gitmek lazım) (12/98), davet etma (davet etmek) (10/98), kalkma süfürde çok ey imişto: (sahura kalkmak çok güzeldi) (16/12), istersen zorlama, demek degıştirma (zorlamak yani degıştimrek istersen) (10/13),

2.5.1.2.4 -mAyA (-mAga) eki yerine

dükyana gidecek ekmek alma (09/100), Bizimkiler da ne zaman gidey o furuncidan alma (09/101), Sona açan başlamişım citma şkolada (15/03). Cittım onda kalma niyedinde, bi kaç gün kalma ta bulurum iş (iş bulana kadar kalmak niyetiyle orda kalmaya gittim) (12/15-16), ugraşısık kalma ayakta (ayakta kalmaya çalışıyoruz) (12/32).

2.5.1.2.5 -mAyI (-mAgI) eki yerine

te severdi kaynanam edirleze çocuklara alma t o oyuncakları (kaynanam Hıdırellez'de çocuklara o oyuncakları almayı severdi) (07/116), sora bular düşünilar kaçma (bunlar sonra kaçmayı düşünüyorlar) (9/23).

-ma ekinin -mAgI ve -mAga ekleri yerine kullanılışında bir hece düşmesi yaşanmış olma ihtimali bulunmaktadır. Buna benzer bir olayı Özkan³⁴², Gagavuz Türkçesinde tespit etmiştir. Özkan'ın tespiti şöyledir:

Batı Türkçesi şivelerinde kullanılan -mA isim fiil eki gibi, Gagavuz Türkçesindeki -mAA da; -mAk ekinin çekim halinde iki ünlü arasında kalan k damak ünsüzünün düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Gagavuz Türkçesindeki -mAA şekli de bu geçişle ilgili olmalıdır.

Kosova Türkçesinde -mAgI ve -mAga ekleri yerine Güney ve Batı ağızlarında -ma ekinin kullanıldığı, diğer ağızlarda ise -mAgI ve -mAga eklerinin kullanımı yerel

³⁴¹ Arnavutçanın veya Sırpçanın etkisiyle (şartlara bak-) bak- fiilinin istediği yönelme yerine yükleme kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde bak- fiilinin istediği hâl ekleri için bk. Tahir Kahraman, **Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları**, Ankara, TDK, 1996, s. 99.

³⁴² Nevzat Özkan, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, Ankara, TDK, 1996, s. 173, 177.

özellik gösterir. Dolayısıyla -mAgı eki kullanılırken, -mAgA eki yerine istek kipi kullanılır. Başka bir deyişle -mAgA + *fiil kipi* yerine *fiil kipi* + *istek kipi* yapısı tercih edilir. Bu konuyla ilgili olarak aşağıda *Modal Yardımcı Fiiller* maddesine bakınız.

2.5.1.2.6 “-mAk için” anlamında

Milanoda sokak sokak bakaydım nerde var dönerci da bakma iş. (İş bulmak için nerede dönerci var diye Milano’da sokak sokak bakındım) (12/14). Belediye başkanı gitmiştir ma:leden ma:leye Türçe okollarını açma [belediye başkanı Türkçe okulları açmak için mahalleden mahalleye gitmiştir] (09/61).

2.5.1.2.7 -şart / istek yerine

nası dema (nasıl desem/diyeyim) (7/65), ne bileym nası dema (nasıl diyeceğimi bilmiyorum) (7/99), bilmeym nası dema (7/118), nası dema (08/72) (nasıl desem).

2.5.1.2.8 -(y)AcAk sıfat-fiil eki yerine

Bizimçilere yok ne anlatma (08/39) (bizimkilere anlatacak bir şey yok), o zamanlarda yog__imiştir teknika işlema olari (11/80) (o zamanlarda onları işleyecek teknoloji yoktu).

2.5.1.2.9 “Esnek” ek kullanımı

Johanson³⁴³ Türkçenin tipik özelliklerinden biri olarak “esnek” ek diye adlandırdığı yapıyı şu şekilde tanımlamıştır: “Kimi ekler, sıralamanın son ögesine eklenmekle birlikte, sıralı yapının bütününe kapsayabilirler. Bu, özellikle çokluk, hâl, iyelik ekleri, iyelik kökenli olmayan özne temsilcileri ve bildirme biçimlerinin ekleşmiş varyantları (TT. -(y)dI gibi) için geçerlidir, TT. *sağ ve soldakiler, görmüş ve duymuşlardı* gibi.”

Ebbet ne bir şımarma, bagırma, ne bi dayak bi şamar vurmak, ne bi se yog__imiştir.

Gerçi yukarıda verilen örnekte Johanson’un tanımına aynen uyan bir durum olmamakla birlikte *şımarma, bagırma, vurmak* ögelerinden sonundakinde “k” sesinin

³⁴³ Johanson, Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler, s. 40.

kullanılması bu özelliğin sonucu olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Bunu aksi bir durum *dayak* ve *vurmak* kelimelerinin bir çeşit aliterasyonu neticesinde de *vurmak* kelimesinde “k” sesi kullanılmış olabilir.

Yukarıda verilen örneklerden de görüleceği üzere -ma isim-fiil eki tek şekilli olup kalınlık-incelik uyumu bakımından uyumsuzluk göstermektedir.

Kosova Türkçesinde -(y)İş isim-fiil eklerinin kullanılmayışı da bir bakıma -mA isim-fiil ekinin aslında -mAgA ekindeki “ga” hecesinin düşmesiyle geliştiği yönünde bir başka dayanak oluşturabilir. Zira Çağatay’a³⁴⁴ göre:

-ma mastarı. Yeni osmanlıcada pek çok kullanılan -ma mastarı eski osmanlıcada ancak bir kaç kelimeye verbal-adjektif halinde mevcuttur ki, mastar olmaktan ziyade bir partisiptir(...) -ş mastarı. Şimdi yeni osmanlıcada fevkalâde çok olan -ş mastarı dahi, -ma gibi pek ender bir şekildir. Bunlar ekseriya verbalnomen'dırlar, ve ancak XV-ci asırdan itibaren mastar olarak kullanılmaya başlıyorlar.

Özetle -mA isim-fiili EAT’den sonra yani Osmanlıca döneminde kullanılmaya başlaması ve isim-fiil işlevini daha sonraları yerine getirmeye başlamış olması -ma ekinin -mAgA ekinden -gA kısmının düşmesinden meydana gelmiş olabileceği yönündeki görüşün haklılığını destekler niteliktedir.

2.5.2 Sıfat-Fiiller

Türkiye Türkçesinin zengin bir sıfat-fiil eki kadrosu mevcuttur. Bu ekler, gramer yazarlarının bakış açılarından kaynaklı ufak bazı farklılıklar dışında, -An, -Ar, -r, -mXş, -DX, -DXk, -AcAk, -Ası, -mAz ekleri olduğu yaygın kabul görmüş gibidir³⁴⁵. Bu ekler zaman kategorisi bakımından 1. Geçmiş zaman anlamı olanlar, 2. Geniş zaman anlamı olanlar ve 3. Gelecek zaman anlamı olanlar şeklinde ayrılmışlardır.

³⁴⁴ Saadet Çağatay, “Eski Osmanlıca’da Fiil Müştakları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, s. 353–368, 1947, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1025/12407.pdf>, 9 Şubat 2019.

³⁴⁵ Banguoğlu, age., s. 423–427; Deny, age., s. 408–410; Ergin, age., s. 199–200; Korkmaz, age., s. 911, 939, 966.

Türkçenin sahip olduğu bu sıfat-fiil kadrosu dilcilerce ifadeye sadelik ve dile zenginlik kattığı şeklinde değerlendirilmiştir. Ergin³⁴⁶ bu yöndeki görüşünü şu şekilde ifade eder:

Türkçe bu bakımdan çok zengin bir dildir. Türkçede nesnelerin her türlü hareket isimleri için bol ve çeşitli fiil şekilleri vardır. Bu şekiller bundan sonra göreceğimiz hâl kategorisinin de zengin olan şekiller ile birlikte Türkçenin cümle yapısına sadelik verir. Bu iki kategorinin fiil şekilleri sayesinde Türkçe diğer dillerde iç içe cümlelerden yapılmış birleşik cümlelerle karşılanan fikirleri, hükümleri yalın cümlelerle ifade eder.

Diğer yandan Kosova Türkçesi Türkçenin bu zenginliği yerine ilişkide olduğu dillerin etkisiyle analitik yapılar geliştirmiştir. Ancak Kosova Türkçesinde -(y)An ve -mAz yapıları sıfat-fiiller sıfat görevinde -DXk ve -AcAk yapıları sıfat-fiiller ise iyelik ve isim çekim ekleriyle daha çok isim görevinde kullanılırlar. -mXş, -(y)AsI, -r ve -Ar ekli sıfat-fiiller Kosova Türkçesinde yok denecek kadardır.

2.5.2.1 -(y)An sıfat-fiili

Aşağıda -(y)An ekinin kullanıldığı sıfat-fiil örnekleri verilmiştir.

Alamanyaya cidenler (07/24), *Türçe ciden* (08/60), *celenler* (10/51), *Celen Mamuşalılar* (12/61), *gelen küyden, yeleşen kasabaya* (09/35), *Türçe bilen* (10/25), *benzeyen* (08/04), *Forinyo denen* (12/11), *ciren* (10/49), *Osmanlıcadan kalan* (08/25), *Arnauçe okonolan* (08/64), *celmiş olanlar* (08/67), *Müslüman olan* (08/114), *var olanlar* (08/168), *Arnaut olan* (09/64), *Prizrende koronan* (08/33).

-(y)An sıfat-fiil eki yerine kullanılan analitik yapılarda genelde “ne” soru zamirinin arkasına şimdiki zaman, geniş zaman, geniş zaman hikâyesi ve daha az sayıda geçmiş zaman kiplerinden biri getirilmek suretiyle yapılır.

onlâr ne en çok başta karşı idilâr (başta en çok karşı olanlar) (05/11), *Var şte bu ne derlar* (bu ... denen şey var ya) (05/69), *benim onda ne imiştlar* cittilar seksende (benim orada olanlar seksende gittiler) (06/61), *Onlar ne colmişlâr* (gelenler) (06/70), *tanârım insanlari ne dırlar* da: *bücün karilari Sırp* (karıları bugün bile Sırp olan insanlar tanırım) (06/84), *banım kardaşım var ne yaşay* Kanadada (benim Kanada’da yaşayan kardeşim var ya) (06/105), *ya bi şiler ne satılrđi*

³⁴⁶ Ergin, age., s. 137.

(*satılan bazı şeyler*) (07/100), da: çok **ne ciderdilar** (daha çok **gidenler**) (07/110), Biz Sırpçe **ne okodok**, Sırp mi oldok (Sırpça **okuyan** bizler Sırp mı olduk) (08/142), celinımız **ne celdi** buraya, anasi çok az bilirdi Arnavutça (buraya **gelen** gelinimizin annesi çok az Arnavutça bilirdi) (08/145), Var_imiştir o çiftçilerimiz bizim, **ne bakardilar** ayvanlarımızı (hayvanlarımıza **bakan** çiftçilerimiz vardı) (08/163), Bizim kızlar **ne ciderlar** o_şeye Arnauçe konoşor (o şeye **giden** kızlarımız Arnavutça konuşur) (11/16), o aile **ne işley** tarlay (tarlayı **işleyen** aile) (12/54), avhısi **ne dır** da: ceniş (avlusı daha geniş **olan**) (12/83), Vår_imişto: hem profesorlâ: **ne konoşordi** Türçe (15/28) (Türkçe **konusan** profesörler de vardı).

2.5.2.2 -DXk sıfat-fiili

Kosova Türkçesinde bir ismi niteleyen sıfat görevindeki sıfat-fiiller iyelik ve isim çekim eki alarak isim görevinde kullanılanlardan daha az sayıda kullanılırlar.

tanıdıklarına (10/125), *dediklerine* (13/29), *aldıkları* (08/28), *dedikleri* (08/17), *istedikleri* (07/109), *tanıdık imiştir* (03/45), *dediğimiz* (08/03), *aldığımız* (08/04), *süledığımız* (08/08), *kulandığım* (10/41), *tanımadığında* (10/45), *cit'ıgi, davet edildiği* (10/90), *bildığım* (13/17), *düşündüğün* (12/09), *cürdüğünüz* (12/25).

2.5.2.3 -mAz sıfat-fiili

Kosova Türkçesinde az kullanılan sıfat-fiil eklerindedir.

yaramaz (11/30)

2.5.2.4 -AcAk sıfat-fiili

Bu ekle yapılan sıfat-fiiller daha az kullanılır; daha çok sıfat görevinde kullanılır.

kalacak yerim (12/09), *işle alınacak durumda* (12/72), *izmet yapacak insanla:i* (12/77).

2.5.3 Zarf-Fiiller

Türkiye Türkçesiyle ilgili gramer ve çeşitli araştırma kaynaklarında zarf-fiilleri ifade etmek üzere kullanılan terim bakımından farklılıklar olduğu gibi zarf-fiil eki olarak ele alınan biçimbirimler konusunda da farklı görüşlerin varlığını görmek mümkündür. Ergin³⁴⁷ *gerundium* terimini kullanırken, Bayraktar, Deny, Gülsevin, Korkmaz³⁴⁸ *zarf-fiil* terimini, Banguoğlu³⁴⁹ *zarffil*, Gencan³⁵⁰ *ulaç*, Németh³⁵¹ ise *zarf fiil* terimini tercih etmiştir.

Zarf-fiiller zarf görevinde kullanılan fiil şekilleri olarak tanımlanmaktadır. Zarf-fiiller eklerle yapılabildiği gibi birleşerek zarf-fiil yapmaya yarayan ek öbekleri ile kelime öbeklerinden yapılabirler. Bu ilkelerden hareketle Kosova Türkçesinde zarf-fiil yapmaya yarayan ekleri ve zarf-fiil öbeklerini belirlemek mümkündür. Türkçenin zengin zarf-fiil kadrosu olmakla birlikte Kosova Türkçesinde bu tür eklerin sayısının daha az olduğu görülmektedir. -*mAdAn* ve -*ken* ekinin Kosova Türkçesindeki ses değişimine uğramış şekilleri olan -*çe/-çes/-çes* en yaygın kullanılan eklerdir. – *XncA* eki daha çok Prizren, nadiren Mamuşa ağzında, -*ArAK* eki ise daha çok üst değişkeyi konuşan kişilerce tercih edilmekle birlikte Kosova Türkçesinde bu eklerin işlevini yerine getirecek öbek veya ekler tercih edilir. Aynı şekilde -*DXktAn sonra* ve -*DXğI zaman/vakit* zarf-fiil öbekleri de bunların yerine kullanılan diğer öbeklerle benzer şekilde kullanılırlar. Özellikle -*DXığı zaman* öbeği yerine *ne vakıt + fiil* (geçmiş, geniş ve nadiren şimdiki zamanda), *açan + fiil*, üst değişkeyi konuşmaya gayret edenler de *ne zaman + fiil* öbeklerini tercih ederler.

2.5.3.1 -mAdAn Eki

Kosova Türkçesinde -*mAdAn*, -*mAdAn önce* ve -*mAksIzIn* anlamında kullanılır.

ülür cider Arnauçey bilmeden (08/112) (*Arnavutçayı öğrenmeden* ölür gider),
cumâlarda içi üç tepeleşmek ceçmezdi olmadan (05/22) [*cumalar iki üç vuruşma*

³⁴⁷ age., s. 338.

³⁴⁸ Bayraktar, age., s. 137; Deny, age., s. 396; Gülsevin, age., s. 128; Korkmaz, age., s. 983.

³⁴⁹ Banguoğlu, age., s. 427.

³⁵⁰ Gencan, age., s. 353.

³⁵¹ Németh, *Vidin Türkleri*, s. 100.

(cinayet) **olmadan** geçmezdi]. Bu savaş **olmadan** önce biraz yaramaz konuşanlar girdi (11/30), sabahlık ferk **vermeden peşin**³⁵² (gün ağarmadan önce).

2.5.3.1.1 -mAdAn önce Öbeği Yerine

Suharekaya **cirmeden** (08/154) (Suhareka'ya **varmadan önce**), çimisi **da: citmeden** tutuni (12/57) (kimisi **gitmeden önce** bağlanıyor), Ben **citmeden** üte baktım nâsıl dır İsviçre (05/111) [ben oraya **gitmeden önce** İsviçre'nin nasıl (bir yer) olduğuna baktım].

2.5.3.1.2 -mAksızIn Eki Yerine

.Aşağıda verilen örnekte -madan ekinin son hecesi düşürülmüştür. Bu kullanılış -madan, -maksızın anlamındadır.

Sofralâ:r hiç **durma**, yemeklê:r (04/51). (**durmaksızın** sofralar, yemekler).

2.5.3.2 -çe/-çen/-çes/-çez Eki

-ken ekinden gelip ses hadiseleri sonucunda Kosova Türkçesinde -çe/-çen/-çes/-ş şekillerinde kullanılan bu ek -ken, -mAktA iken, -ArAk, -A zarf fiil ekiyle yapılan tekrarlar, -mAktA ile -mAktAn ve -DIğI müddetçe ve -DIkçA anlamlarında kullanılır.

davet ederçe, dağıdırçe (10/105) (davet ederken, dağıtırken) **ciderçe** serçelê:r tsiv tsiv tsiv yapay (02/167) (gidiyorken serçeler cık cık öter), **diverirçe** çi dır türbedâr (03/48) (türbedar olduğunu söyleyerek), tâ:çi dırlâ:r mâ:lede fukaralâ:r **uyurçe** (01/03) (mahalledeki fakirler henüz **uykudalarken**).

2.5.3.2.1 Tekrar Grubu Anlamında

yumuşarçe, **yumuşarçe** şte alla razi olsun dernegımız var³⁵³ [(ilişkiler/ortam) **yumuşaya yumuşaya** Allah' şükür artık derneğimiz var], bire dek **koşarçe** çevriliydım cene³⁵⁴ [(saat) bire dek **koşa koşa** geri gidiyordum].

³⁵² İğci, age., s. 200.

³⁵³ Jable, age., s. 427.

³⁵⁴ İğci, age., s. 166

2.5.3.2.2 -ArAk Eki Yerine

Cürümcelerim şt üle hepisi dert tâne, hep haykırırçez (04/31) (dört tane olan görümcelerimin hepsi öyle şarkı söyleyerek). bunlar o soukta bu venatslârle taşırçes colmışlâr orda (05/74) (bunlar o soğukta çelenkleri taşıyarak oraya gelmişler). aglarçe coliy (ağlayarak geliyor), ciderdik kızın evine kadar hep şarki süylerçe, oynarçe³⁵⁵ (hep şarkı söyleyerek, oynayarak kızın evine giderdik), sağdan soldani aramızda toplarçe beş mark, on euro³⁵⁶, (sağdan, soldan, aramızda beşer mark, onar avro toplayarak).

2.5.3.2.3 -mAktA- Eki Yerine

üniversitede idim okurçe (12/01) (üniversitede okumaktaydım), biraz evelidım açıklarçe (az önce açıklamaktaydım). son çe yigirmi bir martta doksaninde imişik hazırlanırçe yarın için kontsert içine³⁵⁷ (doksanın yirmi bir Mart'ında ertesi günün konseri için son kez hazırlanmaktaydık).

2.5.3.2.4 -mAktAyken Eki Yerine

içerçe, deylar valla şte bu aganın ne yapay o düğünü, anasi ülmiş³⁵⁸ (içmekteyken, düğünü yapan ağanın annesi ölmüş, demişler).

2.5.3.2.5 -mAktAn Eki Yerine

sora kurarçe biz yorulıysık³⁵⁹ (sonra kurmaktan biz yoruluyoruz). biz kırılırdık cülerçe³⁶⁰ (biz gülmekten kırıldık), ellerımız şişecek yani degenekle dügerçen³⁶¹ (değnekle dövmekten ellerimiz şişecek).

2.5.3.2.6 -DİkçA Eki Yerine

senin var içen o kardaşların, kalabalık içine sen olursun daa kuvetli (senin kardeşlerin oldukça kalabalıkta sen daha güçlü olursun). bu uliceler ülürçez,

³⁵⁵ A.e., s. 162, 171.

³⁵⁶ Jable, age., s. 423.

³⁵⁷ A.e., s. 181, 287.

³⁵⁸ İğci, age., s. 162.

³⁵⁹ A.e., s. 144.

³⁶⁰ A.e., s. 144, 166, 189.

³⁶¹ Jable, age., s. 310.

*iraklanır*çez. cençler *evlenir*çez asimilatsiya oliy³⁶² (bu yaşılar *öldükçe, uzaklaştıkça*; gençler *evlendikçe* asimilasyon oluyor).

-ken zarf-fiil ekinin Kosova Türkçesinde hem zarf-fiil hem de *i- fiili* ile yapılan öbeklerde Türkiye Türkçesinde *-mAktA + ek-fiil* öbeğinin karşıladığı anlamlar için kullanıldığını görüyoruz. STT’de *-mAktA* ekiyle şimdiki zaman yapıldığı hâlde Kosova Türkçesinde böyle bir yapının kullanılmadığını, bunun yerine *i- + fiil-çen* öbeği kullanıldığını görüyoruz. Örneğin *gitmekteyim* yerine Kosova Türkçesinde *im ciderçe(n/z/s)* şekli kullanılır. Bu öbeği oluşturan unsurlardan *i-* fiili şimdiki/geniş zaman yanı sıra, *idim* (yakın geçmiş zaman, *imişim* (uzak geçmiş zaman, *imiş idim* (anlık uzak geçmiş zaman) ve *isem* (şart kipi) kiplerinde ve tüm kişilerde görülür. Arkasına daima *-çe/-çen/-çes,-çez* zarf-fiil eki almış bir fiil getirilir. Bu tür kullanımlarda morfolojik açıdan zarf-fiil yapısı olmakla birlikte bu, daha çok odaklı şimdiki zaman³⁶³ anlamı ifade etmektedir. Morfosentaktik açıdan Arnavutçada da benzer bir yapı Camaj³⁶⁴ tarafından *present indicative* diye adlandırılmış ve “as the form of actualization of an action, may also be constructed with the auxiliary verb **jam** + **Gerund**” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Bu da Kosova Türkçesindeki *i- + fiil-çen* öbeğinin Arnavutçadan kopyalanmış olma ihtimalini akla getirmektedir.

Türkiye Türkçesindeki *-mAktAyken* paradigmasıyla yapılan zarf-fiil ise Kosova Türkçesinde *(h)açan + i- fiili* (kip ve kişi ekleriyle) + *geniş zaman-ken* öbeğiyle yapılır. *Haçan*<*kaçan* zarfı yerine *ne vakit* veya üst değişkeyi konuşmaya gayret edenlerce *ne zaman* soru öbeği kullanılır. Örneğin *ne vakit idim işlerçe* (çalışmaktayken/çalışıyorken), *açın/açan/haçan idi uyurçe* (uyumaktayken / uyuyorken / uykudayken) gibi.

Kosova Türkçesinde *var içe + istek kipi* öbeği hem varken hem de *-AcAk yerde* veya *-AcAk +iyelik + yönelme* eklerinden oluşan paradigma anlamında kullanılır. **Var içe oturaym** *seninle cıttım eve* (seninle **oturacak yerde /oturacağıma** eve gittim). Tabii böyle bir kullanımda zarf-fiil anlamı yoktur.

³⁶² İğci, age., s. 218, 206.

³⁶³ Lars Johanson, "Türk Dillerinde Odaksız Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği", **Bilig**, C. s. 49, 2009, s. 93-100, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873193.pdf>, 22 Ekim 2016.

³⁶⁴ Camaj, age., s. 149.

2.5.3.3 -XncA Eki

Daha çok Prizren ağzında kullanılan bu ekin sonuna bir -s ilavesi yapılarak tek şekilli -(y)inces kullanılır.

ilişkin olinces (07/40) (ilişkin olduğunda), celinces partizanlar (Partizanlar gelince), dolaşırdık ta: bitirinces³⁶⁵ (bitirinceye kadar dolaşırdık), dif buni cürinces (dev bunu görünce), yorolinces içisi yemişlar pogaçay (yorulduklarında ikisi poğaçayı yemişler). Basamaklara yaklaşıncas [basamağa yaklaşıncas (merdiven başına gelince)]. Bu çocogi cürinces³⁶⁶ (bu çocuğu görünce).

2.5.3.4 -Dıgi- vakıt/zaman Öbeği

Sık olmamakla birlikte Kosova Türkçesinde kullanılan bir zarf-fiil öbeğidir.

cüstermeg_istedıgi zeman (10/69), geldıgın zaman³⁶⁷.

2.5.3.5 -DıgındA Eki

Az kullanılan bir zarf-fiil ekidir.

tanımadıgında “buyrun” dersık (10/45), penziyaya çıktıgında³⁶⁸ (emekliye ayrıldıgında).

2.5.3.6 -DıktAn sonra Öbeği

Bu öbek de çok kullanılan zarf-fiil yapılarından değildir.

cit’ıktan sora (13/159), kız aradıktan sora, aldıktan dora, geldikten sora, bitirdikten sora, celdikten sora, ceçtikten sora, üldükten sora³⁶⁹, alındıktan sona, yedikten sona, harp ettikten sora³⁷⁰..

³⁶⁵ Jable, age., s. 360, 365.

³⁶⁶ Jusuf, age., s. 137, 138, 142.

³⁶⁷ Jable, age., s. 283.

³⁶⁸ A.e., s. 169.

³⁶⁹ A.e., s. 207, 310, 179, 196, 200, 255, 205.

³⁷⁰ İğci, age., s. 203, 203, 157.

2.5.3.7 Açan Zarfı ve Analitik Zarf-Fiil Öbekleri

Ergin’e³⁷¹ göre “Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan *kaçan* ‘ne zaman’ zarfı bugün unutulmuştur”. Deny³⁷² “*kaçan* (*haçan*) edebi dilden ve İstanbul ağzından düşmüş bir kelimedir”. Bu açıklamanın dipnotunda “*Ne* anlamında *kaç* kelimesi ile ‘zamanda’ anlamında *çağın* kelimesinden yapılmış” olduğunu belirtmiştir.

Kosova Türkçesinde *açın*, *açan*, *haçan* nadiren *haçın* şekilleri kullanılır. Oldukça sık kullanılan bir zarftır. Bu zarf *-DIĞI zaman*, *-DIĞI vakit*, *-DIĞIndA* anlamlarında kullanılır. Analitik zarf-fiil olarak *ne vakit* veya *ne zaman* öbekleri de *açan* zarfı ile benzer anlamlarda kullanılır. Ancak *açan* zarfı soru kelimesi anlamında kullanılmaz. *Ne vakit* ve *ne zaman* zarf-fiil öbeklerinin de soru anlamı yoktur. Ama *ne vakit* ve *ne zaman* öbekleri soru sormak amacıyla “soru zarfı” görevinde kullanıldıklarında zarf-fiil işlevini yerine getirmezler. Dolayısıyla *ne vakit* ve *ne zaman* öbekleri soru anlamında “soru zarfı” olumlu anlamda ise zarf-fiil işlevini yerine getirirler. Diğer yandan *açan* kelimesi “soru zarfı” anlamında kullanılmayıp sadece yukarıda belirtilen zarf-fiillerin anlamlarını karşılayacak işlevi yerine getirir.

Açan kelimesi ve *ne vakit* ile *ne zaman* öbekleri zarf-fiil işlevlerini *açan* + *çekimli fiil*, *ne vakit* + *çekimli fiil* ve *ne zaman* + *çekimli fiil* şeklinde yapılan öbeklerde yerine getirirler. Bu öbekler zarf-fiil görevini yerine getirirken öbeğin çekimli fiili cümlelerin yüklemi rolünü üstlenmez. *Ne vakit* + *çekimli fiil* veya *ne zaman* + *çekimli fiil* şeklinde yapılan soru cümlelerinde ise çekimli fiil cümlelerin yüklemi olur.

Açan imişti hep beraber kalkma süfürde çok ey imişto: (hep beraber sahura kalmak olduğunda güzeldi) (16/12), açan endi:k biraz dâ: aşâri (biraz daha aşağı indiğimizde) (02/41), Haçan dedi babama, araylâ:r Safçılâ:r Ta:sina (Babama, Safçılar Tahsin’e istiyorlar, dediğinde) (02/45), Sona açan başlamışım citma şkolada (15/03) (Sonra okula gitmeye başladığımda).

Haçan kocâm ciri içeri (kocam içeri girince) (02/75), Haçan colilâ:r (02/85) (geldiklerinde), haçan dogdi *çocugum, babâm çok hasta idi (oğlum doğduğunda babam çok hastaydı) (02/101) açan sın zorda (zor durumda olduğunda) (05/69),*

³⁷¹ Ergin, age., s. 261.

³⁷² Deny, age., s. 248.

Onların çocukları **açan calmışlar** kasabaya Türk olmuşlar (13/63-64) (onların çocukları şehre **geldiklerinde** Türk olmuşlar). Minâ:reya **açen binmiş** o şey başlamış bağırsın (minareye **bindiğinde** buzağı bağırmaya başlamış) ((01/63-64), Ey ama **açen çikaydı**, bē:n o taraftâ:n bakaym çarşafılâ:r hepisinde bir (İyi ama **çıkınca** ben o taraftan çarşafılara bakıyordum, hepsininki aynı) (03/04). Peşi:n **açen mu:âbet yapmış** kaynanam (Eskiden kaynanam **sohbet ettiğinde/konuştığında**) (04/35).

Ama **açan celi** buraya o kaynana sıfır, bilmey Arnautçe (08/106-107) (ama o kaynana buraya **geldiğinde** hiç Arnavutça bilmiyor). Bē:n **haçan coldum** parmaklarımı şerbete soktum. (04/26) (ben **geldiğimde** parmaklarımı şerbete bandım/buladım).

Hanım **ne vakit geldi** Türçe hiçbi şî bilmezdi (11/34) (hanım **geldiğinde** hiç Türkçe bilmezdi).

Ne zaman Prizrende **var_ımiş** kanalizasyon, hamamcıklar, sular, Parizlen İngiltere, Londrada **yog_ımiş** o şiler (09/30-31) (Prizren'de kanalizasyon, gusülhane, su şebekesi **olduğu zamanlarda** Paris ile Londra'da bu şeyler yokmuş). Bizimkiler da **ne zaman gidey** o furuncidan alma, çünkü furuncılar, ekseriyeti zanatlılar küydendirler, o da mecbur ügrensin Arnauçe. (10/100-101) [bizimkiler de fırıncıdan (ekmek) almaya **gittiklerinde**, zanaatkarların çoğu köylü olduğu için Arnavutça öğrenmeye mecbur kalıyorlar]. **Ne zaman cetürmüştirlâ:r**, burda bu mâ:leye endirmüştirlâ:r. (02/69) (**Getirdiklerinde** bu mahalleye indirmişlerdir).

Bu öbekleri oluşturan ikinci unsur görülen geçmiş, öğrenilen geçmiş ve hikaye birleşik çekimi, geniş zaman ve hikâye birleşik çekimi, şimdiki zaman ve rivayet birleşik çekimi eklerini barındırdığı için Standart Türkçedeki **DIĞI zaman**, **-DIĞI vakit**, **-DığIndA** zarf-fiil öbeklerine kıyasla daha belirgin zaman işaretleyicileri barındırır.

açın verdim, açın vermişim, açın vermiş idim, açın verim, açın veridim, açın verırım, açın verırdım örneklerinden görüleceği üzere öbeğin kendisi zaman işaretleyicisini barındırmaktadır.

STT ise zaman işaretleyicisi, zarf-fiil öbeğinin zarfı olduğu fiilde ifade edilir. Yukarıdaki örneği STT'de ifade edecek olursak *verdiğimde fiil-di-*, *verdiğimde fiil-miş-*, *verdiğimde fiil-mişt-*, *verdiğimde fiil-r-*, *verdiğimde fiil-rdi-* şeklinde.

Açan zarfı ile *ne vakıt* ve *ne zaman* öbeklerinin Türkçenin zaman bildiren *-DİĞİ* zaman, *-DİĞİ vakit*, *-DİĞİnda* zarf-fiil öbekleri anlamında kullanılması Arnavutça *kur* ve Sırpça *kada* soru kelimelerinin benzer işlevi yerine getirmeleriyle benzerdir. Zira bu kelimeler hem soru cümlesi içerisinde zarf, hem de olumlu cümle içerisinde (Arnavutça ve Sırpça'ya göre zarf) zarf-fiil işlevini yerine getirirler. Ayrıca zarf fiil öbeğinin zaman işaretleyicileri de Arnavutça ve Sırpçada bunların anlam açısından eşdeğeri olan öbeklerde benzer şekildedir. Dolayısıyla Kosova Türkçesinde bu kelime ve öbeklerin bu işlevi *seçilmiş kopya* yoluyla işlev aktarması neticesinde ortaya çıkmış olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 KOSOVA TÜRKÇESİ SÖZ DİZİMİ ÖZELLİKLERİ

3.1 Kelime Grupları

3.1.1 İsim Grupları

3.1.1.1 Çıkma grubu

Osmanlıcadan kalan bi süz (08/25), yapagidan çarşaf (11/98), Kuzi etinden parçe (08/121), Çepeden pantur (11/98) (keçeden pantolon), çeçi kılındâ:n (01/10).

3.1.1.2 Bulunma grubu

yüzde seksen, yüzde doksani (01/47), yüzde kaç (05/112) yüzde dokuz (05/114), yüzde âlti (06/67), merkezi yerlerinde yerleşen insanlar (08/68) Evde Türçe süleyenler (08/135) (evinde Türkçe konuşanlar), Muştıştede bi ma:le (08/153), üteye citmede sebep (12/08), günde üç kilo (12/30).

3.1.1.3 Yönelme grubu

Prizrene yakın (08/152), işe yakın (12/41).

3.1.2 Tamlama Grupları

3.1.2.1 Belirtili İsim Tamlaması

Kosova Türkçesinde tamlamalar fonetik bazı özellikler gösterirler. Bu özellikler iyelik ekleri ile hâl eklerinin ses düzeniyle ilgili konu başlıklarında ele alınmıştır.

Zennelerin çalgicilari (01/06) (kadınların çalgıcıları), Ramadâ:n çalgıcının babasi (01/88), kocanın dili (06/89), banım babamın rahmetli akrabasi (06/89), kâ:rdaşımın arkadaşı (02/11), degırmenin ulugi (11/93), Siçânların evi (02/40), babalarımızın konoşması (08/22), kocamın halasının kocasi (02/48).

Kosova Türkçesinde bazen tamlamayı oluşturan ögeler yer değiştirebilir.

ceneratasi babamın (06/44) (babamın nesli), kudreti insânların (01/31) (insanların kudreti).

İpek ağzında tamlanan unsur iki kere iyelik eki almıştır.

evin sahibisi (15/04)

Tamlamayı oluşturan unsurlar arasına başka kelimelerin girdiği durumlar da vardır.

*Her bi **caminun** başka imiştir **imami**. (03/85) (Her caminin imamı başkaydı/ayrıydı).*

Böyle bir kullanım temas dillerinde rastlanan bir özellik değildir. Bu, *i-* fiilinin çekimi ve *her* zamirinin arkasına sayının getirilmiş olma özelliği hariç, Karahan'ın³⁷³ “Belirtili isim tamlamasının unsurları arasına başka unsurlar da girebilir” tespitine benzerdir.

3.1.2.2 Belirtisiz İsim Tamlaması

Tamlayıcı ögenin herhangi bir ek almadığı belirtisiz tamlama örnekleri Kosova Türkçesinde, yukarıda sözü edilen fonetik özellikler dışında, önemli bir özellik göstermezler.

beycir arabasi (01/84), Türk asçerleri (03/21), yemek işleri (12/26), pizacılık işi (12/26), bayram nemazi (05/84), kına cecesi (04/12), kuzi eti (07/89), çeşme suyu (03/92), esçi Türk aileleri (13/25), kayrola etekleri, yastık bezleri (04/23).

Aşağıdaki örnekte “h” sesi düştüp kelimenin son hecesi açıldığı için tamlanan unsurun iyelik ekinden önce s yardımcı sesi getirilmiştir.

Türk tarisi (03/80),

Aşağıdaki örnek ise yapı bakımından belirtili olmakla birlikte, anlam olarak belirtisiz tamlamadır.

Türkiyenın askeriyesi (09/27) (Türk askeri).

³⁷³ Leyla Karahan, **Türkçede Söz Dizimi**, 15. Baskı, Ankara, Akçağ, 2010, s. 43.

3.1.2.3 Sıfat Tamlaması

Sıfat tamlamasında ana unsurla tamlayıcı unsur ek almadıkları için Kosova Türkçesinde tamlamayı oluşturan kelimelerin fonetik özellikleri dışında bazı örneklerde ana unsurun başa geçtiği görülür. Böyle bir durum isim tamlamalarında da görülebilmektedir.

zencin adâ:m (01/01) (zengin adam), isla a:lakli (11/12) (güzel ahlaklı), eşçi traktor (11/116) (eski traktör), bu çocuk (04/07), uzun donlâr (05/38), yakın akrabalarda (10/85), okullara yakın yerde (13/94), yeni cenerata (07/111) (yeni nesil), Kızııl Yıldız (13/35).

Ana unsurun başa geçtiği örnekler aşağıda verilmiştir.

düğün büyük (05/46), politikan büyük (06/31) (büyük politikacı).

Aşağıdaki örnekte ana unsur iyelik eki alarak belirtisiz isim tamlaması gibi görünse de anlam olarak sıfat tamlamasıdır.

zenne çüpekleri (01/80) (dişi köpekler).

3.1.3 İsim-Fiil Grubu

Kosova Türkçesinde -mAk'lı daha az -mA'lı isim-fiiller kullanılır. Dolayısıyla isim-fiil grupları da -mAk veya -ma isim-fiil eki almış bir fiilimsi barındırır.

*celini âlmak sabâ:le (01/01) (gelini sabahleyin almak), koz oynamak dışârda (03/70) [dışarıda koz (ceviz oyunu) oynamak], bi şey anlatmak (08/58) (Bir şey anlatmak), o iş için eleman bulmak (12/42), birleşmek Kosovaylen (08/20) (Kosova'yla birleşme), bazi insan her zaman sever **biraz ortalığı kaynaştırma** (10/81) (bazı insanlar her zaman **ortalığı biraz kaynaştırmayı** sever). **İşi büyütmekten çok sektör değiştirme** planım var (12/33), Ondan sora te çıktı ba:çede **patlicani, bostani, her şeyi yetiştirme** (11/66-67) [ondan sonra bahçede **domatesi, karpuzu, her şeyi yetiştirme** (iş/usulü) çıktı]. **Avrupaya citma** sevdası (12/49) (Avrupa'ya gitme sevdası).*

3.1.4 Sıfat-Fiil Grubu

Alamanyaya cidenler (07/24), Türçe ciden (08/60), celenler dışardan (10/51) (dışarıdan gelenler), Celen Mamuşalılar (12/61),

çoği gelen küyden, yeleşen kasabaya (09/35) (çoğu köyden gelen, şehre yerleşen), Türçe bilen (10/25),

Karadenizin konoşmasına pek benzeyen bi lehçemiz vardır (08/04),

Forinyo denen bi kasaba (12/11),

cençler yeni ciren işlere (10/49) (işlere yeni giren gençler),

Osmanlıcadan kalan bi süz (08/25),

Arnauçe okonolan yerde (08/64) (Arnavutça okunan yerde),

celmiş olanlar (08/67), Müslüman olan Arnautlen (08/114), var olanlar (08/168), Arnaut olan üretmenler (09/64), Prizrende koronan bi dil (08/33),

cendi tanıdıklarına (10/125), genelde kullandığım (10/41),

Burada celenler dışardan; onlardan da çoği gelen küyden, yeleşen kasabaya; cençler yeni ciren işlere örneklerinde öğelerin sentaksında bir değişiklik olduğunu görüyoruz.

Dışarıdan gelenler yerine celenler dışardan,

Köyden gelen yerine gelen küyden,

Kasabaya yerleşen yerine yerleşen kasabaya

İşlere yeni giren gençler yerine cençler yeni giren işlere.

Aşağıdaki örnekte sıfat-fiil grubu özne olmasına rağmen yükleme hâli eki almıştır. Ayrıca *kelime* kelimesi kullanılmadığından bir *kısaltma grubuna* da örnek gösterilebilir.

Arnaut olani da “buyurun” kulanır (10/42) (Arnavut olan da “buyurun” (kelimesini) kullanır.

3.1.5 Zarf-Fiil Grubu

Yukarıda zarf-fiil konusu ele alındığında Kosova Türkçesinde *açan* ve *nice* kelimelerinin analitik yapılı zarf-fiiller oluşturdukları anlatıldı. Bu yapılar işlev olarak zarf-fiil grubu olmakla birlikte burada sadece Türkçede zarf-fiil olarak kabul edilen eklerle yapılan grup örneklerine yer verilecektir.

cüstermeg_istediği zaman (10/69) göstermek istediği zaman),
geldiğin zaman, penziyaya çıktığında³⁷⁴ (emekliye ayrıldığında),
cit'ıktan sora (13/159), ilişkin olinces (07/40) (ilişkin olduğunda/olunca),
celinces partizanlar³⁷⁵ (Partizanlar gelince),
yorolinces içisi yemişlar pogaçay (yorulduklarında ikisi poğaçayı yemişler),
dif buni cürinces³⁷⁶ (dev bunu görünce).

3.1.6 Edat Grubu

doktorun dediklerine babamın dediklerine cüre (13/29),
Nice bücün (02/38) (bugün gibi),
nice banım zamanımda (02/58) (benim zamanımda olduğu gibi),
şaka cibi (10/127),
cürdügünüz cibi (12/25),
kalabilmeg_ içine (12/19) (kalabilmek için),
gurbede cit'ıkları için (12/39).

3.1.7 Sayı Grubu

bin doku yüz seksen birinde (17/09),
bin doku yüz eli yedide (14/04),
on içi (01/17),

³⁷⁴ Jable, age., s. 283, 169.

³⁷⁵ A.e., s. 360.

³⁷⁶ Jusuf, age., s. 137.

bin doku yüz kırk üçünde (09/01).

3.1.8 Birleşik Fiil Grubu

Birleşik fiiller Türkçe gramer kaynaklarında farklı bakış açılarıyla ele alınmış ve adlandırılmışlardır. Ergin³⁷⁷ birleşik fiili “bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime gurubu” olarak değerlendirmiştir. Korkmaz³⁷⁸ “Birleştirme yolu ile yapılan fiillere birleşik fiil” dendiğini belirtmiştir. Deny³⁷⁹ “Birleşik fiil adını (Türkçe ve yabancı) bir adla onun ardınca gelen bir fiilden meydana getirilmiş olanlara veriyoruz” tanımını yapmıştır. Banguoğlu³⁸⁰ “Salt kılış ve oluş bildiren *etmek* ve *olmak* fiilleri ve *eylemek yapmak kılmak* gibi anlamdaşları yalnız kullanışları dışında *yardımcı fiil* (verbe auxilliaire) olarak birçok isim tabanları ile *belirsiz nesne* kalıbında kaynaşarak birleşik fiiller meydana getirirler” şeklinde bir tanım yapmıştır.

Yukarıdaki tanımlarda iki farklı bakış açısı mevcuttur. Ergin ile Korkmaz *birleşmeyi* esas alan bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla *isim + fiil* veya *fiil + fiil* şeklinde özetlenebilecek bir birleşme fiillerin birleşik sayılması için yeterli şart olarak kabul edilmiştir. Deny ile Banguoğlu ise birleşen unsurların türüne bağlı olarak *isim + fiil* birleşiminden meydana gelen öbeği birleşik fiil kabul etmişlerdir.

Kosova Türkçesinde *fiil + fiil* birleşmeleri ancak kalıplaşmış birkaç örnekte mevcuttur ve STT’deki tezlik, yaklaşıma, süreklilik anlamları ifade etmezler. Bu örnekler şunlardır: *üfter-* / *ütüver-* (itivermekten *itmek*), *küver-* (koyuvermekten *elde tutulan veya yakalanmış olan şeyi bırakmak, karıyı boşamak*), *diver-* (deyivermekten *söylemek, haber vermek, bildirmek*), *aliko-* (alıkoymaktan İpek ağzında “*aliko* ta şefki” *ışığı kapat* ifadesi içerisinde *kapatmak*). Bu örneklerin yanı sıra *-Abil* ile yapılan yeterlik fiili örnekleri vardır. Bunların dışında Kosova Türkçesinde bir *fiil + fiil* birleşmesi söz konusu değildir. Bu nedenle Kosova Türkçesinde *birleşik fiil* terimiyle *isim + fiil* öbeklerinden bahsedilebilir. Bu tür öbeklerde *fiil* olan unsur *yardımcı fiil* görevindedir. En yaygın kullanılan yardımcı fiiller *et-* ve *ol-*’dur.

³⁷⁷ Ergin, age., s. 386.

³⁷⁸ Korkmaz, age., s. 791.

³⁷⁹ Deny, age., s. 448.

³⁸⁰ Banguoğlu, age., s. 314.

Kıl- fiili *namaz kılmak* öbeği içerisinde deyimleşmiş hâlde kullanılır.

Yap- fiili de *isim + fiil* öbeği içerisinde kullanılmakla birlikte *et-* ve *ol-* fiillerinin yerine getirdikleri fonksiyonla aynı değildir ve kalıplaşmış bazı ifadelerde kullanılır. *Hile yapmak, sihir yapmak* gibi.

Aşağıda derleme metinlerden tespit edilmiş olan birleşik fiil örnekleri verilmiştir.

sünet etsın (02/114), hizmet etmiş (03/49), devâm etmedi (03/79), hâzır ettilâ:r (04/26), devam et (05/76), kabul etmemiş (06/45), vefa etmişlar (06/120), idare et (07/52), iktiza etmez (08/19), hitab etsın (65), ikram et'i (08/82), i^hbar etmiş (09/23), fark etmez (10/111), güç et'ilar (11/54).

fıraklı oli: (02/85), mecbur oli:dım (03/29).

Bölge dillerinden girmiş isimlerden edilgen çatılı fiil yapmak için *ol-* yardımcı fiili kullanılır. Aşağıda *ol-* fiilinin yardımcı fiil görevinde kullanıldığı bir örnek verilmiştir.

Se ben bakarım bi hanci târî^h, ukurım çok bulari, e interes_—olurım. (06/59-60) (Zira ben herhangi bir tarihe bakarım, bunları çok okurum, ilgilenirim.)

Ol- fiili çoğunlukla edilgen çatı yapmak için yardımcı fiil işlevini yerine getirmesine rağmen aşağıdaki örnekte *ol-* fiili ayrıca edilgenlik eki almış durumdadır. *E şte, niça olondok. (07/80) (İşte böyle, nişanlandık).*

3.1.8.1 Modal Yardımcı Fiiller

Türkiye Türkçesindeki *-mAyA başla-*, *-mAk iste-*, *-mAyA çalış-* öbeklerini Korkmaz³⁸¹ “belirleyici birleşik fiil” olarak adlandırmıştır. Diğer yandan Akbaba³⁸² bu öbekleri “yapısında isim-fiil bulunan birleşik fiiller” şeklinde tanımlamıştır. Aynı öbekler hakkında Karahan³⁸³ şu açıklamayı yapmıştır: “*başla-*, *çalış-*, *iste-* gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiiller, *-mAyA başla-*, *-mAk iste-*, *-mAyA çalış-* kalıpları

³⁸¹ Korkmaz, age., s. 834.

³⁸² Dilek Ergönenç Akbaba, "Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller", **Dil Araştırmaları Dergisi**, 2007, s. 83–95.

³⁸³ Karahan, a.g.e, s. 79.

içinde yardımcı fiil olarak da kullanılır ve birlikte kullanıldığı hareket isimlerini tasvir eder”.

cüstermeg_istediği (10/69),

Kosova Türkçesinde (İpek ağzı hariç) bu yapılar *başla-* + *istek kipi*, *ugraş* + *istek kipi*, *iste-* + *istek kipi*, *bekle-* + *istek kipi*, *düşün-* + *istek kipi* öbekleriyle yapılır. Prizren ve Mamuşa ağızlarında hem bu yapılar hem de *istek kipi* yerine *-ma’lı isim fiilli* öbekleri kullanılır.

Örneğin *bekleydım açılmasın (13/123) [açılmasını (belki açılır diye) bekliyordum]*, *bekleyemezdi ülsün çimse (05/70) (biri ölsün diye bekleyemezdi)*, *bakay kaybetmesinlâr dili (05/113) (dili unutmasınlar diye uğraşıyor)*, *başlamışım unudim (14/59) (unutmaya başladım)*, *başladılâ:r alsınlâ:r (01/36) (almaya başladılar)*, *başlamış idi ugraşsın (01/40) (uğraşmaya başlamıştı)*, *başlamış bagırsın (01/64) (bağırmaya başlamış)*, *başladık okula cidehım (02/06) (okula gitmeye başladık)*, *başladık buluşahım (03/07) (buluşmaya başladık)*, *başladi sinemaya colsun (03/05) (sinemaya gelmeye başladı)*, *başlamışım birdê:n işleyem (04/22) (hemen işlemeye başladım)*, *başlamış o pop ukusun (05/73) (papaz okumaya başlamış)*, *başladi bunlar colsun (05/86) (bunlar gelmeye başladı)*, *başladi colsunlâr (05/87) (gelmeye başladılar)*, *başladım dili alışam (05/110) (dili öğrenmeye başladım)*, *cittim o kapetana soraym (13/159) (yüzbaşıya sormaya gittim)*, *ograşmışım süleyeym (14/61) (konuşmaya uğraştım)*, *stey evlensın (12/79) (evlenmek istiyor)*, *steym divereym (05/25) (söylemek istiyorum)*, *stersen oturasın (05/34) (oturmak istersen)*.

Yukarıdaki örneklerden bu tür birleşik fiili oluşturan öbek unsurlarının aldıkları kişi ve sayı ekleri ilgi çekicidir. Örneğin *başladi colsunlâr (gelmeye başladılar)* öbeğinde esas unsur olan *başla-* fiili kip işaretleyicisini barındırırken, yardımcı unsur olan *col-* (gel) fiili ise kişi ve sayı işaretleyicilerini barındırmaktadır. Diğer bir özellik ise *cittim o kapetana soraym (yüzbaşıya sormaya gittim)* örneğinde olduğu gibi, öbeği oluşturan unsurlar arasına diğer ögelerin girebiliyor olmasıdır. Bu özellik ilişki dillerinden kopyalanmıştır.

3.1.9 Kısaltma Grubu

genelde kullandığım (kelime) en çoktur “buyrun” (10/41)

3.2 Kosova Türkçesinde Cümle Yapıları

Kosova Türkçesinin en az incelenmiş yönlerinden biri cümle yapılarıdır. Çok dilli ortamda Arnavutça ve Güney Slavca ile yoğun ilişki içinde olduğu için belki de en çok değişime uğrayan yönü kelime grupları ve cümle yapısıdır. Yukarıda kelime grupları örnekleri verilirken Türkiye Türkçesi sözdizimiyle ilgili başvuru kaynaklarında yaygınlık kazanmış olan sınıflandırma esas alınarak kelime grubu çeşitleri belirlenmiştir. Dolayısıyla değişime uğramış morfosentaks özelliği gösteren kelime öbekleri, çoğunlukla isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil ve birleşik fiil alt başlıkları, örnek verilerek kısaca zikrolunmuştur. Bu başlık altında yüklem türüne göre ve cümle öğelerinin dizilişine göre cümle çeşitleri hakkında birkaç söz söylenecektir.

3.2.1 Yüklem Türüne Göre Cümleler

Cümlede yüklem olan kelime veya kelime grubunun türü isim veya fiil olabilir. Buna göre cümleler de *isim cümlesi* ve *fiil cümlesi* olmak üzere iki çeşittir.

3.2.1.1 İsim Cümlesi

Yüklemi bir isim veya isim grubu olan cümlelerdir. İsim ve isim grupları, "i-" ek-fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem görevi yaparlar³⁸⁴. Kosova Türkçesinde *i-* fiilinin çoğunlukla ekleşmemiş halinin kullanıldığı daha önce de belirtilmişti. Aşağıdaki örneklerde de *i-* fiili ekleşmemiş hâlde kullanılmıştır. Hatta bazen yüklemleştirdiği kelimedenden uzakta (*tiyatroda ben cendim idim*) kaldığı da olur.

Babâm hasta idi, düşekte idi. (02/103). Şte bü:le idi o evê:lçı zamâ:nın masalı. (02/189) (İşte böyleydi eski zamanın masalı).

Eli birde babam o vakıt idi haps. (08/134) (Babam elli birde hapisteydi)

ben doksan üç, doksan dert, doksan beşte tiyatroda ben cendim idim. (10/96) (Doksan üç, doksan dört, doksan beşlerden bizzat tiyatrodadım).

Universite idim okurçe. (12/01) (üniversite okumaktaydım).

³⁸⁴ A.e., s. 69.

*Her bi hayvâ:n **alışık imiş** ci:rsın çendi evine. (01/60) [Her hayvan kendi evine girmeye **alışkınımış** (evine girmeye alıştırılmış)].*

*Yigirmi içi **yaşında imiş** açın citmiştir Goli Otoga. (06/38-39) (Goli Otok'a³⁸⁵ gittiğinde yirmi iki yaşındaymış).*

*Biz savaş zamanda **imisok Türkiyada**. (15/17) (Savaş zamanında biz **Türkiye'deydik**).*

Türkçede Karahan'ın (2010) ifadesiyle “ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler” vardır. Kosova Türkçesinde bu “ortak öğeyle bağlanma” durumu sentaks değişiminden dolayı bu özelliğini yitirmiş gibi görünmektedir. Aşağıdaki cümlede Kosova Türkçesinde *yaşında* kelimesi iki kez tekrarlanır. Aynı cümlenin STT'deki karşılığında aynı kelime bir kez kullanılmıştır ve bu şekilde kullanılması icap eder.

*Kaynanam **imiş** yigirmi **yaşında**, kaynatam **imiş** kırk **yaşında**. (07/71-72) (Kaynanam yirmi, kaynatam kırk **yaşındaymış**).*

3.2.1.2 Fiil Cümlesi

Karahan³⁸⁶ fiil cümlesini şöyle tanımlamıştır: “Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır”.

Kosova Türkçesinde fiil çekiminin eklerle (bitişken) ve çekim unsuru kelimelerle (analitik) yapıldığı yukarıda ifade edildi. Dolayısıyla kip ve/veya kişi kategorisini analitik çekim unsuru kelimeler tarafından karşılandığı durumlar olduğu için, Kosova Türkçesinde analitik çekim öbekleriyle yapılmış fiil cümlelerinin varlığını kabul etmek durumundayız.

³⁸⁵ Adiyatik denizinde bir ada. Metinde ün yapmış bir hapisanenin adı olarak kullanılmıştır. Tito Yugoslavya'sında 1949-1956 yılları arasında siyasi mahkumların gönderildiği hapishane. Açık adı *Logor na Golom otoku* şeklindedir. Goli Otok Kampı şeklinde Türkçeye tercüme edilebilir. (Çevrimiçi) <https://hrcak.srce.hr/file/257349>, 16 Mart 2019.

³⁸⁶ Karahan, age., s. 96.

3.2.1.2.1 Yükleme Analitik Çekim Unsurlarıyla Yapılmış Olan Cümleler

Kosova Türkçesinin en belirgin özelliklerinden biri fiil çekiminde *var, yok, edebil-, ol- lazım* gibi kelimelerin çekim unsuru olarak kullanılmasıdır. Yukarıda buna ilişkin açıklamalar yapıldı. Aşağıda bu analitik çekim unsurlarının yüklem olarak kullanıldığı örneklerle yer verilmiştir.

Kardaşım da var idi citsın. (12/03) (Kardeşim de gidecekti)

Bile Erkan için deydim var kalsın bu da. (05/93) (Hatta Erkan hakkında, bu da kalacak, diyordum.)

Her sabi ilçokulda dort sene veç şte o dili var ügrensin. (05/114-115) (Her çocuk ilkokulda dört yıl boyunca sadece o dili öğrenecek.)

Üle imiştir, mecbur sen var evlenesın Sırple. (06/29) (Öyleydi, mecburen Sırp'la evlenecektin.)

Yok cürem, sıkamam. (02/55-56) (Göremem, iznim yok.)

artık ana brak, se evlendik, lazım çocuklar bakılsın. (07/21) (Anne bırak artık; biz evlendik, çocuklar bakılmalıdır).

E yiniden restorasyon lazım yapsın insanlar. (12/76) (E insanların yeniden restorasyon yapmaları gerekir).

bi dargınılgın yog ise, sülememzlık yog ise arada, lazım cidesın ayırliya (12/95-96) (Bir dargınlık, bir küskünlük yoksa kutlamaya gitmelisin).

Ben edebilê:m kaldırmâ: bu çitâ:bi (16/15) (Bu kitabı kaldırabilirim.)

Çimin vârimiş isteği çalışsın, edebilmiş yetişsin doktor profesora. (01/32-33) (Ders çalışma isteği olan profesör doktor derecesine ulaşabilmiş.)

(...)dedi “olur mi bakasınız çendi işinizi”. (05/10) (Kendi işinize bakabilir misiniz, dedi. / Kendi işinize baksanıza!”dedi.)

3.2.1.2.2 Yükleme Bitişken Fiil Çekim Ekleriyle Yapılmış Olan Cümleler

Bu tür cümlelerin yükleme Türkçenin genel yapısında olduğu gibi bitişken fiil çekim ekleri almış durumdadır. Yalnız Kosova Türkçesinde yüklem cümle sonuna getirilmesinde çok özen gösterilmez. Bu konuya aşağıda yüklem yerine göre cümle çeşitleri başlığında temas edilecektir.

*Ema ayle var da esnek mesela, **konoşor** cendi dilini; ema karşı tarafa bi yakınlık cüstermeg_istediği zaman onon dilini da **konoşi**, eger bilerse. (10/69-70) (Mesela daha esnek aileler var, kendi dilini **konoşur**; fakat yakınlık göstermek istediği zaman, biliyorsa, karşı tarafın dilini de **konoşur**).*

*Kadınla:ımız da Türçe **ügreni** aynı. Ema oula:ımız Arnautça da **biler**. (11/09) [Kadınlarımız da aynı (şekilde) Türkçe(yi) **öğreniyor**. Ama oğullarımız da Arnavutça bilir.)*

*Bizim **yazılmış** başımızda yemek işleri, çiftçilik, pizzacılık işi galiba. (12/25) (Galiba bizim alnımıza yemek işleri, köftçilik, pizzacılık işi **yazılmış**.)*

*Bizim kızlar ne ciderlar o şeye Arnauçe **konoşor**. (11/16) [O şeye (Arnavut kocaya/Arnavut aileye gelin) giden kızlarımız Arnavutça **konoşur**.]*

***Deyebilirim** çi çoği citmiştir. (13/21) (Çoğu gitti **diyebilirim**.)*

3.2.2 Yüklemin Yerine Göre Cümle Çeşitleri

Türkiye Türkçesi gramer ve söz dizimi kaynaklarında yüklem yerine göre cümle çeşitleri 1. *Düz* veya *Kurallı* ve 2. *Devrik* veya *Kuralsız* olarak adlandırılmıştır³⁸⁷. Düz cümle yüklem sonda olduğu, devrik cümle ise yüklem sonda olmadığı cümle olarak tanımlanmıştır. Cümlelerin esas unsuru olarak yüklem olduğu yönünde bir görüş birliği vardır. Ergin³⁸⁸ yükleme ilgili olarak şunu belirtir:

Türkçede asıl unsurun talî unsurdan sonra gelmesi prensibine uygun olarak, cümlelerin esas unsuru olan fiil daima sonda bulunur. Kendisinden önce gelen diğer unsurların

³⁸⁷ H. İbrahim Delice, **Türkçede Sözdizimi**, 2. Baskı İstanbul, Kitabevi, 2003, s. 141; Gencan, age., s. 105; Karahan, age., s. 100; Zuhâl Kültürâl, **Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi**, 1. Baskı İstanbul, Simurg, 2009, s. 64; Prof. Dr. Mustafa Özkan, Yrd. Doç. Dr. Veysi Sevinçli, **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, İstanbul, 3F Yayınevi, 2008, s. 155.

³⁸⁸ Ergin, age., s. 399.

kesin bir sırası yoktur. Belirtmek istenme derecelerine göre fiile yaklaştırılarak kullanılırlar. Umumiyetle fiile en yakın unsur, fiilden önceki unsur en üzerinde durulan unsurdur.

Diğer yandan Kosova Türkçesinin temasta olduğu Sırpça ve Arnavutçada cümle içerisinde ögelerin sırasının ele alındığı yerlerde, öge dizilişinin belli bir serbestliğe sahip olmakla birlikte öznenin hemen arkasında yüklem yer aldığı belirtilmektedir³⁸⁹.

Kosova Türkçesinin sözdizimiyle ilgili sınırlı sayıdaki çalışmalardan Günşen ile Balcı³⁹⁰ tarafından kaleme alınmış olan iki makale zikrolunmaya değerdir. Her iki makalede Batı Rumeli Türkçesinde sentaks değişimleri neticesinde “devrik” cümlelerin sıklıkla görüldüğüne işaret edilmiştir. Gülsevin³⁹¹ de Batı Rumeli Türkçesinde devrik cümle eğiliminden bahseder.

Kosova Türkçesinde cümle ögelerini esas almakla sınırlı kalınarak kullanılan bu terminoloji ne kadar doğru? Zira olay sadece ögelerin yer değiştirmesiyle gelişmiş değildir. Dolayısıyla Kosova Türkçesinin de yer aldığı Batı Rumeli Türkçesi cümle yapısı ele alınırken ögelerin dizilişinin yanı sıra kelime sentaksı, dolayısıyla morfosentaksı da göz önünde bulundurulması gerekir. Söz gelimi, daha önce de örnek olarak gösterilmiş olan “Var cüresın ne var yapaym.” (Ne yapacağımı göreceksin.) cümlesi veya kelime öbeğinin basit bir şekilde “devrik cümle” olarak ele alınması ne kadar doğrudur? Şimdiye kadar genelde STT cümle yapısıyla ilgili terminoloji tercih edilmiştir. Hatta Cangür³⁹² “devrik cümle” ile ilgili olarak şunu belirtmiştir: “Henüz bu ağız ile ilgili sınıflandırmalar ve tanımlamalar tam olarak oluşmadığından değerlendirmemizi TT’ndeki tanımlara göre devam ettirebiliriz” açıklamasını getirme ihtiyacı duymuştur.

Yüklem yerine göre cümle türlerinin *düz (kurallı)* ve *devrik (kualsız)* olarak sınıflandırma yapılmış olan kaynaklarda Türkiye Türkçesi esas alınmıştır. Bu verilen *düz* ve *devrik* cümle örneklerinde sadece ögelerin cümle içerisindeki yerleri değişime

³⁸⁹ Mehmet Çeliku, Mahir Domi, Spiro Floqi, Seit Manasku, Remzi Përnaska, Stefan Prifti, Manella Totoni, **Gramatika e gjuhës shqipe**, Tiranë, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, 2002, s. 125; Piper, age., s. 437.

³⁹⁰ Günşen, “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağzıları”; Balcı, a.y.

³⁹¹ Gülsevin, age., s. 138.

³⁹² Ahmet Cangür, age., s. 73.

uğrarken ögelerin birbirleriyle ilişkisini belirleyen isim veya fiil çekim eklerinde herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Kosova Türkçesinde ise yukarıda verdiğimiz örnekte (var cüresin ne var yapaym) olduğu gibi fiil çekimi tamamen evrilmiş bir durumdadır. Dolayısıyla böyle bir cümleyi “devrik” diye nitelemek yetersidir. Bu anlamda Kosova Türkçesiyle ilgili olarak yüklem yerine bağlı cümle sınıflandırması esnasında morfosentaks da dikkate alınarak yapılması gerektiği görüşündeyiz.

Kosova Türkçesinde cümle “devrilmeye” değil daha çok “evrilmeye” meyilli gibi görünmektedir. Bu evrilme de demografik ve sosyolengüistik nedenlerden dolayı gelişmiştir. Başka bir ifadeyle bu çalışmanın ilk bölümünde (Kosova Türkçesi) açıklandığı şekilde Kosova’da Türkçeyi konuşan grupların demografik dağılımıyla bu olay açıklanabilir. Türkçeyi ana dili olarak konuşanların sayısı şehir dili olarak konuşanların sayısından daha azdır. Tarihi süreçte de bunun farklı olmadığını varsayabiliriz. Kosova ve Makedonya Türkçesinin söz dizimi hakkında benzer bir görüşü Balcı³⁹³ şu şekilde ifade etmiştir:

Dört asır süren Türkçenin hâkimiyeti bölge dillerini söz varlığı itibariyle tamamen etkisi altında tutmuştur. “Söz varlığındaki bu baskın yön söz diziminde neden ters orantılı bir görüntü arz ediyor” biçimindeki bir sorunun cevabı sözkonusu coğrafyadaki Türkçe söz diziminin Türkler dışındaki insanlarca şekillendirilmiş olduğu şeklinde olabilir.

Yukarıda Türkçede cümlelerin ana unsuru olan yükleme diğer ögelerin yaklaştırıldığı yönündeki tespitlere yer verildi. Diğer yandan Arnavutça ve Sırpçada yüklem özneye yaklaştırıldığına ilişkin bir başka tespit de aktarıldı. Kosova Türkçesinde şimdiye kadarki tanımlamaya göre “devrik” olarak nitelenen cümlelerde yüklem özneye yaklaştırılması eğilimi daha baskın gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu husus bile “devrik” teriminin en isabetli terim olmadığını ortaya koymaktadır.

Yukarıda ortaya konan görüş ve yapılan açıklamalardan hareketle Kosova Türkçesinde yüklem yerine göre cümle çeşitlerinin yeni bir sınıflandırmaya tabi tutulmasının gerekli olduğu görüşündeyiz. Böyle bir sınıflandırma, mevcut sınıflandırmaya ilave yapmak suretiyle genişletilerek yapılabilir diye düşünüyoruz.

³⁹³ Balcı, a.y.

Buna göre Kosova Türkçesinde yüklemın yerine göre dört farklı cümle tipinden bahsedilebilir:

1. Düz Cümle
2. Düz Gibi Görünen Cümle
3. Devrik Cümle
4. Devrik Gibi Görünen Cümle

Düz ve devrik cümle, Türkiye Türkçesiyle ilgili gramer kitaplarındaki tanıma uyan cümlelerdir. Diğer iki tip cümle ise şu şekilde tanımlanabilir:

Düz gibi görünen cümle, yüklemi sonda olup cümleyi oluşturan öğelerden herhangi birinin morfosentaksı değişime uğramış cümledir.

Devrik gibi görünen cümle, yüklemi sonda olmayıp cümleyi oluşturan öğelerden herhangi birinin morfosentaksı değişime uğramış cümledir.

3.2.2.1 Düz Cümle

Çok kalabalık co:İmiştirlâ:r. (04/38) (Çok kalabalık geldiler)

Bile bi defa Beogradta idim. (05/26) (Hatta bir keresinde Belgrat'taydım)

Demek benim düçanda müşterilerin yüzde doksanını tanarım. (10/39) (Benim dikkânımdaki müşterilerin yüzde doksanını tanırım)

Ondan sora koyoncılık da biraz düştü. (11/81-82) (Ondan sonra koyunculuk da biraz düştü).

Ama kasabanın en esçi Türk aileleri biz Moła Şerifler, Golilar hem Novobırdalılar ıstık. (13/25-26) Ama kasabanın en eski Türk aileleri biz Molla Şerfiler, Golilar ve Novobırdalılarız.

O iş için eleman bulmak zor dil. (12/42) (Ama o iş için eleman bulmak zor değil).

3.2.2.2 Düz Gibi Görünen Cümle

Yukarıda da ifade edildiği üzere yüklemi sonda ve morfosentaksı değişime uğramış cümlelerdir.

*Peşi:n birdê:n nice çevrılırdık camidâ:n, hemên **hazırlanırdı** bayram kuşlugu hem **yenılırdı**. (03/72-72) (Eskiden camiden döner dönmez bayram yemeği hazırlanır ve yenirdi).*

Yukarıda verilen örnekte *nice çevrılırdık camidâ:n* öbeği döner dönmez veya döndüğümüz anda zarf-fiil öbeği yerine kullanılmıştır.

*Onda ben çok **kazanmışım emniyet**. (07/29) [O hususta ben (insanların) güvenini kazanmışım]*

Yukarıdaki örnekte yüklem bir birleşik fiil olup, *kazanmışım emniyet* fiil öbeğinde Türkçe için karakteristik olmayan bir yer değişimi söz konusudur.

*Kasabanın ortasında, merkezi yerlerinde yerleşen insanlar mutlaka, çüyden da celen, kırk senesi olmuş ise, Türçesini da Prizrenin **ügrenmiştir**. (08/69) (Köyden gelenler dahil, kırk yılı aşkın süredir şehrin ortasına, merkezi yerlerine yerleşmiş olan insanlar Prizren Türkçesini de öğrenmişlerdir).*

Yukarıdaki örnekte nesne olan *Türçesini da Prizrenin₂* hem tamamlama öğelerinin dizilişi hem de öğeler arasına *da* bağlacının getirilmesi nedeniyle bir değişime uğramıştır.

*Em kasabalılar **ciderdi**, ema ekseriye da: çok ne ciderdılar **çingeneler**. (07/110) (Şehirliler de giderdi; ama çoğunlukla gidenler Çingenelerdi).*

Birleşik bir cümle olan örneğin birinci yüklemi çekimli bir fiil olup, ikinci yüklemi *i-* fiili ifade edilmemiş isim soylu bir yüklemidir. *ne ciderdılar* ise *gidenler* anlamında analitik bir sıfat-fiildir.

3.2.2.3 Devrik Cümle

Aşağıdaki örnek cümlelerde fonetik bazı değişikliklere rağmen herhangi bir morfosentaktik bir değişim söz konusu değildir.

*Konşi **ıdık** biz banım hanımle, Şükriye hanımle. (03/01) (Komşuyduk biz benim hanımla, Şükriye hanımla).*

***Budur** Eminciklerin evi. (03/85) (Budur Eminciklerin evi).*

Demek çi bizde **ünê:m verulmiştir** pã:çlıga. (03/79) (Demek ki bizde temizliğe önem verilmiştir).

Üdemişik çira çendi evımızde. (05/35) (Kendi evimizde kira öderdik).

Mesela Ramazanda şiy, onlar da su **içmezdilar** Türkler, Müslimanlar yanında. (09/45) (Mesela Ramazan'da onlar da Türklerin, Müslümanların önünde su içmezlerdi).

Bızım sülemegımız biraz **faklıdır** diyer yerlerden. (08/01) (Bizim konuşmamız diğer yerlerden biraz farklıdır).

Prizrende genelde karışık **katılırlar** bu tür şî:lere. (10/114) (Prizren'de bu tür şeylere genelde karışık katılırlar).

3.2.2.4 Devrik Gibi Görünen Cümle

Banım kocam için **colmiştir** banım cürümcem hem é:ltim beni cürsünlâ:r. (02/30-31) [Görümcemle eltim kocam(a) (istemek) için beni görmeye gelmişlerdir].

Yukarıdaki örnekte *beni cürsünlâ:r* STT karşılığında *beni göremeye* modal yardımcı fiili yerine kullanılmıştır.

Çocuğı da **oldi kismet** sünet édehm. (02/112) (Çocuğu da sünnet etmek kismet oldu).

Yukarıda örnekte hem yüklem olan birleşik fiilin öğeleri yer değiştirmiş hem de modal yardımcı fiil ögesi *isim + istek kipi* şeklinde verilmiştir.

Hoca **colmiş** peşî:n, sona berbê:r. (05/50) (Önce hoca, sonra berber³⁹⁴ gelmiş).

Yukarıdaki örnekte Karahan'ın³⁹⁵ “ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler” diye tanımladığı cümlede yüklem “ortak öge” olduğu için sonda olmalıdır. Morfosentaktik bir değişiklik olmamakla birlikte, bu tür cümle sentaksı bakımından Türkçe açısından karakteristik değildir.

O Çerkezler **dırlar** Stanoftsada. (05/13) (O Çerkezler Stanofça'dalar).

³⁹⁴ Kosova'da eski dönemlerde çocukları berberler sünnet ettikleri için burada *berber* kelimesi *sünnetçi* anlamında kullanılmıştır.

³⁹⁵ Karahan, age., s. 91.

Yukarıdaki örnekte *i-* fiilinin üçüncü kişisini ifade etmek üzere kullanılan bildirme eki olmaksızın da *Stanoftsadalar* şeklinde yüklemleştirme yapılabilir. Ancak Kosova Türkçesinde *-dır* bildirme eki yüklemleştirme için hep kullanılır. Dolayısıyla yüklemleştirmeyi yapacak (buradaki kullanımda yüklem) olan *dırlar* ögesi *Stanoftsada* ögesinden sonra gelmeliydi. Bu haliyle *i-* fiili bağımsız bir fiil olarak çekimlenmiş bulunuyor. Bu şekil Türkçe için tipik değildir.

Biz yugururduk evde em cütürürduk onda pişırma. (11/104) (Biz evde yoğurur, pişirmek için oraya götürürdük).

Birleşik cümle olan bu son örnekte *(h)em* bağlacı ve bağlacı yerine kullanılmıştır. Aslında bu, STT’de Karahan’ın³⁹⁶ “ortak cümle öğeleriyle bağlanan cümleler” tanımına uygu olarak “ortak öğeyle” ifade edilebilirdi. Tabii “ortak öğe” ile ifade dileceği zaman kelimelerin sırası da *biz evde yoğurur, oraya pişirmeye götürürdük* şeklinde değişirdi. Ama Kosova Türkçesinde böyle bir kullanım yok. Dolayısıyla bu örneği devrik gibi görünen cümle türünden saymak gerektiği kanaatindeyiz.

³⁹⁶ A.e., s. 91.

SONUÇ

Kosova Türkçesinin statüsü hakkında belli başlı tespitler ortaya koymayı amaçladığımız bu çalışma bu konuya eğilen sayılı çalışmalardan biridir. Böyle bir durumun kendine has öncelikleri ve zorlukları vardır. Öncelik olarak daha önce kimsenin herhangi bir tespitte bulunmadığı için tespit edilecek çok şeyin olmasıdır. Ancak daha önce hiç kimsenin yürümediği bir yolda yürümenin tehlikeleri de kaçınılmazdır. Dolayısıyla ortaya konan tespitlerde hata payının yüksek olma olasılığını da beraberinde getirmektedir. Ama kimsenin “bulaşmadığı iş” olduğu için “bulaşmamayı” tercih etmek yerine hata yapma riskini göze alarak bazı tespitler ortaya koymaya gayret ettik. Bu tespitlerden biri Kosova Türkçesinin üç farklı konuşur grubunun olduğu ve bu gruplar tarafından şekillendiği tespittir. Bir diğer tespit olarak Türkçenin bitişken fiil yapılarının Kosova Türkçesinde “analitik çekim unsuru” diye adlandırdığımız yapılarla da yapıldığının ortaya konması ve örneklendirilmesidir. Fonetikle ilgili tespitlerin bir kısmı daha önce başka araştırmacılarca ortaya konmuştur. Buradaki bazı tespitler farklı bir bakış açısıyla ortaya konmuştur. Bunlar özellikle kalınlık-incelik uyumuyla ilgilidir.

Bu çalışmada Kosova Türkçesinin cümle bilgisine de temas edilmiştir. Ancak temas edilen cümle bilgisi hususları sınırlıdır. Cümle sentaksından çok kelime öbekleri ile kelime grupları sentaksı ve sınırlı ölçüde cümle öğelerinin dizilişiyle ilgili bazı hususlar üzerinde durulmuştur.

Çalışmada hedeflenen tespitlerin belirlenmesi amacıyla bazen diğer çalışmalarda derlenmiş metinlere ve tespit edilmiş örneklere başvurulmuş ve alıntılar yapılmıştır. Bu alıntılar yapılırken kaynak imlaya sadık kalınmıştır. Ancak bu süre içerisinde derlemeden kaynaklı bazı imla yanlışları da görülmüş fakat belirtilmemiştir. Bu anlamda derlemenin önemi ortaya çıkmaktadır. Derlemenin kendisi kadar derlenmiş malzemenin ve yazıya aktarılmış halinin niteliği de önem arz etmektedir. Yazıya aktarma veya bilimsel terimle ifade edecek olursak transkripsiyon esnasında meydana gelebilecek hatalar fonetik ve morfolojik özelliklerin tespitinde hataları beraberinde getirdiğini göstermektedir. Tabii burada bu hatalardan örnek vermenin yeri olmadığı kanaatindeyiz.

Çalışma içerisinde atıfta bulunulan kaynakların önemli bir kısmında belli bir kalıbın dışına çıkılmadığı görülmektedir. Bu husus takip edilmesi zorunlu bir yol halini almış gibidir. Bu çalışmada ise alışlagelmiş bu kalıp dikkate alınmamıştır. Böyle bir yaklaşımın esas amacı bu anlamda bir yenilik getirmek yeni bir kalıp oluşturmak değildir elbet. Bu yaklaşımın amacı Kosova Türkçesinin üzerinde durulan özelliklerinin en iy şekilde ortaya konmasıdır. Kaldı ki bu çalışma klasik anlamda bir ağız çalışması değildir.

Kosova Türkçesi üç farklı konuşur grubunun şekil verdiği bir değişke olma özelliğine sahiptir. Mevcut bilgiler Kosova Türkçesinin artzamanlı yapısı hakkında bazı ipuçları vermektedir. Bunlardan kalınlık-incelik uyumunun düzlük-yuvarlaklık uyumuna kıyasla daha gelişmiş olması Kosova Türkçesinin kaynağı hakkında bir fikir vermektedir. Ayrıca Osmanlıca döneminde geliştiği tespit edilmiş veya düşünülen bazı özelliklerin Kosova Türkçesinde ortaya çıkmayışı da bir belirti olarak değerlendirilebilir. *-mAll* gereklilik kipi ekinin kullanılmaması, *-mAk* isim-fiil ekinin iyelik eki almaması, *-Iş* isim-fiil ile *-ArAk* zarf-fiil ekinin kullanılmaması buna örnek verilebilir. Bu eklerin Osmanlıca döneminde kullanım sahasına çıktığı yönünde görüş ve tespitler var. Dolayısıyla Kosova Türkçesinin kaynağının Eski Anadolu Türkçesi olduğunu kabul etmekte bir sakınca yoktur. Bu bakımdan Kosova Türkçesi Gülsevin'in ifadesiyle “periferik” bir ağız olarak “arkaik” bir takım özellikleri muhafaza etmiş olan bir değişkedir (varyant). Yani Eski Anadolu Türkçesinin bazı kalıntılarını muhafaza edegelmiştir. Bu yönüyle halen araştırılmaya değerdir.

Kosova Türkçesinde bazı özellikler (analitik fiil çekimi ile morfosentaktik değişmeler) dil ilişkileri bakımından özel öneme sahiptir. Türkçenin Karayca, Gagavuzca, Halaçça ve İran Azericesi gibi lehçelerinin Eva Csato, Astrid Menz, Sonel Bosnalı gibileri tarafından dil ilişkileri bakımından incelendiği görülmektedir. Vidin Türkçesi üzerinde Bulgarcanın etkisinin Németh tarafından tespiti önemli bulgudur. Friedman'ın Batı Rumeli Türkçesi üzerine Slavca ve Arnavutçanın etkisine ilişkin bazı tespitleri de önem arz etmektedir.

Kosova Türkçesi üzerinde her nedense Sırpçanın etkisinin Arnavutçaya göre daha fazla olduğu görüşü hâkimdi. Bu görüş hem bazı yerel dilciler hem de Kosova Türkleri tarafından ortaya konmuş ve bazılarınca halen ortaya konmaya devam

etmektedir. Kosova Türkçesine bir dönemin devlet dili olan Sırpçadan hukuki, idari ve teknolojik terminoloji bakımından çok sayıda kelime girdiği kuşkusuzdur. Çeviri yoluyla da Türkçe açısından karakteristik olmayan bazı terimler, ifadeler üretilmiştir. Hatta bu konu üzerinde Teodosijević'in yayımlanmış güzel bir çalışması var. Dolayısıyla alıntı kelimeler bir “etki unsuru” olarak esas alınırsa, 1912-1999 döneminde Kosova’da Sırpça devlet dili olarak hem Türkçe hem de diğer diller üzerinde etkili olmuştur. Ancak dil ilişkilerinin farklı bir boyutunu oluşturan seçilmiş kopyalar ve dolayısıyla morfosentatik kopyaların önemli bir kısmı Kuzey Arnavutçası kaynaklı olduğu görüldü. Tabii bu kopyaların önemli bir kısmı Türkçeyi konuşan Arnavutların getirdiklerini düşünüyoruz. Zira daha önce de belirtildiği üzere, Kosova’da Türkçeyi şehir dili olarak konuşanların sayısı ana dili olarak konuşanların sayısından fazladır. Bunun yanı sıra karışık evliliklerden doğan Kosovalı Türk çocukların (çoğunlukla Arnavut ve az sayıda Boşnak) anneleri Türkçeyi belli bir yaştan sonra öğrenmişlerdir. Bu anneler kendi dillerinin cümle düzenine Türkçe kelimeleri yerleştirerek Türkçe konuşmuşlardır. Netice itibarıyla yukarıda üzerinde durulan yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yapılar zaman içerisinde yaygınlaşarak Kosova Türkçesinin “standardı” haline gelmişlerdir.

Kosova Türkçesinde fiilimsi eklerinin bir kısmının kullanılmadığı yukarıda belirtildi. Bu eklerin bir kısmı Osmanlıca döneminde ortaya çıktığı daha önce ifade edildi. *-mİş* sıfat-fiil ekinin de KT’de kullanılmadığı ortaya kondu. Ayrıca *-ken* zarf-fiil eki, *-mAk* isim-fiil eki gibilerinin işlevini genişleterek diğer eklerin yerine kullanıldığı da görüldü. Bunun yanı sıra *açan* zarfı, *nice*, *ne* ve *kim* sıfatlarının da zarf-fiil veya sıfat-fiil gibi işlevleri yerine getirdikleri görüldü. KT’deki bu kullanımlar belirtilen ek ve kelimelerin dil ilişkisi sonucunda işlevlerini genişletmek suretiyle ilişki dillerindeki muadil ek, kelime ve paradigmalara benzer şekilde kullanıldıklarını göstermektedir. Bu tür kullanımlar Kosova Türkçesinde bazı çekim paradigmalarının ilişki dilleri paradigmalarına benzetildiğini akla getirmektedir. Dolayısıyla bir çeşit “paradigma denkleştirme” hadisesi gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Kelime gruplarında öğelerin yer bazen değiştirdiğini, Türkçede yönelme hâli isteyen fiillerin önüne bulunma hâli eki almış tamlayıcı getirilebileceğini, belirtisiz tamlamanın kullanılması olağan olan yerde belirtili tamlamanın kullanıldığını da

gördük. Böyle bir hadise kelime grubu düzeyinde ilişki dillerinin sentaksına benzeme eğilimine örnek gösterilebilir. Böyle bir eğilimi “sentagmatik denkelştirme” eğilimi şeklinde yorumlanabilir.

Kosova Türkçesi ağızlarında, fonetik bazı farklılıklara rağmen, morfosentaks bakımından bir homojenliğin olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu ağızların gelişimini sağlayan sosyolengüistik ortamların benzer olmalarına işaret olarak yorumlanabilir. Tabii bu sosyolengüistik ortamın artzamanlı tahlili eldeki verilerle yapılamamaktadır. Günümüz ağızlarında *-IncA* zarf-fiil ekinin sadece Prizren Türkçesinde kullanılıyor olması ilgi çekicidir. Ayrıca yeterlik yapımında *edebil-* modal fiilinin ve “cesaret etme” anlamında *sık-* fiilinin Prizren’de kullanılmaması ilginçtir. Bu husus Prizren Türkçesinin farklı sosyolengüistik bir ortamda gelişimini sürdürdüğünün bir göstergesi olsa gerek.

Bu tez çalışılırken karşılaşılan sıkıntıların başında Kosova Türkçesinin sentaksı ve morfosentaksıyla ilgili sınırlı sayıda çalışmanın belli bir bakış açısıyla yapılması ve çoğu zaman daha önce derlenmiş olan metinlere dayanması gelmektedir. Kendimizin de örnek alıntısı yaptığımız çalışmaların bazılarında özellikle söz dizimi bakımından bazı sorunların olduğunu tespit ettik. Kosova Türkçesinin ilişki neticesinde geliştirmiş olduğu cümle sentaksından kaynaklı bu sorunlar bu sahada çalışanları bazen yanlış tespitlere götürebildiğini göstermiştir. Bunun nedeninin de cümleden bir kelime grubu veya kelime öbeği ele alınmasından kaynaklandığını düşünüyoruz. Oysa daima bu şekilde hareket ederek her zaman doğru sonuçlara götürmemektedir. Başka bir deyişle cümle sentaksı üzerinde durulacağı zaman hem daha karmaşık cümle örnekleri ele alınmalı hem de KT’nin ilişkide olduğu dillerle karşılaştırma yapılmalıdır. Tabii böyle çalışmalar için cümle sentaksını daha ön plana alacak derlemelerin yapılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bundan sonra yapılacak olan metin tespiti çalışmalarında cümle sentaksına daha fazla dikkat edilmesi gereğine işaret etmekte fayda görüyoruz. Bununla ilgili bir diğer husus Kosova Türkçesi ve dolayısıyla Batı Rumeli Türkçesiyle ilgili yapılmış olan metin derlemelerinden bir elektronik derlemin oluşturulması ihtiyacıdır. Bu uğurda yapılacak olan bir derlem, yukarıda bahsedilen eksikliklere rağmen, farklı çalışmalar için önemli bir kaynak teşkil edecektir.

Fonetik transkripsiyonun da belli bir standarda bağlanması ciddi ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Başvurulan ve incelenen kaynaklarda farklı işaretlerin kullanıldığı görülmüştür. Bu noktada fonetik çözümleme yazılımlarının kullanılması ve Türkçenin mevcut harf sistemine uygun bir “ağız araştırmaları fonetik transkripsiyon alfabesinin” geliştirilmesine ciddi ihtiyaç vardır.

Yeni yapılacak olan çalışmalarda yerleşmiş olan kalıp yerine Kosova Türkçesinin özellikleri dikkate alınarak özelliklerin belirlenmesine uygun format çerçevesinde yapılması lazım. Temas dili olan Kosova Türkçesinin belli yönleri daha kapsayıcı şekilde ele alınmalıdır. Zira yararlandığımız kaynaklar fonetik, morfoloji, sentaks hatta anlam bilimi gibi başlıklarla ele alınmış, ama bu başlıkların bazıları “başlık” olmaktan öteye gidememiştir. Konu başlıklarının kapsamı daha dar, ancak araştırmanın derinliği ve ağı tabakaları alanı daha kapsayıcı olmalıdır. Bu anlamda bir atlas çalışmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca temas dillerindeki literatürden de istifade edilebilecek konu başlıklarına önem verilmelidir.

Karşılaştırmalı çalışmalara yönelmek önemlidir. Karşılaştırmalı çalışmalar Kosova Türkçesi-ilişki dilleri, Kosova Türkçesi-Rumeli Türkçesinin diğer ağızları ve Kosova Türkçesi-Anadolu Türkçesi ağızları şeklinde yapılabilir.

Son olarak Kosova Türkçesinin hem genel ağız sözlüğü hem de tematik sözlüklerinin yapılması çok gereklidir. Zira Kosova’nın bazı yerleşim yerlerinde Türkçenin konuşulması bitme aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Bugün tespit edilme imkânı bulunan söz varlığının yarın bulunamaması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman, Kemal: “Vıçıtırın Folkloru”, **Çevren**, S. 43, Eylül 1984, s. 112-122.
- Adamovic, Milan: **Floransalı Filippo Agenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi**, Çev. Aziz Merhan, Ankara, TDK, 2009.
- Agalliu, Fatmir, Engjell Angoni, Shaban Demiraj, Ali Dhrimo, Enver Hysa, Emil Lafe, Ethem Likaj: **Gramatika e gjuhës shqipe**, Tiranë, Akademia e Shkencave e Shqiperisë, 2002.
- Ahmed, Oktay: **Morfosintaksata na turskite govori od ohridsko prespanskiot region**, Üsküp Kiril ve Metodiy Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004
- Akbaba, Dilek Ergönenç: “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”, **Dil Araştırmaları Dergisi**, 2007, s. 83–95.
- Aksel, Hatice Kutlar: **Balkan Dillerindeki Türkçe Kültür Kelimeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995.
- Aktepe, Münir: “Kosova”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 216-219.
- Artun, Prof. Dr. Erman: “Osmanlı'nın İlk Dönemlerinde Türk ve Balkan Kültürlerinde Etkileşim”, (çevrimiçi) <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/6.php>. 28.06.2017
- Aruçi, Muhammed: “Kosova”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, s. 219-221.
- Asım, Mücahit: “Mamuşa Düğün Türküleri”, **Çevren**, S. 8, Aralık 1975, s. 61-67.
- Ay, Özgür: **Türkiye Türkçesi Ağzlarında Fiil Çekimi**, Ankara, TDK, 2009.
- Ayverdi, Dr. Ekrem Hakkı: **Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri - Yugoslavya (III. Kitap)**, 2. baskı, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2000.

- Baki, Enver. “Priştine Türküleri”, **Çevren**, S. 9, Mart 1976, s. 135-140
- Baki, Enver: “Priştine Folklorundan Seçmeler”, **Sesler**, S. 21, Aralık 1976, s. 42-47
- Baki, Enver: “Vuçitırın Manileri, Folklorumuz”, **Sesler**, S. 28, Eylül 1968, s. 80-82
- Baklacioğlu, Nurcan Özgür: **Dış Politika ve Göç: Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Arnavutlar (1920-1990)**, İstanbul, Derin Yayınları, 2010.
- Balcı, Mustafa: “Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarında Devrik Cümle Meselesi”, **Avrasya Etüdleri**, S. 38, 2010, s. 43-60.
- Banguoğlu, Tahsin: **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK, 1990.
- Baski, İmre: “Otuz Yıl Öncesi Deliorman Ağızlarının Şimdiki Zaman Ekleri Üzerine”, **Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı** (25-30 Mart 2008). Ankara, TDK 2009, 115-128.
- Başdaş, Cahit: “Anadolu ve Kosova Türk Ağızlarında g>c, k>ç Değişmeleri”, **TDAY-Belleten**, 1999, TDK, s. 1-7, (Çevrimiçi), http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_sureli&view=sureli&kategori1=makale&kelime1=60, 20 Eylül 2018.
- Bayraktar, Nesrin: **Türkçede Fiilimsiler**, Ankara, TDK, 2004.
- Beksaç, Zeynel: “Gilan Türküleri”, **Sesler**, S. 42, Ocak 1970, s. 47-57.
- Beksaç, Zeynel: “Prizren'de Söylenen Türküler”, **Çevren**, S. 29, Mart 1981, s. 153- 158.
- Berberi, Dilaver: **Phonological and morphological adaptation of Turkish loanwords in contemporary Albanian Geg dialects of Kruja: A synchronic analysis**, Indiana University, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1964.
- Bernardo Da Parigi: **Söz kitabı: (Roma 1665): Türkçe-İtalyanca Sözlük**,

Haz: Yavuz Kartallıoğlu, Ankara, TDK, 2015.

- Beyatlı, Yahya Kemal: “Karanlıkta Uyanan Biri,” **Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım**, 8. baskı, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti, 2017, s. 45-51.
- Buş, Aziz, İskender Muzbeg, Hayriye Şimşek, İsa Şimşek: “Prizren Folklorundan Seçmeler”, **Sesler**, S. 13, Şubat 1967, s. 82-89.
- Buş, Aziz, İskender Muzbeg: “Folklor Derlemeleri”, **Sesler**, S. 17, Haziran 1967, s. 75-79.
- Buş, Aziz, İskender Muzbeg: “Prizren Folklorundan Seçmeler”, **Sesler**, S. 8, Eylül 1966, s. 64-74.
- Camaj, Martin: **Albanian Grammar: with exercises, hcrestomathy and glossaries**, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1984.
- Cangür, Ahmet: **Kosova Türkçesi Priştine Ağzı Sözdizimi Özellikleri**, Prizren, Balkan Aydınları ve Yazarları Yayınları, 2009.
- Canhasi, Dr. Suzana: “Kosova Türk Ağızlarına Ortam Dillerinin Etkisi”, **VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Ankara, 2008.
- Canhasi, Suzan: **Mitroviça Türk Ağzı**, Ankara, Gece Kitaplığı, 2014.
- Canhasi, Suzana D.: **Kosova-Makedonya Türk Ağızlarında Yapım ve Çekim Ekleri**, Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- Čaušević, Ekrem: “19. Yüzyılda Bosna-Hersek'te Konuşulan Türkçenin Ağzı Özellikleri,” **Perspectives on Ottoman Studies**, Zagreb, University of Zagreb, 2008, s. 287-294.
- Čaušević, Ekrem: **Gramatika Suvremenoga Turskog Jezika**, Zagreb, Hrvatska Sveucilisna Naklada, 1996.
- Čaušević, Ekrem: “Bosnian Turkish and its Authentic Features”, **Prilozi za Orijentanu Filologiju**, S. 50/2002, Sarajevo, 2006, s. 365-374.
- Clayer, Nathalie: **Në Fillimet e Nacionalizmit Shqiptar**, Çev. Artan Pulo, Tiranë, Botimet Përpjekja, 2012.

- Çağatay, Saadet: “Eski Osmanlıca’da Fiil Müştakları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, s. 353–368, 1947, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1025/12407.pdf>, 9 Şubat 2019.
- Çeliku, Mehmet, Mahir Domi, Spiro Floqi, Seit Manasku, Remzi Përnaska, Stefan Prifti, Manella Totoni: **Gramatika e Gjuhës Shqipe**, Tiranë, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, 2002.
- Çeltik, Halil: **Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- Dallı, Hüseyin: **Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağzları Üzerine Araştırmalar**, Ankara, TDK, 1976.
- Dankoff, Robert: **Evliya Çelebi Seyahatnamesi Okuma Sözlüğü**, Çev. Semih Tezcan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Delice, H. İbrahim: **Türkçede Sözdizimi**, 2. Baskı, İstanbul, Kitabevi, 2003.
- Demir, Nurettin: “Ağız Terimi Üzerine”, **Türkbilig**, S. 2002/4, s. 105-116.
- Demiraj, Shaban: **Gramatikë Historike e Gjuhës Shqipe**, Botimi i dytë, Tiranë, Akademia e Shkencave e Republikës së Shqipërisë, 2015.
- Deny, Jean: **Türk Dil Bilgisi**, Çev. Ali Ulvi Elöve (1941), Uyarlama: Ahmet Benzer, İstanbul, Kabalcı, 2012.
- Develi, Hayati: **Osmanlının Dili**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2009.
- Dibra, Fatos: “Arnavutluk'ta Konuşulmuş-Kullanılmış Türkçeye Dair”, **Tehlikedeki Türk Dilleri**, C. 4, 2016, s. 631-674.
- Dindar, Musa: “Doburçan Ağzında Söylenen Halk Masalları”, **Çevren**, S. 11, Eylül 1976, s. 159-167.
- Dizdari, N. Tahir: **Fjalor i Orientalizmave në Gjuhën Shqipe**, Tiranë, Instituti Shqiptar i Mendimit dhe i Qytetëremi Islam, 2005.

- Doğan, İsmail Yrd. Doç. Dr.: **Türkolojiyle İlgili Makaleler Bibliyografyası**, Ankara, Akçağ. 2003.
- Duka, Ferid: “XV-XVII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusun İslamlaşması Süreci Üzerine Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, C. 2, 1991, s. 64-71.
- Duman, Musa: **Birgili Muhammed Efendi: Vasiyyet-Name**, İstanbul, R Yayınları, 2000.
- Eckman, Janos: “Komanova (Makedonya) Türk Ağzı,” **Nemeth Armağanı**, Ankara, TDK, 1962, s. 111-144.
- Eckmann, János: “Dinler (Makedonya) Ağzı”, **TDAY-Belleten**, Ankara, 1960, s.189-204.
- Eker, Süer: “Dil Temasları, Dil Politikaları ve Türk Dillerinde Çeşitlenme,” **Üniversiteler İçin Türk Dili El Kitabı**, Ankara, Grafiker, 2009, s. 83-166.
- Eker, Süer: **Çağdaş Türk Dili**, 4. Baskı, Ankara, Grafiker, 2006.
- Elçin, Şükrü: “Florina Ağzı”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, S. 2, 1964, s. 244-253.
- Elsie, Robert: **Histori e letërsisë shqiptare**, Arn. Çev. Abdylrahim Myftiu, Tiranë, 1997, (Çevrimiçi) <http://www.elsie.de/pdf/B1997HistLetShqip.pdf>, 8 Şubat 2016.
- Eren, İsmail: “Yugoslavya Türklerinin Ağız ve Folkloruna Dair Bazı İnceleme ve Kaynaklar”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S. 16, 2012, s. 73-80.
- Erdem, Mevlüt: “Dilbilgisi Konularında Devamlılık İlişkisi”, **Turkish Studies**, V. 11/10, Spring 2016, s. 243-254, (Çevrimiçi) http://www.turkishstudies.net/Makaleler/313247667_13ErdemMevl%c3%bct-tde-243-254.pdf, 12 Ocak 2019.
- Ergin, Muharrem: **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak, 2004.

- Friedman, Prof. Dr. Victor A.: “Makedonya ve Civar Bölgelerde Balkan Türkçesi”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 20, Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 455-463.
- Friedman, Victor: “Western Rumelian Turkish in Macedonia and adjacent areas”, **Turkic languages in contact**, s. 27–45, 2006.
- Friedman, Victor: **Turkish in Macedonia and Beyond: Studies in Contact, Typology and Other Phenomena in the Balkans and the Caucasus**, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 2003.
- Gabain, A. Von: **Eski Türkçenin Grameri**, Çev. Mehmet Akalın, Ankara, TDK, 2007.
- Gencan, Tahir Nejat: **Dilbilgisi**, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Ankara, TDK, 1975.
- Gülderen, Yusuf: “Prizren Civarında Gora Köylerinin Düğünlerinde Çalınan Nevbet”, **Çevren**, S. 29, Mart 1981, s. 93-96.
- Gülensoy, Tuncer, Ercan Alkaya: **Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- Gülensoy, Tuncer: “Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme”, **TDAY-Belleten**, 1984, s. 87-147.
- Gülsevin, Gürer: “Rumeli Türkçesi Çerçevesinde Türk ve Balkan Dillerinin Etkileşimi”, **Turkish Studies**, Volume 4/8, 2009, s.48-64, <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=937&Detay=Ozet>, 25 Kasım 2016.
- Gülsevin, Gürer: **XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları: Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihi Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi Örneği**, Ankara, TDK, 2017.
- Gülsevin, Gürer: “Rumeli Türkçesi Çerçevesinde Türk ve Balkan Dillerinin Etkileşimi”, **Turkish Studies**, S: 4/8, Fall 2009, s. 48-64. (Çevrimiçi), <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=937&Detay=Ozet>, 15 Aralık 2016.
- Gülsevin, Prof. Dr. Gürer: **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, Ankara, TDK,

2007.

- Günşen, Ahmet: “Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları”, **Turkish Studies**, Vol. 4/8, 2009, s. 225-254, (Çevrimiçi), <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=6684&Detay=Ozet.pdf>, 25 Kasım 2016.
- Günşen, Ahmet: “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I (Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği)”, **Turkish Studies**, Volume 5/1, Winter 2010, s. 462-494, (Çevrimiçi), <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1267&Detay=Ozet>, 25 Kasım 2016.
- Günşen, Ahmet: “Doğu Trakya Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, **Turkish Studies**, S: 3/3, Spring 2008, s. 402-470, (Çevrimiçi) <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=347&Detay=Ozet>, 17 Mart 2017.
- Günşen, Ahmet: “Rumeli Ağızlarının Söz Dizimi Üzerine-I (Makedonya ve Kosova Türk Ağızları Örneği)”, **Turkish Studies**, S: 5/1, Winter 2010, s. 462-494, (Çevrimiçi) <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1267&Detay=Ozet>, 5 Mayıs 2018.
- Hafız, Nimetullah: “Kosova Mitroviçası, Vuçitırın ve Priştine Türk Ağzının Başlıca Özellikleri”, **Çevren**, 21-22, 1979, s. 75-91.
- Hafız, Nimetullah: “Kosova Türk Ağızlarında Çekim Ekleri”, **Dil Dergisi**, 21, Temmuz 1994, Ankara, s. 20-38.
- Hafız, Nimetullah: “Kosova Türk Ağızlarında k>ç ve g>c Ünsüz Değişmeleri”, **V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi**, 23-28 Eylül 1985, İstanbul, Tebliğler, 1 Türk Dili, C. 2, 1987, s. 127-129.
- Hafız, Nimetullah: “Kosova Türk Ağızlarında Yapım Ekleri”, **Çevren S. 23**, Priştine, 1979. s. 83 – 89.
- Hafız, Nimetullah: “Prizren Türk Ağzının Özellikleri I.”, **Çevren**, 3/1980, s. 49-65.
- Hafız, Nimetullah: “Prizren Türk Ağzının Özellikleri II”, **Çevren VII/4**, Aralık 1980, s.117-133.

- Hafız, Nimetullah: “Yugoslavya’da Yayınlanan Türkçe Sözlük ve Türkçe Konuşma Kitapları”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 21, 1973, s. 159-174.
- Hafız, Nimetullah: **Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri**, Priştine Üniversitesi Felsefe Fakültesi, 1985.
- Hafız, Nimetullah: **Prizren Türk Halk Edebiyatı Metinleri ve Ağız Hususiyetleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1975.
- Hallaç, Cevahir: “Priştine Folkloru”, **Sesler** VI, S. 53, Şubat 1971, s. 101-107
- Hamiti, Asllan: “Hundorësia e zanoreve të gegërishtes vështruar nga pikëpamja fonologjike”, **Aktet e takimit vjetor IASH 2007**, 2007, s. 83-91, (Çevrimiçi) http://alpa.mali-it.eu/pub/aktet/vol/vol1/Aktet_Vol_I_Nr_1_pp_83_91.pdf, 14 Haziran 2018.
- Hamzaoglu, Yusuf: **Sırbistan Türklüğü**, Üsküp, Logos-A, 2004.
- Hanadan, Reşit: “Mamuşa’da Söylenen Dügün Türküleri”, **Çevren**, S. 35, Eylül 1982, s. 141-159.
- Hasan, Hamdi: **Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler**, Ankara, TDK, 1997.
- Haugen, Einar: “Dil Bilimsel Ödünçlemenin Analizi”, **Dil Araştırmaları**, S. 7, 2010, s. 131-157.
- Haydar, Cevahir: “İpek Folklorundan Kimi Örnekler”, **Çevren**, S. 42, Haziran 1984, s. 109-114.
- Hazai, George: “Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine”, **TDAY-Belleten**, 1960, s. 205-211. (Çevrimiçi) http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_sureli&view=sureli&kategori1=makale&kelime1=556, 11 Ocak 2016.
- Hazai, Gyorgy: “Beitrage zur Kenntnis der Türkischen Mundarten Mazedoniens”, **Rocznik Orientalistyczny**, S. 23, 1960, s. 83-100.
- Hazai, György: “Rumeli Ağızları Tarihinin İki Kaynağı Üzerine”, **TDAY-Belleten**, 1963, s. 117-120.

- Hudson, Richard: **Sociolinguistika**, Arn. Çev. Mariana Ymeri, Tiranë, Dituria, 2002.
- Ibrahimi, Prof. Dr. Sami: **Ndikimi i gjuhës shqipe në tuqishten e folur në Maqedoni dhe në Kosovë - rrafshi fonologjik**, Shkup, LOGOS, 2005.
- Islami, Hivzi: “Popullsia,” **Kosova-Vështrim monografik**, Prishtinë, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, 2011, s. 109-130.
- İğci, Alpay: “Balkan Ağızlarında Farklı Bir Fiil Çatısı”, **Turkish Studies**, C. 6/1, s. 1293–1301, 2011, (Çevrimiçi) <http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=1997&Detay=Ozet>, 21 Ocak 2019.
- İğci, Alpay: **Vıçitırım-Kosova Türk Ağzı**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- İlker, Ayşe: **Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil**, Ankara, TDK, 1997.
- İmer, Kamile, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy: **Dilbilim Sözlüğü**, 2. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.
- İnbaşı, Doç. Dr. Mehmet: “Balkanlar'da Osmanlı Hakimiyeti ve İskan Siyaseti”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. 9, Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek ve Prof. Dr. Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 154-164.
- İsen, Mustafa Prof. Dr.: **Varayım Gideyim Urumeli'ne**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2009.
- Jable, Ergin: **Kosova Türk Ağzları-İnceleme, Metin, Sözlük**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010.
- Johanson, Lars: “Türk Dillerinde Odaksıl Şimdiki Zaman İşaretleyicisi ve Kıbrıs Türkçesinde Eksikliği”, **Bilig**, S. 49, 2009, s. 93-100, (Çevrimiçi) <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarinde-x-1423873193.pdf>, 22 Ekim 2016.
- Johanson, Prof. Dr. Lars: **Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler**, Çev.

Prof. Dr. Nurettin Demir, Ankara, TDK, 2007.

- Jusuf, Sureja: **Prizrenski Turski Govor**, Pristina, Jedinstvo, 1987.
- Kahraman, Seyit Ali: **Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Kahraman, Tahir: **Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları**, Ankara, TDK, 1996.
- Kakuk, Suzanne: “Le Dialecte Turc d’Ohrid en Macédoine”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**, S. 26, 1972, s. 227-282.
- Kalay, Emin: **Edirne İli Ağızları**, TDK, Ankara, 1998.
- Kaleşi, Hasan: “Türklerin Balkanlar'a Girişi ve İslamlaştırılma (Arnavud Halkının Etnik ve Milli Varlığının Korunmasının Sebepleri)”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, S. 10-11, 1979-1980, s. 177-195.
- Kanar, Mehmet: **Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü**, İstanbul, Say, 2011.
- Karahan, Leyla: **Türkçede Söz Dizimi**, 15. Baskı, Ankara, Akçağ, 2010.
- Karahan, Leyla: **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, Ankara, TDK, 1996.
- Karahan, Leyla: “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı Dili-Ağız İlişkisi”, **Turkish Studies**, S. 1/1, Yaz 2006, s. 1-12, (Çevrimiçi), <http://turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=4&Detay=Ozet>, 18 Ocak 2019.
- Karpat, Kemal H.: **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**, 2. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- Kartallıoğlu, Yavuz: **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)**, Ankara, TDK, 2011.
- Katon, Emil: “Balkan Türk Atasözlerinin Eski Kayıtları”, **Çevren** VI/4, Aralık 1979, s. 25-35.

- Katon, Emil: “Prizren Bilmeceleri”, **Sesler**, S. 97, Haziran 1975, s. 123-130.
- Katon, Emil: “Mamuşa Köyü Manileri”, **Sesler** XII, S. 102, Ocak 1976, s. 125-128.
- Katon, Emil: “Prizren Manileri”, **Sesler** XII, S. 108, Eylül 1976, s. 86-89.
- Katon, Emil: “Prizren'den Türk Atasözleri”, **Sesler** XI, S. 96, Mayıs 1975, s. 108-112.
- Kaya, İ. Güven. **Yugoslavya Türk Halk Yazınına Gerçekçi Bir Bakış**, Priştine, Tan, 1986.
- Klajn, Ivan: **Gramatika Srpskog Jezika**, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006.
- Koraş, Hikmet: “Türkiye Türkçesinde Gerekliklik”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 17, 2014, s. 135-154.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK, 2007.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep: **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, TDK, 2009.
- Korkmaz, Zeynep: “Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lengüistik Açından Kısa Bir Araştırma”, **TDAY-Belleten**, II, 2010, s. 103-118.
- Kosova Cumhuriyeti Anayasası**, (Çevrimiçi) www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf, 17 Kasım 2017.
- Kowalski, Tadeusz: “Les Turces Balkaniques”, **Revue Internationale des Etudes Balkaniques**, S. I-II, 1936, s. 420-430.
- Kowalski, Tadeusz: **La Turcs et la Langue Turque de la Bulgarie du nord-est**, Krakow, Polska Akademja Umiejetnosci, Prace Komisji Orijentalistycznej, Krakow, 1933.
- Krasniç, Ayten: “İpek Ağzında Türk Manileri ve Bazı Dil Hususiyetleri”, **Çevren**, S. 51, Ocak-Şubat 1986, s.117-122.

- Krasniç, Daver: **Çevren Dergisinin Balkan Türkleri Edebiyatındaki Yeri ve Edebi Etkinlikleri 1973-1991**, Prizren, BAL-TAM, 2008.
- Krasniqi, Nehat: **Zhvillimi i kulturës shqiptare me ndikime orientale prej shekullit XVIII deri në fillimet e rilindjes kombëtare**, Universiteti i Prishtinës, Fakulteti Filozofik, Departamenti i Historisë, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kruezi, Cemali: “Mamuşa Türk Ağzı Özellikleri (I)”, **Çevren**, S. 61, 1987, s. 9-23.
- Kruezi, Cemali: “Mamuşa Türk Ağzı ve Özellikleri (II)”, **Çevren**, S. 63, Ocak - Şubat 1988, s. 51-63.
- Kruezi, Cemali: “Mamuşa Türk Ağzı ve Özellikleri (III)”, **Çevren**, S. 64, Mart- Nisan 1988, s. 59-73.
- Kushtetuta e Krahinës Socialiste Autonome e Kosovës, Gazeta Zyrtare e KSAK, Nr. 4, 27 shkurt 1974.
- Kültürel, Zuhel: **Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi**, 1. Baskı, İstanbul, Simurg, 2009.
- Lewis, Goeffrey: **Turkish Grammar**, New York, Oxford University Press, 2000.
- Lika, Salih: “Yugoslavya’da Türkçe Eğitim Yayatı (İlkokul ve Ortokul Düzeyinde),” **Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni - Bildiriler**, Ankara, TDK, 1999, s. 215-244.
- Malcolm, Noel: **Kosova: Një histori e shkurtër**, Arn. Çev. Abdulla Karjagdiu, 3. baskı, Prishtinë, Koha, 2011.
- Manević, Todor: “Prilog proucavanju govora Juruka u Makedoniji”, **Južnoslovenski Filolog**, S. 20, 1953-1954, s. 333-341.
- Matras, Yaron, Jeanette Sakel: “Investigating the mechanisms of pattern replication in language convergence”, **Studies in Linguistics**, 2006, s. 829-865. (Çevrimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/233671642>, 7 Kasım 2016.

- Matras, Yaron: **Language Contact**, New York, Cambridge University Press, 2009.
- Mazrek, Nuhi: Mamuşa' da Söylenen Türküler, **Çevren**, S. 30, Haziran 1981, s. 137-138
- Mazrek, Nuhi: Mamuşa'da Söylenilen Kına Gecesi Türküleri, **Çevren**, S. 34, Haziran 1982, s.121-124
- Miklosich, Franz: **Die türkischen Elemente in den südosteuropäischen Sprachen (Griechisch, albanisch, rumunisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, grossrussisch, polnisch)**, I-II Hälfte, Wien, 1884.
- Morina, Dr. İrfan: “Mamuşa Ağzının Fonetik Özellikleri”, **Çevren**, S. 49, 1985, s. 23-32.
- Morina, İrfan: Mamuşa Ağzının Morfolojik Özellikleri, **Çevren**, S. 50, Kasım-Aralık 1985, s. 21-34.
- Morina, İrfan: Mamuşa Atasözleri ve Deyimleri, **Çevren**, S. 31, Eylül 1981, s. 121-136.
- Morina, İrfan: Mamuşa Folklorundan Derlemeler, **Çevren** S. 17, Mart 1978, s. 201-207.
- Morina, İrfan: **Mamuşa Türk Halk Ağzı Üzerinde Dil Araştırması**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1985.
- Muzbeg, Bengi: **Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Muzbeg, Esin: “Kardeşlik Birlikten Çok Etnikliliğe”, **Paradigma**, S. 5, 2012, s. 18-22.
- Muzbeg, İskender, Aziz Buş: “Folklor Derlemeleri”, **Sesler** III, S. 17, Haziran 1967, s. 75-79.
- Németh, Gyula: “Bulgaristan Türk Ağzlarının Sınıflandırılması Üzerine”, **TDAY-Belleten**, 1981, s. 113-167.
- Németh, Gyula: **Folklorik ve Dini Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları**, Çev. Abdurrahman

Güzel, Ankara, TDK, 2014.

- Németh, J.: “Traces of the Turkish Language in Albania”, **Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae**, Vol. 13, No. 1/2, 1961, s. 9-29.
- Nişancı, Doç. Dr. Şükrü: “Etnisite Kavramının İdeolojik Serüveni”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C. 6, S. 9, 2015, s. 195-224.
- Nuhiu, Dr. Vesel: **Ndikimet ndërgjuhësore**, Prishtinë, Rilindja, 1980.
- Okumuş, Salih: “Kosova'da Yayınlanan Türkçe Gazete ve Dergiler”, **Yeni Türkiye Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı**, S. 5(70), 2005, s. 6254-6274.
- Orlat, İğbal: “Vıçitırın Folkloru Üzerine Birkaç Söz”, **Çevren**, S. 41, Mart 1984, s. 111-127.
- Osmanlı Belgeleriyle Kosova Vilayeti**, İstanbul, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, yayın no: 87, 2007.
- Ömer, Fahri: Priştine Manileri, **Sesler**, IV, S. 26, Mayıs 1968, s. 33-35.
- Özçelik, Tahir: Yugoslavya'da Yaşayan Türkçe ve Türk Kültürü, **Çevren**, S. 67, Eylül-Ekim 1988, s. 93-96.
- Özkan, Nevzat: **Gagavuz Türkçesi Grameri**, Ankara, TDK, 1996.
- Özkan, Prof. Dr. İsa: “Türk Cumhuriyetleri, Türk ve Akraba Topluluklardan Gelen Burslu Öğrencilerin Meseleleri ve Çözüm Önerileri,” **21. Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği, Muzaffer Özdağ'a Armağan**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 151-150.
- Özkan, Prof. Dr. Mustafa, Yard. Doç. Dr. Veysi Sevinçli: **Türkiye Türkçesi Söz Dizimi**, İstanbul, 3F Yayınevi, 2008.
- Özkan, Prof. Dr. Mustafa: **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2000.

- Piper, Predrag, Ivan Klajn: **Normativna Gramatika Srpskog Jezika**, 2. dopunjeno i izmenjeno izdanje, Novi Sad, Matica Srpska, 2014.
- Polisi, Mehdi: **Turcizmat në të folmet shqipe të Republikës së Maqedonisë**, Universiteti i Prishtinës Fakulteti i Filologjisë Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1997.
- Polisi, Mehdi: **Gramatika e gjuhës turke, Fonetika dhe Morfologjia**, Üsküp, Logos, 2009.
- Popovic, Aleksandre. **Balkanlarda İslam**, Çev. Komisyon, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995.
- Potok, Bahise: “Mitroviça Manileri”, **Sesler**, IV, S. 28, Eylül 1968, s. 80-82.
- Poyraz, Tuğça: **Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren Mamuşa Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
Profili i Komunave të Republikës së Kosovës, Prishtinë, Ministria e Administrimit të Pushtetit Lokal, 2017.
- Pruthi, Dr. Valdet: “Pozita gjeografike,” **Kosova-Vështrim monografik**, Priştine, Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosoves, 2011, s. 21-26.
Regjistrimi i Popullsisë, Ekonomive Familjare dhe Banesave në Kosovë 2011 - Rezultatet Përfundimtare, Prishtinë, Agjencia e Statistikave e Kosovës, 2011.
- Rexhepagiq, Jashar, Hajrullah Koliqi, Shyqri Nimani, Deme Hoti, Bajram Shatri, Destan Halimi: **Universiteti i Prishtinës 1970-2005**, Prishtinë, Universiteti i Prishtinës, 2005.
- Sarı, Mustafa: “Kosova'da Türk Birliğinin Yerleştiği Mamuşa Köyü Ağzı”, **Türk Dili**, S. 572, Ağustos 1999, s. 710-713
- Schmit, Oliver Jens: **Kosova - Histori e shkurtër e një treve qendrore ballkanike**, Arn. Çev. Enver Robelli, Prishtinë, Koha, 2012.
- Selçuk, Hava: **Osmanlı İdaresinde Priştine**, Konya, Çizgi Kitabevi,

2016.

- Selina, Liriye: “Prizren Dilinde Özellik Taşıyan Bazı Sözler, Deyimler, Bilmeceler, Tekerlemeler ve Masallar”, **Sesler** IV, S. 23, Şubat 1968, s. 83-93.
- Škaljić, Abdulah: **Turcizmi u Srpskohrvatskom Jeziku**, Sarajevo, Svjetlost, 1966.
- Strcic, Mirjana: “Kosovska Bitka Kao Tema u Staroj Srpskoj Knjizevnosti”, **Historijski Zbornik**, S. XLII-1, 1989, s. 77-89.
- Suroy, Altay: **Kosova'da Türk Olmak**, Prizren, Özel Yayın, 2006.
- Sülçevsi, İsa: **Kosova Türkolojisi'nin 30. Yılı**, Priştine, Artini, 2018.
- Sülçevsi, İsa: **Foljet e pashtjelluara në gjuhën turke dhe përdorimi i tyre në të folmet turke në Kosovë**, Universiteti i Prishtinës Fakulteti i Filologjise, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Sülçevsi, İsa, Nebahat Sülçevsi: “Kosova Türkçesi-İpek Değişkesi” **Tehlikedeki Diller Dergisi**, Winter 2013, s. 367-390, (Çevrimiçi), <https://dergipark.org.tr/tdd/issue/29411/314950>, 31 Mayıs 2016.
- Sülçevsi, Nebahat: “Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Hakkında,” **Kosova 4. Türk Eğitim Kurultayı**, Prizren, Kosova Türk Öğretmenler Derneği, 2007, s. 67-70.
- Sülçevsi, Nebahat: “Kosova Türk Ağzlarında Şimdiki ve Geniş Zaman Kipinin Yapısı”, **Dil Araştırmaları**, S. 12, Bahar 2013, Ankara s. 175-190.
- Sülçevsi, Nebahat: **Priştine Türk Ağzının Fonetik Özellikleri**, Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Şala, Bahtiyar: “Mamuşa Köyü Manileri”, **Sesler**, III, S. 16, Mayıs 1967, s. 84-86.
- Şemseddin Sami: **Kâmus-ı Türkî, (Latin Harfleriyle)**, Haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal,

İstanbul, İdeal Kültür Yayıncılık, 2011.

- Şemseddin Sami: **Kamusu'l-alâm**, 3. cild, İstanbul, Mihrân, 1308.
- Tanımlar Listesi**, Kosova Dışişleri Bakanlığı, (Çevrimiçi), www.mfa-ks.net, 17 Eylül 2017.
- Teodosijevic, Mirjana: “Yugoslavya Türkleri'nin Basın Dili Üzerine Lengüistik Bir Araştırma”, **TDAY-Belleten**, 1987, s. 167-213.
- Thomason, Sarah G.: **Language Contact**, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2001.
- Timurtaş, Prof. Dr. Faruk Kadri: **Eski Türkiye Türkçesi**, Ankara, Akçağ, 2005.
- Tomić, Olga Mišeska: **Balkan Sprachbund Morpho-syntactic Features**, Dordrecht, Hollanda, Springer, 2006.
- Topsakal, Cem, Bedrettin Koro: **Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim**, Prizren, Bay Yayınları, 2007.
- Tufan, Muzaffer: “Göç hareketleri ve Yugoslavya Türkleri”, **Erdem**, C. 5, S. 15, Ankara, 1989. s. 925-976.
- Tufan, Şirin: **Language Convergence in Gostivar Turkish (Macedonia)**, University of Manchester, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- Tulum, Mertol: “Meninski'ye Göre XVII. Yüzyıl İstanbul Türkçesin'de /I/ Ünlüsü”, **Türkiyat Mecmuası**, C. 24/Bahar, 2014, s. 99-112.
- Tulum, Mertol: **Osmanlı Türkçesine Giriş**, 4. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2011.
- Tulum, Mertol: **XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, Ankara, TDK, 2011.
- Tunalıgil, Cemali: **Mamuşa Türk Ağzının Özellikleri (İnceleme Metinler Sözlük)**, Prizren, Bay Yayınları, 1996.
- Tunuslu, Erdinç: **Kosova-Priştine Türk Ağzı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, 2005.

Tunuzlu, İkbāl: “Priştine’de Söylenen Manilerin Bazıları”, **Çevren** XI, Özel Sayı, Mayıs 1984, s. 103-106.

Tunuzlu, İkbāl: “Vıçıtırın Ağzında Masallar ve Türküler”, **Çevren**, S. 1, 1973, s. 114-124

Turan, Fikret: **Bahşayış Lügati**, Ankara, TDK, 2017.

Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2005.

Ünlü, Mucize: **Kosova Vilayeti’nin İdarî ve Sosyal Yapısı (1877-1912)**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002.

Üstüner, Ahad: **Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri**, Ankara, TDK, 2000.

Vardar, Prof. Dr. Berke: **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, İstanbul, ABC Yayınevi, 1998.

Weinreich, Uriel: **Languages in Contact - Findings and Problems**, 19th Printing, New York, Linguistic Circle of New York, 1979.

Yılmaz, Özlem Deniz: **Türkiye Türkçesinde Eylemsi**, Ankara, TDK, 2009.

Yusuf, Süreya: “Arnavutçadan Prizren Türkçesine Kimi Aktarmalar”, **Çevren**, S. 5, Priştine, 1975, s. 45-47

Yusuf, Süreya: “Gilan Manilerinden, **Çevren**”, S. 6, Priştine, 1975, s. 113-117.

Yusuf, Süreya: “Mitroviça Folklorundan”, **Çevren**, S. 4, Priştine, 1974, s. 124-132.

Yusuf, Süreya: “Priştine Folklorundan Türküler”, **Çevren**, S.5, Priştine, 1975, s. 102-112.

Yusuf, Süreya: “Priştine Türküleri”, **Çevren**, S. 5, Priştine, 1975, s. 102-112.

- Yusuf, Süreya: “Priştine’den On Masal”, **Çevren**, S. 2, Priştine, 1974, s. 101-108.
- Yusuf, Süreya: “Priştine’de Türk Atasözleri”, **Çevren**, S. 8, Aralık 1975, s. 35-51.
- Yusuf, Süreya: “Prizren Masallarından”, **Çevren**, S. 3, Temmuz 1974, s. 108-114.
- Yusuf, Süreya: “Prizren Türkçesinde Kimi Yabancı Öğeler”, **Çevren**, S. 3, Temmuz 1974, s. 32-38.
- Yusuf, Süreya: “Prizren Türkçesinde Kimi Yöresel Öğeler”, **Çevren**, S. 12, Aralık 1976, s. 59-64.
- Yusuf, Süreya: “Prizren Türkçesinin Tümce Yapısı”, **Çevren**, S. 13, Mart 1977, s. 61-68.
- Yusuf, Süreya: **Dil Çalışmaları**, Tan Yayınları, Priştine, 1984
- Yusuf, Süreya: **Öyküler**, Tan Yayınları, Priştine, 1982.

ÖZGEÇMİŞ

İsa Sulçevsi 1971 yılında Kosova Gilan’a bağlı Dobırçan’da doğmuştur. 1996 yılında Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü birimiştir. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Metalurji ve Malzeme Mühendisliğinden mezun olmuştur. Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesinin Arnavutça olarak gerçekleştirilen dilbilim yüksek lisans programını 2010 yılında bitirmiştir.

2002-2017 yılları arasında Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde sözleşmeli öğretim elemanı olarak çalışmıştır. 2010 yılından itibaren Kosova Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinde Arnavutça ve Sırpçadan Türkçeye tercüman olarak çalışmaktadır.

2007-2012 yılları arasında Kosova’da Türk çocuklarına yönelik Bahar adlı bir derginin toplam 51 sayısını çıkarmıştır.

Kosova’da Türkçe eğitim yapılan okulların 6. ve 7. sınıflarına yönelik Türkçe 6 kitabının eşyazarı, Türkçe 7 ders kitabının ise yazarıdır.

2018 yılında Kosova Türkolojisi’nin 30. Yılı başlıklı bir monografi yayımlamıştır.

EKLER

Ek 1: Metinler

Metin No	Kaynak Kişi:	Şefki Binçe	Doğum Tarihi:	1948
01	Anadili:	Tr./Arn.	Konuştugu Diller:	Srp.
	Eğitim Düzeyi:	Ortaöğretim	Derleme Yeri:	Priştine
Konu:	a) Düğün Hazırlıkları, b) Askerlik, c) Okul Hatıraları, d) Karışık			

- Şüçri beg imiş bi zencin adâ:m. Şüçri beg cetirmiş bi kâ:nun celini âlmak sabâ:le. Niçin sabâ:le? Niçin etrâfi imiş zencin, oşey fukara. E cürmesinlâ:r ne çeyiz cetiri: celi:n, cetirmişlâ:r karâ:r sabâ:le âlsınlâ:r. Niçin? Tâ:çi dırlâ:r mâ:lede fukaralâ:r uyurçe. Bi vakıt dert vakti beş vakti cideymişlâ:r âlsınlâ:r celini. Ondâ:n kâlma sabâ:le
- 5 âlsınlâ:r celini. Düğünlê:rde toplanımışlâ:r âyri zennelê:r, âyri erçeklê:r. Zennelerin çalgıcılari imiş zennelê:r, erçeklerin erçeklê:r. Erçeklerin kiyâ:feti imiş şalvârlâ:r, çakşırlâ:r, cübe, taça, fês, çarık deridê:n. Sona çıkmış şeyden lastiktâ:n, demek araba tekırleklerindê:n; oşey araba tekırleklerindê:n yapmışlâ:r çarıklâ:r da. Deridê:n yapmışlâ:r çarıklâ:r. Çaraplâ:r imiş yapagidâ:n yâu ta şeydên, çeçi kılındâ:n. Çeçi
- 10 kılındâ:n yapırmış şey için, se su içmesin, hem kış o şey zemâ:nında kâ:rlar cirmez ayaklarına, donmaz ayakları. E sona şey vârimiş nâsı di verirdi bizim itiyarlâ:r, içi çeşit ayakabi. Birileri yâ:ri ayakabi, birileri bitevi:. Onların çimin ne yok parasi almış yâ:ri, veç pârmaqlâ:rle ce^zsın. Çimin var imiş parasi almış bitevi: ayakabi. Demek sandâl yâu ta şey. Şindi çevrilem bi yüz sene eveli. Banım dedem Türk aşçeri imiş.
- 15 ^Hârb etmiş Rumânyada Şipka balkanında; Stanbolun obi tarafında demek. Turkiyanın obi tarafında, Şipka balkanında, hem Maya balkanlarında ^Hârb etmiş. Karadâğda ^Hârb etmiş. Aşçerlık galiba imiş on içi sene. Nice bitirmiş aşçerlığını colmış evine. Kârdaşi evlenig imiş üç aylık. Demiş kâ:rdaş, beni kurt yedi se yedi, bē:n cideym sanın için da dâ: bi çere. Seçis sene yapay aşçerlık kâ:rdaş için. Sona
- 20 buli bi bedê:l derlar ne o onun için aşçer cidili, nice şindi Türkiyadâ bedê:l ne cideylâ:r. E^h veri bi sâ:t, bi kaç para; da bi kaç çişi kasabali Selâ:nikta buli:, onun hesabını tamamlay. Ali: çağıdı coli: o şey burya. Galiba yaâ:n olmasın paşahıga coli:. Hem cüsredi çağıdını çi aşçerlık bitmiş. E şindi aşçerlık banım zemâ:nımda âltmış seçizinde şey aşçerlık imiştir bir. Bi kazâ:ndan yenırdi, ster stemez bi
- 25 kazâ:nda yenırdi. Aşçerlık şey imiştir on seçiz ây. On seçiz âydâ:n vârimiş, şindi çimdır şey, evi bakâr, bi senelik. Ama biz bu obirleri on seçiz ây ciderdik aşçer. Kiyâfetımız imiştir Yugoslavya kiyâfeti. Toplanırdık cümbüş olu:rdi, hısım akraba

dost komşı, çi cünderilâ:r aşçeri, şüçür çi yetişmiş da cünderilâ:r aşçê:r. Burdâ:n bile
büt'ün cece yâu ta beş altı sâ:t mi fâzla cümbüş yapardilâ:r. İnsâ:nın kudredine cüre.
30 Sona ciderdilâ:r biz ne dersık Kosovo Pole, burda imiştir tasiyon, tren istasyonu;
cünderirdilâ:r. Dünüşte dâ: â:z yapılırdı, niçin yok imiştir kudreti insânların.
Okulhara citmisık. Çımın vârimiş istegi çağışsın, edebilmiş yetişsın doktor profesora.
Çımın yok imiş istegi zanâ:tli olmuş yâu ta dâ: aşâ:. Banım için bê:n bitirmişim
cece meytebını; bitirmişim zanâ:t meytebını. Demek têrzilerin, pantolcıların,
35 altıncıların, dogramacıların. Hêr bi brânjadâ:n üç sene imiştir zanâdi. Ondâ:n sona
yetmiş seçizinde başladilâ:r alısnlâ:r dayrelere insânları. Bê:n da düşün taşın hayt
dedım cideym yazılım ekonomiyeye. Dert sene idim ekonomiyada.
Diplomir etmişim ekonomi ama orta ekonomiyay, yok univerzitedi. Ondâ:n sona
işleydım bi şirket'e Ramiz Sadıkta. Burda işlemişim yigirmi sene. Yigirmi senedê:n
40 sona o şirket kapanıdı. Vârdır bi arkadaşım o dır profesor kimyanın. Başlamış idi
ugraşsın kozmetikayle. Kozmetik üretimi yâu ta yapmagi kozmetikanın. E ondâ:n
sona bê:n da bi diplomasız ufak bi kozmetiçâr oldum, kozmetik uzmanı. Zanâ:t'a bê:n
imişim. Â:beyımın meslegi teneçeci. Peşi:n teneçedên yapardilâ:r hê:r bi şeyi.
Yapardilâ:r bakırcıklâ:r, kofalâ:r. Vârimişti semaverlê:r cezvelê:r. E sona hinkalâ:r,
45 sona başladilâ:r ceçlerde buçkalâ:r yapsınlâ:r. Buçka denılır süti nice atâ:rılar orya
karıştırırsınlâ:r süti çi çıkâ:rsınlâ:r yağını. Nice bi dolap cibi ne karıştırır süti. O toplanır
yagi. Oni da yapârdık, çok şeylê:r yapârdık. Ama şimdi yüzde seksen yüzde doksani
plastika yapılı. Şporetlê:r yaprâdık, çünlê:r bacalar için. Derlâ:r teneçeci dilinde
horozlâ:r. Yani horozun şeyi vârimişti, ondâ:n almıştı adı. Bizim meyteplê:rde
50 vârimişti, buni da hakım süleyem, çok bi temiz ügretmelê:r. Şte bê:n tutarım
aklımda vârimişti Şüço ügretme, Şüço Zeynuła;; Süreyâ Yusufun kârdaşı Osman
ügretme; Beçi:r Demir Ali, o çok bi efendi adâ:m imiştir. Niyazi Kursan, sona Hediye
Tsara, Ayşe Süleymâ:ni, sona da ceç vakıtlâ:rda Tâ:sin Bey Safçi, Abdulâh Bırvenik.
Da: şimdi çok efendi insâ:nlâ:r. Bilhâsâ: bizim ügretmelê:rle, se bê:n Türk dilinde
55 okumuşım, dâha cün bücün nice cıırdık sınıfa Türk himnasını okurdık. Şimdi deyem
Türk himnasını olur çi yanışlâ:rım çok yerlerde ama ne kâlmış aklımda. Türk sesleri
hayrân olur bayılır, bała bała çiçeklere konârlâ:r, yetişmiş â:açlarda yapraklâ:r.

A bu bè:n bu mǎ:lede dogmışım büyümişim. Diverecem içi şey. Buzagi cǎ:misi neden
olmış buzagi cǎ:misi? Bu burda bizim buzagi cǎ:misi olmuş se mǎ:lede var imiş
60 hayvanlǎ:r. İneklê:r, koyinlǎ:r. E şini her bi hayvǎ:n alışık imiş ci:rsın çendi evine.
Nice cohur otlamaktǎ:n her birisi o şey çobǎ:nle tabi, ama çendi evini bilmiş. E sona
bi buzagi şaşırmiş kapisını. Bu burda bizim cǎ:manın minaresi çok alçaktır. E sona
cü:rmiş kapi açık, buzagi cibi buzagi, ci:rmiş âvliya, âvlidan minǎ:reye. Minǎ:reye
açen binmiş, o şey, başlamış bagırsın muu. Hâlk şaşırmiş o şey nedir bu buzagi
65 minǎ:redede. Ondǎ:n o şey orda kǎ:ılmış buzagi cǎ:misi. Sona bu bizim sǎ:t kule burda
nedir, sǎ:t kule Priştinenin yapılmış sǎ:t kulesi. Vała şimdi tarihini bilmeym ama bana
cüre ne vakıt li:se yapılmış. Li:se yapılmıştır kral zemǎ:nında. Hem nǎ:sıl vǎr imiştir
bi yazılǎ:r ceçlere ka cırışte yokarda. Yazardı Sırpçe Krlevska Mlada Gimnaziya,
galiba yazardı. Se oni kral Aleksandar yapmış bu gimnaziye. E sǎ:t kule galiba şimdi
70 bè:n bilmeym o zemǎ:nlarda yapılmış. Niçin her daim sǎ:tlǎ:r nice herbi bü:k kasabada
sa:atlǎ:r imiş yüksekte. Niçin miledın sǎ:di yok:ılmış, nice bigben nedir Londrada. Hem
bü:ük kasabalǎ:rda onun için vǎr imiş. E şimdi Priştinenin vǎr imiş şeyi sǎ:t kulesi
ama sǎ:di yok imiş. Viçitırının var imiş sǎ:di temiz ama kulesi tatadǎ:n galiba. E
şimdi esnǎflǎ:r yǎu ta ahabǎflǎ:r ya şeylê:r colimişlǎ:r ataymışlǎ:r taş. Eh, o şey sizin
75 kuleniz vǎr, ama sǎ:dınız yok. Bizim sǎ:dımız vǎr kulemiz yok, demişlǎ:r. Orda
Priştinelilê:r hayt açen cürü:rsün bi cün bu sǎ:di sizin sǎ:di Priştinenin sǎ:t kulesinde.
E sona şey bunlǎ:r kaulaşmış, bak, demiş. Bu sǎ:t kulêy sizin bu sǎ:di alırseniz sǎ:di
çekesiniz yerindê:n. Koyasınız Viçitırında:n koyasınız size halǎ:l olsun. Bunlǎ:r da ne
yapaylǎ:r Priştinelilê:r, alılǎ:r bi araba, beycir arabasi yǎu ta içi araba alılǎ:r
80 çüpeklê:r. Ama çüpeklê:r biz ne dersık kuçkalǎ:r, zenne çüpekleri. Doğdurılǎ:r
arabaları içi araba mi oşey orda doğdurılǎ:r. Bunlǎ:r Viçitırınılǎ:r hêr akşǎ:m
kiverilǎ:r çüpekleri. Bunlǎ:r da nece cirilǎ:r Viçitırına kiverilǎ:r birê:r tane içişê:r tâne
mi çüpek. O çüpeklê:r koşuşılǎ:r bu to ne dersık o şey kısarak mi şey o şey zenne
çüpeklê:r arkasına. Bü:le yol açılı. Bunlǎ:r da bineylǎ:r sǎ:t kuleye, çüzeylǎ:r sǎ:di
85 alılǎ:r ataylǎr arabaya, cetirilǎ:r Priştineye. Sabǎ nice oli alılǎ:r o sǎ:di, takaylǎ:r
kuleye. Hem bu sǎ:t ü:le coılmıştır buraya. Ama şimdi o değişmiş, oşey galiba imiştir
Ałamǎ:n sǎ:di, şey imiştir. Bu sǎ:dın tǎ:mircisi bi otuz sene eveli bakmış bu şeyin bu
Ramadǎ:n çalgıcının babasi. Onda imiştir anatǎ:r kapının. Bê:n tutarım aklımda kara

imiştır anata:r. Aça:rdi vała, hanci oşey zemâ:nda kurârdi. Ondâ:n sona çimse
90 kâ:lmadi hem kâldi ü:le.

Metin No	Kaynak Kişi:	Fitnet Safçi	Doğum Tarihi:	1951
02	Anadili:	Tr.	Konuştuğu Diller:	Arn., Srp.
	Eğitim Düzeyi:	İlköğretim	Derleme Yeri:	Priştine
Konu:	a) Çocukluk Hatıraları, b) Evlilik, c) Sünnet Düğünü, ç) Ramazan ve Bayram Adetleri, d) Mani, e) Masal			

- Peşinçi âdetler imiştir çok başka. Biz evêldê:n çıkârdık, vâri imiştir, bê:n imişim ufacik çıkardık oynayalım. Bê:n imişim şte beşinci sâbi. Dert kızkâ:rdaş, bi kâ:rdaş, bê:n ê:n ufagi. Beni o kadâ:ri kimetlêrdilâ:r islâ çi bilmeym diverem. Çok bakardilâ:r. Hepsi beni sevê:rdi hem hiç birisi beni kızdırmâzdi. Bê:n hemen çıkâ:rdım oynâ:rdım.
- 5 Vâr imiştir komşılarımız. Çikâ:rdık saklambabacik oynâ:rdık, beş taş oynâ:rdık, iple atlâ:rdık, büt'ün o mâ:lade hep arkadaşlâ:rla. Sona başladık okula cidehim. Okula citmişim dâ: bü:k, seçiz yaşımda. Zere bi çere yedi yaşımda bilmem n o:ldi cidemedim, seçiz yaşına citmişim okula. Okulda da bi çere cit'i çok isla, okulda okudum dert sene. Bi ügretmem degışti. Bi Mâ:cide ügretme vâri idi, o degışti. Sora co:ldi başka bi ügretme. Sona co:lmıştır Sâ:fet Prekiç, ügretmem olmiştir. O imiştir kâ:rdaşımın arkadaşı da. Ama o kadâ:ri islâ sevêrdım, o kadari bilirdim o matematigi hemen açan verirdi, o kadari sevêrdım çi bilmeym diverem. Kâ:rdaşım da co:urdi orda dinlêrdi. Biz okulda bir imisik. Heme bê:n ne zamân evlê:ndim, banım vaktim co:ldi. Bê:n dâ: oşey idim, dâ: başka idi. Ama cene babamdâ:n yasak idi. Deydi
- 10 banım kızım mâ:zâlla bi erçekle otururse, konuşurse, çıkâ:rse, bê:n o kızımı çesê:rım. Sıkamaz, deydi, banım kızım yapsın bişe. Biz dert kıskârdâş imisik, bi kârdâş. Bê:n çıkmamışım, bê:n imişim korkunç ta biraz. Cünle çıkârdım dolaşırdım. Çok sevê:rdım oynayam. Çok sevêrdım haykırâm, çok def sevê:rdım. Sona vâr imiştir dayım Yanavada. Oh! Cidêrdık Yanavaya, dayımın kızları, dayım orda. Vâr imiştir
- 15 ekrebâlarımız orda. Düğün yapardilâ:r, bensiz yapmazdilâ:r. Bê:n sevêrdım def çalam, dalbulka çalam, haykırım, oynayam, hepisini yapâ:rdım bê:n. Çok severdim.
- Nâ:sı yo:k bütün mâ:lenın biz başka yere çıkmazdık, çarşılara mâ:lede. Komşı kızlarıle toplanırdık. E saklambabacik akşamüsti oynâ:rdık. Evê:lden vâr imiştir bi çeşmemız da sokakta. Evê:lden yok imiştir çeşme içerde. Çikardık su toplayalım çeşmede.
- 20 Sokakta hepimiz doğdururduk. Herçes bütün mâ:le çeşmey sokakta. Orda biraz hem oynâ:rdık hem cülêrdık hem koşa:rdık. Saklambabacik oynâ:rdık tâ: beklêrdık sıra.

Herçes çendi sırasını beklê:rdi suyi alaım. Her zemâ:n o çeşmedê:n ahırdık. E sona oıldı işımız, oıldı herçezın. Hepımız çeşmeleri içeri koyduk, sona oıldı evde.

- Bê:n kocaya yigirmi bir yaşma verıldım. Şte yigirmi içi yaşma oıldı çocugum.
- 30 On buçuk ayda Sedat dogdi. Banım kocam için coılmıştır banım cürümcem hem ê:ltim beni cürsünlâ:r. Se evêldê:n yok idi sevişmek. Bak Ta:sin beni hiç tanımamış. A bê:n Ta:sini tanaydım, se ügretmem. Seçizincide altı ây co:ldi verdi dê:rs. Beyce ügretme cit'i, Beyce ügretme cit'i istirâ:da, co:ldi Ta:sin âlti ây. Bê:n tanaydım. Beş âlti sene sora heniz Ta:sin co:lmış beni arasın. Ü:le nâsı deyem, begenmişlâ:r. Vała
- 35 vâ: filân kız, Hamdinin kızını olsa cidêhm Ta:sina arayâhm. Ta:sin da tanımay. Evêldê:n yok idi tanışmak. Co:lu:rlâr cürü:rlâr beni eltimle cürümcem, ordâ:n begenirlâ:r. Hem vâ: imiştir bi arkadaşım İbâ:det, o da onunle co:lmış. Buluştuk orda, oturduk birazcik. Cirmedilâ:r içeri, âvlida. Nice bücün bilırım. N o:ldun Fitnet, co:lduk arayâhm bi Siçânların evini, burda midır? Bê:n dedım, vałlâhi mâ:lemizde imiş
- 40 furunda evlê:r, Siçânların evlerini bilmemişim. Yo:k, deym, bilmem Siçânların evi nêrdedır. Deym açan endı:k biraz dâ: aşâri, dey vałlâhi dey biz da dey bilmeysık ama onlari co:lduk arayâhm, seni sorahım dedık. Ê:n yakın sê:n, bilırsın, arkadaşım dey. A onlâ:r banım için co:lmışlâ:r. Neyse bê:n onlari cündêrdım, cit'ilâ:r. Vâ: imiştir bi Hâmdi Yanavali ko:mşımız. Kaynatam şte citmiş ona sülemiş, o co:lmış beni arasın.
- 45 Babama co:lmış demiş. Haçan dedi babama, araylâ:r Safçılâ:r Ta:sina, orda bildım, düştı aklıma çi êltimle cürü:mcem co:lmış idi bize. Beni coılmışlâ:r cürsünlâ:r. O:lda bildım. Sona şte aradılâ:r. Dedi babâm hefte başına. Co:ldi o ne aray, adâm bi hâ:ci enişte vâ: imiştir, râ:met olsun câ:nına, kocamın hałasının kocasi coılmış arasın. Demiş, bê:n bi hefteyçın stê:rım, bê:n süzi âlam. E, banım babâm, kâ:rdaşım dey, du:r,
- 50 dey, biz bi çere sormadâ:n, anlamadâ:n nâsı verêhm kızı? Bü:le ołmâz. Soruştı:rdılâr, şte bi hefte yçın co:ldılâ:r, bi hefte yçın. Banım babâm deydi, tanâ:rse banım kızım o çocugi, bê:n vermem. Kızımı ona vê:rmem. A bê:n oni tanâ:ydım, ama yo:k di vermemişim, yo:k. Eh kız kâ:daşıma divêri:dım. Fâ:time kızkâ:daşıma deydim, bak kız kâ:daş, bê:n oni tanâym, vermiştir bana âlti ây ders.
- 55 Ama o beni tanamaz. Bi hefte yçın nişâ:n, sona âlti ây mi yedi ây mi kâldım nişânli. Yok cürem, sıkamâm. Nişân ne vermişlâ:r, hem açân citmişim celi:n coılmışım. Sona şte o:lduk celi:n vençanitsayle. Bi çere çityanlâ:rda cidırdılâ:r beni, telledılâ:r. Bü:le

flizérde nice banım zamânımda yok_imiştir. Hüriye telleci. Çeyzım vār_imiştir
ço:k. İncem çok işlemiştir klobodânle, bè:n da onunle işlemişim, ondâ:n ügrenmişim,
60 incemdê:n. İşlerdi yakalâ:r klobodânle, incem, kayrola eteklê:r, bohçalâ:r klobodânle,
yastıklâ:r. Hepisini bè:n da büyük kız kâ:rdaşım da, Fâ:time kızkârdaşım da o da
işlerdi. O da bana yâ:rdım edêrdi incem. Büt'ün çeyizimi içisiyle yapmışım.
Ak nakışlâ:r yapmışım, tentene, kayrola etekleri yapmışım. Klobodâ:nle kayrola
etekleri yapmışım, masa ürtilê:r yapmışım. Bohçalâ:r çok, yastıklâ:r çok, tentenelê:r
65 çok, masa ürtilê:r çok. Bü:le. Yemek takımı, musâ:fır oturma takımları, bü:le şeyler
çok yapmışık. İçi mi, içi buçuk mi, üç mi idi açân coldilâ:r âlsınlâ:r, şto vakıt
sabâhın. Dê:rnek akşami düşeydi. Esçi pazâr ol cün sabâ:le coldilâ:r âlsınlâ:r. Banım,
arabayle colmışırlâ:r. Bayagi arabalâ:r çok. Sona colmışırlâr, almışırlâ:r beni. Sora
bi çarşıyle bi ho:ta vurmuşırlâ:r, büt'ün çârşiy. Sona colmışık eve. Ne zaman
70 cetirmişırlâ:r, burda bu mâ:leye endirmişırlâ:r. Cençlê:r bagıridilâ:r Ta:sin Fitnet,
Ta:sin Fitnet, ta: enmişim içeri. O kadâr ta: soktilâ:r içeri. Sora şte içerde cümbüş,
aldılâ:r içeri. Şte bu cürümcem idi Emine. O da çok seveydi. Êtilerım kalabâhk.
İnsanlâ:r akşama, sora cerdege co:ldi hoca. Soktilâ:r beni sobaya, hoca co:ldi şte amin
ne yapaylâ:r dovay. Dovay yaptılâ:r, cirdi içeri. Orda bi kari sanınle oturi. O sora çıkay
75 dışâri, şte coli: Ta:sin da içeri. Biraz açay duvagımı mâ:bet edeysin birâz. Cırışte,
kapılâ:rda bi tâblaya bâ:l koyaydilâ:r. Hem atasın birâz pirinç bereçet için, oni da.
Haçan kocâm ciri içeri kapıda, kaptırı ayakle bârdagi kıray ayakle oni. Cirdi içeri ol
cece Ta:sin, sona çıktı dışâri. Bi on dakik om beş oturdi banımle. Kapıda deylâ:r
hade çık çık dışâri. Çikti. Sona oynamaklâ:r, o haykırmaklâ:r bilmem kaçê kadâr, ceç
80 vakıda kadâr. Sora cene şte herçez çendi sobasına cirdi. Sabâle sora cene ko:łktık.
Sabâle erçê:n kołktık. Êtilerim kołkmiş idi. Kaynatam vār idi, ablası Ta:sinin, bi
itiyar kadın, o da, kołktuk. Yaptılâ:r lokum êtilerım, şte o çaylâ:r o cümbüşlê:r, o
haykırmaklâ:r, o oynamaklâ:r. Hepisi altın takti ol cün. Cuma oldu, pazaretisi, sallı
cüni üçünci cüni oldu. Co:ldilâ:r şte banım anamın hepsi, ekrebalarımız. Çimi
85 toplamışlâ:r, kocâmın tarafı da banım tarafımdâ:n da hepsi toplandılâ:r. O vakıt çok
fıraklı oli: bişe. Haçan colılâ:r, sokaylâ:r üpesın ê:l, cetirilâ:r şte hediyele:r. Cênc,
üpeysin anani, hepsini. Çok bi osanısın, ağlaysın çok.

- Nâsı yok, banım ü:le yapmamıştırlâ:r. Banım koca karım ü:le yok_imiştir. Banım kaynanam ülmüş_idi. A kocamın halası, o evlenmemiş_idi hiç. Oni yapmamıştır o.
- 90 Êtilerim çok isla imiştir. Êtilerim çok bakmıştır. Gârim nice olsaydım onlarle, sançı dogmuşım büyümişim. Kayınlardım da çok isla. Se biz_imisik biz dert êlti bi yerde. Cürümcem bi tâne, o da çok isla, çok sevêrdi. İçi hefte sora bê:n, açan cütürmişlâ:r karılâ:r, bê:n citmişim yatiya. Bizim bu kasabâ â:deti ü:le. İçi hefte başına karılâ:le. Hem karılâ:le sora coldilâ:r cene âldilâ:r. Hemen kâldım birdê:n âğır, on â:y başına.
- 95 Bê:n, anâm bê:n çok semürmüşim. Anâm, bu kızım vâ:le yapsın oşey bi kız. Haçan Âllahın emri vêrdi çocuk. Şte cûri: misin ana, nâsı çocuğum da öldi? O çok o sevdâm, o çocuk, hem Merzuçe abayle dogmiştir çocuğum. Hem evde oni da, yok hastaneye. Vallâhi evde. Se korkaydım hastanelerdê:n. Bê:n, doktorlârdâ:n çok korkaydım, cidem. Hamd_olsun evde o:ldi.
- 100 Babina nâsı yok, veç babâm üldi. Râ:met olsun canına, üç hefte başına nice dogdi çocuğum, haçan dogdi çocuğum, babâm çok hasta idi. Sora bu Fâtıme kız_kârdaşım co:ldi, otu:rdu ol cece, bekledi çocuğumi. Hep bakti çocuğumi. Sora şte incem co:ldi. Hepisi coldilâ:r, hepsi baksınlâ:r yarın_dasi. Babâm hasta idi düşekte idi. Sora üç hefte başına üldi babâm da. E so:ra, babâmın ceçtıktê:n sora kırkındâ:n so:ra, heniz
- 105 kuşluk banım için çocuğum için yapıtlâ:r. Se yapamadılâ:r birdê:n. Çok yapaydılâ:r, ço:k cetirdilâ:r hediye. Gâ:rim bizim evê:ldên yok bü:le bohçalarle, hepsi ne colidilâ:r, hep dert bile duvari bitevi sardılâ:r banım bitevi. Hep gâ:rim sıgmaydı yer. Uh! ne yatak. Yatak, şühret, o yatak düzdilâ:r, yerleştirdilâ:r. O yatagi yok ne cüresın, şahane yerleştirdilâ:r. Tentene içinde klobodâ:n içine hep. O sabiy belleylâ:r yerleştirilâ:r
- 110 gâ:rim Âlla korusun.
- E sünet sora çocuğum öldi. On_bir yaşına çocuğum açan öldi. Biz şte Ta:sinle cetirdik kararı, hade sünet edehm çocuği. Çocuği da öldi kismet sünet edehm. Çağırdık bu Niyazi Çeçi mi nâsı imiştir, yo Feta Çeçi. Râ:met olsun câ:nına, Feta Çeçi co:lmıştır sünet etsın. Çağırdık adamlâ:r topladık. Bütün adamlâ:r, şte yaptık dovâsını çocuğun
- 115 sora mevlût. Ol cece vâ:_idi akşamhık, mevlût yaptık. O haykırmaklâ:r, va:la çok haykırmisik. İçi hefte düğün yapmisik çocuğum için. Bênde sofra yok_imiştir. Hep masada. Masalarda ama sofra ona da derlâ:r. Ama masalarda kuruk. Mevlût vâ:_idi, dualar. Şerbeti dagıdırlâ:r mevlûdün ortasında şerbet. Mevlût'te okunur dovâsi onun.

Hocaâ:r okumışlâ:r, müderizlê:r, medresede, hem müderizlê:r ne aıştırmış onlâ:r.
120 Okumış hocaâ:r, ü:le eveli.

Çocuklarımız da hep camilarda aıştıla:r. Ama bak, bu Titodâ:n sora sabılarımız edemedilâ:r gârim okusunlâ:r, ne dova yapsınlâ:r, ne camılara sıkamadılâ:r. Ne sıkamazdılar ne sünet olsun, ne düğünlê:r olsun ne bişe. Se çok yasak imiştir.

Nâsı: yo:k, o türbeye, peşi:n türbeye: sora sünet olsun çocuk. Kaç araba oynamaklâ:r
125 o türbede da. Âlla, o çi:flê:r da, koma sora dileklê:r tut çi. Vaıllâhi beş hefte tutmuşım bē:n düşegini çocugumun. Müsâ:fir hēr cuma. Beş hefte tutmuşım düşegini çocugumun. O oynamaklâ:r, o cumaâ:r. Her cuma olidi cuma bēnde. O hüzmet, o oynamaklâ:r, o çi:f. Hiç yok nâsı deyem di verem bē:n sana. Coıu:rdi insnlâ:r evelde:n kaıabaık. Evelde:n çok co:ımiştir. Şindi yok, şindi yok, şindi bu ka:velê:r.
130 Ka:velere cidey insnlâ:r. Bitey bir cū:nde. Bizde yo:k, pazaretisi cuma bizde oıu:rdi évde. Hem beklê:rdın, müsâ:firi ballisiyle, hepsiyle.

Ramazâ:n çok şü:ret olur. Ramazani koıkarsık şte süfüre hepimiz, elhamdülila tutâ:rsık hepimiz oruç. Sora tutarsık bütün cūn. Sora bu ramazânın ilç cünlê:rinde ziyaret cidersık kutlayalım ramazânları, kutlâ:rsık ramazânları, hepimiz cidêrsık şte
135 ekrebâ:ırımıza hepisine. İftarlıı ştüle çok şühret olur. Kılmaklâ:r, oturmaklâ:r, citmek coımak, çok şühretir ramazânda. Sora bayrâm açan coli: koıkaysın sabâ:le, şte cideylâ:r adâmlâ:r câ:miya. Biz evde hâzır edeysık, bekleysık hepisini gupta. Colilâ:r sora adâmlâ:r, colilâ:r hepsi. Hâ:zır edeysin şte bakıavani, yapaysın kuşluguni, bitevi yemeklerini sofray hâzır. Cideylâ:r o şey da mezârıııa.
140 Mezârııktâ:n düneylâ:r, yeysık ekmek. Bayram sofrasını kurâysık hepimiz. Adâmlâ:r doıaşı, biz bekleysık müsâ:fir karılâ:r evde.

Yok yok bizde yok. Bizim Priştine â:detinde yok. Priştinede karılâ:r dert cūn vâ beklesın müsâ:fir, ise dert cūn o bayram; ise üç cūn, üç cūn; dil ise üç cūn, dert cūn dêrdınci cūnün içindiye kadâ:ri kari sıkamaz çıksın évde:n, stêr beklesın mu:safir.
145 Kurbân bayramında kurbânları çesmek için, çok şühret. O şey kurbân da çesmek biz hēr zamâ:n çesmisık. Bē:n nice co:ımişım celi:n biz çesmedê:n kâ:ımamısık. Hēr bi kurban bayramında biz çesmisık kurbâ:n, Âlla kabul etsın. Çesmesak kurbân, biz bişe oıursuk bi hâ:ı oıursuk. O kâ: sık kurban için çok o şey. Ama biz o kâ: vâ:rıııta

150 dil imisık ama kurbân: için ayırmisık. Derlâ:r, bak o ayda yok ise da parâ:n
üdeyesın, bir â:y için üdeyebilırsın belçim şto buni.

Hedırlezi yok, hedırlézde biz yapâ:rsık fuhiya. Yanhız fuhiya yapârsık. Yemek
yapmasık ol cüncek. Vâr imiştir kızkârdaşımın bi mânisi dè:rdi:

hay çin çini çin çini

âgzını üpérım çini

155 nê:rde idın dün akşâm

koynumun cüvêrcini

160 Bu dur bi mâ:ni kız kâ:rdaşımın. Şarkilâ:r, şte Vardar ovasi haykırırdık bizim
Türçeyle. Kadifedè:n kesesi vâ:r, o şarkilâ:r sora vardır, bi tane çarşambayı sel âldı, o
şarki da vâ:r. O vakıt'a hep ahırdık o plakları. Vâr Turkiyanın. Babâm râ:met olsun
cânına, ki verirdi plaklar. Evè:lden, nâsı derlâ:r gramafon, oni ki verirdik.
Bayıırdık o şarkilâ:r için. O imiştir bizde mesele, çok sevérdık, çok haykırırdık. Bè:n
imişim çok hovârda imişim bi zamâ:nda. Çok sevmişim haykıram, oynayam, def
çalam. Çok imişim merâkli.

165 Masa! bilmeym ne diverem. Vâr imiştir bi â:doyle bu:do. Onlâ:r imişlâ:r içi
kız kâ:rdaş. Ama içisi imişlâ:r nece budâla, yâ:rım birâzcik. Hade, deylâ:r, cideysık
obi kız kâ:rdaşımıza dolaşâ:ım. Alilâ:r ekmek, alilâ:r yag, alilâ:r peynir. Yo!da
cideylâ:r cideylâ:r, ciderçe serçelê:r tsiv tsiv tsiv yapay. Hade Ado! Ne mori Bu:do?
O bunlâ:r, çok aç olmış bu hayvanlâ:r; hade ataysık ekmegimizi. Ataylâ:r. Cene
cideylâ:r, cene çikaylâ:r hayvanlâ:r başka ü:nlerine. Cene ataylâ:r peynirleri kalilâ:r
170 onsuz. Cide cide cürilâ:r yerleri çatlamış. Ataylâ:r yâ:gları da yollara se çatlamış
yerlê:r, se cüna. Açıan cideylâ:r kız kâ:rdaşlarına, hade hoş co:ldun,
hoş co:lmısınız. O kâ sevdâdâ:n dey, ne cetırdınız? Dey Âdo, Budo yo!da biz
serçelê:r koşaydi ekmegimize, bütün at'ık. O peynirimizi obi hayvanlara at'ık.
Yâ:glarımızı, yer çatlamış at'ık. Eh! demiş, isla. Madâ:m co:ldunuz isla, co:lmısınız.
175 Biz burda şimdi biz sizi beslêrsık. Oturılâ:r yeylâ:r. Ol cece ekmek yeylâ:r. Açıan
yatılâ:r ko!kay bi tane ceceyle, dey Âdo! Ne mori Budo? Ko!k, dey, cama, cüresın,
dey, bi adâ:m. Çendi cülcesini cüri: câmda, dey bi adâ:m câmda. Yo:k mori, dey,
va!lâhi câmda. Ne yapâ!ım, dey? Ko!k, dey. Alisık kıraysık o câ:m!ari. Alilâ:r birêr

odun, kıraylâ:r, perişan yapaylâ:r câmlari. Açan koıkay kız kâ:rdaşı, ne yaptınız, dey.

180 E adâ:m coımiş idi dey, coımiş idi cama, biz da korkidâ:n kırdık câmlari. Sora yâ:rın dâsi alilâ:r koyaylâ:r bi odada nêrde yatimiş şotkalâ:r, o şeylê:r orda. O şoktalâ:r nice bagırılâ:r ceceyle vak vak vak; U: dey, Âdo, koık mori, dey, se bütün bunlâ:r çok bagırımışlâ:r, koıkaysık. Bütün cece haşlaysık bunlari. dizeysık yastıklara râ:t olursuk. Alilâ:r bütün hayvâ:nları, tepeleyle:r haşlaylar, koyaylar. Haçan cûri

185 kız kâ:rdaşlari, dey, Âlla, ne yaparsık biz bunlara? Koyaylâ:r, alilâ:r bunlari başka bi odaya, nê:rde yatırırlâ:r bi katranlârle. Orda bi karâ şeylê:rle ne yapuşur arabaların. ne yapsınlâ:r; bunlâ:r, dey, Âdo! Ne mori Budo? Yaglanısık bu katrânle, sora yatisık. Açan yatılâ:r, bitevi yapuşılâ:r o düşege. İçisi olilâ:r berbât. Ne çikamâylar o düşektê:n, deylâ:r, masal eşege biz düşege. Şte bü:le idi o evê:lçi zamâ:nın masalı.

190

Metin No	Kaynak Kişi:	Selatin Türbedar	Doğum Tarihi:	1933
03	Anadili:	Tr.	Konuştugu Diller:	Srp, Arn.
	Eğitim Düzeyi:	İlköğretim	Derleme Yeri:	Priştine
Konu:	a) Eşle İlk Tanışma, b) Priştine Camileri, c) Karışık, ç) Masal			

- Konşi idik biz banım hanımle, Şükriye hanımle. O zeman şte kapanık idi, bu çarşıfta idi ya! Çarşıfta idi. Ama şeytanlığı var idi. Şeytanlığı var idi, at'i bana cüz biraz. Ü:le. Bè:n sinemada çalışıdım. O zema:nlarda sinemadâ çalışmak, biraz da bi evdâ:li idi. Ey ama açen çikaydi, bè:n o taraftâ:n bakaym çarşafılâ:r hepisinde bir. Başladım ayıram çarşıfta, tanayam. E başladı sinemaya cołsun çarşafle. Tabii takib edey beş kâ:rdaşile coli:, ama neyse. Şte beni takib edey. Neyse, yavaş yavaş, yavaş yavaş hop kısmet idi. Cizli cizli başladık buhuşahım karânlıkta. Ceceyle, korkay çikınsın. Şte büle oldu tanıştık. Kaçtırdık yau, vermedilâ:r bana. O zemâ:nda yok idi, zapor idi kârdâşlari, babasi. Bu babasi yok idi râ:metli. A anⁿesi stemeydilar bana. Dogri, stemeydilâ:r, deydilâ:r bu çalışi biyoskopçidir. Bunlâ:r bu şeytandır. Çikmaz bundâ:n bişe. Biyoskopçidir bu, şeytanlığı vâ, dil bizim için. Ey ama ne zemâ:n aşk vâ sormadi. Kaçti bana. Şte bü:le. Ama dâ: ceç kaynanam sevdi beni. Tabii cürdi çi dil o ü:le nasıl ne um^mış. E şte bü:le bücüne kadar üç tane evladımız vâ. Bi kızımız vâ, içi oğlumuz, torunlar büyüdilâ:r.
- 15 Vała bak şimdi, bu üç tane caminin bilim. Budır bük camidir. Beyâ:zidın. A o çarşı camisi ne dersık biz, Sułtâ:n Muradın camisidir. Odir ilç cami. Zâtem minaresi bitevi taştâ:ndır, yokariya kâ:. Sora bu Paşa camisi ortada, derlâ:r Paşa camisi. Çelebi camisi vâ. O neste üteye, aşâ:rda derlâ:r nedir Bankoviçin. Buni çigırlırlâ:r buzagi camisi. Ama dildir buzagi camisi. Kâ:lmış buzagi. Ufacik bu cami, binmiş kose buzagi
- 20 o neste yokariya kâ:. Halbuçi buni aşçê:r nasıl bi legëndaya cüre, aşçerler nice cołmış Türk aşçerleri buni bi hefteyçin yapmışâ:r bu camiy, on cün için. Se yok imiş nê:rde nemâ:z kılsınlâ:r. Onun için yapmışlâ:r çüçük bu camiy. Şto bu ne deylâ:r buzagi camisi, burda aşçerlê:r o zemanda yok imiş camilâ:r burda; e onlâ:r orda şte kılınışlâ:r, yapmışlâ:r çendilerine bi cami ufak cami. Şte ne deylâ:r buzagi camisi,
- 25 halbuçi başka türlidir, ama düşmey aklıma.

Şindi bèn citmişim kırk birinde o  neste meytebe ama bana h :fiz Ru it vermi tir. O Topana m :lesinde, orda mescit vardır. Mescit derl :r. Orda cideydım i e, e i ten orya. O zem :nlarda meytebe ki vermedil :r beni. Ne yapam,  te bab m yok idi,  lmi  idi bab :m. Usta ki vermeydi, mecbur oli:dım cidem meytebe. Cidemeydım

30 o zem :n. B :n berber  ir gi idım kırk birinde. Kırkma arım var idi, o aldı in t bana o zem :nlarda ni ın var sa larım. Bitirdım elifi  ok c z :  okuydum. Cene  evirdi, vermedi tebare ey ce em elhama, A   A  , dedım, Hoca Efendi niye? Dedi,  ekmed n kırkma arını yok. B :n sana demi im  i ileri cidemesın. D : biraz cit ım braktım, kivermedi d :  teye.  t onun  eridir  i ni ın v  idi sa larım, brakmadi,

35 anlay mısın  te b le.

O zem n yok idi T r e, yog idi. Arnu e citmi ım. V  idi Sırp e da ama b :n terci et ım Arnu e. Ayrılmayam o  neste.

Va a bizim bi top arımız o  neste ineg n t ylerind :n yap rdık top. Yog idi o zem :n o  neste. Ya bi puha o derdil :r. O  neste, ba on cibi bi e b :le,  kembe mi, ne

40 deyl :r. Yok tipa ard :n yapardık, yog idi. O zem :nlarda bizde fukarah k v  idi. Sef : var idi, masa   :r diverirdik, nenemd :n r :metlid :n  ok alı mı ım masa ari. C n :  i yazmamı ım nen m n, Badem k di, derdil :r.  ok  irl :r biliridi. Oni zatem  ocuk  :r bitevi m :len n  ocuk ari ramazanda, o i  :rdi tsigara, a ırdil :r bi pa et tsigara on :, s f re ka mas  di verirdi di  :rda.  ocuk  :r onunle b t n c n.

45  te b le, tanıdık imi tır Badem kadi. Y z dert ya ında istanbu da  ldi. Dedi cidecem G rmiya. G rmiya cit i yayan, yayan citmi tır G rmiya. Ema  evrilemedi, cene paytonle cetirdik buraya. Sona cit il :r T rkiyaya y z dert ya ında  ldi. Orda diverir e  i dır t rbed r, bi zabit var imi  onunle apartm :nda, demi  bu hizmet etmi  Su t :n Mur :d n t rbesine. Bu kari senel :rle hizmet etmi . Bi ordunun bi

50 odelenye, nası derl :r, on a   :r, yigirmi a   :r almı  ve askerl :rle mezar ga c ndermi   :r İstanbu da. Bak, demek  i bi r tbe vermi   :r ona orda T rkiyada. Haftada, her hafta cidı rdi burd :n. Adam  :r burd :n itiyar  :r, mevl t ciderdil :r yap :rdılar orda. Oturmak  :r,  ay i erdil :r. Her hefte t rbeye, ba ka yeri ziyaret yok imi tır. G rmi ve t rbe.  :le i:tiy :rlar c :min n her hefte ciderdil :r, orda

55 semaveri kur rdılar, i erdil :r  ay sopet yap rdılar, mevlit yap rdılar. Din nem :z ari

o[^] nesteleri çağışırılâ:r orda. Ziya:ret çok yapmıştırlâ:r zemâ:nlarında. Ama şimdi çok dâ: â:z.

Asker idim, eşçi Yugoslavya zemâ:ni. Elⁱ üçünde cit^tım aşçere. Senta Baçkada. O:rda içi sene yapmışım aşçerlık. Radio telegrafist imişim. O[^] nesteyle, bu
60 meslegimle. Orda içi sene bi çin vodnik, nâ:sı deyem şimdi, yüzbaşı mi, onbaşı mi? Yüzbaşı yok, vodnik çinle çıktım orda. Sona vala beş altı sene, her sene vejbya alidilâ:r. Niçin unutmayâhm o telegrafisti. Cene aldilâ:r bi vejbya, çocuklarım içi bilesi aşçê:r, beni cene vejbya. Al^lâ Al^lâ, üç bilemiz evdê:n. Neyse, kiverilecek zemâ:ni soray komâdat dey, var mi çimse âğlaşsın? Bê:n çıktım. Çik, dey, nen var?
65 Deym, nası[^] olur banım içi çocugum aşçê:r, beni her sene vejbya alısınız, nedir bu o[^] neste? Çocuklarım garim içi bilesi, bê:n da üç. Yaz buni, garim çıkırmadılâ:r. Yok anⁿem, tabi osânırdi ama alidi aylığını. Banım yüzbaşı dâ: bük aylığım idi se şirket'e. O aylığı alidi. Êv, tabi çi o zemân, bak ügütleysın aylığını, şirketin mi hancisi dâ: bük ise, yoksem aşçerlerin mi dâ: bük idi. Aâ: bük bi kaç para, âldım oranın âlmadım
70 şirketin.

Ramazâ:nlarda çok o[^] neste o zemâ:nlarda evlêrde, koz oynamak dışârda, çocuklârle dolaşırdık çâ:rşilari dolaşırdık, kozcik oynârdık è:ñ çok kozcik oynanırdi o zemâ:nlarda. A itiyârlar bü:le çaycinitada otururdılâ:r. Bü:le sopet, mâ:bet süfüre kadâ:r. Oynârdılâ:r çağıtlârle. O[^] neste ştebüle çeçırırdık.

75 Bayrâ:m^larda bizde â:det imiştir saba^h nemâ:zını kıldın mi celırdılâ:r yerdık sabâ:lığı. Ama şimdi â:det olmuştır çak on[^] içide. Peşi:n birdê:n nice çevrırdık camidâ:n, hemên hazırlanırdi bayram kuşlugi hem yenılrđi. Ziyâ:rete mezarhğa cidılrđi. Sora ziyâ:ret insâ:nlara. Ulicelê:r evde kaırdi. Dâ: cençlê:r ziyâ:rete birbirisine ciderdılâ:r. Vâr[^] imiştir o vakıt çok dâ: ziyâretlê:r ama şimdi hep dâ: â:z oli bu ziyâretlê:r.
80 Telefonle tebrik edeylâ:r. Çok islâ, cüna çi dâ: devâm etmedi.

Bi Türk tarisi diverır bi kültüri, çok yüksek kültür çi İslamiyet'e pâ:çlıktır ên birinci. Odır tarih şeyi. Łâ:zım. Kułanırsın kułanmasın. Şimdi herçezın vâ:r. O zemâ:nda da İslâ:miyet'e vâr[^] imiştir. İslâ:m^larda hamamcik. Yog[^] imiş kupatilo ama hamamcik vâr[^] imiş. Demek çi bizde ünê:m verilmiştir pâ:çlıga. İslâ:miyet'e pâ:çlık birincidir.

- 85 Budur Eminciklerin evi. O[^] neste, bunl  r cit  kt  :n sora T  rkiyaya h    met o vakit   l koydi. Potza  titom dirjave, demek h    met   :ltına   :ldi. E sona bu m  zey yaptıl  :r burda.   te e  y   e   i,   :detlerin e  y  l  :r. N  :sı k  lt  r  n,   te etnografik ne deyl  :r. O[^] neste onlar  n orda bu muzeydir,   to[^] rda.   ok c  z  :   ev. Onlar  n var  mi  t  r   ad  rvani bu:rda. Bunun altınd  :n ce    :r onlar  n suyi, g  plerle. N  :rden colur?
- 90 G  rmid  :n mi? O[^] neste g  plerle.   te b  :le. Ne zam  n yaptıl  :r kanalizatsiyay,     til  :r bu kanalizatsiyay b  :k derin, o suyi     til  :r. Se b  :n d      nmedim. A   o g  pi koy o[^] nesteye, yap burda o     mey, o su badiyava. Vurdil  :r kanalizatsiyay,     til  :r o suyi, onlar  n o   ad  rvan suyi,   indi     me suyi onl  :rda. Buni nice cit  lar T  rkiyaya il  . Bilem v  r  idi bu me  kal  :r, n  :sı deyl  :r ayil  :r v  r  mi  t  r, diri ayi
- 95 v  r  mi  t  r burda. Sona bi tel    e o  ldi,   iktil  :r ka  til  :r. Korktil  :r   i m  :lede burda, sona bırakmadıl  :r hi  bi  e o[^] neste diri hayv  :n. M  :lede burda, sona bırakmadıl  :r hi  bi  e, o[^] neste diri hayv  n. Hepisini preparirano   :le hayv  nl  :r     it ku   bitevi ne v  r Kosovada hayv  :nlar orda v  r  mi  t  r. Sona   te   ektil  :r onlari etnografi m  zeyi yaptıl  :r.
- 100 Nen  :m A  la r  :met eyles  n diver  rdi. V  r  mi   bi kral,   ikay familyasiyle kızıyle karisiyle sey  :ta, denize. Bi rozicar, ba  ka kraliyete atay. Dil bilmey, bi  e yok.   eviri tez, ciyini ba  ka e  y  l  :r, tepelemes  nl  :r. Neyse yav     yav     ciri bi p  :di  a krala. Orda torog  l  :n i  ley. Zanat yok.   indi meytebe citmey, bi  e citmey, ne yaps  n torog  l  :n oli orda. Ama c  z  :   kızı kral  n.   te d  : k  sad  :n diverim. O padi  an  n   ocugi
- 105 mer  k atay kızıa. N  :sı o  ur, stey evlens  n onunle. Bre babasi istemey, be o  maz, be o  ur o  maz,   :  ık o  mi   ona. Neyse aratıl  :r, colil  :r   ocuguna. O  maz, dey, zan  :tsız. O  ur o  maz, hade ne alı  acak?   :n temiz hasırci. Hasıri tes tes alı    , bi hefte   y  n veri  . Neyse ce  ey bi ey  m, padi    : dey bunl  :r cideyl  :r colil  :r, dey ne idi san  n   i arad  n? E! dey, b  :n da bi zem  :n idim bi kral. Bi zem  :n. Ama meyteb  m yok  idi,
- 110 zanad  m yok  idi, k  :ldim, co:ldum sana torog  l  :n.

Metin No	Kaynak Kişi:	Adviye Ramadan	Doğum Tarihi:	1945
04	Anadili:	Tr./Arn.	Konuştuğu Diller:	Srp.
	Eğitim Düzeyi:	İlköğretim	Derleme Yeri:	Yanova
Konu:		a) Düğün Adetleri		

Citmişim okula içi sene Yanovada. Burda da bitirmişim dert sene. Altı sene Arnuç meytebi okumuşım bē:n. On dert yaşımda çârşafa cirmişim, baş ü:rtile. On seçiz yaşına evlənmişim. Çok islâ çok ârkadaşlarım vār_ imiştir, se bü:yimişim bi mâ:lede çok yakın daylarım. Sona kızlâ:r vār_ imiş, oturmısık, oynamısık, diçmısık mâfezlē:r, el işi oyalâ:r. Bütü:n cü:n otururduk toplanırdık o evdē:n o eve. Şte bü:le cit'i senelē:r on seçiz yaşına kâ:. Daylarım imiştir çok yakın, çok islâ citmısık. Anamın bi akrabâ:si bulmuş bu çocuğı. Bu çocuk bir, dert kıs kârdâşi var_ imiş. Beni şte niça et'ilâ:r. Cürmemişim kocami, ne o beni cürmemiş. Bē:n on yedi yaşına imişim açân verıldım. Tam imiştir on yedi açân verilmişim. Altı ây başına evlëndim. On seçiz yaş kocamda doğdurmuşim.

Kına cecesini yapmışım, çok bü:k oldu. Başladım ağlayam cuma cüni:, cuma cüni ciydım â:nteriy. Dênek cüni çityâ:n. Kına cecesi oldu akşama, koydilâ:r mâ:fezi ağladım. Sona kına co:ldi sâ:t on içide. Koydilâ:r kına pârmağlarım, sona şte saba^ha kârşi eşçi pazar cüni evlē:ndım. Sabâ:le sâ:t dert'e coğdilâ:r, âldilâ:r. Co:ldi Hürriye telledi, zinedi takti. Sona co:ldum burya, çok soug_ idi. Yatmışım onun kucagında o tellemiş â:lnımı, içi yanagımı, hem sakahımı. Yüzi vār ne tellemiş ama bē:n ü:le olmuşım, veç bu âlnımı, yanaklarımı hem o nestemi. Sona payto:nle coğdilâ:r âldilâ:r. Bi cürümcem co:ldi, halası. Dert çiş paytona, adâ:mlâ:r ayakta coğdilâ:r. Payto:nle coğdum, endırdilâ:r burda. Çok düğün burda yapmışlâ:r; bi tane çocukları. Çok hayâtım islâ imiştir. Çeyiz cetirmişim içi sobâ hâzır do:li. Bē:n çok el işi işlemişim, nakış yapmışım klobodânle. Açan cołmışım birdē:n, kaynanam imiştir çok dâ: cênç, bē:n başlamışım birdē:n işleyē:m yakałâ:r. İşlemişim klobodânle, her işlemişim kayroła etekleri, yastık bezleri, hêr bi türli. Sê:rdım bitevi çeyizimi, bi هفته durmuştır serik. Sona topladık çeyizi. Hediyeleri vê:rdım çime ne cütü:rmişim, hepisı:ne. Obirlêrini koydım yerine, sândıga. Cêrdek cecesi ciynmişim, Şte kocâm bunlâ:r hâzır et'ilâ:r. Bē:n haçan coğdum parmaklarımı şerbete soktum. Sona Kurani degdim kapıda, hem cirdim içeri. Sona sâ:t seçiz buçuk dokuz cêrdege cirdi kocâm.

Sefte cü:rdüm orda. O da beni cü:rđi. Çok beğenmisık birbirimizi. Çok çok imisık birbirimize tapkın. Sabâ: o:ldi, deflê:r, kaynanam kaynatam çağırmişlâ:r çingoskalari, sabale sâ:t altı buçukta çingoska cołmış defle eve. Bê:n açen çıkmışım sobamdâ:n hep 30 defle, camlari kırmişlâ:r. Sabâ:le açen kołkmışım cümbüşle. Cürümcelerim şt üle hepisi dert tâne, hep haykırırçez; kaynatam şte bü:le; kaynanam onlari yapmış sabâ:le. Çağırmiş musâ:fırlari, ekrebâleri yedık sabâ:hk. Takıldı hediyele:r. Sona cumâ o:ldi. Çingoskalâ:r çalaydi defleri, bütün cün co:ldi millet, oł cün veç kocamın tarafı. Sona 35 üçüncü cün, çarşamba cüni, onlari da yaptık â:detleri. Peşi:n açen mu:âbet yapmış kaynanam, demiş anama ał musa:fırlari cołasın çarşamba cüni. Şte übule. Cetırdılâ:r üçüncü cüni. Pazaretisi co:ldi kız kâ:rdaşlarım cetırdılâ:r baklavay hem diverdilâ:r çi colilâ:r. Çok kalabahk co:lmıştırlâ:r. Sona vała bê:n cıtmışım bi هفته sorna veç biraz. On beş cün sona cütürmiş kaynanam karılâ:rle yatiya. Sona cene cołmış kaynanam 40 â:lmış. İçi cün yatmışım. Sona cołmış â:lsın kaynanam cene karılâ:rle â:ldi. Co:ldum eve.

Banım ilç bi kızım olmışır ama ülmişır hemen. Dokuz â:y başına dogdı üldi. O üldi bişe yapmadık. Yaptık cumay ama bişe. İnci çocuğum dogmış çocuk. Kayanam, nice dogmış, Ramazâ:nda dogmışır çocuğum, kaynanam çağlı yaptı. A oldu çok deflê:r, 45 haykırmak, akşamhıkılâ:r oldu oł cece. Cumâ, mevlüt yapmamışım çocuğum için. Yapmışım cumâ çağlıyle. Cene sünet olmuş içi çocuğum, düğün büyük çi Alıa Alıa, kose Priştine kołkay ayaga o içi çocuk için. Düğün yapmisık çağılâ:rle. Sünet'e yapmışlâ:r cürümcelerim krevedı. Bir â:y oturmuş krevet düzük, açık. Çocuklarım yatılâ:r, şte bü:le. Hoca ilç peşi:n, sona berbê:r cołmışır, sünet yapmışır. Onlardâ:n 50 sona da içi çocuk sünet etmişım, aynı ü:le. Hoca cołmış peşi:n, sona berbê:r. Akşâ:mhık vâridi, çok büyük akşâ:mhık. Sofralâ:r hiç durma, yemekle:r. Â:yri karılara, â:yri adamlara, şte übule.

Metin No	Kaynak Kişi:	Ferki Munişi	Doğum Tarihi:	1951
05	Anadili:	Tr.	Konuştugu Diller:	Srp, Arn.
	Eğitim Düzeyi:	Üniversite	Derleme Yeri:	Vıçıtırın
Konu:	a) Vıçıtırın demografisi, b) Vıçıtırında Türkçenin statüsü, c) Karışık evlilikler ve iki ya da çok dillilik			

Ben ilk sınıfı Türçe okumuşım. Ra:metli Abdüramanda. Sora karıştı taçalar, kapancak Türçe, e şey, o propaganda. Çevrıldım Arnau'çeye. Sora kaılmışım Arnauçe po tut'uramam o "cı, "cı".

O vakıt văr_imiştir tek Boris Kidriç okuli. Sora oldu o^neste. Bën â:ltıncida oldu
5 Yigirmi^bir Kasım. Şt^orda ayrıldık. Yok imiştir başka oku. Şt^o imiştir. Te^o Boris Kidriç imiştir, sora oldu Boris Kidriç aşâ:ırdâ. So:ra oldu da: bi. Şini olmuşlar fazla. Var altı yedi tane oku. Sona buları çevrildiler yok orta oku'lara. Ama so: citcide veç dagıladı, ayrıldılar. Yok "olmaz fakultet". Sona babâm. Bir bilim çi babamız elli^dokuzunda banım kızkâkrdaşım cit'i normaleye. Kolıştı Vıçıtırın "nâ:sı
10 cütürisin, tırt, vırt". Văr_ıdi bi Ala selâ:met, dedi "ohur mi bakasınız çendi işinizi". Obi sene sora do:ldılar şte^onlar ne en çok başta karşı idiler, yoladılar kızlarını. Şto^bu Aida Durgutinın anası da imiştir. Bunun anası dır Vuçitırnka.

O Çerkezler dırlar Stanoftsada. Banım kardaşım veridi İncilisçe Stanoftsada, o diveridi çocukların babaları çoği Çerkezce sülerler. Bile diveridi bi koca kari için, deydi ebedi
15 alışmamış başka dil, ne Arnauçe. Veç şto çendi dilini.

Văr şte Mâ:cunlar. So bu, bular dır coluk bu Buçintsalar. Bular on içisinde. Sırbiyadan. Aynı var Cüşintsa, Buçintsa. Olar da dır göçmen on içinin e, yetmiş^seçizin e. Onlar da coluk, o taraflardan. Sora Müftile:r da dırlar. Sungurları bilisin. Sungular dırlar en eşçi. Sora bi Çibukçılar imiştir. Çibukçılârn Că:vit imiştir. O diverirdi po üldi ceçen
20 sene. Şindi da:. Müftiler po.

Evelden çok â:z văr_imiştir. Po cidcide çüylerden. Se çüylerden colurdılar şt^o cuma cüni. İnan inanma cumalarda içi üç tepeleşmek ceçmezdi olmadan. Sade cumalarda enerdiler kasabaya. Çimçi pazar cüni dır Vıçıtırında cuma, nice salı Priştinede. Alırdılar tuzi, büberi. Satardılar paprika, patlican, ne văr, hem çevrirdiler.

25 E ştı̇oni steym divereym. Biz evde hep Tūrçe, okulda Arnauçe, a komşılar hep
imiştırlar Sırp. Bile bi defa Beogradta idım. İşleydık peşin Beograd'ân alıdık mâl,
hepisini, e bu maçınalari. Ustaılar celidi Bograd'ân. Bi komşı kızı, küçük içen biz sora
ayrıldık o evden, çıktık bubi eve. Üteye. A o küçük idi. Şini büyümiş, diveridi, coılmış
bi emşerilerin. Nice cürdüm tândım. Deym “Sen Lilo?”, dey “Po”, “Babân Kırstı?”,
30 “Po”, “Anân Deso?”, “Po”. Bakay. “Kârdaşın bü:le”, “Bu komşın, bu, aşârda bunlâr”.
Hep o haşır_öldi. Ama dost Muriçandan dey “Haa!”. Kocasi veç bakay beni, bakay
oni. Ben diverim bitevi, o “Po, po, po.” E dëy “sën çimsın?”; ben deym “ ben im
Bedronun kârdaşı”. “Auuu”. Se kârdaş sona endi. A ştı̇o evi harptân peşin ra:metli
baba satn_almış courdan. Bit'ivi İçinci Dünya Hârbi, kontrati parałamış caur.
35 “Stersen oturasın üde” Üdemişık çıra çendi evımızde. Babamın amicasını almışlar. Üç
cün büyük âbeyim ekmek cütürmiş. Üc cünden sora demiş “cetırme gârı se bir
verırsık”. O kadar. Toplanmışlâr. Diveri şte büyük kızkârdaşım elli_âltısında ciderçe
okula. Âylarce alamamıştır çendini. Cetırmişlâr çüydeni bu çüylileri. Sahte o uzun
donlâr. Yanlayak. İmiştir minus yigirmi kusur souk. Nerde şindi polis, orda imıştır
40 aşçer. İmiştir bu peşadiya. Yedi seçiz bin, dokuz bin aşçer văr_miştir. Bülmem
imişin mi hanci çeret.

Büt'ün şto poligon oılmıştır, imıştır o. İmiştir hastane, öldi okul. Şte_onlar imıştır
aşçeriyenin âltına. Veç ştı̇ordan, zatim orda oturmışık peşin. Sona âltmış_şecizinde
çıktık beriye, yokarçi eve. Se bu nenem imıştır Şuftolar. A o daylar imiş çok aga.
45 Divan yolunda imiş dert, bit'evi sol tarafı nerde Lublanska Bankadan pumpaya ka:, sol
tarafı imiş onların. Dort kârdaşın, veç onların. Daut, dayisi çucugi. Harptan peşin
văr_miş Bemve bir motor. Var mı yândaçi bi oturak? Onile imiş. Se Bemvelër
văr_miştir da: bi. Çimçi nâsın bilim bën İçinci Dünya Harbından peşin Bemve imiş
motor fabrikasi, sona oılmış araba. “Colidi” deydi, se onun văr_miş büle payton.
50 “Colurdi”, deydi “Recep Dayi”, “Aırdı burdân, şte Gırmiya ciderdık”. Bağlıklar
Košovitsanın, onların. Bili misin ne imıştır bu cüneş çiçeği bu Obilicın? Hep onların
imiştir. Sora almışlar zadrugaya kose. Ama yapamadılâr, niçin alışmamışlâr işlesin. O
kâldi nice çıktılâr. Baş bi Daut, Alamanda imiş idi. Çucuguni buldum ne idim ceçen
sene Sakaryada. Veç âdını bilidım. Deydım bi Omer Çimen idi, o da İpek kazasından
55 üteye. Aldı vała büt'ün cün dolaştırırdi. Kuşluk bi yerde yedık, e cit'ık. Şindi soray bu.

Zbortsaşari buldum. Var bu Ve^hbi, tanaysın? Amicaları şte. Var_ imiş idı ũlũmleri şte. “Ekrem Daudun?” deym, “po” dey, “ũçũz metre ũtede var bi dũçâ:n”. Dũçâ:ni bu:ldık. Birer meyva suyi, atⁱ birer ayrân. “Hade selametle”. Deym ona “Cũrdũn mi Priştinelileri?”

60 Vaľa Priştineyle dâ: az. Mitrovitsayle hem birbirleriyle. Niçin tanışıklâr, şey bũle bilidik çimin.

E sora açın başladı meyteplêr, o kızlar “yo vaľa bu bunun, bu bunun”, hepimize bulidilâr bi behâne. Sora onlâr başladılâr bu çũylilêrle.

Nenê m hepten az. Dedem po. Dedem imiştir tũcâr. O vakıdına deyesın tũcar, rakile
65 Kraleবাদan. Beyaz taçale, plis. Anamın babası Arnaut. Onlar da Tũrçe sũlemiřlar. Arnauçe da. Yapaymiş tũcâr rakile. ũçũz arabasile Kraleveya cideymiş hem cetirimiş. şini bi_ çere plisle. Plisle cideymiş; a bilimiş buşarın dinini. Açın cirimiş hanci konakta, hanci sľava açın bulunimiş pople beraber o _ nest_ edimiş. Po diverem ben bi_ çeret başka ne oľmiř; açan sın zorda. Var şte _ bu ne derlar Toplitsa, Svirtsa. ũlmiř
70 bi cour. Bu bankadan badiavcılar bekleyemezdi ũlsun çimse, barem şte_ o cũn cideydi. Citmişlâr ũtũye. Ama souk ũle; kuri souk. Cideylar tam bir mezarlığa, deylar “yok sizin dil burda, sizin da ũtede”. Da: bi bi sâ:t kusur bunlar o soukta bu venatsľarle taşırçes coľmiřlâr orda, şte açmişlar mezari. şini başlamış o pop ukusun o _ nesteleri. Bi_ tanesi dey “pop, bu dil bu yer için”. şini pop. O bilmeyen arar dermân ilçinde.
75 İlçi imiř bi Kamer Łapi bankanın, donmiş. Dey “ũle mi?”, bu Arnaut bilmey, donmiş, dey “ũle bre, çekıl ondan, bilmez. Devam et bitirehm, dondık.” Pop ta devam edey. Dey “Çekıl ondan, o bilmez. Kravadi takmiş. Bitır da: tez; cidehm. Se dũřtũk pişmana ne coľduk”.

Tũrçe anlatıľmıřtır. Hocalâr kasabali imiřtirľar, hem kuvetli hocalâr. Hâfız İbraim,
80 Hâfız Sa:bit. Hep kasabali imiřtirľar.

Yak. Hepisi ũldilâr. řte vardır sabilari. řte vâr_ imiştir Ekrem, onun babası Hâfız İbraim. Onlar kaç_ çe coľurdilâr otorsunlâr, ilahilârlen başlardı mâ:bet; ilahiyle biterdi. Sona o sabah çeyfleri. Sabai kışardılâr coľurdilâr saba^h çeyfi. Łokum, çay. dert beşte sabam.

- 85 Üç. Her bi caminin başka imiştir imami. Hepisi kasabali imiştir. Hepisi Türçe o[^] neste, kasabalılâr imiştir. Eee, dâ: ceç başladı bunlar coşsun. Henız sora başladı altmış, yetmiş senelerinde başladı coşsunlâr. Se o vakıda kadar. Bunlar bi bayram cünleri ne coşurdılâr. Coşurdılâr kıslınlâr bayram nemâ:zını. Biti mi bayram nemazi eve ciderdilâr. E sona yetmiş, seksen senelerinde başladı evlensin, onlârle karışti. Gâ:ri
- 90 bilemeydın çimdir kasabali, çimdir. A o[^] vakıda ka altmış, altmış[^] bej, o[^] vakıda ka veç, verildi meytepler şte, ben sora altmış[^] beşinde coıldum Priştineye ortaokula.
- Yo:k, ben birinciden çıktım Arnauçeye. Aranuçe coıldum. Te[^] oni kârdaşım yarım yudum. Bile Erkan için deydim var kaşın bu da. Se ilçi başladı Türçe. Ama cırışti sona. Bu yarışma yapaydılar meytepte, ilçi oldu meytebın. İlçi Arnauçe. “vela havle
- 95 vela kuv^vete”. Hiç inanamazdım çi bu da var[^] olsun tüle dil için cütürüm. Ama yok elhamdürila, bu dâ: o[^] neste. Bile bi cün süleym o Meksikanle onda. Çi dır Meksikan üle, hakikat, boł cânli; bilmeym nası deyem. Çalışıdi dersin çi[^] sık akrabâ. Bile baş deym şimdi. Babası üldi. Cidemedi mezarhğa se ilegâł. Yok çağıtları. Cołmış üle, cirmiş kaçak. Tutmışlâr, kovmışlâr. Cene cirmiş. Demiş avokada “sen büle büle, ama
- 100 cołmag[^] için hiç bi garanca”.
- Yo, Aranuçe da: şey. Sırpçe da bilırım. Bana kałsa Sırpçe da: kołay coli.
- Yok. Komşılârla, o zamanda konuşmışım Sırpçe. Asçeriyada ne konuşıdım. Sora burda da evde da. Niçin okumuşım çok çitap Sırpçe. Okumuşım a Ana Kareninasını a bu. Bile ne idım İsviçrede aldım biblotekadan bi çita:p. İdi bi çitap cülle kân. Cürdi o
- 105 şefitsa, dey “ne yapaysın?” “Steym okuyam.” “Ne!” Kâ:ldi. “Niçin?!. Ben okumuşım Katerina Maria”. İso, çi kâ:ldi şte büle. Kose ne işleym, sefte cürim bi gastarbayter çi ali bi çitâ:p okusun. “Baka!” deym. “Cołmadım burda nice bunlâr. Coıldum çi kovdilâr işten. Ben işlemişim bankada. İncinyer im. Koyma bi çuvala bularlen”. Hem hakikaten olidi, “coł Ferki, coł, o[^] neste” Heptên çevirdi başka ploçay. Diveridım bi şeyler. Ben
- 110 citmeden üte baktım nâsıldır İsviçre. Başladım dili aışam. Citme üte hepên dibidüz. Açın soraydım oni “ha, yüzde kaç süler Ałamançe, Frânsızçe, İtalyançe”, hem vâR Retroroman dil^leri. Bakay kaybetmesınlâr dili. Şte[^] o kanton Graubünden nerde kułanırlar, yüzde dokuz sülerlar şte[^] o dili, bu Retroroman. Her sabi ilçokulda dort sene veç şte[^] o dili var ügrensin. Dort sınıftan sona henız başlar Ałamançey. Hem
- 115 bit^tevi o kanton süler te[^] o dili. Hem gazetay, matbada ne çalışıdım, basaydık bi

gazeta o dilde. Hem bitevi adresalârlen nerde var İsviçrede yołaydila^r, cideydi postaylen. O vakıt mecbur başlaydi maçına âltıda. Açın deydim “şte büle büle”, deydi “yok bilmem”. On içi sene idim orda. Üç ay sora dedi “coli mısın yardım edesın bişe düçâne”.

- 120 Bu Meksikân düşeydi akhıma evelden filmlerde veri Mekiska içın. Sona içi polisle va^r bi resımım. Şaşti o içi polits. Dedi o polise “Baka! Yasaktır çıkahım sürede. Ama çıkacagım se da islâ bilisın Amerikay se” Vała çıktım sürede. Nerde idi galeri bunun. E foto, şte.

Metin No	Kaynak Kişi:	Hikmet Kurşumli	Doğum Tarihi:	1958
06	Anadili:	Tr.	Konuştugu Diller:	Srp./Bşnk Arn.
	Eğitim Düzeyi:	Üniversite	Derleme Yeri:	Mitroviça
Konu:	a) Mitroviça demografisi, b) Mitroviça’da Türkçenin statüsü, c) Karışık evlilikler ve iki ya da çok dillilik			

Bên şini âltmış yaşındayım. Mitroviçada doğdum. Univerziyeti okudum Mitroviçada sona Priştineye geçtim, makine mü^hendisi.

İlk sınıftan univerzitede Arnauçe bitirmişim.

Ana dilim Türçe, konuşursık Arnauçe, Sırpçe hem İncilişçe.

- 5 Okulda en çok kulanmışık Arnauçe ama evde ebedi sülememişık Arnauçe, yalnız Türçe. Ama en kolay konuşurım Sırpçey, Boşnyakçey. Oni çok super hem da Türçe mesela.

Anem Türçe hem Sırpçe. Arnauçe bilmezdi.

Anem eski Mitrovitsali.

- 10 Kasabali dersık çim coılmış bin dokuyüz onlerde kasabaya. Nice biz. Biz coılmışık Toplitsadân. Üteden coılmışık. Benim babamın babasının babası, nası düşey şini? Üçünci derdinci kuşak. Demek bin seki yüz on birde coılmışlâr Kosovaya. E sona babam tarafı nası anlatırdi babam râ:metli, derdi çi üç kârdaş imişlâr. Birisi citmiştir Rusiya tarafı, a birisi citmiş Turkiyaya. E İzmirde büt’ün kabilesi babamın, hepsi dırlar İzmirde. A babamın annesi Vuçitırından, Vuştri. Ama onun da büt’ün kızkârdaşlar, kârdaşlar hepsi dırlar İzmirde. Ra:metli baba açın ciderdi, şte citsın babahıgına ütede, şte anamın kârdaşla’ına, ciderdi düz İzmire. “Niçin Aga”, “Ütede” derdi “banım büt’ün kabilem ütüde”. Onlâr citmişlâr elli, elli birinde, elli ikisinde. Onlar çok da: erçen citmişlâr.

- 20 Vała yok. Bakaym bi kimse der aga, da: fazlasi baba.

Arnauçe bilirdi. Sırpçe de super perfekt. Meytebi Sırpçe bitirmiş. Banım anem ra^hmetli Sırpçe bitirmiş meytebi, Sırpçe bilirdi hem Ałamançe bilirdi, Ałaman dilini. Ałaman dilini bilirdi, yok büle perfek ama bülirdi bişe. Ama işlememiştir. İmiştir ev kadını.

25 A o dogmiştir üte, Sarayevoda. Sona colmışlâr şte Kosovaya. E so colmış bunda. Sona şte kurmışlâr hayâ:tını.

Kasabalilarlen en çok. Şini, bülesın şini o vakıt eski Yugoslaviya, Tito var ya. Şini o vakıtçı Komunist, Savez Komunista Yugoslaviye ne derdik biz, o vakıt; şte şini siz belkim istersenız koyarsınız. Babam derdi, şte beni Savez Komunista komıştırlar Sırp kadınle evlenem. Üle imiştir, mecbur sen var evlenesın Sırple.

30 Şte şini ben sana diverırım. Belçi sen. Banım babâm imiştir Goli Otokta. Niçin imiştir büyük politikale alınmıştır. Çok politikan büyük imiştir. Asçerde imiştir kapetan. Açıan ra:metlile cit'ık bi çe, ciderdik biz, se bizim colışımız imiştir Ništen. Ama var bi yer nice Mitroviça, Kurşumliya. Kasaba nice Vuştri kasabasi. Ama coluşımız dır Ništen, ra:metli derdi. Biz cit'ık e babam ra:metli derdi “Bak” derdi
35 “Hikmet, bu dagları gürüyo’ mısın?” derdi bana. “Şte burdan ciderdi Partizanlar açın imişim kapetan, tutardık Çetnikleri, büle büle kamyonlara tıkârdık”. E sora ra:metli babam yigirmi içi yaşında, bulmışım dosiye, var ya Sloveniya kiverdi âlti sene peşin. E ra:metli babamın buldum dosiyesini. Yigirmi içi yaşında imiş açın citmiştir Goli Otoga. Üç senèyle âlti ay bikaj cün da:a vâ’r orda yazay. Heptèn dosyesini
40 bulmışım Kurşumliya Şecat iz Kosovke Mitrovitse, datum rocenya, hem numarasi nerde imiştir üteye.

Babamın adi Şecat, Şecaudin ama Şecat çigirmiştırlar. Bânkada çalışmıştır babâm ra:metli. E şini ceneratasi babamın, generatsiyasi, diverdım. Nice babâm ra:metli ne imiştir Savez Komunista, e bu birleri başka imiştir, normal. Ama şini nice banım
45 babâm kabul etmemiş, begenmiş banım ra:metli anemi. Esçi generatsiya büle imiştir. Bilmiştırlar çimin çucukları, deyhım çi ben Şecat Kursumlinin çucugi. Tanışmışlâr bir birlerinlen.

Kasablilâr, esçi kasabalilâr bizde çok, çoği Tırçe sülemıştırlar. İnani mısın şte Cakovalilâr var imiştir, şte babam çok imiştir, Arnut imiştir, Cakovali imiştir,
50 Hülkiye Rudi, o vefa et’i şte üç ay var, o Tırçe konuşmıştır. Kârdaşı bilmiştir Tırçe. Nası deyem şte şindi, neyse ânmayam adla’le, ne imiştir Cakovali, anesi deysık imiştir Cakovali Arnut, babasi imiştir Türk, o sülemıştırlar Tırçe hem Arnuçe.

Yok, dil imiştir şart. İşte deysık banım kardaşım var ya, celini ne imiştir ne vefa eti, belçi bilisın, o da imiştir müendis makinesi, onun da karisi aynı imiştir Arnut, Tırçe bilirdi. Anⁿesi bilirdi Tırçe, babasi bilirdi Tırçe.

Şindi âzlandı. Var ya şey, belçi duymışınız bu Boşnyačka Mahala, bunda ne oli bu ekseler. E bunda diverim dogri o kâlmıştır Boşnyačka Mahala. Se açın cołmışırlâr, Kosovada şini deysık ilçten açın cołmışırlâr, yog imiştir Arnut. İbtida ne cołmışırlâr imiştirler Boşnyaklar. Şte var historiyasi nası. Se ben bakarım bi hanci târi^h, ukurım çok, bulari e interes olurım. Boşnyaklar sona Arnutlar cołmışlar.

Vała banım var imiştir arkadaşlaım; vała birden hepisi ağıştılar Tırçen.

Bülirdi ama yok ne deysık derin Tırçesi. Ama bülirdi. Şte deysık benim onda ne imiştirler citilar seksende. Biz sona satn aldık onların avlılarını Mitroviçada. Citilar Kralovoya citilar. O imiştir polits. Çucugi, kızı Tırçe banımle konuşırdılar. Sona var imiştir o eşçi kasabali, var ya eski kasabali, starosedeltsi; onlar da konuşırdılar Tırçe. Oo hem de çok isla Tırçe. Sançi dersın sen o Sırp dil.

Bülurdılar. Po şini ne deyem? Bilmem statistikay. Abartmayam, ama yüzde âlti, yedi bilmişırlâr. Hade şunda en fazla yüzde on deyem. Yok çok.

Sayılrđi, sayılrđi. Şte şini deysık vâ çok, şini deysık Toplitsa. Demek Prokuple. Bili misın, bilırsın. Onlar ne cołmışırlâr, mesela var deysık sülasi benim babamın dördinci kuşak ne cołmışırlâr. Belçim onlar citmişırlâr hanci çüyde. Ahşmış şini çüy dilini. Ama tanışmışım ben bikaç çişiyle ne dey “i kahit je be”? Açın deym “Kurşumli”, “O Kurşumli, kadale”. Se bizim ra:metli dedem, benim babamın babasi, Sahitoviç, Yugoslavya vaktında Sahitoviç. Hem ra:metli Abdula Ka:veci imiştir. E degıştırmıştır sona Kurşumli. Se banım babam ne bitirmiştir meytepler var ya o birinci sınıfı, ortaokuli, yazar sertifikata Sahitoviç. Babam ra:metli Sahitoviç. E sona çevirmiştir ra:metli, yapmıştır Kurşumliu. Kurşumli Tırçe, Kurşumliya Sırpçe a Kurşumliu Arnuç. Deydi kâlsın Kurşumli, bilinsın ne tarafınsık. Hem ben ra:metli babamle imişik içi üç defa Kurşumliyada, Nişte.

İçinci grup şini ne deyem, Sırpılar imiştirler. E sona vâ Boşnyâk, Türk. Boşnyaklar fazla se Türk var imiştir. Ben büle bilim Boşnyaklar fazla var imiş se Türk. Hep ta var imiş.

- Var_imiştir şini kusura bakma, cenerata nası deyem, da: eşçi ceneratasi. Vår tanårım insanlari ne dırlar da: bücün karilari Sırp. Ama sabıların hepisi Müsliman adları.
- 85 Konuşu'lar Türçe, Arnuçe konuşurlâr, knoşu'lâr Sırpçe. Daylari vår ne dırlar Sırp ama amicalari bunlâr Türk hem Arn^aut. Ama hepisının Müsliman adları.
- Banım ceneratamdân çevirmiştir Arnuçeden Türçeye. Niçin evelden Türçe sülemiştir. Ya da sülemiş ise Boşnyakçe sülemiştir Türçe.
- Kocanın dili, ne ise olsun mesela nice banım babamın rahmetli akrabası Sırp, ama o
- 90 Ramazani oruç tutardı, bayramı, Türçesi, tâ: âdını çevirmişik. Ama biz çağırırdık üle. Deysık İsmiye, Gülbear, ama onun bambaşka âdi. Demeyem âdını ama başka. Ama biz dâ: bücün açın buluşurum onile demem Sırp âdını po derım “nerdesın Gülbear?” Anlay mısın, Türçe konuşursuk. O da çendisi Türçe konuşur.
- Â:z. Nâsı deyem, yüzde as biri yog_imiştir kızlar verılsın.
- 95 Diverem dogri, karışmamışık. Mesela bilmişik çi dır Arnut, kasabali, vermişik; bilmişik çi dır Boşnyak, ama kasabali Boşnyak. Se imiştir Boşnyak, bilmiştir Türçey, vermişik. Şte deysık banım karım Boşnyak. Baⁿım babağım Türçe konuşurdi. Amicalari Reşko, İbrahim, Adil, bunlârle Türçe konuşurdum. Raⁿmetli dedeleri, Hacı Meho, Türçe bilmiştir.
- 100 Bülurdi se anⁿe tarafı Türçe konuşmuştır. Bülmem siz tanâr mısınız Fotograf Züm^ber, onlar dır eşçi Mitrovitsalılâr; e onlar hepisi Türçe konuşmuştırlar. Ama şini bu generatsion, deysık eli yaşla'î ne var çocuklari, ne evlenmişlâr karilari Arnut, şini çucuklari yüzde içi üç bilirlâr mi Türçe. Niçin şini ne evlenmişlâr karilari Arnut, şte şini çucukların Türçesi yok.
- 105 Vała üle da yok. Şini deysık, nası derlar “ne taraf karin, sen da o taraf” bi laf derlâr. Ama şte banım kardaşım var ne yaşay Kanadada, onu karisi dır Boşnyak. Lagapları dır Koziçiç. Onun kızlari banımle Türçe konuşur. Anⁿesiyle Boşnyakçe, a babalarile Türçe. Kanadada yaşaylâr.
- Ya, hepisi üç dili süler. Şte şini anlatıram. Mitroitsada çigirdilâr Sibeli üretmen. Dedım
- 110 “yok kızım”. İçi sabiya bi yerde verılır mi? Birisi üçünci mi dorduncı sınıf mi? Dedım, yok. Banım kızım, tamam dedi. Yok, dedım, kızım. Ama şini başlamış yeni cenerata süley Türçe. Şte deysık gimnaziya var_imiştir Türçe Mitroviçada. Benım Mitroviçali

Ferat, onlar dırlar Türkiyede, citmişlâr Türkiyede, vała var seneler, vafır var. O vermiştir tarih. A hanımı Şukonun anasi hem banım anam, imiştırlar kısıkârdaş. Kadri
115 Rauf, esas onlar Türk. Kadri Rauf hem banım anam tete çucukları. Hüseyin Abi, âbi kâlmış deyem, profesorlen, tete çucukları. Demek çi Kadri Rauf imiştir Türk. Derdilâr o  ka imiştir kuvetli Komunist, açan citmişırl r  ların analari babaları Türkiyeye, Kadri Rauf çıkmamıştır c ndersın.

Vıçıtırlıl r da:  ok Arnu e. Banım nenem dır Vıçıtırlılı: Ama neyse ben
120 yetişmemişim nenemi as dedemi, se onlar vefa etmişlar, banım bab m on     yaşında k lmış, derdilar siro ad derdilar bi  af. Se banım babamın var  imiş i i kardaşı ama o vakıt bi hastalıktan vefa etmişlar, a bab m k lmış on     yaşınd n.

Metin No	Kaynak Kişi:	Arife Krasniç	Doğum Tarihi:	1944
07	Anadili:	Tr.	Konuştuğu Diller:	Srp./Bşnk., Arn.
	Eğitim Düzeyi:	İlköğretim	Derleme Yeri:	Prizren
Konu:	a) İcra edilen zanaat ve ona ilişkin hatıralar, b) Prizren’de bazı gelenekler, c) Akrabalık ilişkileri			

- Valla Aga benim işim nasıl imiştir, benim babam tatlici; çalışırdım düçanda, babama yardım ederdim. O zaman Sırlılar var imiştir, o zabıt kadınları, celılar, yeylar, içeylar. Beni cürılar, ben cenç. Çalışım, erbap, koşuşım, işleym. O bana dey Sırpçe. Ben sıstım. Bi cün celi da bi cün celi, dey ‘ben yım terzi, dikerım; da seni begendım.
- 5 Sen çok işçi, çalışkan. Olaşın terzi. Ben babamlen, anamlen konoştom. Babam o ka istemedi, dedi “sen beni sakat edersın. Sen benim sag elim. Sen cidersen zanada ben kahrım yanlız. Cenek düşündilar, taşındilar, kardaşım mitep okiy, küçük motram okiy, ben mitepsız. Dert sene mitebım, başka yok. E te yazmam, okomam. “Hade cirmeyem cünaya, ki verem.” Ki verdılar beni zanada, içi sene ben onda çalıştım. Saba
- 10 ciderdım seçizde, akşam seçize kadar. Seçizden ilç eveli eve citmezdım, babama düçana celırdım. Cenek ta: on birenden kapayincez ep babamle çalışırdım. Ondan sora bitırdım zanadımi, eve çıktım, evde çalıştım. Kırk içi sene sora iç durmaden diktım. İç durmadım. More evlenmek oldu, çolok çocuk saibi oldom, her şı, hiç çesmedım zanadımi. Devamli. Hastalık ceçırdım, ameliyat oldom, ema hep devamli
- 15 cenek bir ay, içi ay tedavi oldom, cenek dikışımı devam etım. Çok zanadımi sevdım. Çok o işten hayır cürmişim ben, kocam, çocukla:m, ailem, familya, epımız. O işten çok menfat cürmisık. Yok ben, epımız. Em sevmişim çok işimi, çok isla işlemişim, em açın brakmışım çok acımışım. Ben şimdi da bu yaşta olsa mümçünım bi şe işlerdım. Ben bu işleri, ev işlerini iç iş saymam. O ıştır bi şı çok insana zevk veren.
- 20 Ema çim sever zanadıni, işini çim sever. Zorunaylen olmaz. O kadar. E çocuklar büyüdılar, dedılar “artık ana brak, se evlendık, lazım çocuklar bakılsın. Oni, buni. İzmet lazım”. Em braktım, em çok acımışım ne brakmışım.

Evde çalışmışım. Yog imiştir düçanım. Eve celırdılar.

- Müşterileım kasabali, Katoligi, Sırlisi, çüyler Prizren etrafına. Ta Ałamanyaya
- 25 cidenler var imiştir. Celidılar tatila, tatila celılar, beş, on anteri kufere atay. Bi yazlık, kışığı diktırırdılar, ra:t ciderdılar. Üle, er bi türlü müşterim var imiştir. Çok. Em

çok imişim menon müşterimden, o'lar da benden memnon imiştir. Yalan sülemezdim. Dogri di verirdim. O'lar çok memnon olordılar. Yok "bucun yapaym", sora "yarın yapmaym", oni ben sakat komazdım ebet. Onda ben çok kazanmışım emniyet. Em
30 bilerdılar çi "o iş Arife tut'i mi, sağlamdır o iş".

Onlar cetırdılar. Sora benim patendim, puhum, ipligim, lastigim ne lazım ise ben atardım.

Em struyaylen, ben di verim, em ayaklen. Egerım ciderse struya, yok, işlemey motor, var imiştir kayışı, düdürürdüm ayakta dikedim.

35 Yok, dil imiştir zor. Bana celmezdi ağır. Em oni da çok az kuşanırdık. Ya bi ilk iza. Var imiştir kalfalarım ne ügredirdim, o'ların dil imiştir struyaylen. Büle ayakta imiştir. Çimçi onlar eniz ügrenilar, e motor ırrr hızlı çekey. A o yavaş yavaş dikey ayakta. İktizaya cüre ızhlğı kuşanırdı. Te bu soy.

Arnaucez. Sırplılar celincez derdılar. Sırpçe da isla bilerim, Arnautçe o ka az
40 kuşanırdım. Çogalincez, ilişki olınces oni da ügrendim. Sırpçe da isla bilerim, ema Arnauçe da bilerim. Demek cevap verebilerim. Niçin düçande açın çalışırdım Sırpçe da çok kuşanılırdı. Babamın düçanında var imiştir Sırpli koyşılari. Var imiştir bi koyşi Çika Mladen. Derdi var imiştir Zabavnik. Ben cendihıgımden oko, oko. çok az mitep. Ema süktum, bütün arflari Sırpçe ügrendim. Sora dili süktum. Em Afla:a çok
45 şüçür te burayaden celdık. Şindi artık otorim.

Kasabali. Ema üç hise citmişlar Türkiyaya. Babamın motrasi, kardaşı, çucuklar, acoła:m, hepsi Türkiyada. Bütün akrabalar Türkiyada. Em ana tarafı, em baba tarafı.

Bilerdi. Arnauçe mitebe citmiş. O bilerdi, Sırpçeyi da bilerdi çok isla. Onon var imiştir büle akrabalar ana tarafından çülerden.

50 Olmiştir kasabada, çok. Ben cidememişim. İtiyarlarım var imiştir. Kaynanam, kaynatam, onlar ra:tsiz imiştirler. Ufak çocuklar, yoksozlok. Bi ara işleydi İsmet, bi ara sora atılar işten. Mecbur oldom ben cün cece işle, em astalar idare et, em çocukları, em er bi şiyi.

Bi çüyün. Kabaş mi? Bilmeym.

- 55 Arnaut. Babasi Arnaut. Kaynanamın anasi evleni çüye. Ali çüyliyi. Onda kardaşlar var, ailede kaľabahlık. Kocasını vurılar. Kan şeyinden vurılar kocasını. Em sora, evelden adetler, belçi şindi da. Ülmiş, vurulmuş, ceçirilar, araylar anasını kaynanamın ya[^]bi kardaşa başka. Ya[^]bi aile içine en yakın. Ya[^]bi kardaşını, ya[^]bi aco çocogoni. Kaynanamın anasi almamış akli. Kabul edememiş, almış kızını, celmiş
- 60 Prizrene. Celmiş Prizrene ema fakir çok. Em çimsesi yok. Bunda evleni bi yaşlı adamlen. Em ondan çocukları olmay. E te[^]büle kaynanam büyüy üksüz. İtiyarları anasi. Bile çocuk cenç, ya[^]bi on yaşlarında. Demiş “Bak Asi. Açın cürisın çi uyi, cit”. Ya[^]bi ülecek ya itiyar, ra:tsiz, korkotmasın sabiyi. Karşı kapı var[^]miş bi kari ne karışmış. “Cit sen o kadını çigır”. Açın ra:metli oľı kaynanamın anasi cidey. Alılar
- 65 o[^]şeyi, cenazey. Ema o kız kaľı iç[^]bi çeşit. Sora alıla oni, nası dema, bi evlatlık deyemey. Nası bakma, ya çi onlar da fakir. Sora ne yapaylar? Prizrende var beş on çişi zencinler, var mı? Tutaylar ya[^]bi işçi. Buni deyler, ade veram kasabada ne var o zencinlerin işçileri. Bu em işlesın, em yesın içsın, em onda büyüsun, em evlendirsın. E t[^]üle büyümiş kaynanam. Halkun evlerinde. Büyümiş, izmet etmiş t[^]o parçe
- 70 ekmeg[^] için, sora evlenmiş. Evlenmiş, vermişla bi yaşlı adama. Kaynanam imiş yigirmi yaşında, kaynatam imiş kırk yaşında. E te üç dane kızı oľı, ra:metli İsmet, em to[^]soy.

Sebep olmıştırlar. Benim var[^]miştir misiçilerim. Cüz doktorunun Ora:nın motrası imiştir çok samimi arkadaşım. Olar beni begeniler. Kocasi sebep oľı. O kocasının

75 evinde bu büyü, kaynanam izmet edey, büyü onda. Onları biley nice kardaş cibi, motra cibi. E onlar sora, ade Arifey çıkaram, bunlar biraz insansız, biraz yorgon. Arife işler, oľor, yardım eder. Biraz yardım oľor er bi[^]türli. Em o sebep. Demek misiçile. Yok tanışmak içimizin.

Av, Av, av! Yak. Aranmış, verilmiş, çok hafif. Yani dil o[^]ka küvetli idare. Artık en

80 az bi, ne dır, o adetler ne oľacak. E şte, niça oľondok, celdiła, aldıła nice ne evelden, t[^]o[^]soy, arabalarlen, em t[^]o kadar, em kısa çok.

Beyaz. duagım, teľım, ladenım, er şi. Nicek ne imiştir adetleri Prizrenin. ^Halla da beyaz ciyili.

Ben atırlaym çityan, mintan epımızde var ımiştir. Ema o ıcon ne bakılız em ne
85 baktırılar o ıcon, beş on çişi ne çigırmişlar koniyi, koyşiyi ya ıbi akrabaları, o ıcon
anterilen, o cece ne aılar, ema sora degiştirilar. Degiştirila o anteriy em cidırı çityan,
mintan. Yok oyasi, yok tasfesi, yok bilmem nesi, şte ınonon var o.

Çok edirlezi tutardılar, o ıcon gurabiye yapardılar, pite yaparlar. Karabaş cüni yapıhr
hamur. A edirlez cüni muakak kuzi eti. Te çimin var kuzi eti yapıhr. Tathisi kaymak.
90 Sımarlanır kaymak da evelden, se çok kulanır. Fakiri, zencini t ıonda ne ıka
var ıise bi adet. Ya ıbi çimse yapardi o tıhısmı, ciderdi sabaylen Karabaşta ahırdı o
karanca yuvalanı, o ne karanca yapar o, küçükli küçükli dograr o topragi, ahr biraz,
atar bi yere, ko bereçet için. Çoklogi yapardi.

Evet, ali bir avuçda hem cetiri eve, atay bi mendile, bir kırpaya, saklay oni bereçet
95 için. Bir. İçincisi toprak. Te benim kaynanam da, ra:met canına, çocuklara verirdi
ya ıbi sipsi cibi küçük, su atardi topraktan. Çok magbuı edirlezde, testi, ya ıbi çanak,
biler misin nedir çanak? Yapardi soram ra:metli kaynatam taratur onda, dügerdik
sarımsak, ya ıbi hiyarlen üle, çok magbuı. Ya çümlek ya çanak ahı:di. Çocuklara
gurabiye. Ya bi, ne bileym nası dema, gurabiye renkli, kırmızı, beyaz, kolye cibi.
100 Ceçiri iplige, sataylar, olar sora aıla çocuklara, ataylar boynona. Te ıto dır şenlīgi
karabaşın. Yapay tekırlekli üle nice maymun bişe içi tekırlekli, vıt yürütürilar o ılar
büle büle olılar. T ıo ısoy ya ıbi ışiler ne satılırdı cüzli plástikadan. Başka ne
satardılar bilmeym.

Valla Sıplar, Çingeneler po. Çü:liler po. Çingeneler çok tutardılar edirlezi. Bile
105 edirlezde zatem biz, kasabalılara ne tutay derdılar, yakışmay, bu ılar çingeneler
tutaylar. Evelden ağır kışlar çok, fakirlik çok. Açın çıkaylar demek, edirlezden sora
artık ilkyaz olı, şenlılar şüçür çi kurtulduk kıştan, e çeseylar o ışı, kuzi çeseylar, em
cideylar o ışeye Lese cideylar. Lezdır, çüydedır. Çok dar bi ıyer, keçi yohınle,
ciderlar bi çüyde. Onda var ya ıbi çimsenin türbesi. O türbede isteyenler istedikleri.

Em kasabalılar ciderdi, ema ekseriye da: çok ne ciderdılar çingeneler. Sora
110 kasabalılarda da çok ürf oldu. Çocogi olmayan, bi mura:di olmuş, olmamış, niyetlen ne
kadar ise bi horoz mı, bi tauk mı, bi kuzi mı, bi şı mı, bi havlı mı atay, bi mum mı
yakay. Paresine cüre, evelden fakirlik, şimdi cibi di:l. E cideymişlar üteye. Şindiçi

115 türbede onda oturmuş, yatmış ya  bi r ya c r m   mi, te te  b le yapaym   lar o
adetleri.    citmemi  m, bilmem, ema duym   m. Bizim ailede o  kadar citmezdi  lar.
Babamda da yok. A bunda, te severdi kaynanam edirleze  ocuklara a ma t  o
oyuncakları; ya  bi k   k testicik ufak, su do dorordok,  f r rd  k, f n    ardi nice
    i cibi, bilmeym nas  dema.

120 Bir c n. Buc n o or karaba  , yar n o or edirlez. Ra:met can na, kaynanam, o  c n
pite, amur, bere  et hem gurabi yapardi karaba   c ni; a edirlez c ni yapardi o    i, kuzi
eti. Kuzi etinden par  e bitevi, ne kadar var  ise kudret, o  c n ku  luk, em kayma  ına
yapard  k o  con.

125 Er  en koukardi  lar, bi kap atardi  lar, bi testi. Er  es bi   i atardi. Atay birer   i, birer   i
onon    ne; sora to   an  lar yigirmi otoz     i, birisi el ni sa  ay, ne tutm     ise atay  lar birer
o    i, martifa  .   imin ne nas      m     ise. O muakak oni yapardi  lar. Oni zevk
duyard  lar k    lar. A   ucuk  lar evelden s    t var   im    t  r   ok, sa   n  ak. Ma:le  n     ok
  ocok asardi  lar, ka  n i  lerlen sa  an  rd  lar edirlez. Ma:lelerde evelden   ok var   im    t  r
s    tler.

Metin No	Kaynak Kişi:	Başkim Çabrat	Doğum Tarihi:	1947
08	Anadili:	Tr.	Konuştuğu Diller:	Srp./Bşnk., Arn.
	Eğitim Düzeyi:	Lise	Derleme Yeri:	Prizren
Konu:	a) Prizren’de Türkçe konuşan gruplar, b) Karışık evlilikler, c) Prizren’de Türkçenin sosyal muhitlerdeki statüsü			

Bizim sülemegımız biraz faklidir diyer yerlerden. Nedır o fark? Biz hep dersık da: iyi süleysık se onlar. Başka yerler mesela Priştinesi, Mitrovitsasi. Bazi yerlerin var başka bi lehçe almış, mesela başka bi dilden bi lehçe almış. O lehçe dedığımız diyalekt. Bizim, ben bilmem var bi yerden aldığımız. Ben cürmeym. Sadece Karadenizin

5 konoşmasına pek benzeyen bi lehçemiz vardır. Celmek, citmek, cürmek, cülmek.

Ben Türçe okodom, sora ortay Sırpçe. Türçe onda var idi sade bir dersımız, soram Sırpçe.

Ya bizim süledığımız bu Prizren dil’lerini raat raat. Arnauçemiz, Sırpça dedığımız Boşnyakçe yani Slavce. Ben derim bizim cençlere çim biler Sırpçey konoşma bütün

10 emen emen Balkanlarda anlaşılabiler. Başla Slovenyadan, Bulgaristan ta Türkiyaya kadar.

Evet, anadilımız zaten ezelden Türçedir. Babam Prizren’de dogmış, anam aynı Prizrende dogok.

Babam Arnauçe bilerdi çok isla. Var imiştir Arnautlukta iş yerimiz, dükkanlarımız

15 var imiştir zamanında. Ben düşünim savaştan önce, arptan evel, içinci dünya arbindan evel. O vakıt var imiştir. Zaten benim da adım Başkim, bi manasi var üle. Başkim-vlaznim dedikleri dildir. Alakasi yoktor ononlen. Kırk yedi dogomli. Kırk seçizde Yugoslavya o zaman Arnautluklen beden kondılar udutlara, kapardılar. E şimdi benim kırk yedide dogom, o vakıt çok aktuel imiş, babam anlatırdı,

20 düverirdi. Çok aktüel imiş, şey imiş, demek birleşmek Kosovaylen. Ama oraya, te da: ocün bucün var bu başkim areketleri.

Da: evelçi anamızın babamızın konoşması biraz da değıştı. Olar çok da: Osmanlıca. Esçileri süzleri kuşanırdılar, çi bucun bazen. Ya bi müsafir celdi mi, bizde kalmış o laflar. Mesela iktiza etmez. Bi süz. Mesela ben bi defa konoştım,

25 kulandı o süzi. Çok da kulanırısık, çok iktiza etmez, iktizam yoktor. O Osmanlıcadan kaılan bi süz. Şte önceleri bu idi. Sora degışti tabi.

Şini bak bi ortam mesela, Prizrendeçi ortam bileysın. Boşnyakçe dedığımız bu Torbeşlerin, Goralıların çounlukla onlar bizden aldıkları süzler. Bilersık buni. Sırpların da bizden aldıkları söz. Ama zamanla celdi biz onlardan bazı süzleri kuyduk
30 aramıza. Ama o bizim bu generasyon, biz da: çok belçi aldık. Bu cençlerde ya birisi da: kulanır bu süzleri Sırpçe. Bezveze mesela. Bizde vardı üle bi süz. Anlamsız bi şey. İşte o vakıt'an başlayan bi degışıklık. Albuki cenegise ocün bucün Prizrende koronan bi dil. Çok interesandır.

Ben şindi bi şey anlatıracam. Benim hanımım Reçanadan, Torbeş. Babasınlen,
35 anasınlen Boşnyakçe, onların dilınlen konoşorlar, babaylen anaylen. Kardaşlar eppisi, motralar, ^heppisi şiye, Arnauçe mitebe cit'ilar. Aralarında kardaşlar, motralar, aralarında Türçe konoşorlar.

Bunda, onlar Prizrene celdılar, bunda aldılar oni. Şindi vardır ya birisine anlatırım buni, şaşar. Ya bi yabancılara. Bizimçilere yok ne anlatma. Siz bilisınız bizim çok
40 Türçe evde konoşanlar Arnauçe mitepte okorlar. O var. Ama işte o Türçenin burada, bu yerlerde, Prizrende bılasa kalması, bizim biraz da: Prizrene bağlığımızdan.

Birden çok dil sülerlar. Sadece Türçe bilen kesimler, bilmeyenler var idi. Ne Arnauçesi ne şeyi. Analarımız, bazi analarımız, bazi babalarımız; bil^hasa analarımız. Babalarımız da: dışarda olduklarından üturi. Ama analarımız, mesela benim anam çok
45 ceç Arnauçe başladı ügrensın. Bizim koyşılar şiye cit'i. Türkiyaya cit'i. Celdılar, o şilen, bu Tsırnalevadan, ütuden bi çüyliler celdi. Onlar sıfır. Bizim dili bilmeylar. Ama biz mecbur, koyşi öldok. Kapticik var. Sora o zaman ^{her} bi evden eve kapticıklar var idi. Da: aıla bucün vardır. E gülerdi koyşi karıları anamlen. Benim sora inadıma celirdi. Ben, yau ne cüleysınız anamlen benim? Benim anam bilmey sizin dili. Çeşke
50 siz, celdınız buraya, aıaydınız bizim dilimizi, derdım. Oldi soram, onlar da aldılar. Bileysın, Prizren epten üle olmamasına ra:men, cenegise var ne almıştırlar şeyden. Türçe dil^{le}rını olar hemen. Kasabalısık diye ifade ederlar cendilerini. Normal.

- Konoşordılar. Konoşordılar çarşıda. Evlerinde cendi dillerini. Ama dışarda. Çok arkadaşlarımız var idi. Mesela ne idi o artis kadın, cüzel şi. Katoliktır çendisi.
- 55 Unut'um adını, patlayaydı. Ka:ve şe yapar, reklam yapar ka:venin.
- E şte şini, bu çok interessantır. Mesela kapidan dışarı çıktın mı Prizren dili Türçe. Ama evinde cirdi mi cendi dilni konoşor.
- Çok var. Şini da var. Mesela bi şey anlatmak isteym. Arnauçe mitebe cider, evinde Türçe konoşor.
- 60 Vañahi ahrsek şini edebi dili Türçe ciden da: iyi. Ama diğerleri, o Arnauçe ciden, Türçe da ciden ayni konoşorlar Prizren Türçesini. Ayni süler. Niçin o ağırlık basmış zamanında. Da: ocün bucün ağırlık basay.
- Yani, Mevlüdün bucün yüzde sekseni, yüzde yetmiş Prizren içinde Türçe. Arnauçe okonor, ama bi şey var çi yani orginal dil. O Arnauçe okonolan yerde da ararlar biraz
- 65 Türçe da. Yani onon tam hitab etsin. Yani o Arnaut belçi Arnauçe arar okoma. Türçe da konoşi. Biley Türçey da biley. Prizrenli ise tabi. Sırf Arnauçe, Türçe bilmeyenler, olar sadece ceç zemanda celmiş olanlar çüylerden ve de kasabanın çenar ma:lelerinde yerleşen insanlar. Kasabanın ortasında, merkezi yerlerinde yerleşen insanlar, mutlaka çüyden da celen, kırk senesi olmuş ise Türçesini da Prizrenin ügrenmiştir.
- 70 Tañkin şindi şey, genelde Türçe okonolan bi şeydir. Tañkindır bi dua, yani bi nasıl dema, dua sayılmaz da. Yani bi şi, üliye sançi ona bi şi ügredisın ne yapsın. Sana sorarlar, Rabbin çimdir? Añla, dersın. Peygamberin çimdir. Türçe sorolar. Arnauçe da Arapçe da var kulanalar. Ama genelde eşçi ocalarımız Türçe okordılar.
- Başka yog imiştir zaten, Türçe.
- 75 Bütün camılarda bütün ocalarımız çüyli olson, episi. Neden? Ya, bitirmiş medresey Prizrende. Episi ocaları Türçe. Türçe ders almışlar. ^Hepisi çok da ey. Bizim ma:lede Añla ra:met eylesın Opolali, ^hepisi çok temiz Türçe konoşordi. Ne için, bizim zaten ocalarımız ep kasabali.
- Buyrum, dersık. O sora ne, nasıl konoşorse ona üle şi yaparsık. Anñarsek Arnautır,
- 80 urnoni, dersık. Bilmeden, buyrum. En ra:ati.

Yo, cendileri da kuşanırılar buyrum. Bilerlar çi ikram et'i mi, buyrun der. Çünkü urnoni, efendim manasi. A bu, buyurun. ona itab edeysin. Sen da oş celmisin, buyurun deysin.

Babasinlen em anasinlen Boşnyak dilinde konoşor.

- 85 Şindi iyi bi şi, iyi bi sori oldu bu. Bu çok iyi bi soru. Bence buni çok dikatli dinlemeniz lazım. Bi şey vardır çi, sadece Prizrende di:l, bi çet şini Prizreni konoşacam. Bi çüy çüyden cemiş bi aile ve almış bi Prizrenli bi kızı mesela, yau se kızını vermiş bi Prizrenliye, ononlen gurur duyar. Celinımdır kasabali. Türçe bilmesi şiyini. Türçelidir celinim. Ve o demek ben iyi bi iş yapmışım ben, bi kasabali celin ne almış; yaut sa
- 90 kızımı verdim bi kasabaliya. Buni çok iyi kuşanırılar. E şimdi, siyaset cendisinin şiyini ortaya kodi. Zamanında Türçe mitepler yoktor. Türçe yoktor üretmenler. Yazdırmanın Arnautçe, o dilidi ondan. Şi, bu koniy kuvetletırma Arnautçeyi, kuvetletırma. Belçi da i:tiyaçları yog imiştir o kadar Arnauçey kuvetlendırsınlar, ne kadar Türçey zayıflatırsınlar i:tiyaçları var idi. Şte o siyaset'ır, anlay mısın? Ama bu, biz şini
- 95 Prizrende dışarı çıktık mi, mesela benim celinim Prizrendendir derlar; Mitrovitsali yaut se Priştineli; dostlarımdır Prizrenden. Buni sen bilersin çok iyi çi Prizren bi kültür merkezi zamanında. O cün bucin var o işaretleri ortalıkta. Kültür, sanat, edebi bi yer. Din açısından olson, şi:den. Herçes çok üle gururle der, celinımdır Prizrenden, yaut se kızımı Prizrene verdim, Prizrende evlidir. Em kasabali ise “kasabalıdır”
- 100 demek “anla çi Türçe”. E şini, konoşmalar nedir? Şini son seneler değışti biraz. Çok ta ızlı değışti. Bence iyi çi değışti. Bak mesela, baba bilirse Arnauçe, çocuklarınlen Arnautçen ügrenırler. Bilme^zse ana biley Arnau'çe. Mesela Arnaut. Ama da: evelleri, en bü:k bucin Arnautlar sayılır benim kızımı ne vermişım o yere. Cendileri en bü:k Arnaut, çok kuvetli Arnaut sayarlar. Benim kızımın kaynanasi Cakovadan Prizrene
- 105 evleni. Cakovada ünli bi aile, bi ocaılar yani dindar. Ama açan celi buraya o kaynana sıfır, bilmey Arnau'çe. Şiy, celin, mecbur oldu ügrensin Arnau'çe. Bu, çok olmasa bilem ama da:a bayagi yerlerde var çi, celinler, cençler Arnaut. O evin dilini ügrenmeye çalışırılar. E ügrenırılar. zamanle işte.

- 110 E şte anlatırdım kızımın kaynanasi, Şebyayın nanesi, bizim Salonun anasi, Cakovadan celdi buraya. Ama o evde Türçeden mada başka şi konoşolmay. Biłasa kaynana. Üldi

cit'i kaynana iç Arnauçe. Çok ta var büle olaylar. Demek ülür cider Arnauçey bilmeden.

Katiyen üle bi'şi yoktor. Sadece Müslüman olan Arnautlen evlenirler. Bizim zamanımızda Sırp'lar da var idi, evlenenler da oldu. Ama onlar hep damkali insanlar.
115 “Aldı caurkay”. Yau'tsa “bunun kızı citmiş caura”. Av av av! Çok ağır bi olay. Ağır olay. Mesela Katolige hiç se^hiç. Fanda dersik biz onlara.

Kasabali em çüyli ayrımı; başka bi'şi yok. Çüyli ise Türçe bilmez. Biz ona çüyli dersik. Ama kasabali Arnautlar em Prizrenli Türklerin arasında yoktor büle bi ayırmak. Biz çok erkekler çok var evli. Aşırı çok evlilikler var. Ben ne dedim sora. O
120 evde ne baba Arnaud ise, bilirse Arnau'tçe, çocuklarlen Arnauçe, ana Türçe konuşacak. Mutlaka çi bizim Prizrende, cenek kasabalıların içinde çocuklarımız içi dillen yetişirler. Şu anda hem Türçeylen^hem Arnau'tçeylen. Çeşke, ^hat'a Ediz bazen der şiye benim kariya “nası anⁿe sen bare konuşmadın çocukla'len şi, Boşnyakçe, bare oni da öğrenirdilar”. A o bit'i, ceçti şini.

125 Vardır, çok em da çok vardır.

İşte siyaset. Siyaset ortada. Bir, en büyük sıkıntıdır zaten şi, te dili. Yau biz nası cit'ik Türçe, Sırpçe devam et'ik? Ne oldu? At'a ben şimdi bu cenç çocuklara, bu yini şi:lere çok tavsiye ederim, te derim. “Aman yolamanın be Türkiyeye çocuklarınızı, kuyun bre buraya Priştinedeçi fakultete, kuyun Prizrendeçi fakultete”. Hem dilini güçlendirir,
130 buranın dili o, resmî dili. Yani var büle şi:ler. Bileysiniz, eli'birdeçi olaylar. Bılğınız var. Eli'birdeçi olaylar. Benim babam haps idi. Ben sora Türçeye cirdim, birden. Ema kardaşımı, a:beyimi Arnau'tçe ciderdi miytebe. O vakit zaten Türçe yog idi. Ya Sırpçe cideceksın ya Aranutçe. Başka bi'şi yok. Eli'birde babam o vakit idi ^haps. “Evde Türçe süleyenlerTürçe okolona devam edeceklar”. Kardaşımı benim
135 derdinci sınıfta mi, üçüncü sınıftan mi bilmem, şimdi yağan sülemeyeyim. Yarısı seneden çektiler Türçe sınıfa kuydılar. Ve çok büle olaylar var. Çok var üle olaylar. Neyse sora o yaptı ona, ügretmenler yetiştı yavaş yavaş. E ocün bucun. Ama, zararı olmaz. Türçe okomış isen oko. Devam et Arnautçen. Biz nası okodok Sırpçey sora. Nası okodok Sırpçe?

140 Dildir, hiç, ebet. Ben er vakıt buni kulanmışım. Niye olson. İncilisçe okoyanlar İngiliz mi oldu? Biz Sırpçe ne okodok, Sırp mi öldok?

Azlanmıştır, azlanmıştır. Tabi, o çocuklar em okula em ailesinlen Arnauçe konoşsa. Ama bilir. Bilir, mutlak bilir. Prizrende yaşasın, bılmesın Tırçe.

Var tabi, Mitrovitsayle, Priştineylen. akrabalarımız.

145 Şindi Mitrovitsay konoşacam biraz. Ne vakıt'a. Altmış[^]seçizinden, bin[^]dokoz[^]yüz[^]altmış[^]seçizinden akrabahgımız. Kız aldık Mitrovitsadan Prizrene. Bi şi süleyecem. Bizim o celinin, kızımız, celinımız ne celdi buraya, anasi çok az bilerdi Aranuç'a. Anasi çok az bilerdi Arnauçe. Anasının babasi keçe taşırdi. Dervişerin keçesi, yok şi. Hiç bilmezdi Arnauçe. Bak, dayolari, episi. Ama şu anda
150 çocuklari episi Arnauçe, Tırçe bilmezlar. Ama o bunda, Prizrende olmadı. Prizrende bu olmadı. Ütelerde oldu. Mesela şindi bunda var bi çüy, Muştışte. Prizrene yakın. Mamuşay bileysınız. Bülmem Muştıştey biler mısınız. Muştıştede bi ma:le Türk ma:lesi var. Suharekaya cirmeden. E şindi onların az bi farkı var Prizren konoşmasından.

155 Bilmem vała. Da:a evel bilerdım. O ma:ley bilerdım. Celdi bizde, ben Kosovatransta işlerdım, celdi bi şi, bi şofer bize Muştışteden. E şte Tırçe. Dedım, nerdensın. E şte, Türksük, şi. A onların biraz da yumuşak o diyalektleri. Ben çok ^hoşoma ciderdi onların konoşması. İnteressant imiştir.

Mamuşaylen bizim yoktur evlihlıklarımız. Yani bizim ailede yoktor iç. Yani bizim
160 Mamuşalılarla dostlóklarımız var. Bizim akrabahk yok. Yoktor üle bi[^]şi. zamanında şi, bizim çiftçilerımız var[^]imiştir. Hayvanlarımızı tutardık o tarafta kış celdi mi. Babam yazın laylalara yolardı. Ama kışın Mamuşada tutardık. Var[^]imiştir o çiftçilerımız bizim, ne bakardılar ayvanlarımızı. Oradan dostlogomoz kaılmıştır. Büle bi[^]şiyımız yoktor, büle bi akrabahgımız yok. Ve interesantır çi çok nadirdir,
165 Prizrenden Mamuşaya evlensın. O bi[^]şi, dersınız “ne oldu”.

Ya biz şini yetmişden evel ahırsek, en kalabahk grup imiştir Türk grubı. Yetmişden evel. Elilerden evel artık konoşmayaym. Yog[^]idi. Yani var olanlar, biz yetiştik. Arnaut'an, çüylerden celen Arnautlar. Ya yetiştik, korkardılar kasablılardan. E sora

170 ızlandı. Üçüncü göç sayılır Türkiyeye elilerden. O vakıt soram çok bastı. Cidenler,
yerlerini onlar aldılar.

Metin No	Kaynak Kişi:	Nihat Muriç	Doğum Tarihi:	1943
09	Anadili:	Tr./Arn.	Konuştugu Diller:	Srp./Bşnk.
	Eğitim Düzeyi:	Yüksekokul	Derleme Yeri:	Prizren
Konu:	a) Prizren'de Türkçe konuşan gruplar, b) Karışık evlilikler, c) Prizren'de Türkçenin sosyal muhitlerdeki statüsü			

Ben Nihat Muriç, bin doku yüz kırk üçünde doum. Prizrende dogdom, Prizrende büyüdüm, ilkokuli ve lisey Prizrende bitırdım. Ondan sora yüksekokoli aynı Prizrende bitırdım. Kırk iki sene üretmenlık yaptım. Yalnız Arnautçe lisanında. Çünkü o zamanlar Tür^kçe pek Prizrende konoşolordi ama oku^lar yog^u imiştir. Türçe
5 oku^lar başlamıştır elli üçte.

Tür^kçe, çünkü anam bi kelime bilmezdi Aranauçe. Neden, çünkü kükeni Turkiyadan. Konyadan gelmiş dedelerimiz. Ondan sora medresesi var^u imiş. Bin doku yüz^u onda gide^lar hazırlıga. Daim, dedem ve diger insanlar. Çünkü Mek^kede amca^lari var^u imiş. Mek^ke mo^lasi imiş. Adi Nasip Efendi. Fati Camısındadır mezari.
10 Taşı orda imiş. İstanbul Fati Camısında. Ben gitim ama ben bulamadım, güremedim oni. Şte büle.

Baba tarafi Arnaudim, Şkodradan, İşkodradan. Orda iki kardeş yani dedemın babasi her^halde, İşkodradan geli^lar Prizrene. Bi tanesi kahr Prizrende, Kurıla semtinde ev ahr, arsa ma^l. Orda evlerini yaparlar. Obi kardaş begenmemiş Prizreni, a^hmiş
15 egbelerlen ne var^u imiş o emanetleri, gider yine Karadaga bi yere. Ama nerde ka^ldi, nerde ka^lmadı bulmıyorum. Onların bi amcası Şkodrada vefat etmiş. Şte böyle.

Konoşmış, konoşmış. Ama ana dili Arnautçe. İçi dilde konoşormiş. Ondan sora buni atar^lar haps. Hapsaneye. Kallada hapsanede geçirmiş. Şeylen beraber, bu yazar be bizim.

20 Yok, yok. Hacı Ümer Lütfi zate ha^lasi kocasi imiş, babamın. Sami Fraşriyle. Yok Abdül Fraşriylen beraber bi şeyde imişlar, bi kallada, hapsanede. Bi odada. Çünkü onda bülüyorsunuz çok küçük o^şiler, oda^lar var^u imiş. Beraber imişlar. Ordan sora bu^lar düşüni^lar kaçma. Birisi onda muhtar imiş, i^hbar etmiş bun^lari. Bun^lari sürer^lar. Abdül Fraşeriy ahrıla cenek Arnautlugın bi hapsanesine. Dedemizi bizim cünderırlar
25 Türkiyada bi yere, sürgün. Orda işte yapmış kaç sene. Yine gelir Prizrene, şte devam

ede'lar. Babam bitirmiştir Rüdjiyey. Anem da bitirmiştir Rüdjiyey. Fakat anem iç'bi kelime Arnauça bilmezdi. Evde er zaman Türçe konoşolordi. Türçe nerden ka'mış Prizrende? Prizrende Türçe ka'mış çünkü bütün Türkiyenin askeriyasi imiş Prizrende. Saraylar var'ımı. Ondan dolayı Prizrende da: çok Türçe konoşolor. Kalla altı onda 30 binalar var; onda şeyler Türkler getirmiş Arnautluktan Gogaları, Tsinstarlari yani Kristiyanlari. Onlar usta imiş kanalizasyon. Ne zaman Prizrende var'ımı kanalizasyon, ^hamamcıklar, sular, Parizlen İngiltere, Londrada yog'ımı o'şiler. Çok geri imişla^r. Şte böyle.

Prizrende yaşarlar Türkler, yaşarlar Arnautlar. Arnautlar ekseriyetidir, fazla. Fekat 35 onlardan da çogi gelen küyden, yeleşen kasabaya hep^pisi, hep^pisi emen bülerlar Türçe. Çünkü i^htiyac'ımı. Ekseriyeti konoşi Türçe, ister istemez bu da ügrenimiş Türçe. Sora bunda vardır üle bi karışıklık çi bi kardaş Türk yazılmıştır, bi kardaş Arnaut yazılmıştır. Şte büledır Prizren.

Boşnyaklar var, Romlar var, Goralılar var. E şte beri Dragaş tarafından onlar başkadır, 40 a bu Boşnyaklar beri Jupadandırlar. Oların konoşması Torbeşçe. Onların konoşmaları bambaşkadır. Beride Goranın konoşması başkadır. Fakat onlar da gelen buraya, Prizrene, ekseriyeti ustalar imiş. Bah^seci, pastaci, bilmem neci. Onlardan bi takımları da şiye gitmişlar, Sırbiyaya, dışarda madencihklen alınmışlar; Boşnyaklar.

Arnaut. Arnautlar sora Türkler, Sırlar da var'ımıştır.

45 Va'laı bi bakıma bakarsen Sırlar biraz da: fazla var'ımıştır. Ema Sırlar da Türçe konoşordılar. Ekseriyeti Tür^kçe. Çok saygi var'ımıştır aralarında. Mesela Ramazanda şi, onlar da su içmezdi'lar Türkler, Müslimanlar yanında. Aırdı cügümini, ciderdi suyuni do'dorordi çeşmede. Çünkü er bi ma:lenin var'ımıştır çeşmesi. Ciderdi düçanında şi'yapardi, suyuni içerdi. Yemegini aşıçare yemezdi. 50 Çok saygi var'ımıştır. Bizimkilerin da aynı Müslimanlar, onlara saygi var'ımıştır. Bi problem yog'ımıştır geç bi zemana kadar.

Ekseriyeti Müslimandır. Çok az Katoliktir. Şindi biraz fazla'landı Katoliklar bunda. Vaziyete göre.

Katoliklar biraz da: az. Katoliklar tutardilar kendini da: patriot gibi. Konoşmazdilar
55 Tūrçe. Ama Hristiyanlar, Caurlar, Sırlar, konořordi. Komřilar imiřtir Caur, Kristiyan
yani. Te bōyle.

Ekseriyeti Tūrçe sūlerdilar. Arnaut olson, ne isterse olson. Torbeřler biraz da: az Tūrçe
konoşorlar, ĉunki olar korodo'lar kendi dilini. Arnautlar karışıktır. Kız almişti'lar, kız
vermiřti'lar biri birle'ine; yoktor bi ayrılık. Onon iĉin ister istemez ūgrenmiřti'lar onlar
60 da Tūrçe. Bizımkiler da, Tūrklar da ūgrenmiřtir Arnau'ĉe. Ne zaman bařladık okola
Prizrende, Tūrçe bařlamıřtır eli'ūřte. Belediye bařkani gitmiřtir ma:leden ma:leye
Tūrçe okol'arını aĉma. Kim evde konořorse Tūrçe ĉocukla'ını da gūnderecek Tūrçe
okol'ara. O zamanlar da:a ĉok var'imiřtir Tūrkl ĉocogi okul'arda, da: az var'imiřtir
Arnaut ĉocogi. ĉūnĉi ūretmenler, Arnaut olan ūretmenler geĉti Tūrĉeye. Mesela
65 kūyde ĉařıřidi Arnauĉe, kasabada aĉıldı Tūrçe, mecbur ol'dilar kasabaya gelmeg'iĉin,
Tūrçe ders verdilar. Aramızda var'imiřtir, ben yetiřtim onlara, iki řeyde ne
ĉařıřmiřlar. Ūnce Arnauĉe, soram dūnmiřlar Tūrĉeye. Sora Tūrçe azlanınce, vaziyetler
biraz degişti, ĉevrıldılar yine Arnauĉe ders verdilar.

Va'la her ikisini ayni konořorom. ĉūnkū bizim zamanımızda benim evim Kurılada
70 imiştir. Onda var'imiştir komşomoz Katolik. Onlarlen Arnauĉe konoşa konoşa
Aranuĉem benim biraz da: iydır. Ama Tūrĉeyi da ol'dogi kadar iydır.

Da:a ĉok Tūrçe, ĉunki ana dili Tūrçe. Anamdan Tūrçe konořtok. Baba tarafı Arnaut
ema ne kadar ise an'e tesir'edi. Ma:le, so semtımız idi Kurıla. Onda yūzde sekseni
Tūrçe konořor. Var'imiřtir Gırnĉardan da gelenler, bu Torbeřler. Bi bařka kısmi
75 beriden. Onlar da Tūrçe konořor.

ĉogi zaman Tūrçe, ĉogi zaman Arnauĉe, ĉunki baęli o'řiye, aileye. Ya erkek tarafına
ya kadın tarafına; kim ne konoşorse. Angi dilden konoşorse o dilden ma:bet ol'di.

şte'o celin biraz zor ĉekerdi, bilmezdi. Benim tezem var'imiştir, evlendi bi
Cakovalilen. Evde Tūrçe konořordilar, onda cit'i Arnauĉe konořoli Cakovada. Sora
80 olar gūĉ'etilar Prizrene. Prizrende ĉařıřti tezem kocası, te bunda kal'di. řte būle.
Soram olar Prizrene celince Tūrçe konořidilar, ister istemez. Mecbur imiřtir ūzlařsın
Tūrkl diline.

Evet, erĉes Tūrçe konořordi.

85 Şindi evelden bu Maraşta şu an üç dilde va:z verılır. Türçe, Arnauçe, Boşnyakçe. Tito zamanında Komünizim imiştir. Çok cidılmezdi camılara ama açığ_imiştirılar. Ama mesela Arnaut olanların Arnaut ocasını ciderdılar dinglerdılar; kasabalılar giderdılar oca Türçe nerde ders verir, oraya.

90 Şindi işler karıştı. Titonun zamanında Boşnyaklar da Aranutçeye ciderdılar. Bazıları giderdılar Türçeye çünkü bular soram bagli idi ma:le ma:le. O ma:lede nasıl konoşorselar onlar da o dilden va:z dinlerdılar.

Yakın öldogi için cendi ma:le camısına giderdi. Ne ka anlarse.

Egerım Arnaut ise Aranaut dilinde konoşolar, Türg_ise Türk dilinde konoşolar. Ama yine arada birbirlerine Türçe da Aranutçe da konoşolar. Çünkü anlasın obi tarafı da, bi tarafı yalnız dil.

95 Evelden siyrek alı'dılar küyden ya da sirek ya birisi kızını verirdi küye. Ema var, o vakalar da var. Vermiştilar kızlarını küye. Küyden da almışlar celin.

Mecbur, çiçmi etraf ep'isi Türçen konoşı.

Oni sorarlar soroştorolar; kimdir, nedir; nerden gelmiş; nesi var, nesi yok; çalışır mı çocuk, nedir. büle. Türçe sülerse kasabali sayılır.

100 Türçe şart. Çünkü dükyana gidecek ekmek alma, egerım bilnese Türçe olmay. Bizimkiler da ne zaman gidey o furuncidan alma, çünkü furuncılar, ekseriyeti zanatlılar küydendirılar, o da mecbur ügrensın Arnauçe.

Gayret ederlar. Bakarlar. Çünkü ister istemez müşteri kapacak. Ya birisi var Türçe iç stemez konoşma. Bilir fekat konoşmaz.

105

Metin No	Kaynak Kişi:	Yüksel Sipahi	Doğum Tarihi:	1972
10	Anadili:	Tr./Arn.	Konuştugu Diller:	Srp./Bşnk.
	Eğitim Düzeyi:	Lise	Derleme Yeri:	Prizren
Konu:	a) Prizren’de Türkçe konuşan gruplar, b) Karışık evlilikler, c) Prizren’de Türkçenin esnaf içerisindeki statüsü, ç) Prizren’de etnik topluluklar arasındaki ilişkiler			

Çarşıda esnaf arkadaşlarımla da: çok Prizren Türçesini, ema var ise arkadaşımız Anaut, Arnautçe. Aynı anda da: kalabalık arkadaş isek, deyem beş altı çışi çıkmışık, bazısımla sülerız Türçen, bazısımla Arnauçe. Demek aynı grupta fark etmez. Mesela kalmışse eğer içi, içi dili bilir, mesela içi dili konuşur, ema kalmıştır mesela

5 bi arkadaşla kalmıştır Arnauçe süleys. Konoşoroz Arnauçe. Ahışkanlık olmuş, ononlen ahışmısın Arnauçe. Mesela obi arkadaşla sülersın Türçen, aynı zamanda ononlen Arnauçe. O arkadaşın kalmıştır obi arkadaşla, süler Türçen. Demek kalmış ahışkanlık, o kadar ya bi bakmasıık. Ben denerım düçanda, ceçer birisi, mesela koyşılarken süre Türçen, benimle söylemiştir Arnauçen müşteri cibi; em ep selam verir

10 Arnauçen, ben da ona Arnauçen cevap verırım. Obirısınle söylemiştir kardeşimle Türçen, ononlen süler Türçen. Demek üle ç ben cürmeym onda hiç bi problem. Nasıl o ra:t his edi süley; kalmış üle. Em ben oni cürim en uygun. Demek, istersen zorlama, demek degıştirme, “te süleym mecbur ononlen Türçe, ya se o benimle Arnauçe”, o vakit kalmay o. Ben cürim üle ç, demek nasıl kalmış bizim ma:bedımız

15 ilk, üle devam edeys. En uyguni o. O biley ç ben yım Türk, ben bileym ç o dır Arnaut; mesela ben bileym ç o biley Prizren Türçesini, çok isla süley. Ema üle kalmış, demek büle cüris en uygun.

Ya er vakit imiştir büle. Demek, evelden ç imiştir da: o şı, da: da çok sülenılırdi Türçe. Niçin, niçin imiştir yaşayan uzun zaman yaşamış aynı yerde.

20 Vardır, Emin Paşa’da. çok camida var.

Va:z bazı yerde Türçe, bazı yerde Arnauçe. Sinan Paşada Türçe, Emin Paşada Türçe-Arnauçe, Maraşta Boşnyakçe, Türçe, Arnauçe; aynı zamanda üç dilde anlatılır Maraşta. Tek hoca aynı dersi üç dilde anlatır. Başlar Boşnyakçe, çevırır Türçe, çevırır aynı temay Arnauçe. Ma:rem Hoca.

25 Var belçi az, nice her dilde. Mesela var Arnautçe konuşan, Türçe bilen ema çekinen
yanlışlama. Anⁿem dedi mi da: ünçe, dedi çi ben büleydım, Türçey ügrendım ema
sağlam olmadığım zaman konoşmaym. Tam ne emin idım çi bileym Türçe konuşmaya
o zaman demek konoşım. E bi de da var mesela bazıları uzun zaman yaşay, kırk ell'i
sene evel Prizren'e enmiştir, sülemez Türçe. Mesela nedir soraysın, ne sebep? Ya dey
30 ben anlaym ema yanlışlamaym, yanlış bi süz sülemeym, anlaym ema konoşmaym.
Aynı var mesela Türçe konoşor, Arnauçe az konoşor, niçin der mesela da: farklı, da:
temiz konoşamaz, onun için o¹ka konoşmaz. Ema çoklogi Prizren'de bilir üç dili.

Bazısı konoşor. Var, fark edemesın nedir. Esçi Prizrenli olan süler. Mesela te var
benım bi tane benım bi müşteri. Adam imiştir düçanda üç dil konoşor. Cırsa bilmesın,
35 dersın Türk midır, Arnaut midır, Katolik midır? Mesela ben bilirım çi dildir Katolik
ema süler normal “ne yaptın, kolay cele”, Prizren Türçesi, “yorołmayasın?”. bakar
bi¹şi, çıkar; üle demek çi var. Türkçe konuşan var.

Ben “buyrun” derım. Prizen'de genelde Prizrenli esnafı “buyrun” der ya da “urroni”,
“izvołte”. Demek benim düçanda müşterilerin yüzde doksanını tanarım. Mesela
40 genelde derız buyrun, ema mesela var Arnaut, var Boşnyak, derım ya¹bırısine
“izvołte” ya¹bırısine derım “urroni”. Demek genelde kullandığım en çoktır
“buyrun”. Genelde bütün Prizren'de Arnaut olani da “buyurun” kulanır. Ama ben
mesela üç dili kulanırım. On beş seneyim onda, büt¹ün çevreyi tanırım. Em o, epısını
tanarsın. Mesela bilersın hangi dilde konoşor, ona cüre konoşorson.

45 Yabancı müşteri, tanımadığında “buyrun” dersık. Ya da tahmine cüre, dersın mesela
Arnautluktan gelenler, “urroni” dersın. Tanarsın biraz yüz olarak.

Vała eşçiden da imiştir. Belçi biraz da: farklı olabilir. Ema cenek Prizrende ben
cürmem çi o¹kadar değişmiştir. İnsanlar ne kadar derse da, çok çok değişiklik yoktur.
Var, değişmiştir mesela var bazı yerlerde kulanır, mesela şimdi cençler yeni ciren
50 işlere da: kulanır Arnauçey, şiyi; da: önce da: çok imiştir Türçe, ema şimdi biraz daha
belçi kasaba büyüy. Nüfuz büyüy. Celenler dışardan var çok. Dil da: biraz şey oli belçi,
ne derlar, da: azlani mesela. Ama esçi çarşıda, mesela Şadırvani, Terzi Ma:lesi, o
cenek devam edılır o konoşma.

Yabancı bile olsa deyəmem. Bazısı başlar, bazısı yok. Düçancının şeyine bağlıdır.
55 Deyemem çi der erçes, ema düçancının.

Mesela bence yok. Bak benim babam Türk, dedem Türk mesela, benim anⁿem Arnaut, ama biz ailede Türçe konuşis. Mesela benim kardeşim, bük kardeşimin hanımı Arnaut, dierının mesela deym kasabali var, Türk-Arnaut, benim hanımım Boşnyakçe konoşi. Yani em Boşnyakçe, Arnautçe em Türçe da biler. Mesela Boşnyakçelen Arnautçe da:
60 iyi konoşor Türkçeyi da: az, ema Türçe da konoşor. Mesela bizde yok, benim için sorun di:l mesela karşımdaçi Türk mi, Arnaut mi, Boşnyak mi.

Ben eitimi Türkçe, bizim aylede episi Türçe. Babam Türkçe. Anⁿem Arnauçe bitirmiştir. Dierleri episi Türçe. Bütⁿün ayle. Amcala:m, hałam, hepisi.

Normalde celin cit^ligi ailenin dilini konoşor, ema ayleye bağlı. Mesela ayle da celine
65 mesela eger bilirse o dili. Var mesela cidersin bi aileye hiç bilmezlar dili konoşma. Mesela aileye bağlı. Onda cürmem çi o^lşiyi, ayleye, ailenin şeyine bağlı, kabul et^ligine cüre bağlı. Eger ayle da: cendi dilini ararse konoşma, o zaman fazla zorlamaz, konoşor. Ema ayle var da esnek mesela, konoşor cendi dilini; ema karşı tarafa bi yakınlık cüstermeg^listediği zaman onon dilini da konoşi, eger bilirse. Eger bilmesse,
70 mesela benim annem Boşnyakçe o^lkadar bilmez; benim hanımım Boşnyak, ema hanımımmlen annem konoşorlar Türçe. Anlaşamase bi^lşiyde, olor çi içi üç laf Arnautçe yaparla. Demek çi ben cürim çi yoktor hiç^lbi problem. Benim kıs^lkardeşim mesela süler Arnauçe, Türçe süler, Arnauçe em Boşnyakçe da az. Mesela hanımımmlen süler ya^lbi^lşi: Boşnyakçe da. Demek eger bi yakınlık
75 cüsterirse. Sülerlar normalde Türçe. Eger anlamase bi şey hanımım Türçe, o vakit çevirebilir Arnauçe da. Demek önemli sonuçta anlaşılın. Bizde yok demek o^lka: mesela budır Türk, budır Arnaut, budır Boşnyak; üle düşünmesık. A olabiler mesela bi toplu bi^lşi:de toplanırsın; arada atışmalar olabiler mesela nice misal şaka, şey cibi. Ama normalde o^lka: çok yok. Mesela bi toplantı mi, düğündür, bi ülümdür,
80 bi^lşi:dır; toplanırsın em dağılır misafirler, em kahr da: yakın aileler. Mesela olabiler Türk, Arnaut aileler olson. Ama sononda mesela var bazı insan her zaman sever biraz ortağı kaynaştırma. E o zaman başlar o ma:betler, ema o derin tatlı ma:betler. Mesela “sen üle, sen büle” var o şi:ler her zaman. Em evel da var^limiştir. Mesela ben küçük içen da duyardım, şimdi da her zaman duyarsın ema odır mesela on çişinin arasında.

85 Var bi içi çişi biraz ateşler, ema ben cürürüm oni onon o zevki deym. Demek fazla
ağırhık verecek bi şey yok.

Mevlid, mesela biz bazı yakın akrabalarda bizde yakın akrabalarda Türçe, ama mesela
cit'im an'emin tarafı, onlar Arnautçe konuşı, onlar Arnauçe şey yaparlar Mevlidi.
Demek yere bağlı, aileye bağlı. Var mesela bazı yerde belçi içi o şi da ben sanaym
90 kullanılır ya bi yerde. Mesela bi parçe Türçe bi parçe Arnautçe. Em var çok yerlerde
em Türçe em Arnautçe okonor. Demek niçin gençlerde Mevlide cit'igi, davet edildiği
el'i çişi; o el'i çişiden bazen olabiler otozi Türk, on beşi Arnaut, beşi Boşnyak. Mesela
konon, komşon, akraban, yakın arkadaşın; demek hiç bi zaman bi Mevli'te, bi şi yerde
yoktor çi hepsidir Arnaut ya da hepsidir Türk ya da hepsidir Boşnyak yoktor.
95 Cidersın Mevlide hangi dilde okorse önemli dil. Demek bi o şi, bunda genelde Türçe
em Aranuçe okonolur, em bazı yerlerde Boşnyakçe.

Mesela ben doksan üç, doksan dert, doksan beşte tiyatroda ben cendim idim.
Tiyatroya ciderim, ema bazen hangi arkadaşlen anlaşmışsen onlarlen cidersın. Davet
etma la:zım mi, la:zım. Ema bazı arkadaş mesela ister citma, bazı arkadaş istemez. E
100 o arkadaş şeye bağlı sevey mi tiyatro yok mi? Ben citmişim tiyatroya Türkçe, citmişim
Sırpça tiyatroya da: önceden. Romca tiyatroya citmişim. Demek tiyatroda eğer
anlarsen o dili, tiyatroda bence önemli dildir dil. Yeter çi anlayasın o şi. Mesela
ben Türçe tiyatro için ekleyebilerim bi şi. Savaştan önce Türkçe tiyatro
Yugoslavya'da bi kaç sefer birincilği almış tiyatroda. Demek ne anlama celi? O
105 önemli dil hangi dilde, sen senin karşıdaçıyı memnon edey misin senin o gösterilen.
A davet ederçe, dağıdırçe onları dikat edersin çime dağıdacan. Arkadaşına, mesela
bilersın var bazı arkadaş tiyatroya ilgi duymaz.

Anladım. Mesela ben deym doksan dert ya da doksan beşte tiyatroda idim. Türçeyi
bilmeyen mesela bazı akraba celmiştir izlemiştir. Em halla dır aklında mesela, çok
110 küçük rol oynamısın ema mesela bi saygı meselesi. Celmiş izlemiş em alla mesela
angar. Demek çi dil o mesela. Eğer duymış ise o karşıdaçı bi ilgi, celır. Ben bucun bi
erangi bi dilde olson bi tiyatro mesela citma isterim. Fark etmez eğer ise isla. Demek
citmişim Arnautçe tiyatroya, citmişim Sırpça tiyatroya, citmişim Romca tiyatroya,
citmişim Türkçe tiyatroya.

- 115 Prizrende genelde karışık katırlar bu tür şi:lere. Mesela olur Türklerin bi tiyatro, ataym dert yüz kusur sandalye var tiyatroda, kültür evinde. Deyebilerem onda belçi yüzidir Arnaut ya da el'isidir, otozidir Boşnyak. Demek tanarsın mesela. Ama mesela biler üç dili. Belçi bazısı arasında var bilmez ema katılmıştır arkadaşınlen şi. Prizren'de benim düşüncem, ema yüzde olarak deyimem; ema mesela Prizren bük bi yer dil. Eppımız aş yukari tanırız biribirimizi. Konuşmasak bile selamlaşmasak bile, biraz tanırık. Mesela üle şiye benim düşüncem katır.
- 120

Vala var o, der ya birisi ama ne deym şimdi. Var o eşçiden kalmış. Mesela o demiş ona “çülü” o demiş obirisine “zoracı”. Anlatılabileym mi? Mesela kalmış bi içi arkadaş, eger yaprase atışma arala:nda, o der bişi ona, o der bişi ona. Ben düşünim çi üle kalmıştır süzde. Normalde bi bilmeym. Ben üle düşünmeym. Benim cendi düşüncem üle dil. Mesela deyebiler ema dildir. Ya se o da der buna bi şi. Ze odır er zaman bi atışma cibi deyebilerim. O da: çok olur cendi tanıdıklarına, arkadaşlarına ya da mesela celır bi düçana celebilerbi Arnautçe bilen, cendisine der oni bi şaka cibi. Cendisi der, ben demem çüyli; cendisi der. Celır oni der ema bi ra:tıklen.

130

Metin No	Kaynak Kişi:	Vahit Mazrek	Doğum Tarihi:	1948
11	Anadili:	Tr.	Konuştuğu Diller:	Arn., Srp./Bşnk.
	Eğitim Düzeyi:	İlköğretim	Derleme Yeri:	Mamuşa
Konu:	a) Mamuşa'da Arnavutlarla kurulan akrabalık ilişkileri, b) Mamuşa civarındaki köylerle kız alıp verme, c) Mamuşa'da köy hayatı ve tarım mahsulleri			

Ben bin dokuz yüz kırk seçizde doğdum. Altmış dokoza girdik, yetmiş yeni yılda başlayacak, birinci ayda, on sekizilen.

Babamız ülmiştir yetmiş sekizde. Anemız üldi doksan sekizde, savaştan önce, bir yıl önce. Üle. Babamın dayoları Arnaut, bi küy var Semetişte küyünden. Bizim dayola:ımız Arnaut aynısı, Nepirbišta küyünden. Biz da Arnaut kızilen evlenmişik, Bełacirkva var Rautsa yanında bi küy. Bizde evelden dedemızın, babamızın, cendimızın Arnaut kızlarilen ne celidi çüylerden, Arnautçe. Türçe bilmiyor. Ama burda Türçeyi aldılar. Türçe kali mesela biz da, oula:ımız da Mamuşa Türçesilen yetişiz. Kadınla:ımız da Türçe ügreni ayni. Ema oula:ımız Arnautça da bilir. Mesela dayolarda cidey, ügreni; üle bişe. Evlilik çok, ne bileym, herkeş kendi şeyine, ama biz Arnaut kızlarlen evlenmişik. Ben da, babam, anemız da ra:metli imiştir. Afti tane çocuk yetiştirmiştir üle bi isla a:lakli. Ebbet ne bir şımarma, bağırma, ne bi dayak bi şamar vurmak, ne bişe yogımiştir. O kadar yetim da büyümiş, o kadar yetim büyütürmiştir. Erkezin anasi isladır ema benim için galiba da: isla. Neyse çocukla:mız şimdi yetişi Türkçe okulara cider. Bi aksaklık yoktur. mesela o kızlar ne celi Mamuşaya Türkçe konuşur. Bizim kızlar ne ciderlar oşeye Arnauçe konoşor. Arnauçe, yetişti mi çocukla: okulara cider. Ema o çocukla: dayolarda celdi mi bizim dili da Türçeyi da ügrenir. Bütün, bütün ne var Mamuşa yegenleri, bizde deriz dışardan, onlar Türçe episi bilir. Tabi Arnauçe dilini baba dili, ema Türçe konoşmaları var.

Vała sirek var bizde. Bi tene kardeşim o:lu var bi tene Torbeşlerden var evli. O da aynısı devam edey. Bizde nası Arnautçe, buraya geldikte o da, zaten bili da, Prizrende yaşamiş. Türçesi varıdi. Ema bunda çocuklar Türçe şimdi okula cider.

Rautsada küyün var, bizim yok. Bizim önceden varımiş bi; o da ra:metli oldu. Da: önceden varımiş ema şimdi az. Şimdi bir iki ya var ya yok. Bizim da kızlar üteye gitmemişlar, onların da da: az. Bizim fazlası Arnautlarlen var Kruşa, Büyük

Kruşa var, küyle buralar. Var onla:dan alış veriş. Biz altı kardeş derdısı Arnaut kızla ile evli, iki tane Mamuşadan.

Bizim yaşımızda da önce da bu, ema savaştan önce çok va:y idi da: yakın bağlantı.
30 Bu savaş olmadan önce biraz yaramaz konuşanlar girdi, siyaset girdi. Neyse onları da önemli dil konuşalım şeyleri. Ondan ütüri evlilikler biraz uzaklandı.

Dedemin anası Mamuşali, babımın anası Arnaut, benim anem Arnaut, ailemiz da Arnaut, böyle konuşom, anladın mı?

Ben on sekiz yaşında evlendim. Hanım ne vakit geldi Türçe hiçbişi bilmezdi. Biz
35 biraz bilerdik Arnautçe. Arnauçe konuşordok ailemize, ema o çok tez dündi. Sora bitevi ev bakay Türkçe konuşi, o da öğrendi. Em iyi, çok iyi Türçesini, iyisini konuşi. Hep ta Türçe konuşoruz. Bazi sefer ben da Aranuç kadınle konuşorom. Ya o ya biçe Türçe şte böyle.

Hep buradan, Mamuşali imiştir daima. Şindi var te bu savaştan sora Türkiyadan.
40 Şindi bizim iki tane camımız var. İkişer ocamız var. Bi var Türkiyadan, bir var küyden, Mamuşali.

Var, bitanesi var. Ünceden da: çok va:y imiştir. Ema şimdi pek çok Mamuşadan almazlar. Mamuşa'da er bi zaman va:y imiştir Kuran kursları. Hesapla Prizrende çıkmışlar imamlık yapmışlar, a şimdi az. Bi tane kalmıştır Mamuşadan. Bana kalırsa
45 ü:le, daha fazla yok.

Ünceden yok, şimdi bu savaştan sora başladı Mamuşaya kız verma. Bilersın, ünceden küylerde hayat da: düşkün olduktan. Kızlar ya bi tene oraya gitmiş ema Prizenden Mamuşaya verilmemiş. Orda hayat da: iyi olduktan dolayı. Ünceden mesela sürmüş. Ema şimdi savaştan sora gürim, var. Evlendi kızlar geliyor. Biz şimdi konuşursuk hayat
50 her yerde şimdi bir oldu. Sora standart bakımında evler, şiler. E şimdi kızlar da nice Prizrende yaşamak oldu, nice Mamuşada.

Yanovaylen yok, önceden va:y imiştir salt bi tane Mamuşada. Oni da üteye gitmişik gelini almaya. Oni otuz yıl önce. Gitmişim oraya, gelin aldık orda. Onlar sora Türkiyaya güç etiler. O zaman araba yog imiştir, benim araba va:y idi. Uzak
55 Yanova, gitik arabaylen.

Yak, va:y_imiştir bizim bi amca çucugi ne evlendi Priştineden, bi de Sadik bizim, o Dobırçandan. Ema başka yerlerden yog_imiştir. Da: çok bu yakın çüylerden.

Er^bi^zeman Mamuşada tarımcılık va:y_imiştir. Doksan^dokozi mi, doksan^beşi mi? Ep fazla tarımcılık, leşperhık derdik.

60 Biz ünceden çok şı yetiştirirdik. Çok zamanlar degıştirdi. İlk zamanlar bogday kołomoçlen. Yetiştik oraya. Ondan sora başladı biber, patlican oldu, domatis oldu, büber oldu. Ema ünceden bağhık, üzümle. Başçe yog_imiştir. Bağhık va:y_imiştir çok. Bizim Mamuşa yüzde sekseni bağhikle alınıdık. Neyse tarımcılık bogday, kołomoç da va:y_idi; ema bağlen idare oldu fazla. Cütüridik Priştineye, Ferizovica.

65 Orda kahrıdi kardeşle:ımız, büyükle:ımız orda. Arabala:len taşırdık. Biygir o vakıt. Gütürürdük kordık, oılar satardı. Ondan sora te çıktı ba:çede patlicani, bostani, her^şeyi yetiştirme. Şindi bu savaştan sora çıktı bu serała:. Aynısını devam edeys. Ekeysık patlicani, büberi, kompiri, soani. Her şeyi. Her şı: oılar bu Mamuşada.

Aha, var. Var adları. Sırpçe derdik Petrovitsa derdik bulara. Mesela Luka var. Sora
70 var mesela Bahçehık çağırılır. Taşıkla: var, Tinyala: var, bular Türçe. Ema var bi kısım Kaminitza çağırırdık. Paprat var çağırırsık. Var bi bülge Skačka çağırırsık, o da Türçe. Derenin adı Topluva. Semetiştadan celır.

Ünceden koyoncolok. Mesela babam vaktında bitivi çüyün koyun va:y_imiştir. O zamanda koyonlen sütlen idare olordok. İçinci kuzıla:i oılar. Mesela yini yılda
75 kuzıla:, yavrilardı koyonlar. A mayıs ayla:ında satardık kuzıla:i. O zamanda alırdı devlet. Mesela o zaman celırdı şirketler devledın. İtaliya, Yunanistana gütürüdiılar. Ema en büyük kazancımız zamanında olardı bizim kuzıla:i ne zaman satardık. Va:y_imiştir bizim bunda Torajdaılar çağırırdık. Dağlar imişırlar. Peçuritsaılar va:y_imiştir. Üteden var içi^yüz^eli ekter. Bunda kırk eli ekter var. Sora o
80 zamanlarda yog_imiştir teknika işleme oları, da: çok miledın malı kalmışır. Ema da: sora Tito zamanında devlet aldı oları. Aldı üzerine, zaptet'i. Ondan sora koyoncılık da biraz düştı. Kalmadı otlaklar. Oları işlet'i. Sürdi, ekeydi devlet. Tito zamanında konoşim. Retimya va:y_imiştir, olarle kavga olardı otlaklar için.

Arnaut, bunda bi^dene Sırp var, iki tane. Novaka. A dierleri Arnaut, Nepırbišta
85 derla:, Medvets sora, Opteruša. Kulibare var, Goranlar yaşar.

Katoliklar var. Biz Fanda deriz.

Va:y_imiştir. İçi dane değirmen. Misva değirmeni va:y_imiştir bunda, hem Dauthalimler çağırırdık bi tene. Olar kışın işerdi: Yazın başka yere cütürürduk. Bunda yazın su kalmazdi derede.

- 90 Uyemi kalitsaylen hesaplardı: kalitsa derdi: Bi kalitsa kırk dert kilo. İlçerde yapırdı yarım kalitsa. Ema iki yarım bi kalitsa yapardı.

Uluk.

Değirmenin ulugi kavaktandır, kavaktan.

- 95 Sora değirmenin va:y_imiştir çarki. O zamanda taş üstünde va:y_imiştir içi dene agaci. Taş dünerdi vururdi tak, tak, tak. Tereçey düşürürdi. Bizde derlar çakalak. Yok, çakala.

- Yapırdı. Yetiştik biz. Babaaanem, anem. Olar. Biz ceçten taşımışık oların çepe derdik. Çepeden pantur. Kınaça derdik yapagidan çarşaf. Çarşaf dokurdi: pamuktan. Bi zaman Mamuşada pamuk ekilmiş, duymışık. Ema az bi zaman. Besbeli uymamış
- 100 topraga. Dokurdi ra:metli anem eşiden. Curdi: yapardık cütürürdük Valavitsa va:y_imiştir. Leşana küyünde va:y_imiştir bi Sırpli dikerdi eşya: i. Dikerdi pantur. Mamuşada terzi yog_imiştir.

Bunda var_imiştir Cemali Kuaç. Bahtari klep ederdi. Ema biz derdik düğma.

- Va:y_imiştir furunci ema ekmek atmazdi satma. Biz yugururduk evde em cütürürduk
- 105 onda pişırma. Lişan vururdi ekmegine. O zamanlarda kolomoç ekmegi. Bogday sirek ye bi tene. Açlık va:y_imiştir çok. Biz da beklerdik ne vakit çıkacak ekmekler furundan. İsi ekmek kırardık hem taşırđık, cütürürdük em yerdık.

Nałbant, va:y_imiştir. Celırdi heftede bi çe. Ema da: soram cütürürdük Rautsaya, Suharekaya. Nałardık öküzleri. Bize hatfada bir gelirdi büle.

- 110 Dedemin va:y_imiştir topraklari çok. Ra:metli babam tutardi içi çift üçüz. Va:y_imiştir yigirmi içi ekter toprak. Altı ekter bogday ekerdik er yıl, altı ekter kolomoç ekerdik. Üçüzle:le sürerdık. İçi hafta tutardi ilk sürme vakti. Ledina biz dersık, içi afta tutardi. Sabani yetiştım. Ondan sora plug çıktı. Ondan sora traktor oldu. Bin dokoz yüz altmış yidide bizim küyde Kosovaya en pişini ne celmiştir

115 traktor bizim dedemizdir. Kosovaya yini traktor ne gelmiştir babam almıştır. Ema esçi
traktor buhar aldıla: pişin bir yıl, ema esçi. E bir yıl sora biz aldık Prizrende koperatif
va:y_miştir. E traktor çıktıktan sora kolaylık va:y_miştir.

Bizim va:y_miştir erik, koz, alma va:y_miştir, ayva, herşey va:y_miştir. Şefteli,
her şey va:y_miştir. Bizim ovada her şey olurdi. Evlerde da: çok dut ekıhrdi. Şindi
120 her şeyi ekeylar bu zamanda. A ünceden yog_miştir pek.

Yak, yemeg_ için. Turkiyada pekmez yapaylar ema bizde yog_miştir. İpek bizde
yapmamıştırlar pek. Yog_miştir.

Metin No	Kaynak Kişi:	Baki Krüezi	Doğum Tarihi:	1984
12	Anadili:	Tr.	Konuştuğu Diller:	Arn. İt.
	Eğitim Düzeyi:	Üniversite	Derleme Yeri:	Mamuşa
Konu:	a) Gurbete gidiş ve zanaat öğrenme, b) Mamuşa'da ticaret yapma, c) Mamuşa'da düğün yapma alışkanlıklarının değişme eğilimleri			

- Ben on sene önce cit'im. Üniversite idim idim okurçe. Kaldı bi kaç dane sınavım, bitiremedim universteyi. Ugraştım ugraştım olmadı. Celdi iş kardaşla:m da okosonlar. İçisi bitirdılar liseyi. Kıskaradaşım cit'i Türkiyada univerzitede. Kardaşım da var idi citsın. Burdaçi imkyanlar az idılar, şartla:. Babam ügretmen. Ayhıklar düşük.
- 5 Düşündüm çi olar okuyamazlar ra:at bi şekilde. Cit'im. T o, birinci sebep te o idi ne cit'im İtaliyaya. Onda, İtaliyada kaldım bi üç sene. Yemek, restoran sektöründe çalıştım. İlk bi kaç ay kaldım işsiz. Bi arkadaşım var idi cendi düçanı. Bundan, ilkokuldan arkadaş imisık. zaten üteye citmede sebep o idi. Yerim var idi bi çet. Kalacak yerim var idi. Yani onda, evinde. Dışari çıktığında düşündüğün ilk şey iş,
- 10 hem kalacak bi yerinin olmasını düşünisin. E kalacak yerim var idi. Ondan sora cit'im Miłanoya. Miłanodan Forinyo denen bi kasaba kalidi arkadaşım. Onunlen kaldım bi kaç ay. Orda cürdüm çi kasaba küçük, bizim Suhareka cibi. İş imkyani yok. Aldım çantami, yol bilmeym, dil bülmeym. Cit'im Miłanoya. Miłanoda sokak sokak bakaydım nerde var dönerci da bakma iş. E cit'im, buldum bi Mamuşalıla:
- 15 va: idıla: onda, işleydıla: bi dönercide. Cit'im onda kalma niyedinde, bi kaç gün kalma, ta buhurum iş. Sora başladım t o işyerine başladım. Bi bi sene aynı işyerinde çalıştım, dönercide. Ondan sora ça:ıtlar olmadılar. İşten ayrıldım. Cit'im Cenova bölgesinde başka bi Türklerle, dönercide yine çalıştım. Em, ondan celdim Mamuşaya. Bi çağıt yaptık kalabilmeg içine şeyde, İtalyada. Celdim Mamuşaya. Nişanlandım
- 20 bunda. E ondan sora cit'im, bi daha İtalyaya cit'im. Oradan cit'im, onda kaldım bi bi sene. T o işyerinde bi bi sene daha işledim. Ordan cit'im İsfıçreye. İsfıçrede cendi, bizim Mamuşalıla: var. Şirkedi var. Firmaıa:i var. İnşa:t'a işledim. Onlarlen beraber bi on bir ay, on ay on bir ay işledim onda. Bu süreç dert, dert buçuk sene oldu. Dert buçuk sene sora celdim te Mamuşaya. Düğün oldu, evlendim. Em bunda kaldım. Başka
- 25 da: citmedim. Cürdüğünüz cibi bunda te bu işlen ugraşım. Bizim yazılmış başımızda yemek işleri, çiftçilik, pizacılık işi galiba. Şimdilik bu işle ugraşısık.

Çüfte malzemesi, biz deysık tosun ya da dananın alısık kasaptan ya da çeseysık devledın kasapnitsala:i var devledın. Yani izinli ne çestirisın. Se oni ^her yerde çesemeysın. Devlet tarafından yasak. Cütürisık Prizrende çestirisık. Yavaş yavaş oni
30 allısık düşanda, günde üç kilo, cünde on kilo. Ne kadar lazım ise yapaysık amuruni. Em müşteriye sunaysık. Ondan sora bizde bunda var piza da. Piza ben İtaliyada ahştım pizacihgi. Un, maya derçen, ugraşısık bi işle:len. Ugraşısık kałma ayakta.

İlerde pıanla:m, işi büyütmekten çok sektor değıştirme pıanım var. Araym citma eger işım isla ciderse, araym açma bi düğün saloni. Yani bu işten, bu işi bülüm. Bu işın, o
35 işın ana^htari bu iş zaten. Çi yemek sektöri o işi, ayni onda. Sadece işın da: büyük şekli. Onda da bi beş alti sene sora olu:se, oluşu:selar şartla^f, araym açma bi düğün saloni. Em ayni iş bu iş, devam; em biraz da: bük bu işın. Kismet olorse.

Bi çeşit turizm oli. Çimçi bizde düğün saloni da: çok gurbetçiler celılar. Oların sayesinde işte düğün salonla:i. Çimçi olar artık gurbede cit'ıkleri için buraya turist
40 olarak celıla:, gerçek o. Bi afta, iki afta, üç afta. Genelde yazın, sadece yazın bir ay. E o iş, bu işe yakın bi iş.

O iş için eleman bulmak zor dil. Şindi çałışma sistemi, nası çałışıla: o iş yerle:i, eleman bulma problem di:l. Çimçi onda arahıklen çałışmazla: işçile:i. Şindi benim düşanda çałışi eleman sa:t derde kadar. Dert'en sora cidey bi düğün salonuna yirmi [~]beş euro
45 cünde, on [~]beş euro cünde. Nası anlaşırsa. Onda, o işteçi elemanlar da: çok cündehklen çałışıla^f. Şini eger Kosova cirirse Avrupa Birliğine, lazım bakma şartla:i, se bizim insanla: cürürla: çi açılı başka bi hüçümetle sınır, koşayla:, cideyła: Sırbiyaya. Cideyła: Macaristana. Üle çi bakom nası, nası yaşayacasık bunda. Bi sene, içi sene, üç sene sora nası olacak şartlar? Çimci bizim insanla^fda bi şey va^f, Avrupaya citma
50 sevdasi. Biraz da: kaba:tla^fi yok. Bu sene bizim Mamuşada insanla^r tarımlen cidey. Fazlaşi tarımlen ugraşı. İlç başlarda bi [~]kaç çişi çim yetiştirebildi ma:suluni da: erçen, aldı pare. Ondan soraçi vakıt'a ne var [~]idi çok ma:sul, patlican, domates, salatahık, la:na. Ne var [~]idi çok bi evro kasasi, bi euro gaybesi cit'i patlicanın. Olara da bulamaysın kabaat. Er bi işletme saibi deyeım, o aile ne işley tarlay, dert beş bin euro
55 ciri er sene borca. Taumuni ałmag [~]içine, gübresini, sulamasını yapmag [~]içine, er sene ciri borca. E mecburen adamın var [~]ise içi, üç dane cocogi, bi tanesini atay dışari. Bi düşan cibi olor, bi ek gelir cibi oli. Çimin var [~]idi şansi cidey, çimisi da: citmeden

tutuni bi celin, çimisi işle, cidey işley, çimisi cidey iç işleyemey, kaçak kañi, yazılı azil, kañi seneleñlen. Ben ne imişim İtaliyada tutaym aklıma, Miłanoya celırdılar
60 Mamuşalılar celırlar, celırdılar bizim eve. Bizim ev. düçan imiştir birinci kat, içinci kat'a biz kañırdık. Stan imiştir içinci kat'a. Celen Mamuşalılar oraya celırdılar. Yakın imiştir Miłanoda tren istasyonına yakın. İçi tane arkadaş celdılañ. Bi tenesi, aynı cünde celdılañ, şte cideceg_ıdı Almanyaya, bi tenesi bişe işledi, bi içi cün sora cit'i. Olmadi aynı cünde citsınlar. Bi tenesi te, ben te beş sene bundayım, şte seçiz sene dır üte. İç
65 da: celmemiş. Em ne cendine bi yararı olmış, ne ailesine bi yararı olmış. Bi tenesi cit'i, onon var_ıdı kardaşı da üte, tutundi, çok isla işlei. Bunda işleydiłañ çok yaramaz. Şindi işlei en isla dır onon. Arabalaı en isla. Bi dene Porşe arabası, bi dene iks altı sürey, bi dene bemve sürey. Yani şartla: nası celiştirılañ insanlar, orası da nası şartlar uyay. İşe nası cirisin, nası ortamlañda bulunisin. E o bu şekilde. Şimdilik otoriyis bunda
70 bi_çet.

Vala Mamuşalı müşteri nası cüsteri da_ıbi beş sene bi_çet, yedi sene, on sene pek o işle alınacak durumda dil.

Sebeb, var dañ, babamızın, dedemizin kodoğı tarlañ: var birincisi; içincisi avlılañ da: ceniş; üçüncüsü evler dillañ tam nası ne lazım. Şindi çimisi yapay çok isla bi ev, stemey.
75 Çimçi oldu mi düğün, olmay yüz çişilen, içi yüz çişilen. Oli altı_ıyüz çişi, ta bin çişi. O insanlar çirilañ evin içine. Ciriłañ episi. E yiniden restorasyon lazım yapsın insanlar. Çoloklen çocuklen. Yıprani, çirleni, ya_ıbirisi stemiyor, ya_ıbirisinin izmet yapacak insanlañi, ailesi yok. Paşay, çare yok, o yapay dışarda, yapay düğün salonlarında. Te benim koyşım var, stey evlensın. Kış avası. salonda yapay düğünü. Mamuşada zaten
80 var bi_ıtene düğün saloni. Onda yapay düğünü. Ama cider da: bi beş, en çok on sene sora Mamuşada yüzde seksen düğünler olurlañ salonlañda.

Yok, şu ana kadar evlerde ayıdır. Mezliş nedir, mezliş düğün saibını evinde olor. Konak biz dersık ona, ya yakın bi koyşıda ya da acosonda ya da. Genelde avlısı ne dır da: ceniş, o insanlañda olor. Ama şimdi zaman cidey, avlı kañmadi. Er şey ev doñ. Üç
85 çocuk, içi çocuk, bir çocuk, beş çocuk. Olar bizde daire sistemi da: yok. Erçes cendi evini yapay, yapmaya çalıñ cendi evini yapmak. Şindi bi daire yapasın yigirmilen yigirmi, kaldırısın beş kat, altı kat, avlı kañır sana. Ama yapaysın derd dane ev, onlen

on, yok saçagi, yok adamın garaji, yok o yok bu, kalmay avli iç bişe. Onon içine insanla: zaman zaman.

90 Evet, oılar yok ama insanla: olson, televiziya olson, oıarlen üç sene, dert sene yaşama, işte aynı ortam içinde, LaSpetsia idi o kasaba ne işledım. Sahte biz ısık ne sülersık Türçe. E mecbur t oıarlen da: çok zaman ceçirehım. Zaten işte bu yemek sektöründe çimse işlemez seçiz sâ:t. Erçez on sâ:t'an fazla işer. E on sâ:t oldu mi, bütüm cün oıarlen cün ceçey oıarlen. İster istema dilın kaçay biraz.

95 Mesela bizde düğünler evde olı. Düğün saibi seni çağırısın çağırmasın, bi dargınılgın yog ise, sülememzlık yog ise arada, lazım cidesın ayrırlıya. E şini benim babam üğretmendir. Celi iş okulda olsun. Razceli unudabili. Çimçi bütün cün çocuklarla uğraşı. Ben dey ona “baba lazım citma te buna”. Zaten va: ise babam, babam lazım citsın. Da: bügi cider ayrırlıga. Açın olmay babam, cidey ya bi şkoıaylen ya bi

100 Türkiyaya ya bi seminarlara, cideym ben. Açın dır babam bunda, deym babama lazım cidesın ayrırlıya.

Metin No	Kaynak Kişi:	Selami Ömer	Doğum Tarihi:	1959
13	Anadili:	Tr.	Konuştugu Diller:	Arn. Srp.
	Eğitim Düzeyi:	Üniversite	Derleme Yeri:	Gilan
Konu:	a) Gilan'da Türk sülaleler, b) Çocukluk ve gençlik dönemine ilişkin hatıralar, c) Karışık evlilikler nedeniyle ortaya çıkan akrabalık ilişkileri			

Adım Selami Ömer. Gilanda yaşıyım, Gilanda doğdum bin dokuz yüz eli dokuzunda. İlkokuli Gilanda bitirdim. Ondan sora ortaokuli, kapandı Türçe, ondan sora Arnuç devam ettim. Arnautçe teknik okulu bitirdim. Ondan sora madem bitirdim teknik okulu kaldım ortada. Çimçi bilmeydim ne yapayım. Türçe yok idi, ondan sora devam ettim Leskovtsaya, yüksek teknik okuluna. Ondan sora üç dile devam ettim. Büyük problemlerim var imiştir. Mesela bi örnek alayım, ilk önce Türkçe. Birinci sınıfta öğretmen adın soyadın ne, sordı. Ben dedim Selami Ömer. Ondan sora madem bitirdim Türçey ortaokula çıktım, ortaokulda Arnauçe veridi bi öğretmen, biraz imiştir nasıl deyem, Türklere karşı biraz var imiştir o şeyi, nefredi. Beni soray senin adın ne? Ben deym Selami Ömer. Yok, dedi, Selami Ömer. Selami Ömer dedi Türkçe, a burda Arnauçe, bunda Selami Ümeri olacak dedi. Yok idi ne yapayım. Yetmiş dördünde idi üle idi durumlar. Ben da dedim tamam, Selami Ümeri olsun. Ondan sora bitirdim orta okuli. Ondan sora yazıldım Leskovtsada. Orda aynı sordılar adın ne, soyadın ne? Selami Ümeri dedim. Yok dedilar, bunda Selami Ümeri yok, burasi Sırbıya. Bunda olacak Selami İmeri. Şte bizim Türklerin çektiğimiz. Üç dilde soyadlen.

Gilanda benim bildiğim Türk aileleri bizim Moła Şerfiler. Şefçet doktor, o da araştırmış, bizim sülalemız Konyadan, Karamandan. O zaman ne çalışmışlar benim dedelerim Moła Şerif imişlar. Demek ondan sona Moła Ömer, işte büle. Esçi alidensık biz Moła Şerif ailesi. Ondan sona var bu başka aileler da Golilar, bi de Novobırdalılar. Ama onlar hepisi göç etmiştilar. Deyebilirim çi çoğı citmiştilar. Bazisi sündilar. Mesela Golilar Türklüğü devam ettilar. Biz da Moła Şeriflerde yüzde eli Türklüğü devam ettik. Yüzde ellisi ise asimile oldu. Var da ufak aileler da. Mesela Gıgımilar, onlar da deyebilırsık çi dırla kasabalı. Ama bizsık en eski kasabalılar, Moła Şerifler. Gaşlar da sayılabilir kasabalı. Onlar da Türk sayılır. Ama kasabanın en esçi Türk aileleri biz Moła Şerifler, Golilar hem Novobırdalılar ısık. Mesela amcam anlatırıldı

Cinolar da dır eski aile. Ama bizim için ben sordum hangi aile Gilanda en eski, doktor Şefçet dedi siz sınız, Moła Şerfiler. Se her zaman tartışırdık Moła Şeriflerle Golilar, bir birimize çim dır daha eşçi kasabali. Ama doktorun dediklerine babamın dediklerine
30 cüre biz sık eski kasabalılar. Yetmişlerde sınıflara cüre ben anlatırım, bizde imiştir on dort tane on beştane örenci Türk, Arnautlarda kırk. Deyebilirim çi yüzde yüzde altmış imiştir Arnaut, yüzde kırk azınlıklar, Sırplar, Türkler, Çingeneler. Gilanda derlar çi kırkında Yahudilar kaçmıştırlar ama başka milletlerden insanlar yok imiştir. Ama Yahudilar için ben duymışım çi bi iki aile var imiştir. Ama biz genelde Sırplarle
35 büyümişik, onarle top onyamişik, onlarle o zamanlarda var imiştir Kızıl Yıldız, Zvezda, onlarle beraber futbola giderdik. Ondan sora var imiştir mesela el topi Bojur. O zamanlarda çok iyi bi takım imiştir. Türkler da var imiştir onların arasında. Mesela örnek deyelim Sırplarda deyebiliriz ki fazla Türklerden dort beş tane oyuncu var imiştir Türk. Onların sterseniz adlarını da sayabilirim. Dorgut Abdula, ondan
40 sora Ma:rem Gaş, kardaşı da Sedat Gaş, ondan sora bu neydi da bi tane, Çemal Dindar. O şini Amerikada yaşar. Avdula Şerif. Şte bunlar dırlar hepsi. Bunlar Türk imiştırlar, Bojurda oynamıştırlar.

Bana cüre Dobırçanda var imiştir. Dobırçanda da: çok var imiştir. Bizde, Dobırçana mesela ne vakit ciderdim ben Dobırçana, Dobırçanda hepsi Türk imiştırlar.
45 Hepsi Türçe sülerdilar. Biz ise karışık. Te benim mesela anlatıraym benim ailemi. Bizde amcalarım, iki amcam var imiştir Ala ra:met elesin, biz Türçe konuşurdık. Neden? Anam Türk imiştir. Bunlar imiştırlar Aguş Ağaların. Bak unuñum sayam Aguş Ağalar da Türk imiştırlar. Ama onlar asimile oldilar. Anamlen hep Türçe konuşurduk. Amcam ise, onlar Arnauçe konuşurdilar. Neden, çünkü hanımı imiştir Tsirnitsadan. O
50 zaman ciderdik her zaman bir birimizle tartışırdık. Onlar Türk midir nedir. Biz derdik Türk, onlar yok daylarına çekerdilar. Her zaman problem imiştir. Ailece problemler var imiştir. Daha bucun da var Gilanda büle problemler. Evlenmek karışık oldu mi, mesela biz o zamanlarda, nasıl anlatırırdi benim babam, hazırlamışlar bütün evrakları göç etsınlar Türkiyeye. Amcam demiş yok. Onun sayesinde biz cünbucun Gilanda
55 yaşaysık. Amcam stememiş çünkü hanımı Arnaut imiş. Onun için istememiş göç etsın Türkiyeye. E biz Gilanda kaldık.

Bızım öretmenımız var_imiştir Hüseyin Daut, onlar da Türk imiştir. O bize tari verirdi. Her zaman beni bi örenci olarak unutmam, her zaman sorardi “Kosova Savaşı ne zaman gerçekleşmiştir”. Ben birinci ra:lede oktururdum, derdim
60 bin_üçüz_seksen_dokuzunde. “Savaşı kim kazmıştır”, Türkler derdim. “Tamam, otur, bildın” derdi, başka bi şey sormazdi. Türklügi yüzde yüz imiştir. E bunlardan başka var_imiştir Medin Ağalar, Maksutlar. Bunlar imiştir. Ama var_imiştir çüyden kasabli Türk hanımlarlen evlenenler. Onların çocukları açan caılmışlar kasabaya Türk olmuşlar. Başlamışlar Türçe sülesınlar. Mesela Y. öretmen. Onun cibi
65 çok vardır. Aşında onların anaıari Türk. Babaları Türk dildir. Bakarsen tam aşında onlar Arnaut'ırlar. Esçiden var_imiş insanlar çi sanmışlar çi Türçe sülersem kasabali olurum. Ama onların Türklükle alakası yoktur.

Esçiden cumartesi cünleri çüyliler cahrıldılar çüyden. Mesela benim tezem evli imiş Tirpezde. Tezemin çucugi beyaz taça taşırdi. Ama o da konuşurdi Türçe. E biz nasıl
70 deyebiliriz ona Türk? O da konuşurdi Türçe. Ondan sona var_imiştir açıkça konuşaym, Çingene ma:lede. Onlar da Çingeneler, kasaplar, onlar da Türçe konuşurdılar. Ama önemli dildir konuşmak. önemli Türktir. Türk olduğı. Çok çere derlar “ben da bilirim Türçe”. Türçe bilmek, hepsi bilirdılar. Kasabali Çingene. Te mesela var_imiştir tam bu yerde ne otirisık, burda var_imiştir Trayo Neşiç. O
75 tiyatoda çalışmıştır. Abim ahırdi, matba:ci imiştir, ahırdi onunlen beraber. Trayo Neşiç mesela hiç bir vakıt benimle sülemezdi Sırpçe. Biz hep Türçe sülerdik. Ondan sona var_imiştir bi Miloş. O işlemiştir şofer. Evi imiştir Agus Ağalarda. O bundan göç et'i Vranıyaya. Ne vakıt ciderdım Mitrovitsaya abeyıme, o imiştir şofer, derdi “Alla şüçür çi ısıık Türk”. Ama aşında Sırp imiştir. Ama yaşamış Agus Ağalarda, çendini üle
80 hisederdi.

Bilirdılar, hepsi bilirdılar. Mesela bızım ma:le muzik okuğunın onda, hepsi Arnaut imiştir. Yalnız Moła Şerfiler imiştir Türk. E orda aşarda yaşardılar Livoçlılar. Onlar caılmışlar Livoçtan. Ama onların hanımları Dobırçanın. Bütün aile onlar Türçe sülerdılar. Bi de Ma:rem İbrahimi, şehit olmuş, son savaşta doksan_dokuzda
85 öldürdılar. O da dır Arnaut. O da benim arkadaşım, Alla_ra:met_elesın, o da Türçe sülerdi. Bütün ma:le Türçe sülerdi. Yok_imiştir Arnauçe, Kaçarlar var_imiştir. Onlar da üç kardaş oynamıştırlar Zvezdada. Onlar da hepsi Türçe sülerdılar. Üle,

ma:lede başka dil sülenmezdi. Ama çenar ma:lelerde, mesela Balets malesinde, Popovitsada, Beyaz Toprakta yaşayanlar Türçe bilmezdi. Ama biz Prizrende cibi
90 ayırım yapmazdık o[^]ka. Yani Türçe bilmeyen kasabali dildir, demezdik. Mesela biz top oynardık. Var_ımiştir arkadaşım Livoçlıların, onlarla otururduk, ey ceçırırdık. Yok_ımiştir o[^]ka ayırım.

Ben ilk defa seksen birinde başladım ugraşaym ticaretle. Bi kafeterya açmış idim. Seksen birinde ilk defa okullara yakın yerde açtım. İlk defa ben başladım bu kasetleri,
95 video kasetlerini cetireym. O zamanlarda benim şansına bioskop kapanık idi. Ben başladım Türkiyeden cetireym bu kasetleri. İbrahim Tatlıses, Gülden Karaböcek. Ondan sona muzik var_ı idi. Mesela Ferdi Özbeen, Cengiz Kortoğlu. şte bunları. Ama malesef bizim müşteriler açın çağrdılar arardılar Sırpçe muzik. Gilanın bu çevresi Sırp muzigile büyümişler. Ondan sona açın çağrdılar polisler sorardılar, ne muzikdir bu.
100 Ben, Türçe derdim. Ondan sona Arnautlar da başladılar kafeteryada Türçe muzik kiversınlar. Ondan sona filmler. En önemli imiştir Cüneyt_ı Arkının filmleri. O zaman polisler çağrdı, sorardı, bunlar çime karşı savaşı. Yo be, bu film, önemli dil çime karşı, derdim. Ama Arnautlar da çok severdiler Türk filmlerini.

Gilanda caminin arkasında çok zanaatçılar var_ımiştir. Deyelim o[^]şey, saraç
105 var_ımiştir. Ondan sona terziler var_ımiştir, ondan sona çanakçi var_ımiştir. Çanak yapardılar. Ondan sora satıcı var_ımiştir. Her şey var_ımiştir. Kalayci var_ımiştir. Ondan sona onlar hepsi kapatılar. Şte artık o zanaatlardan şimdi için çimse bi şey işlemey. Sona var_ımiştir Yakup yorganci. Onlar çaılmış idiler Cakovadan. İlk yorganci imiştir o. Tam caminin yanında imiştir dücanleri.

110 Problemlı imiştir. Sebebi da ben hep çendımden başlarım. Da: önce mesela benim amcamle hep tartışırdık. Amcamın çucukları devam etmezdi Türçe. O derdi “yo be, artık ceçti. Lazım bakaım ne[^]ka da: fazla Arnaut var. Biz Arnautçe bitirsek da: kolay iş bulursık. Ondan sora bu en etken dır o[^]şey, evlilik. Ecer hanımı ise Arnaut, o Arnuçe yolaılmış çocuklarını. Anası Türk ise, mesela bizde Türkler, babam anem
115 Türk, bizde bi problem yok_ımiştir. Biz hepımız Türkçe okumısık. Ama amcamlarımda yok. En büyük etki hanımlardır. Bu her zaman büle imiştir. Ben daha peşin da diverdim. Ben açın ciderdim Dobırçana bakaydım onları, hepsi Türk. Dobırçanda, kıyaslarsen, yok_ımiştir problem. Gilanda çok imiştir problem. Gilanda

ne bileym, insan hakları mı, kadınların fazla varmışlardır hakları. Kadınlar ne derse,
120 üle olurdu.

Ben yetmiş dördünde bitirdim ilkokulu. Gilanda o sene lise kapandı. Ondan sora
yetmiş altı, yetmiş yedide cene açıldı. Te ben mesela Arnauçe devam ettim. En
sonuna kadar bekledim, bekleydim açılmasını Türçe. Bekle bekle, kapandı. Sonunda
abeyim Alar a:met elesin dedi, sen ne yapacın. Deym, yok Türçe. Sonunda kaldım,
125 kaldım teknik okulu. Yok idi, başka çarem yok idi. E sona açıldı ortaokul. Ama
ortaokul Dobırçanlıların sayesinde açık kalmıştır. Bunda hesaplaydık çıkarsa dört beş
tane öğrenci, Dobırçandan da bi on tane çağırı. On beş öğrencile devam edersin. Ama
Gilanda problem.

Avataj, te ben diverim sana nasıl avantaj. İlkokulu Türçe mesela okumuş, ortaokulu da
130 Türçe, hem cidey devam edey. Ama iş bulmak çok zor. Da: önce mesela bitirmişim
deyelim fabrikada iş bulmuşum. Yalnız Gilanda varmışdır yedi seçiz fabrika. Tekstil,
radyator, batariya. Hepisi varmışdır. Taş ocagi Binačka Morava, Goşa varmışdır.
İş varmışdır. Şimdi ise yok. Şimdi ne bitırırsen bitir, özel. Fabrikalar yok, bişe yok,
cençler için perspektiv Batı. Türkler iş bulmak açısından fırsatları yakalayamaylar.
135 Mesela yüzde doksan işte aranır Arnautlar, yüzde on azınlıklar. Bizim ise azınlıkları,
o yüzde oni çimse kullanmay. Bu yüzde onun dışında iş bulanmay. Devlet işlerinde
tanıdığın yok ise iş bulamaysın. Tanıdığın var ise olur. Başka türlü olmaz. Bi de
avantajları var, bunların hepsi özel bitirilar. Özel ne demek, paray basay hem bitiri.

Bunlar da: iyi. Bunlar dediğim asimile olan. Neden dersin. Onlar ne zaman isterlar
140 Türk olurlar, ne zaman isterlar Arnaut olurlar. İşyerinde, işyerinde. Ben anlatırayım,
ama adını divermeyecem, bizim ailede var. Musafir çağır mesela İstanbuldan, oturur
der, çucugum, cit al, Türçe der, bi ekmek al. Ondan sora o musafir kağır, o komşılarle
oturur, çucuguni çigırır Arnauçe der “shko mere ni buk”. Üle, onların çok büyük
avantajları var. Duruma göre kullanır.

145 Gilanda Katolik Arnaut yoktur. Yokmışdır. Mesela ben bilirım dört beş aile
tekstilde çalışmıştırlar, onlar bana ders vermiştırlar. Mark Mirashi, Zef Nikola. Bule
onlar, çalışanlar. Vitinadan, ama o Vitinadağı. Katolik yokmışdır.

- Türklerle Arnautlar arasında evlilikler olmuş. Problem yok imiştir. Evlenmiş, beğenmiş evlenmiştir. Baskı yok imiştir mesela “a!ma, Arnautdır, budır”. Bizim ailemizde mesela bu problem hiçbi zaman yok imiştir.
- 150 Duymamışım. Hep Arnauçe. Yüzde doksan dokuz Arnauçe. Ama mevlütler okunmıştır. Bi de A!a:a şüçür var imiştir Dobırçandan hoca!ar, ça!ırdılar bize. On!ar Türçe okurdılar mevlüdi. Gilanın bülmem çi hanci Türk ailesinde hoca var imiştir. Yok imiştir hoca!ar.
- 155 Asçer!ık, bin doku yüz seksen birinde davetiye ca!dı. Bakaym o seksen birinde Koprivnitsa. Koprivnitsa beğenmedım, dedım kardaşıma, çek be bu Koprivnitsay, se dilimiş, ben duymamışım bu Koprivnitsay. İçinci defa bakaym Zagreb. Zagrebe cit'im. Zagrebte, yok çi seveydım o kadar asçere cideym, ama kasabadan üturi cit'im asçere. Ondan sora, asçere cit'ikten sora, ceçti üç ay cit'im o kapetana soraym, deym, bak, büle
- 160 büle, dedım. Üç ay ceçti hepisi cideylar eve, ben da cidebilir miyim? Ama o vakıt ben ne zaman imişim asçerde var di problem bunda. Bilırsın sen da o demostratsiya!ari sekseninde. Biri dedi, tamam ca!mış ama siz Kosovaya cidemesınız. Neden? Biz, dedım, cezali misık, nesık? Cidersın ama, dedi, içi cün. Cuma cüni üleden sora, pazar cüni dünersın. Düşündüm, hesab et'im büle. Cuma cidersem, cumartesi bayram.
- 165 Dedım, ben cidecem. Sen, dedi, cidersın ama ben pazar ararım seni, bulurum kasabada. Tamam. Ama benim niyedım idi evdeçilerle buluşaym. Anama, babama bi sürpriz yapaym. Tamam, verdılar, hem oni kü vermedılar sa:t on içide po sa:t dort'e. Bindım trene Zagrebtan, Minhen-Atina. Saba sa:t yedide saba:ın, Beograd. Endım Biyanoftsada. Sa:t yedi, yedi on beş yetiştım Gilana. Gialanda, o vakıt bilisin yaşıli
- 170 karılar erçen ka!kardılar, silerdılar avliy. Anam bakay, o çucugum. Ne zaman cürdi asçer beni, çok sevindi. E mesela o ani hiçbi vakıt unutmam. Neyse bitırdım, akşam isti deym kardaşıma, lazım cideym. Nasıl be, dedi, bir cün için. Bülen dır işim. Yok, dedi, bekle. Ben araştıırım seni. Bile pazartesi var autobus Üşçüp şey, bu Lublana. Kaçte yetiştirim? Sa:t dort'e. E tamam, dedım. Bindım saba sa:t yedide,
- 175 yetiştım dort'e. E bu ani hiçbi zaman unutmam. Ama o idi benim için en önemli idi bayram hem ailemlen bayramlaşaym.

Metin No	Kaynak Kişi:	Tefik Rexhepi	Doğum Tarihi:	1959
14	Anadili:	Arn.	Konuştuğu Diller:	Tr. Srp.
	Eğitim Düzeyi:	İlköğretim terk	Derleme Yeri:	Dobırçan
Konu:	a) Türkçeyi öğrenme şekli, b) Çocukluk dönemine ilişkin hatıralar, c) Karışık			

Ben doğmuşım kırk_altıda, bin_doku_yüz_kırk_altı. Doguk im Novoselada, nerde babam doğmuştur. Ütüde im doguk ama ütüde yaşamamışım. Deyehim dert yaşında dil_imişim açın calmışık Gilana. O vakit bin_doku_yüz_elide calmış idık Gilana. Gilandan sora bin_doku_yüz_eli_yedide caldık Dobırçana. Dobırçanda, o vakit on_bir yaşında imişim, bi sene meytebi kaybet'im burda. Kasımda caldık, cideym, citmey, o taraf bu taraf, bin_doku_yüz_eli_seçizde başladım birinci sınıfı burda. Bitırdım içi sınıfı burda. Burdan sora beşinci sınıfı başlamış idım Ranilukta, Sırpçen. Ama babam citmiş idi Beligrada çalışsın. Ondan sora orda da braktım. Sora oğraştım topraklen, hayvanlarlen. Vakıt caldı çıktım İsfıçreye bikaç sezona. Ondan sona cene kaldım te burda, uğraşım, daha uğraşım.

Ben meytebe Gilanda Arnauçe başlamış idım. Birinci hem içinci sınıfı Arnauçe. A sona burda ne vakıt caldım, burda üçünciy hem derdinciy Türçes. Üçünci sınıfı başlamış idım Türçes. Üçünciy hem derdinciy bitirmişim Türçes. Türçes da ahştım konuşmaga. Ordan kalmıştır. Yani konuşım ben, demeym çi konuşmaym, konuşım ama başlamıştır bikaç süzlerım kaçaylar. Ben sülerım te_o Türçey nasıl ahşmışım miyptepte. Ben sülerım Dobırçanlılarlen da Türklerlen da. O sene bu cade ne yapıldı çalışıdık biz orda. Coıldılar bi Türkler Türkiyanın, şincek imıştır İLyaz Ümer Aconun. Deym, hade be sen Türksın. Deym konuş onlarlen, ahştır ne tarafa citsınlar. Çimçi o yol işlenidi. Hep birinci, içinci birzinayle, da fazla kovamazdı arabay. Yani onlara deym, bakın be! Biraz da uzak size gelir, ama yol dır açık. Yolunuz dır açık. Gidin Makedonya taraf, Üsküp tarafa, Priştineye gidersınız. Da: tez o tarafa gidersınız se ne bu taraf. Çünkü işleni yol işte. Var maçınalar, var kamyonlar, var bilmem ne şeyler. Büle kaybedırsın vakıt. Vaki olur lazım bekleyesın bir sa:t. E, ne bekleyesın. Burdan dün. İdık o Eminın Çeşmesinde nerde derlar, şincek nerde punkt. Ama adam dey, bilmeym nasıl? Deym, bakın! Benım için gidın. Ben demeym bişe. Bu yol işleni. Burda çalışısık biz. Var maçınalar, var kamyonlar, var bilmem ne. Zaman cołur çi

beklersın bir sa:t fazla. Ceçemesın çünkü, ataylar kum, toprak, taş, bülmem ne. Çekeylar oni, buni, o taraf, bu taraf. Burda dünersın yarım sa:t için, çıkarsın Priştineye bu tarafa. Tamam dey, hayde dünecem. Dündi, cit'ilar. İlyazlen sona cüleydilar o
30 bizimçiler. Nası sen deysın Türk, Türkiye'ye cidecen, Türçes konuşamaysın, anlaşılamaysın bunlarlen. Niçin, neden? Vała ben bülmem onlar nası konuşurlar, biz konuşmasık üle.

Çok defa zaman olmuştır, buluşım ben hanci Türklen, çoğı defa anlayamaydım baş
o ka. Yani soraydım sona da bi defa. Deydım, bakın! Ben konuşurum Türçes, ama
35 ben konuşurum o Türçey burda nasıl konuşulur. Ütüde nasıl konuşulur ben bilmem oni. Yani anlamam baş bi çeret'en. Tamam, dey; çok, çok ey konuşısın. Çok defa vaki olmuştır Gilanda, ben keçeylen, bi ayaktaşlarlen Türçes konuşıdım. Bi takımłari, nasıl be! Keçeylen, Türçes konuşi. O zaman deydim, bak! Te budır plislen Türçes konuşasın. Budır da interesant. Deyelim çi kara tayçale herçes bişe konuşabilir, ama
40 büle plisle konuşasın. Cüleydilar şte.

Babam bişe bilmiştir Türçe ama çok az. Dedem bilmiştir. Yani ben dedey yetişmiş idim biraz ama çok az. Masar Beg derdi ne vakıt benim dedem gelmiştir Abdi Kuluba, onunlen Dobırçanlılar Türçes konuşmuşırlar. Ama onun cibi çok az konuşabilmişırlar. Çünçi o konuşmuşıtır Stamboł Türçesini. Babam nasıl demiştir
45 dedem imiştir Vransyalı. Bin seçi yüz seksen yedide Vransya düşmiştir. O zaman ordan çıkmışırlar. Citmişlar Muhovtsaya. Koca nene kałmış udovka, ülmiş kocasi. Dert tane sabisi, içi çucugi hem içi kızı kałmış. Ne yapsın, kardaşına cidey, dey, bi çare yapasınız. Sona almişlar dayları dedemi, almişlar Novosele. Yetim kałmışlar dert sabi. Orda sona bin doku yüz on içide babam dogmiştir. En
50 büyüğı babam imiştir. Nice ben ne imişim en büyüğı burda. Ramadan altmışinde burda dogdı, Cemile dogmiştir ütüde, kırk dokuzunda. Ferinaz dogmiştir Gilanda, ra:metli, ne üldi. Cülo da Gilanda. Var imiştir da bi Binaz, o üldi o sene ne całdı buraya. Ufacık idi, beş altı yaşına. O vakıt üldi şte.

Babamın anasi imiştir Priboftsanın. Babamın babasi Vransyalı. Vransyada doguk. Ama
55 o da nice sabi açın imiştir citmişlar Mohovtsaya. Mohovtsada büyüümüştür. Şındicek İsa, o pradedem Vransyalı ama evli Novoselden. O koca nene Arnautka. Yetişmemişim oni. Sona babamın da anasi imiştir Aranutka, Priboftsadan. Benim anam da Arnautka.

Benim hanım da te Remnigın. Benim hanım Gilanda ayaktaşlarlen ügrenmiştir Türçes. Ama o bilmez çok. Vała ben da başlamışım unudim. Türçey tek ben ne bilırım hem
60 babam biraz bilmiştir babasından. E te hacılıkta ne imiş anlaşımış biraz Türçeylen. Ama nice ben ne ograşmışım süleyeym, yok. Ama ben da başlamışım şimdi çok süzleri unudim.

Biz Gilandan eli yedide calmışık buraya, te bu eve. Hem o vakıt'an mırlamamısık bi yere. Te buni ne yapmışım, benim evımı ne yapmışım, almışık Kosto Periçtan. Amet
65 Tsapar aldı, sona ben aldım Amet'en bu parçey ne yaptım evi burda. Degirmenin yazı ne imiştir, bu parçey aldım ondan.

Eli yedide, Talolar calmışırlar eli altıda, bir sene bizden peşin. Haydin Bunyak kardaşilen barabar colmışır te ol sene ama o colmışır ilçyazda, biz calmışık kasımda. Bu Gudo, Cemail Gudo kardaşilen, Ferizlen, o da şte o sene colmışır ama
70 ilçyazda. Biz kasımda gelmiş idık. Yani beş alti ev imiştirler. Altınci mi yedınci mi biz imisık Arnau'çe ne sülemisık, ne colmışık ol sene. Łoftsalılar, Duło Karaçevanın, Mefail Celilin onlar, onlar da peşin dırlar bunda. Arif Leka da peşin dır burda. Çok bizden peşin; deyeım bi on sene. Süleyman Çarın bizden peşin imiştirler bunda. E sona, bizden sona hepsi calmışırlar.

75

Metin No	Kaynak Kişi:	Bujar Gjota	Doğum Tarihi:	1961
15	Anadili:	Arn.	Konuştugu Diller:	Tr. Srp.
	Eğitim Düzeyi:	Üniversite	Derleme Yeri:	İpek
Konu:	a) İpek'te Türkçe konuşanlar, b) Akrabalar, c) Çeşitli ifade örnekleri			

Ben yım eli yedi yaşım. Dogmışım iltmiş birde. Babam hem anem bunda İpekte dogmışto:. Onlar evde Türkçe konoşmışto:. Ben teri yedi yaşında konoşmışom Türkçe. Sona açan başlamışım citma şkołada, onda başlamışım konuşma Arnauçe. Eşçiden nerde ben yaşamışım, o evin sahibisi imiştrle: Novi Pazardan. A dayımın babasi imişto: İpekli. Onla: konoşmışto'le: evde Türkçe. E biz yaşamışık o evde. Onlar konoşmıştr'le: sadece Türkçe. Onda ben konoşmışım Türkçe onlayle derisa citmışım şkołada. Şkołada Arnauçe.

Babamın akrebâsi imişto: Mahir Zatriçi. O çalışmışto bunda, Putnikta. Putnik imişto: bir turistik acentasion imişto:.

10 Karagaçta imişto ilkokul, seçiz sene. İmişto: Türkçe. Benim karımın amca kızı bitirmişto: Türkçe okulu. Hem onun amicası, benim karımın amicası imişto: onda üretmen. Amca ülmiş, ama hała kızı yaşay Austriyada. Se meselâ onon çocuğı yaşay Austriyada, onda gitmişto:. Açın konoşur bizimle konoşur Türkçe.

15 Bizim İpek dışında Mitrovitsada akrebâlarımız vâ:. Benim tezemin ogli Mitrovitsada yaşamışto:. Priştinada vâ: akrebâ. Prizrende vâ: akrebâ. Türkiyada saymaym, vâ: çok. Bu akrebâlâ:mız sülerle: Türkçe. Hepisi onlar konuşurlê: Türkçe, Prizrende hem Mitrovitsada. Biz şini çucuklâ:le biraz sülê:sok Türkçe. Biz savaş zamanda imisok Türkiyada. Anem imişto: Arnautlukta, imişto: Tiranada. Ondan so: akrebâ:la:mız çağırdilê: Türkiyada.

20 Banım anâm, babâm, anamun babasi, anasi hepisi sülê:di Türkçe. İpekte kasabalılâ: hepisi sülê:di Türkçe. Sırpılar birâz bilmişto: Türkçe. Ama tam onlar ne dè:sık biz raya. Olar bilmişto:.. Boşnyaklar â:z bilmışto:..

Kasabalılara çüylilê: demişto: Türçelilê:.. Açan oldu savaş her cece atardiler:, stedilê: vurmâ bizi. Sabahta açan cikârdık dışari sokaga, vâ:r imişto: çok courlar koyşi.

25 Dedilê: hayt korkmani, siz sınız Türk. Biz konoşisok Tūrçe, zan_etmişto: biz sok Türk.

Ben yım diş doktor ama yigirmi^beş sene bu işi yapaym. Rontgen çekeym. Priştinada fakultedi bitormişom. Vår_imişto: hem profesorlâ: ne konoşordi Tūrçe. Açın bakardı indeksimi Buyar Cota, sen İpekli a? Evet İpekli. Onlar başlardilê: hepsi provime açın
30 cirmişom içisi bilerdilê: Tūrçe, Nehat Kiseri hem bi gayri profesor vår_imişto: Dugacini. Onlâ: bili:diler: Tūrçe. Başladilê:, sen tam ipekli mi? Tam, tam. Meslâ dedom hepsi İpeklilê: bilê:ler konoşmâ Tūrçe.

Meselâ organlâ: Tūrçe, bi:n, cüz, cüzlê:, kulak, burun, diş, ciger, bagırsak, dağak, kara^ciger, búbrek, kalb, kaşıcak, di:z, vurmışo:m dizlê:i. Oynâ:dok, açan düşê:dok,
35 u te vurmışom dizlê:i, disrek.

İsteym çalışmâ:, başladom çalışmâ:, vâ:r çalışmâ:, dedom çalışsın, dedi çalışaym, vâ:r_idom çalışmâ:, vâ:r_imişom çalışmâ:, vâ:y_mamişom çalışmâ:, çaresoz vâ:r çalışmâ:.

Benim telefonum, senon telefonun, onun telefoni, bizim telefon, bizim telefonlâ:, sizin telefonlâ:, onlâ:nın telefonlâ:.
40

Benim evde, benim evden, benim evle, babamın babasi.

Ben çalışım şkolada, ben çalışmışom şkolada, ben çalıştom şkolada, ben vâ:r çalışmâ: şkolada.

Çim çalışo: kazano:. Çim dinglemez anâsını dingle: nyerkay.

45 Cida, baka çim kakağay kapıda. Ali^ko^ta şefki. Ala buni koya ş^tonda. Şte bej dinâr, cita pazârda, ala beş kilo spetsa, ama olmasın dyegs. Çok isla yapmiso: şto^bu yemegi. Lamba, lahna, vâ:r_imişto: cüzel lahnağlâ:. Kuş, kuşlâ:, çiçek, çiçeklê:. Â:y, aylâ:. Çok aylâ: imişlê:, çok aylâ: cü:rmemişom seni. İslak, kuri. Yüksek, ufak. Uzun yol. Bücün, dün, obir cün, yârın. Tepsi, tencere, kapak, kaşık, çatağ, bıçak, gorujda,
50 kutlâç, bardak, şişe. Citıra bi bardak su. Çümlek, çüp, legen, ibrik, semâver, şporet, koftor. Sucuk, et, çüfte. Maçka, çüpek, inek, çeçi, koç, koyin.

Metin No	Kaynak Kişi:	Lutfi Radoniçi	Doğum Tarihi:	1957
16	Anadili:	Arn.	Konuştugu Diller:	Tr. Srp.
	Eğitim Düzeyi:	Üniversite	Derleme Yeri:	İpek
Konu:	a) Türkçeyi öğrenme şekli, b) Çocukluk dönemine ilişkin hatıralar, c) Karışık			

Adım Lutfi Radoniçi, âltmij bir yaşım vâr. İpekte dogdom. Ana, baba İpekli, kasabali. Da: çok ana sülemişto: Türçe. Anam vâr yedi sene ne ülmüşto:.. Bi kızom vâ:, çucuk yok. Kızom om beş on âltı yaşı vâ:. Ben işleym vergilerle, hüçümet işinde. Ben ekonomi fakülteti bito:mişom. Cinnazi bitomışom bunda, İpekte. Bü:k kârdaşom okomışto: Türçe, âltmış dört senesinde. So: kapanmışto:..

Bin dokuz seksen başlamişom işe. Şibenikde asçer imişom, denizde. Ama hiç cirmemişom denize. Cemi imişto restorasyonda. Hep vakti yeleştiris boyaylê. Esçi boya çekmâ, atmâ yeni boya. Bi sene asçer imişom. Seksen dört senesinde. İğirmi yedi yaşom vâr idi. Ben ıgirmi yedi, a gayri asçer imişto: on yedi, on seçiz. Bizom Türçe bengzer nice Stambolda. Açın imişom asçerde bē:n tutmuşom oruç ama yok kreyt. Açın çevırdım askerde hep ramazâni tutam oruç.

Açan imişti hep beraber kaıkma süfürde çok ey imişto:.. Bızom bi akrebâ istedi yapmâ cibi eski, istedi top yapmâ, muharebeden sorna istedi çıkarsın top. So: üldi toptan. Bülmem, bişi yanglış yaptı.

Ben edebilê:m kaldırmâ: bu çitâ:bi, ała bu çitâ:bi, açu bu çitâ:bi, kapaya bu çitâ:bi. Ołur mi oğulmâ: şt onda? Vâ: işlemâ. Yoktur işlemâ. Stenoło: işlemâ, yarâ: işlemâ. İşlemişom, işledom, işliym.

Benım babam, senın baban, onun baba, bızım baba, sızın baba, onların baba. Ben cideym şkołaya benım babamle. Bu çitâ:p do: benım babamın. Bu çitâ:bi ałdom benım babamdan. Bu çitâ:bi kodum benım babamda.

Kaş, kaşlâr, çerpik, çerpiklê:, burnum, cüz, agz, dudak, dil, saç, saçlâr. Duymâ: kulakle, sülemâ: agzle. Ben cideym, onlar cidiylê:, onlar büyüylê:, onlar bakaylê:.

Metin No	Kaynak Kişi:	Exhlane Bakraçi	Doğum Tarihi:	1936
17	Anadili:	Arn.	Konuştugu Diller:	Tr. Srp.
	Eğitim Düzeyi:	Ev kadını	Derleme Yeri:	İpek
Konu:	a) Sohbet			

5 Ey demâ, isla to: şüçür. Hayr edesi, Ała razi olsun. Sen nâsılsı, ey misi? Seksen içi yaşım vâ. Vârdo âlti kızom, unuka ıgırmı. Ümüli olsunlér. İpektedo: hem bi kızom Prizrende. Kocam şet ıgırmı dört sene ülmışto:. Anam babâm İpekli, kocam İpekli, hep İpekli. Açın imişom kız Türçe konuşmısık. Sora açın cittık şkołaya, mitebe Arnuçe.

Biraz unutısık, şini kocalık. Kılırsok, tutársok oruç.

Anam babam vermişlâ:. Bizi sormamıştolé: evel. İsla imiştolé, aga imiştolé. Babam da imişto aga. Pek isla imişto.

10 Evi yapmisok bin doku yüz seksende. Rahmetliyle yapmisok. Yapmıştılé: cüylilé:.

Benım yanımda do: kızom. O pek Türçe sülemez.

Vâ:r imişto: kaynanam, kaynatam. Kaynatamın motrasi, doli. Cürümcelé:m, eltilé:m, içi kayinom, dort cürümcem, doli imisok, doli ev. Biz sık anda Hotel Gold. Üç çucugum, üç kızom vâ:. Bi takımı işley, bi takımı yok. Ne yapmâ:.

15

Ek 2: Anket Örneği

Merhabalar,

Bu anket İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde devam eden doktora çalışmamın bir parçası olarak yapmam gereken bir faaliyettir. Bu ankette adınız ve soyadınız sorulmamıştır. Vereceğiniz bilgilerin saklı kalacağını taahhüt ederim.

Aşağıda sorulan sorular araştırmanın daha sağlıklı yapılabilmesi için gereklidir. Vereceğiniz bilgilerin kötü amaçlar doğrultusunda kullanılacağından şüphe ediyorsanız istediğiniz alanı geçebilirsiniz. Ama ne kadar fazla cevap verebilirseniz araştırma sonuçları o derecede doğru olacaktır.

Merak ettiğiniz her konuda whatsapp, viber ve e-posta yoluyla soru sorabilirsiniz.

Tel: +383 44 3xx 2xx

e-posta: ixssxxx@gxxxx.com

Bu anketi cevaplamayı kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum.

İsa SULÇEVŞİ

Cevaplarınızı “onay kutusu” olan yere farenin sol tuşuna basarak, “boşluk doldurma kutularına” da istenen bilgileri yazarak ve “açılır listeden” ilgili seçeneği seçerek verebilirsiniz.

Cinsiyetiniz **Kadın** ☐ **Erkek** ☐

Yaşınız

Doğum Yeriniz *Prizren*

İkamet Adresiniz *Gilan*

Mesleğiniz *bilgisayar öğretmeni*

Bitirdiğiniz Okul

Üniversite

Ana diliniz *Türkçe*

İkinci Diliniz

Arnavutça

Bildiğiniz Diğer Diller

Türkçe ☐

Arnavutça ☐

Boşnakça/Sırpça ☐

İngilizce ☒

Eğitim Gördüğünüz Dil

Türkçe ☒

Arnavutça ☒

Boşnakça/Sırpça ☐

İngilizce ☐

Babanızın Ana dili

Türkçe

Babanızın İkinci Dili

Arnavutça

Annenizin Ana dili

Türkçe

Annenizin İkinci Dili

Arnavutça

Annenizin Doğum Yeri

Prizren

Babanızın Doğum Yeri

Prizren

Doğru olduğunu düşündüğünüz cevapları “doğru cevap” sütunu altındaki kutulara tıklayarak işaretleyiniz. Aşağıda verilen örnekler Kosova Türkçesine ait olduğu varsayılan örneklerdir. Ancak sizin yaşadığınız bölgede bu örneklerden bazıları muhtemelen kullanılmaz. Çalışmanın amacı sizin yaşadığınız bölgede kullanılan fiil yapılarını tespit etmektir.

Geniş Zaman			Doğru cevap	
Olumlu			Tek.	Çok.
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Yazarım	Yazarız	☒	☒
II.	Yazarsın	Yazarsınız	☒	☒
III.	Yazar	Yazarlar	☒	☒
Olumlu Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Yazabilerim	Yazabileriz	☒	☒
II.	Yazabilersın	Yazabilersınız	☒	☒
III.	Yazabiler	Yazabilerlar	☒	☒
Olumlu Yeterlik (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilirim yaza(y)m	Edebilirsık yazalım	☐	☐
II.	Edebilirsın yazasın	Edebilirsınız yazasınız	☐	☐
III.	Edebilir yazsın	Edebilirler yazsınlar	☐	☐
Olumlu Gerekliklik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım yazaym	Lazım yazam	☒	☒
II.	Lazım yazasın	Lazım yazasınız	☒	☒
III.	Lazım yazsın	Lazım yazsınlar	☒	☒
Olumsuz				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sülemem	Sülemesık	☒	☒
II.	Sülemesın	Sülemesınız	☒	☒
III.	Sülemez	Sülemezlar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Süleyemem	Süleyemesık	☒	☒
II.	Süleyemesın	Süleyemesınız	☒	☒
III.	Süleyemez	Süleyemezlar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemem süleye(y)m	Edemesık süleyelım	☐	☐
II.	Edemesın süleyesın	Edemesınız süleyesınız	☐	☐
III.	Edemez sülesın	Edemezlar sülesınlar	☐	☐

Olumsuz Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım dil süleye(y)m	Lazım dil süleyam	☐	☐
II.	Lazım dil süleyesın	Lazım dil süleyesınız	☐	☐
III.	Lazım dil sülesın	Lazım dil sülesınlar	☐	☐
Olumsuz Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Dil lazım süleyeym	Dil lazım süleyam	☒	☒
II.	Dil lazım süleyesın	Dil lazım süleyesınız	☒	☒
III.	Dil lazım sülesın	Dil lazım sülesınlar	☒	☒
Olumlu Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Alır miyım	Alır misik	☒	☒
II.	Alır mısın	Alır mısınız	☒	☒
III.	Alır mi	Alır mılar	☒	☒
Olumlu Soru (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Alırım mi	Alırsık mi	☐	☐
II.	Alırsın mi	Alırsınız mi	☐	☐
III.	Alır mi	Alırlar mi	☐	☐
Olumlu Soru Yeterlik (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Verebiler miyım	Verebiler misik	☒	☒
II.	Verebiler mısın	Verebiler mısınız	☒	☒
III.	Verebiler mi	Verebiler mılar	☒	☒
Olumlu Soru Yeterlik (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Verebilirım mi	Verebilirsık mi	☐	☐
II.	Verebilirsın mi	Verebilirsınız mi	☐	☐
III.	Verebilir mi	Verebilirler mi	☐	☐
Olumlu Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilir miyım vere(y)m	Edebilirsık mi verelim	☐	☐
II.	Edebilir mısın veresın	Edebilirsınız mi veresınız	☐	☐
III.	Edebilir mi versın	Edebilirler mi versınlar	☐	☐
Olumlu Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilirım mi vere(y)m	Edebilirsık mi verelim	☐	☐

II.	Edebilırsın mi veresın	Edebilırsınız mi veresınız	☐	☐
III.	Edebılır mi versın	Edebılrlar mi versınlar	☐	☐
Olumlu Soru Gerekliklik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım mi alim	Lazım mi alam	☒	☒
II.	Lazım mi alasın	Lazım mi alasınız	☒	☒
III.	Lazım mi alsın	Lazım mi alsınlar	☒	☒
Olumsuz Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sevmem mi	Sevmesık mi	☐	☐
II.	Sevmesın mi	Sevmesınız mi	☐	☐
III.	Sevmez mi	Sevmezlar mi	☐	☐
Olumsuz Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sevmez miyim	Sevmez misık	☒	☒
II.	Sevmez misın	Sevmez misınız	☒	☒
III.	Sevmez mi	Sevmez milar	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Duramam mi	Duramasık mi	☐	☐
II.	Duramasın mi	Duramasınız mi	☐	☐
III.	Duramaz mi	Duramazlar mi	☐	☐
Olumsuz Soru Yeterlik (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Duramaz miyim	Duramaz misık	☒	☒
II.	Duramaz misın	Duramaz misınız	☒	☒
III.	Duramaz mi	Duramaz milar	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemem mi dura(y)m	Edemsık mi duralım	☐	☐
II.	Edemsın mi durasın	Edemesınız mi durasınız	☐	☐
III.	Edemez mi dursun	Edemezlar mi dursunlar	☐	☐
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemez miyim dura(y)m	Edemez misık duralım	☐	☐
II.	Edemez misın durasın	Edemez misınız durasınız	☐	☐
III.	Edemez mi dursun	Edemez milar dursunlar	☐	☐

Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım dil mi deyam	Lazım dil mi deyam	☒	☒
II.	Lazım dil mi deyesın	Lazım dil mi deyesınız	☒	☒
III.	Lazım dil mi desın	Lazım dil mi desınlar	☒	☒
Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Dil lazım mi deye(y)m	Dil lazım mi deyelım(k)	☐	☐
II.	Dil lazım mi deyesın	Dil lazım mi deyesınız	☐	☐
III.	Dil lazım mi desın	Dil lazım mi desınlar	☐	☐
Şimdiki Zaman				
Olumlu (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Okuyım	Okuysık	☐	☐
II.	Okuysın	Okuysınız	☐	☐
III.	Okuy	Okuyalar	☐	☐
Olumlu (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Okım	Okıs	☒	☒
II.	Okısın	Okısınız	☒	☒
III.	Oki	Okılar	☒	☒
Olumlu Yeterlik (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Okoyabileym	Okoyabileys	☒	☒
II.	Okoyabileysın	Okoyabileysınız	☒	☒
III.	Okoyabiley	Okoyabileylar	☒	☒
Olumlu Yeterlik (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Okoyabilim	Okoyabileys	☐	☐
II.	Okoyabilısın	Okoyabileysınız	☐	☐
III.	Okoyabili	Okoyabileylar	☐	☐
Olumlu Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilim okuya(y)m	Edebilisık okuyalık	☐	☐
II.	Edebilisın okuyasın	Edebilisınız okuyasınız	☐	☐
III.	Edebili okusun	Edebililar okusunlar	☐	☐
Olumlu Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		

I.	Edebilim okuya(y)m	Edebilisık okuyalım	☐	☐
II.	Edebilisin okuyasın	Edebilisinız okuyasınız	☐	☐
III.	Edebili okusun	Edebililar okusunlar	☐	☐
Olumlu Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım oli okuya(y)m	Lazım oli okuyalım	☐	☐
II.	Lazım oli okuyasın	Lazım oli okuyasınız	☐	☐
III.	Lazım oli okusun	Lazım oli okusunlar	☐	☐
Olumlu Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım oli okim	Lazım oli okoyam	☒	☒
II.	Lazım oli okiyasın	Lazım oli okiyasınız	☒	☒
III.	Lazım oli okoson	Lazım oli okosınlar	☒	☒
Olumsuz (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sevmeym	Sevmeysık	☐	☐
II.	Sevmeysın	Sevmeysınız	☐	☐
III.	Sevmey	Sevmeylar	☐	☐
Olumsuz (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sevmeym	Sevmeys	☒	☒
II.	Sevmeysın	Sevmeysınız	☒	☒
III.	Sevmey	Sevmeyley	☒	☒
Olumuz Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Bakamaym	Bakamays	☒	☒
II.	Bakamaysın	Bakamaysınız	☒	☒
III.	Bakamay	Bakamaylar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemeym baka(y)m	Edemeysık bakalım	☐	☐
II.	Edemeysın bakasın	Edemeysınız bakasınız	☐	☐
III.	Edemey baksın	Edemeyley baksınlar	☐	☐
Olumsuz Gereklilik (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmay bakaym	Lazım olmay bakam	☒	☒
II.	Lazım olmay bakasın	Lazım olmay bakasınız	☒	☒
III.	Lazım olmay baksın	Lazım olmay baksınlar	☒	☒

Olumlu Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Bili miyim	Bili misık	☐	☐
II.	Bili misın	Bili misınız	☐	☐
III.	Bili mi	Blılar mi	☐	☐
Olumlu Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Bileym mi	Bileys mi	☒	☒
II.	Biley misın	Biley misınız	☒	☒
III.	Biley mi	Biley mılar	☒	☒
Olumlu Soru Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Koşabili miyim	Koşabili misık	☐	☐
II.	Koşabili misın	Koşabili misınız	☐	☐
III.	Koşabili mi	Koşabilılar mi	☐	☐
Olumlu Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilim mi koşa(y)m	Edebilisık mi koşalım	☐	☐
II.	Edebilisın mi koşasın	Edebilisınız mi koşasınız	☐	☐
III.	Edebili mi koşsun	Edebilılar mi koşsunlar	☐	☐
Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım oli mi cide(y)m	Lazım oli mi cidam	☒	☒
II.	Lazım oli mi cidesın	Lazım oli mi cidesınız	☒	☒
III.	Lazım oli mi citsın	Lazım oli mi citsınlar	☒	☒
Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım oli mi cidem	Lazım oli mi cidam	☐	☐
II.	Lazım oli mi cidesınız	Lazım oli mi cidesınız	☐	☐
III.	Lazım oli mi citsın	Lazım oli mi citsınlar	☐	☐
Olumsuz Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	İşlemeym mi	İşlemeysık mi	☒	☐
II.	İşlemeysın mi	İşlemeysınız mi	☐	☐
III.	İşlemey mi	İşlemeylar mi	☐	☐
Olumsuz Soru (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		

I.	İşlemey miyim	İşlemey misik	☐	☒
II.	İşlemey misin	İşlemey misini	☒	☒
III.	İşlemey mi	İşlemey milar	☒	☒
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmay mi koşaym	Lazım olmay mi koşam	☒	☒
II.	Lazım olmay mi koşasın	Lazım olmay mi koşasınız	☒	☒
III.	Lazım olmay mi koşson	Lazım olmay mi koşsonlar	☒	☒
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmay mi cüle(y)m	Lazım olmay mi cülam	☒	☒
II.	Lazım olmay mi cülesin	Lazım olmay mi cülesiniz	☒	☒
III.	Lazım olmay mi cülsün	Lazım olmay mi cülsünler	☒	☐
Görülen Geçmiş Zaman				
Olumlu (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Düştüm	Düştük	☒	☒
II.	Düştün	Düştünüz	☒	☒
III.	Düşti	Düştiler	☒	☒
Olumlu (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Düştüm	Düştük	☐	☐
II.	Düştün	Düştünüz	☐	☐
III.	Düşti	Düştiler	☐	☐
Olumlu Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sarabıldım	Sarabıldık	☒	☒
II.	Sarabıldın	Sarabıldınız	☒	☒
III.	Sarabildi	Sarabıldılar	☒	☒
Olumlu Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebildim sara(y)m	Edebildik saralık	☐	☐
II.	Edebilsin sarasım	Edebildiniz sarasınız	☐	☐
III.	Edebildi sarsın	Edebildilar sarsınlar	☐	☐
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım idi çeseym	Lazım idi çesam	☒	☒
II.	Lazım idi çesesin	Lazım idi çesesiniz	☒	☒

III.	Lazım idi çessın	Lazım idi çessınlar	☒	☒
Olumsuz				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Anlamadım	Anlamadık	☒	☒
II.	Anlamadın	Anlamadınız	☒	☒
III.	Anlamadi	Anlamadılar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Uçamadım	Uçamadık	☒	☒
II.	Uçamadın	Uçamadınız	☒	☒
III.	Uçamadi	Uçamadılar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemedim uça(y)m	Edemedik uçalım	☐	☐
II.	Edeemdın uçasın	Edemediniz uçasınız	☐	☐
III.	Edemedi uçsun	Edemedilar uçsunlar	☐	☐
Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım idi üdeye(y)m	Lazım idi üdeyelım	☒	☐
II.	Lazım idi üdeyesın	Lazım idi üdeyesınız	☒	☒
III.	Lazım idi üdesın	Lazım idi üdesınlar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım idi üdeyem	Lazım idi üdeyam	☐	☒
II.	Lazım idi üdeyesın	Lazım idi üdeyesınız	☐	☒
III.	Lazım idi üdesın	Lazım idi üdesınler	☐	☐
Olumlu Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Degdım mi	Degdık mi	☒	☒
II.	Degdın mi	Degdınız mi	☒	☒
III.	Degdi mi	Degdilar mi	☒	☒
Soru (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Degdım mi	Degdık mi	☐	☐
II.	Degdın mi	Degdınız mi	☐	☐
III.	Degdi mi	Degdiler mi	☐	☐
Olumlu Soru Yeterlik				

Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Cürebildim mi	Cürebildık mi	☒	☒
II.	Cürebildın mi	Cürebildınız mi	☒	☒
III.	Cürebildi mi	Cürebildılar mi	☒	☒
Olumlu Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edbildim mi cüre(y)m	Edebildık mi cürelım	☐	☐
II.	Edebildın mi cüresın	Edebildınız mi cüresınız	☐	☐
III.	Edebildi mi cürsün	Edebildılar mi cürsunlar	☐	☐
Olumlu Soruz Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım idi mi aç(a)y(m)	Lazım idi mi açam	☒	☒
II.	Lazım idi mi açasın	Lazım idi mi açasınız	☒	☒
III.	Lazım idi mi açsın	Lazım idi mi açsınlar	☒	☒
Olumlu Soru Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım oldı mi aç(a)y(m)	Lazım oldı mi açalım	☐	☐
II.	Lazım oldı mi açasın	Lazım oldı mi açasınız	☐	☐
III.	Lazım oldı mi açsın	Lazım oldı mi açsınlar	☐	☐
Olumsuz Soru				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Tatmadım mi	Tatmadık mi	☒	☒
II.	Tatmadın mi	Tatmadınız mi	☒	☒
III.	Tatmadi mi	Tatmadılar mi	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Veremedim mi	Veremedik mi	☒	☒
II.	Veremedın mi	Veremedınız mi	☒	☒
III.	Veremedi mi	Veremedilar mi	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemedim mi vere(y)m	Edemedık mi verelım	☐	☐
II.	Edemedın mi veresın	Edemedınız mi veresınız	☐	☐
III.	Edemedi mi versın	Edemedilar mi versınlar	☐	☐
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Olmadi mi vere(y)m	Olmadi mi verelım	☐	☐
II.	Olamdi mi versın	Olmadi mi versınız	☐	☐

III.	Olmadı mı versın	Olmadı mı versınlar	☐	☐
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmadı mı deyeym	Lazım olmadı mı deyam	☒	☒
II.	Lazım olmadı mı deyesın	Lazım olmadı mı deyesınız	☒	☒
III.	Lazım olmadı mı desın	Lazım olmadı mı desınlar	☒	☒
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım dil idi mi deye(y)m	Lazım dil idi mi deyelım	☐	☐
II.	Lazım dil idi mi deyesın	Lazım dil idi mi deyesınız	☐	☐
III.	Lazım dil idi mi desın	Lazım dil idi mi deınlar	☐	☐
Öğrenilen Geçmiş Zaman				
Olumlu				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Duymışım	Duymisık	☒	☒
II.	Duymisın	Duymisınız	☒	☒
III.	Duymış	Duymışlar	☒	☒
Olumlu Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Cezebilmişim	Cezebilmişık	☒	☒
II.	Cezebilmişin	Cezebilmişiniz	☒	☒
III.	Cezebilmiş	Cezebilmişler	☒	☒
Olumlu Yeterlik (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilmişim ceze(y)m	Edebilmi(ş)sık cezelım	☐	☐
II.	Edebilmi(ş)sın cezesın	Edebilmi(ş)sınız cezesını	☐	☐
III.	Edebilmiş cezsın	Edebilmişler cezsınlar	☐	☐
Olumlu Gerekliklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım imiş cezeym	Lazım imiş cezam	☒	☒
II.	Lazım imiş cezesın	Lazım imiş cezesınız	☒	☒
III.	Lazım imiş cezsın	Lazım imiş cezsınlar	☒	☒
Olumlu Gerekliklik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmuş ceze(y)m	Lazım olmuş cezelım	☐	☐
II.	Lazım olmuş cezesın	Lazım olmuş cezesınız	☐	☐
III.	Lazı olmuş cezsın	Lazım olmuş cezsınlar	☐	☐

Olumsuz				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Yardım etmemişim	Yardım etmemi(ş)sık	☒	☒
II.	Yardım Etmemi(ş)sın	Yardım etmemi(ş)sınız	☒	☒
III.	Yardım etmemiş	Yardım etmemişler	☒	☒
Olumsuz Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Atamamışım	Atamami(ş)sık	☒	☒
II.	Atamami(ş)sın	Atatmami(ş)sınız	☒	☒
III.	Atamamış	Atamamışlar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edememişin ata(y)m	Edememi(ş)sık atalım	☐	☐
II.	Edememi(ş)sın atasın	Edememi(ş)sınız atasınız	☐	☐
III.	Edememiş atsin	Edememişler atsinlar	☐	☐
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım dil imiş yıkayaym	Lazım dil imiş yıkayam	☒	☒
II.	Lazım dil imiş yıkayasın	Lazım dil imiş yıkayasınız	☒	☒
III.	Lazım dil imiş yikasın	Lazım dil imiş yikasınlar	☒	☒
Olumsuz Soru Gerekliklik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Dil lazım imiş yıkaya(y)m	Dil lazım imiş yıkayalım	☐	☐
II.	Dil lazım imiş yıkayasın	Dil lazım imiş yıkayasınız	☐	☐
III.	Dil lazım imiş yikasın	Dil lazım imiş yikasınlar	☐	☐
Olumlu Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Anlamışım mi	Anlami(ş)sık mi	☐	☐
II.	Anlami(ş)sın mi	Anlami(ş)sınız mi	☐	☐
III.	Anlamış mi	Anlamışlar mi	☐	☐
Soru (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Anlamış mıyım	Anlamış mısık	☒	☒
II.	Anlamış mısın	Anlamış mısınız	☒	☒
III.	Anlamış mi	Anlamış mılar	☒	☒
Olumlu Soru Yeterlik (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sorabilmiş miyım	Sorabilmiş mısık	☒	☒

II.	Sorabilmiş misın	Sorabilmiş misınız	☒	☒
III.	Sorabilmiş mi	Sorabilmiş mılar	☒	☒
Olumlu Soru Yeterlik (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Sorabilmişim mi	Sorabilmi(ş)sık mi	☐	☐
II.	Sorabilmi(ş)sın mi	Sorabilmi(ş)sınız mi	☐	☐
III.	Sorabilmiş mi	Sorabilmişlar mi	☐	☐
Olumsuz Soru yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilmişim mi sora(y)m	Edebilmi(ş)sık mi soralım	☐	☐
II.	Edebilmi(ş)sın mi sorasın	Edebilmi(ş)sınız mi sorasınız	☐	☐
III.	Edebilmiş mi sorsun	Edebilmişlar mi sorsunlar	☐	☐
Olumsuz Soru yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilmiş miyim sora(y)m	Edebilmiş miyim soralım	☐	☐
II.	Edebilmiş misın sorasın	Edebilmiş miyim sorasınız	☐	☐
III.	Edebilmiş mi sorsun	Edebilmiş mılar sorsunlar	☐	☐
Olumlu Soru Gerekliklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım imiş mi divereym	Lazım imiş mi diveram	☒	☒
II.	Lazım imiş mi diveresın	Lazım imiş mi diveresınız	☒	☒
III.	Lazım imiş mi diversın	Lazım imiş mi diversınlar	☒	☒
Olumlu Soru Gerekliklik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmuş mi divere(y)m	Lazım olmuş mi diverelım	☐	☐
II.	Lazım olmuş mi diveresın	Lazım olmuş mi diveresınız	☐	☐
III.	Lazım olmuş mi diversın	Lazım olmuş mi diversınlar	☐	☐
Olumsuz Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Kalmamış miyim	Kalmamış misık	☒	☒
II.	Kalmamış misın	Kalmamış misınız	☒	☒
III.	Kalmamış mi	Kalmamış mılar	☒	☒
Olumsuz Soru (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Kalmamışım mi	Kalmami(ş)sık mi	☐	☐
II.	Kalmamışsın mi	Kalmami(ş)sınız mi	☐	☐
III.	Kalmamış mi	Kalmamışlar mi	☐	☐

Olumsuz Soru Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Kalamamış mıyım	Kalamamış mısık	☒	☒
II.	Kalamamış mısın	Kalamamış mısınız	☒	☒
III.	Kalamamış mı	Kalamamış mılar	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Kalamamışım mı	Kalamamış(ş)sık mı	☐	☐
II.	Kalamamışsın mı	Kalamamış(ş)sınız mı	☐	☐
III.	Kalamamış mı	Kalamamışlar mı	☐	☐
Olumsuz Soru yeterlik (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Olmamış mı kalayım	Olmamış mı kalam	☐	☐
II.	Olmamış mı kalasın	Olmamış mı kalasınız	☐	☐
III.	Olmamış mı kalsın	Olmamış mı kalsınlar	☐	☐
Olumsuz Soru yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edememişim mi kala(y)m	Edememi(ş)sık mi kalalım	☐	☐
II.	Edememi(ş)sın mi kalasın	Edememi(ş)sınız mi kalasınız	☐	☐
III.	Edememiş mi kalsın	Edememişler mi kalsınlar	☐	☐
Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım dil imiş mi cüreym	Lazım dil imiş mi cüram	☒	☒
II.	Lazım dil imiş mi cüresın	Lazım dil imiş mi cüresınız	☒	☒
III.	Lazım dil imiş mi cürsun	Lazım dil imiş mi cürsunlar	☒	☒
Olumsuz Soru Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmamış mı cüre(y)m	Lazım olmamış mı cürelım	☐	☐
II.	Lazım olmamış mı cüresın	Lazım olmamış mı cüresınız	☐	☐
III.	Lazım olmamış mı cürsun	Lazım olmamış mı cürsunlar	☐	☐
Gelecek Zaman				
Olumlu (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Vuracam	Vuracaz	☒	☒
II.	Vuracan	Vuraca(k)sınız	☒	☒
III.	Vuracak	Vuracaklar	☒	☒
Olumlu (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Vuracağım	Vuraca(k)sık	☐	☐

II.	Vuracaksın	Vuraca(k)sınız	☐	☐
III.	Vuracak	Vuracaklar	☐	☐
Olumlu Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Vurabilecem	Vurabileceiz	☒	☒
II.	Vurabilece(k)sın	Vurabilece(k)sınız	☒	☒
III.	Vurabilecek	Vurabilecekler	☒	☒
Olumlu Gereklilik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olacak bekleye(y)m	Lazım olacak bekleyelim	☒	☒
II.	Lazım olacak bekleyesın	Lazım olacak bekleyesınız	☒	☒
III.	Lazım olacak beklesın	Lazım olacak beklesınlar	☒	☒
Olumlu Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Ster bekleye(y)m	Ster bekleyelim	☐	☐
II.	Ster bekleyesın	Ster bekleyesınız	☐	☐
III.	Ster beklesın	Ster beklesınlar	☐	☐
Olumlu (Gereklilik) (analitik çekim)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Var vurım	Var vuram	☒	☒
II.	Var vurasın	Var vurasınız	☒	☒
III.	Var vursun	Var vursunlar	☒	☒
Olumsuz				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Beklemeyecem	Beklemeyeceiz	☒	☒
II.	Beklemeyece(k)sın	Beklemeyeceksınız	☒	☒
III.	Beklemeyecek	Beklemeyecekler	☒	☒
Olumsuz Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Alamayacam	Alamacaz	☒	☒
II.	Alamayacan	Alamayacaksınız	☒	☒
III.	Alamacak	Alamayacaklar	☒	☒
Olumsuz Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemeyecem ala(y)m	Edemeyece(k)sık alalım	☐	☐
II.	Edemeyecen alasın	Edemeyece(k)sınız alasınız	☐	☐
III.	Edemeyecek alsın	Edemeyecekler alsınlar	☐	☐

Olumsuz Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Olmayacak ala(y)m	Olmayacak alalım	☐	☐
II.	Olmayacak alasin	Olmayacak alasinız	☐	☐
III.	Olmayacak alsın	Olmayacak alsınlar	☐	☐
Olumsuz Gereklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmayacak cideym	Lazım olmayacak cidam	☒	☒
II.	Lazım olmayacak cidesin	Lazım olmayacak cidesınız	☒	☒
III.	Lazım olmayacak citsin	Lazım olmayacak citsınlar	☒	☒
Olumsuz Gereklik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Yok cide(m)y	Yok cide(lım)	☐	☐
II.	Yok cidesin	Yok cidesiniz	☐	☐
III.	Yok citsin	Yok citsınlar	☐	☐
Soru				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Cürecem mi	Cürecek mi	☒	☒
II.	Cürecen mi	Cürecek mısınız	☒	☒
III.	Cürecek mi	Cürecek mılar	☒	☒
Soru Yeterlik				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Cidebilecem mi	Cidebilecek misık	☒	☒
II.	Cidebilecen mi	Cidebilecek misınız	☒	☒
III.	Cidebilecek mi	Cidebilecekler mi	☒	☒
Olumlu Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edebilecem mi cide(y)m	Edebiece(k)sık mi cide(lım)	☐	☐
II.	Edebilecen mi cidesin	Edebiece(k)sınız mi cidesınız	☐	☐
III.	Edebilecek mi citsin	Edebilecekler mi citsınlar	☐	☐
Olumlu Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Olacak mi cide(y)m	Olacak mi cide(lım)	☐	☐
II.	Olacak mi cidesin	Olacak mi cidesınız	☐	☐
III.	Olacak mi citsin	Olacak mi citsınlar	☐	☐
Olumlu Soru Gereklik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olacak mi cide(y)m	Lazım olacak mi cidam	☐	☐

II.	Lazım olacak mi cidesin	Lazım olacak mi cidesınız	☐	☐
III.	Lazım olacak mi citsin	Lazım olacak mi citsınar	☐	☐
Olumlu Soru Gereklilik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Var mi cide(y)m	Var mi cidam	☒	☒
II.	Var mi cidesin	Var mi cidesınız	☒	☒
III.	Var mi citsin	Var mi citsınlar	☒	☒
Olumsuz Soru (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Citmeyecem mi	Citmeyece(k)sık mi	☒	☐
II.	Citmeyecen mi	Citmeyece(k)sınız mi	☒	☐
III.	Citmeyecek mi	Citmeyecekler mi	☒	☐
Olumsuz Soru (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Citmeyecek miyim	Citmeyecek misık	☐	☒
II.	Citmeyecek misin	Citmeyecek misınız	☐	☒
III.	Citmeyecek mi	Citmeyecek mılar	☐	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Duramayacak miyim	Duramayacak misık	☒	☒
II.	Duramayacak misin	Duramayacak misınız	☒	☒
III.	Duramayacak mi	Duramayacaklar mi	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Duramayacam mi	Duramayacak misık	☐	☐
II.	Duramayacan mi	Duramayacak misınız	☐	☐
III.	Duramayacak mi	Duramayacaklar mi	☐	☐
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 1)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Olmayacak mi dura(y)m	Olmayacak mi duralım	☐	☐
II.	Olmayacak mi durasın	Olmayacak mi durasınız	☐	☐
III.	Olmayacak mi dursun	Olmayacak mi dursunlar	☐	☐
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Edemeyecek miyim dura(y)m	Edemeyecekmişin duralım	☐	☐
II.	Edemeyecek misin durasın	Edemeyecek misınız durasınız	☐	☐
III.	Edemeyecek mi dursun	Edemeyecekler mi dursunlar	☐	☐

Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Lazım olmayacak mi alim	Lazım olmayacak mi alam	☒	☒
II.	Lazım olmayacak mi alasın	Lazım olmayacak mi alasınız	☒	☒
III.	Lazım olmayacak mi alsın	Lazım olmayacak mi alsınlar	☒	☒
Olumsuz Soru Yeterlik (analitik çekim 2)				
Kişi	Teklik	Çokluk		
I.	Yok mi cide(y)m	Yok mi cidam	☒	☒
II.	Yok mi cidesın	Yok mi cidesınız	☒	☒
III.	Yok mi citsın	Yok mi citsınlar	☒	☒